

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU
ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DE EKONOMİK VE
MALİ PERSPEKTİFTEN ÖZELLEŞTİRME**

AIDA AKINER 2502100438

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ

İSTANBUL, 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : AIDA YAKIYANOVA Numarası : 2502100438
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : MALIYE Danışmanı : PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ
Tez Savunma Tarihi : 18.01.2018 Saati : 12.00
Tez Başlığı : BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DE EKONOMİK VE MALİ PERSPEKTİFTEN ÖZELLEŞTİRME

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, soruların sorularına alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ		Kabul
2- PROF. DR. SALİM ATEŞ OKTAR		Kabul
3- PROF. DR. M. MUSTAFA ERDOĞDU		Düzeltilme
4- DOÇ. DR. ŞEREF BOZOKLU		—
5- YRD. DOÇ. DR. ENGİN CAN		Kabul.

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. HABİB YILDIZ		Kabul
2- YRD. DOÇ. DR. ÖZKAN ZÜLFÜOĞLU		—

ÖZ

**BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİ VE
TÜRKİYE’DE EKONOMİK VE MALİ PERSPEKTİFTEN
ÖZELLEŞTİRME**

AIDA AKINER

Bu çalışmanın amacı çeşitli Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ve Türkiye’de gerçekleşen özelleştirme uygulamalarının sonuçlarını teorik ve ampirik olarak incelemektir.

Çalışmada, öncelikle birinci bölümde özelleştirmenin düşünsel arka planı başlığı altında özelleştirme kavramı, iktisat teorileri, savunuların görüşleri, karşı görüşler ve bunların tartışması incelenmiştir. Sonraki ikinci bölümde özelleştirmenin gerekçeleri, yöntemleri ve “Asya Mucizeleri” başlığı altında iktisadi, mali, sosyal ve siyasal gerekçeleri ile özelleştirme yöntemleri incelenmiştir.

Çalışmada daha sonraki üçüncü ve dördüncü bölümlerde çeşitli BDT ülkeleri ve Türkiye’de 1994-2015 döneminde gerçekleşen özelleştirmenin yasal çerçevesi ve uygulamaları incelenmiştir. Çalışmada son olarak beşinci bölümde 1994-2015 döneminde çeşitli BDT ülkeleri ve Türkiye’de gerçekleşen özelleştirme uygulamalarının Panel Veri analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Devletler Topluluğu, Türkiye, Özelleştirme, Panel Veri Analizi.

ABSTRACT
ECONOMIC AND FINANCIAL PERSPECTIVE OF
PRIVATIZATION IN THE COMMONWEALTH OF
INDEPENDENT STATES COUNTRIES AND TURKEY
AIDA AKINER

The aim of this study was theoretically and empirically analyze the results of the privatization process in various Commonwealth of Independent States (CIS) countries and Turkey.

In the first chapter of the study, the concept of privatization, theories of economics, views for advocating, views for opposing them and their discussions under the heading of intellectual back ground of privatization were examined. In the second chapter, the economic, financial, social and political reasons and privatization methods under the heading of the reasons and methods of privatization, "Asian Miracles" have been examined.

Later in this study the third and fourth chapters the privatization in various CIS countries and Turkey in the 1994-2015 period the legislation framework and practices were examined. Finally in the fifth chapter in the period 1994-2015 study the privatization process in various CIS countries and Turkey Panel Data analysis was performed.

Key Words: Commonwealth of Independent States, Turkey, Privatization, Panel Data Analysis.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada merkezi planlamadan piyasa ekonomisine geçişini özelleştirme aracılığıyla gerçekleştiren çeşitli BDT ülkeleri ve kamu kapsama alanını küçülterek ekonomideki etkinliği artırmayı hedefleyen Türkiye'deki özelleştirme uygulamaları incelenmiştir. Çalışmada, söz konusu ülkelerin GSYİH, Dış Borç, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve Doğrudan Yabancı Yatırımların (DYY) özelleştirme gelirleriyle ilişkisini ampirik olarak değerlendirebilmek amacıyla 1994-2015 dönemi baz alınarak ampirik analizi yapılmıştır.

Çeşitli BDT ülkeleri olarak Kazakistan, Rusya, Ukrayna (Modele Özbekistan dâhil edilmemiştir) ve Türkiye olmak üzere dört ülke için Panel Veri analizi yapılmıştır. Söz konusu ülkeler arasında karşılaştırma yapmak amacıyla verilerin sınıflandırma ve kullanılan kaynak itibarıyla aynı olmasına dikkat edilmiştir. Panel Veri analizinde yer alan ülkelerin değişik kalkınma düzeyi ve ekonomik yapıya sahip olması nedeniyle bu ülkeler için daha fazla sayıda değişkenin kullanılması ve daha fazla yılın çalışmaya dâhil edilmesi mümkün olmamıştır. Bundan dolayı GSYİH, Dış Borç, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve DYY'nin özelleştirme gelirleriyle ilişkisini mevcut verilerle değerlendirilmiştir.

Doktora tez aşamasında her ihtiyaç duyduğumda desteğini ve yardımını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Binhan Elif Yılmaz'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme komitesi hocalarım olan Prof. Dr. S. Ateş Oktar ile Prof. Dr. Mustafa Erdoğan'a ayrıca teşekkür ederim. Son olarak çalışmanın ampirik analizi kısmında sabırla yardımda bulunan Prof. Dr. Ferda Yerdelen Tatoğlu ve Doç. Dr. Şeref Bozoklu'ya teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmalarımda öğrenim gördüğüm dönemlerde beni destekleyen Kıymetli Annem ve Eşime sonsuz minnettarım.

İSTANBUL, 2018

AIDA AKINER

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRMENİN DÜŞÜNSEL ARKA PLANI

1.1. ÖZELLEŞTİRME KAVRAMI.....	4
1.1.1. Dar Anlamda Özelleştirme.....	6
1.1.2. Geniş Anlamda Özelleştirme.....	6
1.2. İKTİSAT TEORİLERİ VE ÖZELLEŞTİRME.....	7
1.2.1. Klasik İktisat Teorisi.....	8
1.2.2. Keynezyen İktisat Teorisi.....	9
1.2.3. Monetarizm (Parasalcılık).....	10
1.2.4. Neo-Klasik İktisat Teorisi.....	11
1.2.5. Rasyonel Beklentiler Teorisi.....	12
1.2.6. Kamu Tercihi Teorisi.....	13
1.2.7. Arz Yönlü İktisat Teorisi.....	14
1.3. ÖZELLEŞTİRMEYİ SAVUNANLARIN GÖRÜŞLERİ.....	15
1.3.1. Devletin Başarısızlıkları.....	15
1.3.2. Amaçların Çokluğu.....	17

1.3.3.	Müdahale Yerine Serbest Piyasa Ekonomisini Sağlamak.....	18
1.3.4.	Kamu Açıklarında Azalışı Sağlamak.....	19
1.3.5.	Özel Mülkiyet Şeklinin Etkinliği Arttırması.....	19
1.3.6.	Kamu Yönetimdeki Zayıf Teşvikler.....	21
1.3.7.	Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekmek.....	22
1.3.8.	Dışlama Etkisi (Crowding-Out).....	22
1.4.	ÖZELLEŞTİRMEYE KARŞI GÖRÜŞLER.....	23
1.4.1.	Piyasanın Başarısızlıkları.....	24
1.4.2.	Gelir Dağılımını Bozması.....	25
1.4.3.	Piyasanın Uzun Dönemi Göz Ardı Ederek Kalkınma İçin Gereken Stratejilerin Uygulanmaması.....	26
1.4.4.	İşsizlik ve Sendikasılaşmaya Yol Açması.....	27
1.4.5.	Bölgelerarası Dengesizliğe Yol Açması.....	28
1.4.6.	Yabancı Sermayeye Bağımlılığı Artırması.....	29
1.4.7.	KİT'lerin Yol Açtığı Olumlu Dışsallıklar.....	30
1.4.8.	Haksız Rekabet ve Özel Tekelleşme.....	32
1.4.9.	Güvenlik ve Denetim Sorunlarına Yol Açması.....	33
1.4.10.	Davet Etme Etkisi (Crowding-In).....	33
1.5.	ÖZELLEŞTİRMEYİ SAVUNAN VE KARŞI GÖRÜŞLERİN TARTIŞMASI.....	34
1.5.1.	Devlet ve Piyasanın Başarısızlıkları.....	34
1.5.2.	Özel ve Kamu Mülkiyet Şekillerinin Etkinliği.....	35
1.5.3.	Yabancı Yatırımları Çekmek ve Bağımlılığın Artması.....	36
1.5.4.	Dışlama Etkisi (Crowding-Out) ve Davet Etme Etkisi (Crowding-In).....	37

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRMENİN GEREKÇELERİ, YÖNTEMLERİ VE “ASYA MUCİZELERİ”

2.1. ÖZELLEŞTİRMENİN GEREKÇELERİ.....	39
2.1.1. İktisadi Gerekçeler.....	39
2.1.1.1. Etkinlik ve Verimliliği Arttırma Gerekçesi.....	39
2.1.1.2. Piyasa Ekonomisini Geliştirme Gerekçesi.....	40
2.1.1.3. Sermaye Piyasasını Güçlendirme Gerekçesi.....	41
2.1.1.4. Döviz Gelirlerini Arttırma Gerekçesi.....	41
2.1.2. Mali Gerekçeler.....	42
2.1.2.1. Devletin Giderlerini Azaltma Gerekçesi.....	42
2.1.2.2. Devlete Gelir Sağlama Gerekçesi.....	43
2.1.3. Sosyal Gerekçeler.....	43
2.1.3.1. Mülkiyetin ve Sermayenin Tabana Yayılmasını Sağlama Gerekçesi.....	44
2.1.3.2. Yeni İş Sahalarını Oluşturma Gerekçesi.....	45
2.1.4. Siyasal Gerekçeler.....	46
2.2. ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ.....	47
2.2.1. Blok Satış.....	47
2.2.2. Hisse Senetlerinin Halka Arzı.....	48
2.2.3. Kupon Yöntemi (Voucher).....	49
2.2.4. Finansal Kiralama (Leasing).....	50
2.2.5. Yönetim Devri (Management Contract).....	51
2.2.6. İhale Yöntemi (Contracting Out).....	52
2.2.7. İmtiyaz Devri (Franchising).....	52
2.2.8. Kamu – Özel Ortak Girişim.....	53
2.3. “ASYA MUCİZELERİ” VE POSCO ÖRNEĞİ.....	54
2.3.1. “Asya Mucizeleri”.....	54
2.3.2. POSCO Örneği.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİNDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

3.1.	KAZAKİSTAN'DA ÖZELLEŞTİRME.....	63
3.1.1.	Yasal Çerçeve.....	63
3.1.2.	Kazakistan'da Özelleştirme Uygulamaları.....	64
3.1.2.1.	2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları.....	65
3.1.2.2.	2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları.....	71
3.1.2.3.	ARCELOR MITTAL TEMIRTAU Örneği.....	73
3.2.	ÖZBEKİSTAN'DA ÖZELLEŞTİRME.....	76
3.2.1.	Yasal Çerçeve.....	76
3.2.2.	Özbekistan'da Özelleştirme Uygulamaları.....	77
3.2.2.1.	2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları.....	77
3.2.2.2.	2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları.....	81
3.2.2.3.	UZMETKOMBİNAT Örneği.....	82
3.3.	RUSYA'DA ÖZELLEŞTİRME.....	84
3.3.1.	Yasal Çerçeve.....	84
3.3.2.	Rusya'da Özelleştirme Uygulamaları.....	85
3.3.2.1.	2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları.....	85
3.3.2.2.	2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları.....	91
3.3.2.3.	NOVOLİPETSKİY METALLURGİÇESKİY KOMBİNAT Örneği.....	94
3.4.	UKRAYNA'DA ÖZELLEŞTİRME.....	99
3.4.1.	Yasal Çerçeve.....	99
3.4.2.	Ukrayna'da Özelleştirme Uygulamaları.....	100
3.4.2.1.	2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları.....	100
3.4.2.2.	2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları.....	103
3.4.2.3.	ARCELOR MITTAL KRYVYI RIH Örneği.....	104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

4.1. YASAL ÇERÇEVE.....	107
4.1.1. 4046 Sayılı Kanun.....	108
4.1.2. 5148 Sayılı Kanun.....	110
4.2. ÖZELLEŞTİRME KURULUŞLARI VE GÖREVLERİ	111
4.2.1. Özelleştirme Yüksek Kurulu.....	111
4.2.2. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı.....	113
4.2.3. Özelleştirme Fonu.....	115
4.3. 2000 ÖNCESİ ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI.....	117
4.3.1. Özelleştirme Yöntemlere Göre Uygulamalar.....	118
4.3.2. KİT ve Getirilere Göre Uygulamalar.....	122
4.4. 2000 SONRASI ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI.....	127
4.4.1. Özelleştirme Yöntemlere Göre Uygulamalar.....	127
4.4.2. KİT ve Getirilere Göre Uygulamalar.....	128
4.5. ERDEMİR ÖRNEĞİ.....	130

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİ VE TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRMENİN PANEL VERİ ANALİZİ

5.1. LİTERATÜR TARAMASI.....	134
5.2. ANALİZDE KULLANILAN EKONOMETRİ YÖNTEM VE AÇIKLAMALAR.....	138
5.2.1. Panel Veri Analizi.....	138
5.2.2. Sabit Etkiler Modeli.....	140

5.2.3.	Tesadüfi Etkiler Modeli.....	140
5.2.4.	Hausman Testi.....	141
5.3.	ANALİZİNDEKİ DEĞİŞKENLERİN BELİRLENMESİ.....	142
5.3.1.	Veri Seti Açıklamaları.....	142
5.4.	PANEL VERİ ANALİZ SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME.....	146
5.4.1.	Klasik Modelin F Testi.....	146
5.4.2.	Tesadüfi Etkiler Modeli.....	148
5.4.3.	Hausman Testi.....	149
5.4.4.	Breusch Ve Pagan Lagrangian Çarpanı Ve Düzeltmiş Lagrange Çarpanı Testleri.....	151
5.4.4.1.	Tesadüfi Etkiler Modelinde Birim Etkinin Varlığını Sınamak İçin Breusch Ve Pagan Lagrangian Çarpanı Testi.....	151
5.4.4.2.	Tesadüfi Etkiler Modelinde Birim Etkinin Varlığını Sınamak İçin Lagrange Çarpanı ve Genişletilmiş Lagrange Çarpanı Testleri.....	153
	SONUÇ.....	156
	KAYNAKÇA.....	161
	EK'LER.....	182
	ÖZGEÇMİŞ.....	197

GRAFİKLER LİSTESİ

- Grafik 1.** 2013 Yılında Rusya’da Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri.....88
- Grafik 2.** 1986-2017 Yıllarda Türkiye’de Özelleştirme Yöntemleri.....118

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.	Doğu Asya Ülkelerinde Yeni Sanayi Gelişiminin Temel Faktörleri.....	57
Tablo 2.	Dünyadaki Çelik Üretici Şirketlerin Üretimi (Milyon Ton).....	60
Tablo 3.	Kazakistan’da Özelleştirme Satış Tutarları.....	69
Tablo 4.	Kazakistan’da Özelleştirme Uygulamaları.....	70
Tablo 5.	Özbekistan’da Özelleştirme Satış Tutarları.....	80
Tablo 6.	Özbekistan’da Özelleştirme Uygulamaları.....	80
Tablo 7.	Rusya’da Özelleştirme Satış Tutarları.....	89
Tablo 8.	Rusya’da Özelleştirme Uygulamaları.....	90
Tablo 9.	NLMK Örneğinde R.K. Mitchelli, B.R. Agle ve D.J. Wood’un “Stakeholder” Teorisi.....	97
Tablo 10.	Ukrayna’da Özelleştirme Satış Tutarları.....	101
Tablo 11.	Ukrayna’da Özelleştirme Uygulamaları.....	102
Tablo 12.	1986-2017 Yıllarda Türkiye’de Özelleştirilen İşletmeler (Hisse Blok Satışları).....	119
Tablo 13.	1986-2017 Yıllarda Türkiye’de Halka Arz ve Blok Satış Yoluyla Özelleştirilen İşletmeler.....	121
Tablo 14.	1986-2017 Yıllarda Türkiye’de Halka Arz Yoluyla Özelleştirilen İşletmeler.....	122
Tablo 15.	Türkiye’de Özelleştirme Satış Tutarları (ABD Doları).....	126
Tablo 16.	ERDEMİR GRUBU Finansal Göstergeleri (Milyon ABD Doları).....	133
Tablo 17.	Panel Veri Analizine Dâhil Edilen Kazakistan ve Verileri.....	144
Tablo 18.	Panel Veri Analizine Dâhil Edilen Rusya ve Verileri.....	144
Tablo 19.	Panel Veri Analizine Dâhil Edilen Ukrayna ve Verileri.....	145
Tablo 20.	Panel Veri Analizine Dâhil Edilen Türkiye ve Verileri.....	145
Tablo 21.	ANOVA F Testi	147
Tablo 22.	Tesadüfi Etkiler Modeli.....	148
Tablo 23.	Hausman Testi.....	149

Tablo 24.	Tesadüfi Etkiler Modeli Sonuçları.....	150
Tablo 25.	Tesadüfi Etkiler Modelinde Birim Etkinin Varlığını Sınamak İçin Breusch ve Pagan Lagrangian Çarpanı Testi.....	151
Tablo 26.	Tesadüfi Etkiler Modeli Sonuçları.....	152
Tablo 27.	Tesadüfi Etkiler Modelinde Birim Etkinin Varlığını Sınamak İçin Lagrange Çarpanı ve Genişletilmiş Lagrange Çarpanı Testleri.....	153
Tablo 28.	Tesadüfi Etkiler Modeli Sonuçları.....	154
Tablo 29.	Çeşitli Doğu Asya Ülkeleri ve Çin'de GSYİH'sı (Cari ABD Doları).....	182
Tablo 30.	Çeşitli Doğu Asya Ülkeleri ve Çin'de GSYİH Büyümesi (Yıllık %).....	183
Tablo 31.	Çeşitli Doğu Asya Ülkeleri ve Çin'de Kişi Başına GSYİH (ABD Doları).....	184
Tablo 32.	Çeşitli BDT Ülkelerinde Özelleştirme Endeksleri.....	185
Tablo 33.	Türkiye'de Özelleştirme Endeksleri.....	186
Tablo 34.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de GSYİH (Cari ABD Doları)....	187
Tablo 35.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de GSYİH'nın Büyümesi (Yıllık %).....	188
Tablo 36.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de Reel GSYİH.....	189
Tablo 37.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de Bütçe Açığı/Fazlası (GSYİH'ya Oranı %).....	190
Tablo 38.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de Toplam Dış Borç Stoku (Cari ABD Doları).....	191
Tablo 39.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de Kişi Başına GSYİH (ABD Doları).....	192
Tablo 40.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de Kişi Başına Reel GSYİH.....	193
Tablo 41.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de İşsizlik (Toplam İşgücüne %).....	194
Tablo 42.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımları Net Girişi (Cari ABD Doları).....	195
Tablo 43.	Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Net Girişi (GSYİH'ya %).....	196

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
A.Ş.	: Anonim Şirket
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİST	: Borsa İstanbul
Bkz.	: Bakınız
C. (Vol.)	: Cilt (Volume)
Çev.	: Çeviren
DB (WB)	: Dünya Bankası (World Bank)
Der. (Edit.)	: Derleyen (Edited)
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımları
EBRD	: European Bank for Reconstruction and Development
ERDEMİR	: Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları Türk A.Ş.
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Money Found)
KC	: Kazakistan Cumhuriyeti
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MB	: Merkez Bankası
MD	: Mevcut değil

MG	: Milli Gelir
NLMK	: Novolipetskiy Metallurjiçeskiy Kombinat
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
ÖC	: Özbekistan Cumhuriyeti
ÖF	: Özelleştirme Fonu
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖYK	: Özelleştirme Yüksek Kurulu
POSCO	: Pohang Iron and Steel Company
RAN	: Rusya Bilim Akademisi
RF	: Rusya Federasyonu
S. (No)	: Sayı
STÖ	: Sivil Toplum Örgütleri
Vb.	: Ve benzer
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UC	: Ukrayna Cumhuriyeti
UZMETKOMBİNAT	: Uzbekistanskiy Metallurjiçeskiy Kombinat
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

GİRİŞ

Dünyada 1929 Büyük Buhran'ı aşmak amacıyla geliştirilen Keynezyen iktisat politikalarının uygulanması devletin kapsamını aşırı genişletmiştir. 1970'li yıllardaki krizlerden (bütçe açıkları, işsizlik, yüksek enflasyon, aşırı dış borçlanmalar, ödemeler dengesi açıkları vb.) dolayı Keynezyen politikalar önemini yitirerek sorgulanmaya başlamıştır ve buna alternatif olarak küreselleşme olgusu ortaya çıkmıştır. Devlet kapsamının küçültülmesi (savunma, güvenlik, adalet, altyapı vb. dışında) ya da tamamen kaldırılmasına yönelik küreselleşme olgusu ile birlikte özelleştirme kavramı da ortaya çıkmıştır.

Adam Smith ve Milton Friedman gibi iktisatçılar özelleştirmenin ekonomide etkinliği ve verimliliği sağlayacağını savunmuşlardır. Ancak, kâr güdüsüyle hareket eden özel sektörün ya da bireylerin sosyal yararını düşünecekleri teoride olumlu olsa da, özelleştirmenin uygulandığı gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde saymakla bitiremediğimiz örneklerde olumsuz olduğu ortadadır.

Özellikle 1980'li dönemlerde borç çıkmazından çıkamayan az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki iktisat politikası uygulamalarının önüne özelleştirme uygulamaları dayatılmıştır. Bu politikalar ile ithal ikameci politikalarından vazgeçilerek az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sermaye piyasaları ile iç pazarı yabancı yatırımcıların eline geçebilmektedir.

Ekonomik kalkınma için vazgeçilmez olan ve uluslararası kuruluşlardan borçlanılan sermayenin geri ödenmesinde ortaya çıkan zorluklardan dolayı borçlu ülkelere yapısal uyum politikaları (sıkı maliye politikaları, serbest ticaret, sermaye serbestleştirilmesi ve sermaye piyasaları, özelleştirme uygulamaları vb.) dayatılmıştır.

Özelleştirme, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin merkezi planlama yönetiminden piyasa ekonomisine geçişi açısından kaçınılmaz hale gelmiştir. Türkiye ekonomisi BDT ülkeleri ekonomisinden farklı olsa da, aynı şekilde gerçekleşen özelleştirme uygulamalarına yeterince hazırlıksız başlanmıştır. Bundan dolayı söz konusu ülkeler; özelleştirmenin zayıf hazırlıklarla kısa sürede ve toplu şekilde gerçekleştirilmesinin getirdiği olumsuz sonuçları düzeltme çabalarıyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde ve Türkiye’de devam eden özelleştirmenin gelişimi hala tartışılmaya devam etmektedir. Mülkiyetin devlete ya da özel sektöre ait olmasının hangisinin iktisadi, mali, sosyal ve siyasal açıdan daha iyi olacağı tartışma konusu olmaktadır ve her iki mülkiyet şekillerini savunan ve karşı görüşleri bulundurmaktadır.

Özelleştirmeyi savunmak için geliştirilen tezler önceden ısmarlanarak gelişmiş ülkelerdeki bilim çevreleri ve iktisatçılar tarafından üretilmiştir. Ayrıca bu tezleri bugünün gücü olan medya tarafından büyütülerek tezlerin etkinliği ve inandırıcılığı da büyümüştür ve gelişmekte olan ülkelere kabul ettirilmiştir.

Tezin hipotezi: “Özelleştirmeden beklenen amaçlar ekonomik açıdan gerçekleşmez. Ancak mali açıdan bir defalık gelir etkisi gerçekleşmektedir”. Tezde söz konusu hipotez test edilmeye çalışılacaktır.

Tezin araştırma sorusu: “Gerçekleştirilen özelleştirmelerden beklenen ekonomik ve mali sonuçlar alınabildi mi?” şeklindedir. Bu çalışmada çeşitli Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ve Türkiye’deki özelleştirme uygulamaları incelenecektir. Tezde söz konusu soruya cevap bulunmaya çalışılacaktır.

Tez beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, özelleştirmenin düşünsel arka planı başlığı altında: özelleştirme tanımı; iktisadi teorileri ve özelleştirme; özelleştirmeyi savunanların görüşleri; özelleştirmeye karşı görüşler ve söz konusu bir birine zıt gerekçelerin içindeki önemli olanların tartışması yapılacaktır.

İkinci bölümde, özelleştirmenin gerekçeleri, yöntemleri ve “Asya Mucizeleri” başlığı altında; özelleştirmenin gerekçeleri (iktisadi, mali, sosyal, siyasal) ve dünyada uygulanan özelleştirme yöntemleri ile “Asya Mucizeleri” incelenecektir.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde, çeşitli Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri (Kazakistan, Özbekistan, Rusya, Ukrayna örneğinde) ve Türkiye’de özelleştirmenin yasal çerçeveleri ve uygulamaları incelenecektir.

Son beşinci bölümde ise, bugüne kadar geçiş ekonomileri ülkelerinde özelleştirme konusunda yapılan ampirik analizlerin literatür taraması yapılacaktır. Ve Panel Veri analizinin teorik ve veri seti açıklamaları yapılacaktır. Sonrasında çeşitli Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri olan Kazakistan, Rusya, Ukrayna (özelleştirme gelirleri verilerindeki eksiklikten dolayı modele Özbekistan dâhil edilmemiştir) ve Türkiye’de gerçekleşen özelleştirmenin gelirleri ile GSYİH, Dış

Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve DYY arasındaki ilişkinin Panel Veri analizi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRMENİN DÜŞÜNSEL ARKA PLANI

1.1. Özelleştirme Kavramı

Özelleştirme kavramı iktisat, işletme, hukuk gibi bilim dallarının alanına girmektedir. Her ülkede ve her bilim dalında özelleştirme kavramı farklı tanımlanmaktadır. Bundan dolayı özelleştirme kavramının her alanda ortak tanımı bulunmamaktadır. Bu çalışmada özelleştirme kavramının iktisadi, mali, sosyal ve siyasal yönlerine değinilecektir.

Özelleştirme terimi, şemsiye kavram olmaktadır. Genel anlamda özelleştirme, kamu kuruluşlarının faaliyetleri, varlıkları ve sorumluluklarının özel kişi ya da özel şirketlere devredilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bununla birlikte özelleştirme, liberalleşme olarak düşünülerek liberalleşmede ajanlar devletin kurallarından kurtulur veya kamu hizmeti ve kamu dağıtım sistemine alternatif olarak yeni pazarlar oluşturmaktadır.¹

Topluma ait olan mal ve hizmetlerin özelleştirilmesi devletin üretimden geri çekilerek özel kişilere bırakılmasıdır. Bu mallar ve hizmetlerin çok çeşitliliğinden dolayı, hangilerinin özel sektöre devredileceği odak nokta haline gelmiştir. Bundan dolayı, özelleştirme konusunda yapılan çalışmaların çoğu Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunun nedeni ise, KİT'lerin özel işletmelerle benzer yapıya sahip olmaları, bütçeye yük olmaları ve devletin KİT'lerle ürettiği malları üretmesi gerekmediğidir.²

1992 yılında Dünya Bankası raporuna göre, özelleştirme yaygın ve hızlı hale gelerek seksenden fazla ülkede KİT'lerin özelleştirilmesi başlamıştır. Bunun sebebi ise, Jones ve Mason'na göre, refahı maksimize etmeyi amaçlayan devlet için özel mülkiyet ile ilişkili piyasa başarısızlıkları daha önemsiz hale gelmesinden veya kamu

¹ Clive R. Belfield, Henry M. Levin, "*Education privatization: causes, consequences and planning implications*", UNESCO, Fundamentals of Educational Planning, No: 74, 2002, p. 19.

² Özhan Çetinkaya, *Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme*, Bursa: Ekin Kitapevi, 2001, ss. 167-168.

kuruluşları ile ilişkili örgütsel başarısızlıkların göze batmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) KİT'ler kamu borcunun hacmi ve büyümesine neden olmaktadır ve diğer ülkelerde ise, KİT'lerin kazancı az olduğu için, borçları vergi gelirleri ile de finanse edilmektedir. Büyümenin yavaşlaması ve yeni kredi çekmedeki zorluklar, devletin harcamalarının kesmek suretiyle ekonomiye müdahalesinin azaltılmasına yönelik reformu gündeme getirmiştir. Kredi veren kuruluşlar olan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu, KİT'lerin satışı, elenmesi ve iyileştirmesiyle ilgili koşulları sunmaktadır.³

IMF'nin özelleştirme politikasına yönelik karşı görüş yapısal uyum programları, hem borç yükümlülüklerini yerine getirmesi yoluyla hem özelleştirme programı yoluyla da borçlu ülkelerin varlıklarını ele geçirilmesine imkân sağlamaktadır. Devlet işletmelerinin özelleştirilmesi ile dış borçların arasında bağlantı bulunmaktadır. Devlet işletmelerin kârlı olanları, yabancı sermaye ya da ortak girişimler tarafından çoğu zaman borç yükümlülükleri karşılığında ele geçirilmektedir. Uluslararası sermayenin değerinin altındaki kârlı olan devlet işletmelerini kontrol altına alması veya onlara sahip olmasından sonra borçlu olan ülkelerin kamu işletmelerini eş zamanlı satması kamu işletmelerinin fiyatlarını aşağıya çekmiştir. Bazı ülkelerde stratejik öneme sahip sektörlerin (petrol, doğalgaz, telekomünikasyon vb.) ve kamu tesislerinin özelleştirilmesi ilk olarak anayasanın değiştirilmesini gerektirebilmektedir.⁴

Literatürde, özelleştirmenin dar ve geniş olarak iki ayırımı bulunmaktadır. Kamu mülkiyetinin özelleştirilmesi, kamu varlıklarının mülkiyet değişikliğinin kısmen ya da tam özel mülkiyete satılmasıdır. Özelleştirme tam mülkiyet hakkının devri şeklinde olmayabilir. Bazı durumlarda, kamu işletmelerinin kısmen özelleştirilmesi yapılarak, çoğu ya da az varlık payına sahip olmaktadır. Özelleştirme liberalleşmeyle eşgüdümlü olarak ya da özel tekelin sonucunda özelleştirmenin

³ Murray J. Horn, **The Political Economy of Public Administration**, Cambridge University Press, 1995, pp. 165-167.

⁴ Seyhun Doğan, Halil Özekicioğlu, **“Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları”**, C.Ü. İ.İ.B. Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2005, s. 165.

liberalleşmeyi takip etmesi olarak görülmektedir.⁵ Özelleştirme kavramının ayrıntılarına girmeden başlangıçta bu kavram dar ve geniş olarak incelenecektir.

1.1.1. Dar Anlamda Özelleştirme

Dar anlamda özelleştirme genel olarak, kamunun mülkiyetinde olan kamu işletmelerin ve tesislerin özel sektöre devredilmesi olarak tanımlanabilmektedir.

Bugünlerde dar anlamda özelleştirme konusunda bilim adamları arasında görüşler ayrışmaktadır. Savunan taraflar için dar anlamda özelleştirmede bir mülkiyetin devredilmesi ve bu işlemin özelleştirilecek KİT sermayesinin en az %51'i olmasının zorunluluğunu taşımaktadır. Savunanlardan farklı olarak diğer taraflara göre, devredilecek sermaye payının en az %51 ile sınırlandırmadan %10 ya da %15'inin devrini de özelleştirme olarak varsaymaktadır.⁶

1.1.2. Geniş Anlamda Özelleştirme

Geniş anlamda özelleştirme genel olarak, kamunun ekonomideki rolünün sınırlandırılması veya tamamen ortadan kaldırılması olarak tanımlanabilmektedir.⁷

Geniş anlamda özelleştirme, devletin gerçekleştirdiği çeşitli devlet faaliyetlerinin özel sektöre devredilmesi, devlet tekelinin ortadan kalkması, devlet hizmetlerinin finansının sağlanması bunlardan faydalanan özel ve tüzel kişilerden sağlanması, kurumsal düzenlemelerle ekonomideki baskıların aza indirilmesi veya kolaylaştırılması ve piyasa mekanizmalarının işleyişinin artırılması olarak açıklanmaktadır.⁸

Geniş anlamda özelleştirme, ekonomide serbestleştirme (deregülasyon) yapılması yoluyla birtakım düzenlemelerle önceden piyasalara girişlerini engelleyen

⁵ Christoph Hermann, Jörg Flecker, edit., **Privatization of Public Services**, USA: Routledge, 2012, pp. 8-9.

⁶ Hulki Cevizoglu, **Özelleştirme**, İstanbul: Beyaz, 1998, ss. 10-11.

⁷ Aytaç Eker, **Türkiye Ekonomisi Gerçeği Gümrük Birliği ve Özelleştirme**, Buca, 1995, s. 82.

⁸ Yüksel Yalova, **Türkiye Avrupa İlişkileri Işığında Özelleştirme**, Ankara: Nobel, 2005, s. 3.

devlet tekellerinin kaldırılarak özel girişimcilerin piyasalara girişin serbest olmasının önünü açmak olarak tanımlanabilmektedir.⁹

Geniş anlamda özelleştirmede KİT'lerin özelleştirilmesi aşağıdaki gibi gerçekleşmektedir:¹⁰

- Devletin yasal ve doğal tekellerin kaldırılmasıdır.
- Kamu sosyal mallardan mümkün olanların fiyatlandırılmasıdır.
- Fiyatlandırılması mümkün olmayan kamu sosyal malların devlet yerine yüklenici tarafından sunumudur.
- Serbestleşme (deregülasyon), özel firmaların faaliyetlerinin düzenlenmesi ile ilgili kamunun koyduğu kurallara sonlandırılması olmaktadır.

Bunlarla birlikte geniş anlamda özelleştirme, mülkiyet devri, kamu tekellerin kaldırılması, serbestleşmenin yanı sıra KİT'lerin kiralanması, ürettiği mal ve hizmetlerin özel kesim tarafından finanse edilmesi ile yönetimin özel kesime devrini de kapsamaktadır.

1.2. İktisat Teorileri ve Özelleştirme

16. yüzyıl başı ve 19. yüzyılın başına kadar hâkimiyetini sürdüren merkantilist yaklaşımı devlet müdahalesini savunmaktaydı. Fakat sonra liberal yaklaşımdan dolayı birçok Avrupa ülkelerinde devletin ekonomideki rolü azalarak hukuk ile iç ve dış savunma, altyapı politikalarında faaliyeti kalmıştır. Fizyokratların doğal düzeni ve liberallerin “görünmez el” düşünceleriyle ekonomideki dengesizlik geçici olduğunun, piyasa ekonomisinin sosyal refahı sağlaması için yeterli olduğunun ve kamunun alanının sınırlandırılmasının kaçınılmaz olduğunu savunmuşlardır.

Neo-liberalizm, 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın başında Adam Smith ve David Ricardo'nun çalışmalarında geçen klasik iktisada dayalı politik ekonomik bir kavramdır. 1970'li yılların sonunda neo-liberalizm akımı giderek etkili olarak, iktisatçılar F. Von Hayek ve Milton Friedman, Margaret Thatcher ve Ronald

⁹ Rıdvan Karluk, *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, İstanbul: Esbank, 1994, s. 123.

¹⁰ Erol Yılmaz, *Ekonomik Perspektiften KİT’ler Özelleştirme ve Uygulama*, Ankara, 2002, s. 41.

Reagan'ın neo-liberal politikalarını (özelleştirme, devlet müdahalesini en aza indirmek, serbest piyasa gibi) uygulamaya ilham vermiştir.¹¹

Klasik iktisat teorisinden itibaren bugünlere kadarki iktisat teorileri ile özelleştirme arasındaki ilişkileri incelenecektir.

1.2.1. Klasik İktisat Teorisi

Klasik iktisadın kurucusu Adam Smith (1723-1790) “Ulusların Zenginliği” eseriyle ve takipçileri olan liberaller David Ricardo (1772-1823) “Siyasal İktisadın Vergileme İlkeleri” ile John Stuart Mill (1806-1873) “İktisat İlminin İlkeleri ve Onların Sosyal Felsefeye Uygulanışına Dair Örnekler” adlı eserleriyle klasik iktisada katkıda bulunmuşlardır.

Klasik iktisatçılara göre, kamu ekonomisi ekonominin doğal dengesini bozmaktadır. Adam Smith, kamunun faaliyet alanlarını; iç ve dış güvenlik altyapı olarak sınırlandırmaktadır. Ricardo ise, kamu alanının küçük olması gerektiğini savunmaktadır. Adam Smith'in “görünmez el” (kişilerin kendi çıkarları peşinde koşarken toplumun refahını da arttırması) mekanizması ekonominin kendiliğinden düzenleneceğini savunmaktadır. Merkantilizme karşı olarak kurulan liberalizm, kendi çıkarları peşinde koşan kişilerin yaratıcılığı ve karar almadaki üstünlüğüne inanmaktadır. Bununla birlikte liberaller devletin elindeki kaynakları israf etmesi iddiasıyla devlete olan güvensizliği ortaya atmaktadır.¹²

Üreticinin ve tüketicinin kendi çıkarları ile rekabet koşullarına yönelik tavırları piyasa mekanizmasını doğurmaktadır. Piyasa mekanizması ise, üretim faktörlerinin optimal bileşimini otomatik olarak sağlaması, iş bölümünü geliştirmektedir. Devletin görevi ise, piyasaya müdahale etmeden rekabetin, arz ve talebin serbest işlemlerini sağlamak, mülkiyet ve veraseti korumak, az vergi alarak denk bütçeler yapmak, kısıtlamaları ortadan kaldırmaktır.¹³

Adam Smith'in “Ulusların Zenginliği” eserindeki mülkiyet hakları görüşünde, Steve Hanke'e göre, Adam Smith eserinde kamu sektörünün

¹¹ Linda Symcox, edit., Julie Andrzejewski, Marta P. Baltodano, Linda Symcox, **Social Justice, Pease, and Environmental Education**, New York: Routledge, 2009, pp. 53-54.

¹² Şerafettin Aksoy, **Kamu Maliyesi**, İstanbul: Filiz, 2011, ss. 25-26.

¹³ Memduh Aytür, **Kalkınma Yarışı ve Türkiye**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970, ss. 162-163.

verimliliğinin özel sektöre kıyasla düşük olduğunu ve bundan dolayı israfın önlenmesi için kamu işletmelerinin özelleştirilmeleri gerektiğini önermiştir.¹⁴ Böylece Mülkiyet Hakları Teorisi görüşlerinin temelini Adam Smith oluşturmuş bulunmaktadır. Mülkiyet Hakları Teorisi'ni Ronald Coase, Harold Demsetz ve Armen Alchian geliştirmiştir.

Klasik iktisatçılara göre, devletin piyasaya müdahalesi doğal dengeyi bozmaktadır. Bundan dolayı devletin kapsamı sınırlandırılmalıdır veya tamamen kaldırılmalıdır. Böylece özelleştirme yoluyla devletin elindeki KİT'lerin özel sektöre devri gerçekleştiğinden piyasa kendiliğinden dengeye gelerek işletmelerin daha verimli çalışacağını savunmaktadır.

1.2.2. Keynezyen İktisat Teorisi

1929 Büyük Buhran'ı sonrası ortaya çıkan talep sıkıntısına çözüm öneremeyen Klasik iktisat teorisi önemini kaybetmeye başlamıştır. Bu durumu aşmak amacıyla çözüm John Maynard Keynes'in (1883-1946) "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" eserinde devletin ekonomiye müdahalesi gerektiği yönünde olmuştur.

J. M. Keynes, klasik iktisatçıların tersine devletin ekonomideki rolü ve fonksiyonlarının genişletilmesi gerektiğini savunmuştur. Keynes'e göre, kısa dönemde toplam arzın istihdam seviyesi, üretim ve teknolojiye bağlı olduğundan devlet çeşitli politikalarla toplam talebi etkileyecek talep yönlü yaklaşmalıdır. Say Yasası'nın aksine Keynes'e göre, "para, sadece bir değişim aracı değil, aksine bir değer taşıma aracıdır". Klasik iktisattaki faiz oranı yatırım-tasarruf dengesini sağlamanın tersine Keynes'e göre, gelirin tüketilmeyen kısmı olan tasarrufu yaratmaktadır. Klasik iktisadın tersine özel sektör yatırım hacminin, borçlanma maliyeti ve tahmin edilen gelir oranına göre şekillendiğini öne sürmektedir. Klasik iktisadın tersine, ekonominin eksik istihdamda dengede olacağını, işsizliğin sonucunda gelir düşüklüğünün nedeninin efektif talebin yetersizliğine bağlayarak ortaya çıkan gelir düşüklüğü ve deflasyonist açığını, devletin efektif talebi artıracak

¹⁴ Yahya Can Dura, "*Mülkiyet – Verimlilik İlişkisi: Mülkiyet Hakları Teorisi*", Manisa: Yönetim ve Ekonomi, Cilt 13, Sayı 2, 2006, s. 225.

önlemlerle çözüleceğini öne sürmektedir. Böylece devlet kriz dönemlerinde üretimi artırma ve enflasyonist dönemlerde ise, paranın satın alma gücünü düşürmeden ve gelir dağılımında adaleti sağlayarak müdahale etmektedir.¹⁵

Keynezyen iktisatçılar “Fonksiyonel maliye” yaklaşımında, tam istihdam, fiyat istikrarı ve iyi bir yaşam standardını sağlamak devletin hedefleri olduğunu savunmaktadır. Bunun nedeni ise, liberallerin öne sürdüğünden yola çıkarak kapitalist sistem sorunsuz işleyememektedir. Kapitalist sistemde belirsizlikler girişimcilerin ellerindeki kaynakları kendi çıkarları için atıl bir şekilde kullanmasına itmektedir. Ancak bu durum kendi çıkarlarına göre rasyonel olsa da, toplum açısından irrasyonel sonuçları doğurmaktadır. Atıl halde olan kaynaklar işsizliği arttırdığından devlet müdahalesini gerektirecektir. Tecrübelerle dayanarak devletin müdahalesi olmadan işsizliğin uzun sürmesinin altında özel kesimin geliri ile toplam harcamaları arasındaki uyumsuzluk yatmaktadır.¹⁶

Keynezyen iktisatçılar, ekonominin kendiliğinden dengeye ulaşamayacağından, özel sektörü kâr güdümlü ve kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak hareket ettiğinden dolayı sosyal amaçlardan uzaklaşacağından devlet müdahalesi kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Bundan dolayı devletin ekonomideki kapsamının geniş olması durumunda ekonomik ve sosyal amaçlarını gerçekleştirmesi toplumun çıkarlarını gütmektedir.

1.2.3. Monetarizm (Parasalcılık)

Monetarizm teorisine Nobel Ekonomi Ödülü’nün sahibi Milton Friedman 1976 yılında yayınlanan “Paranın Miktar Teorisi Üzerine Çalışmalar” kitabında yer vermiştir.

1980’li yıllarda özelleştirme düşüncesi, Chicago Okulu’nun iktisatçıları Milton Friedman ve Friedrich Hayek tarafından ortaya çıkmıştır ve böylece refah devleti neo-liberalizm olan kapitalist ideolojiyle yer değiştirmiştir. Dar kapsamlı devlet ve özelleştirme düşüncesi, İngiltere ve ABD tarafından benimsenmiştir ve

¹⁵ Selda Aydın, Eren Çaşkurlu, **Kamu Maliyesi**, Ankara: Gazi, 2013, ss. 35-37.

¹⁶ Erkan Tokucu, Ercan Sarıdoğan, “*Kriz ve Maliye Politikalarının Geri Dönüşü Çerçevesinde Fonksiyonel Maliye: Bir Literatür Taraması*”, M.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt XXIX, Sayı II, 2010, ss. 85-86.

böylece değişmekte olan ekonomik anlayışının özelleştirmenin tüm dünyaya yayılmasında önemli rol oynamıştır.¹⁷ Bununla birlikte Doğu Avrupa ve eski Sovyet ülkeleri ekonomilerinde özelleştirme gerçekleşmesinde itici bir güç olmuştur.

Monetarizm, 1970’li yıllarda petrol fiyatlarındaki artış ve yaşanan krizlere çözüm sunan Milton Friedman temsil ettiği akımdır. Friedman, ekonomik istikrarsızlıkların uygulanan yanlış para politikalarından kaynaklandığını ve yıllık üretim artışıyla para arzı artışının bu durumu önleyeceğini savunmaktadır. Keynes’in maliye politikalarının etkinliğinin tersine Friedman, para politikalarının etkinliğini öne sürmüştür. Friedman’a göre, serbest piyasa ile para politikası bir arada uyum içinde işleyecektir.¹⁸ Bundan dolayı ekonomide üretim ve fiyatların belirlenmesinde maliye politikaların olmadığı ve enflasyon, işsizlik, bütçe açıklarını çözmeye para politikalarının daha etkin olduğunu savunmaktadır. Böylece devletin kapsamını küçülterek rekabete dayalı piyasa ekonomisine geçiş için özelleştirmeyi önermektedir.

Friedman ağırlıklı olarak geçiş ekonomilerindeki reformlarda devletin düzenleyici rolü ile para basma yetkisinden uzaklaşmasını önermektedir. Serbest fiyatlar ile özelleştirme ve böylece özel sektörün alanının genişlemesini önermektedir.

1.2.4. Neo-Klasik İktisat Teorisi

Neo-klasik iktisat teorisinin kurucusu Alfred Marshal (1842-1924) “İktisadın İlkeleri” adlı eseriyle ekonomiye katkıda bulunmuştur.

Neo-klasik iktisatçılar, Keynezyen iktisat teorisinin makro teorilerinin mikro temellerinin olmamasından dolayı eleştirmiştir. Neo-klasikçiler, ülke içi piyasadaki harekete önem vererek piyasanın müdahale olmadan dengede olduğunu, Walrasyan denge ve rasyonel beklentinin gerçekleştiğini, fiyat ve ücretin ayarlanabilir olduğuna dayanarak makro sonuca ulaşmıştır. Neo-klasik teori piyasaların etkinliğini savunarak, etkin olan dengenin yararı azamileştirmesi ile rasyonel olan bireylerin

¹⁷ Orhan Şener, edit., Nazan An, **Modern Public Finance**, İstanbul: Beta, 2012, pp. 64-65.

¹⁸ Abdülkadir Işık, Habib Yıldız, Temel Gürdal, Nurullah Altun, Nevran Karaca, Filiz Aygen, Tarkan Peran, **Kamu Maliyesi**, İstanbul: Sakarya Kitapevi, 2004, s. 32.

davranışlarından oluşacağını ileri sürmüştür. Teoriye göre, serbestçe çalışan piyasada verilerin toplanma ve dağıtımını fiyat aracılığıyla etkinliği ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı, piyasalardaki dengesizlikler anında giderilerek kaynak tahsisinde etkinlik oluşmaktadır. Etkin dengelerin ortaya çıkması için piyasalarda serbestleşme ve küreselleşme ile deregülasyon politikaları öne sürülmektedir.¹⁹

Neo-klasik iktisatçılar, ekonomide piyasa başarısızlığının yaşanabileceğini kabul etmektedir. Böylece devletin, özelleştirme sonrası piyasa başarısızlığın yaşandığı alanlarda denetleme ve düzenleme gibi yollarla tamamlayıcı rol üstlenebilmektedir. Neo-klasiklerin önerilerinin her ülkede başarılı bir şekilde uygulanması zordur. Bu durum sadece siyasi iktidarın iradesinin yanı sıra ülkedeki ekonomik koşullar, ülkenin gelişmişlik düzeyi, gelenekleri, kurumsal ve diğer faktörlere de bağlıdır.

1.2.5. Rasyonel Beklentiler Teorisi

Rasyonel beklentiler teorisi “Rasyonel Beklentiler ve Fiyat Hareketleri Teorisi” J. Muth’un makalesinde 1961 yılında ortaya çıkmıştır. Muth, yüksek enflasyon yaşandığı dönemlerde ekonomideki bireylerin rasyonel beklentilere sahip olduğunu savunmuştur. 1970’in sonlarında Robert Lucas, Thomas Sargent ve Neil Wallace söz konusu teoriyi geliştirmiştir. Rasyonel beklentiler teorisi klasik iktisatçılar gibi, bireylerin bilgiye sahip olarak bu bilgiyi iyi kullandıklarını savunmaktadır. Böylece bireyler tüm bilgiyi kullanırlar ve bundan dolayı beklentileri rasyonel, fiyatlar ve ücretler esnek olduğu varsayımlarına dayanmaktadır. Söz konusu teoriye göre, bireyler, ekonomideki para arzı artışlarında bunun belli bir dönem sonra enflasyona yol açacağını tahmin ettiklerinden dolayı rasyonel davranacaktır. Böylece, para arzının artırılması reel milli gelir ve istihdam düzeyinde ciddi değişiklik yaratmadan, bir tek fiyatlar genel seviyesi artırmış olacaktır.²⁰

Rasyonel beklentiler teorisi iktisatçıların görüşleri birçok yönden monetarist iktisatçılarla benzerlik göstermektedir. Bireylerin bilgiye sahip olduğundan rasyonel

¹⁹ Ekrem Erdem, Cüneyt Dumrul, “*Keynesyen ve Neo-klasik Yaklaşımlarda Finansal Sistem ve İktisadi Büyüme*”, Uludağ Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt XXXIII, Sayı 2, 2014, ss. 53-55.

²⁰ Ahmet Ulusoy, **Maliye Politikası**, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2003, ss. 67-69.

davrandıklarını savunmaktadır. Buna göre, devletin ekonomiye müdahalesini hem uzun hem kısa vadede kabul etmemektedir. Özelleştirme yoluyla özel sektörün veya bireylerin kamu sektörüne göre daha etkin çalışacağını savunmaktadır.

1.2.6. Kamu Tercih Teorisi

Kamu tercihi teorisi 1950-60'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu teorinin kurucusu ve geliştiricisi James McGill Buchanan (1919-2013) "Hayalci Olmayan Politika" adlı eserinde katkıda bulunmuştur.

Kamu tercihi teorisi, neo-klasik iktisat ve refah iktisadın kabul ettiği iyi devlet anlayışına karşı çıkmaktadır. Burada neo-klasik teori, kamu ekonomisini piyasa aksaklıkları teorisine dayandırmaktadır, kamu tercihi teorisi ise, devletin aksadığını öne sürmektedir. Kurucusu Buchanan olan kamu tercihi teorisi, neo-klasik iktisadın araçlarının kamu ekonomisi alanında da uygulanmasını önermektedir. Onlara göre, kamu ekonomisi bir siyasal çıkar sağlama süreci olmaktadır. Kamu ekonomisinin arz yanını, politikacılar (oy maksimizasyonu) ile bürokratlar (etki alanlarını genişletme) oluşturmaktadır. Talep yanını ise, seçmenler ve çıkar grupları oluşturmaktadır. Bu taraflar çoğu zaman kaynakların yanlış kullanımına yol açmaktadır. Kamu tercihi iktisatçıları, bu duruma çözüm olarak devletin alanının küçültülmesi ve politikacı ile bürokratların toplumun kaynaklarından faydalanmalarını engellemeyi önermiştir.²¹

Bireysel davranıştan yola çıkarak kamu tercihi teorisinin temel önermeleri aşağıdaki gibidir:²²

- Demokratik ve siyasal sistemler, devletin kapsamının aşırı genişlemesi ve yüksek bütçe eğilime sahip olmaktadır.
- Özelleştirme, bütçenin genişlemesi yerine maliyetlerin azaltılması yönünde hareket etmektedir.
- KİT'ler, özel girişime göre daha düşük etkinlik göstermektedir.

²¹ Hülya Kirmanoğlu, **Kamu Ekonomisi Analizi**, İstanbul: Beta, 2009, s. 14.

²² Yusuf Bayraktutan, **Batı Avrupa ve Orta Asya'da Özelleştirme**, Kocaeli: Kocaeli Ticaret Odası, 2010, s. 15.

Kamu tercihi teorisine göre, devlet aksamaktadır çünkü kamu ekonomisinde siyasal çıkar sağlamak için taraflar (politikacılar, bürokratlar, seçmenler ve çıkar grupları) arasında çıkar çatışması mevcut olduğundan zaten kıt olan kaynakların israfına yol açmaktadır. Buna çözüm olarak kamu tercihi iktisatçıları, KİT'lerin etkinliğini sağlamak için devletin kapsamını küçülterek özelleştirme yoluyla KİT'lerin özel sektöre devrini önermektedir.

1.2.7. Arz Yönlü İktisat Teorisi

Arz yönlü iktisat teorisi, 1974 yılında petrol fiyatlarındaki artışların sebep olduğu enflasyondaki artışın durgunlukla sonuçlanmasına çözüm bulmak için ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllarda Arthur Laffer, enflasyonun kamu harcamalarının yüksekliğinden ve ekonomideki durgunluğun ise, üretimi ve yatırımları olumsuz etkileyen yüksek vergilerden kaynakladığını ortaya atmıştır. Çözüm olarak kamu harcamaları ve vergilerin azaltılması önerilmiştir. Keynes, talebe yoğunlaştığından, talebin canlanmasını kamu harcamalarındaki artışların sağladığını savunmaktadır. Buna karşılık, arz yönlü iktisat teorisi ise, ekonomide canlılığın oluşması için üretime (arz) önem verilerek devletin özel sektör üreticilerini vergilerini azaltarak teşvik etmesi gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, kamu harcamalarının kısılması gerektiğini, aksi takdirde bütçe açıklarının enflasyonu tetikleyeceğini öne sürmektedir.²³

Arz yönlü iktisatçıların görüşleri aşağıda gibidir:²⁴

- Ekonomiye devlet müdahalesi azaltılmalıdır.
- Kamu harcamaları ve vergilerin azaltılması suretiyle devlet bütçesi küçültülmelidir.
- Ekonomideki rekabet teşviklerle korunarak piyasaya giriş daha serbest olmalıdır.
- Ekonominin düzenlenmesinde para politikası belirleyici olmalıdır.
- Sıfır tabanlı bütçe hazırlama tekniği kullanılarak kamu kaynaklarının israfına önlem alınmalıdır.

²³ Osman Pehlivan, **Kamu Maliyesi**, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2001, ss. 63-64.

²⁴ İsmail Türk, **Kamu Maliyesi**, Ankara: Turhan Kitapevi, 1996, ss. 22-23.

Arz yönlü iktisatçıları, piyasada devlet müdahalesine karşıdır ve piyasanın kendi haline bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Arz yönlü iktisat teorisi, arz yönlü faktörleri desteklemek amacıyla üretimin artışını devletin özel sektördeki üreticilerin vergilerini azaltmak yoluyla ekonomideki canlılığı sağlayacağını savunarak Keynezyen talebi teşvik edici politikalardan uzaklaşarak KİT'lerin özelleştirilmesi yoluyla bütçeye ek gelir sağlamasını önermektedir.

1.3. Özelleştirmeyi Savunanların Görüşleri

Özelleştirmeyi savunanlar özelleştirmenin gerektiğine dair görüşlerini sunmaktadır. Bunlar aşağıda incelenecektir.

1.3.1. Devletin Başarısızlıkları

Özelleştirmeyi gerektiren görüşlerin biri devletin başarısızlıklarıdır. Devletin başarısızlıkları aşağıdaki gibidir.²⁵

- *Çoğunluk oylamasının herkesçe kabul edilebilir sonuç üretememesidir:* “demokratik toplumlarda seçmenlerin bireysel kararlarından toplumsal karar saymak ve herkesin kabul etmesi zordur çünkü bu kararlar: seçmen yapılarının karar üretebilmesi, tercih alanının sınırsız olması, pareto optimalliğin kabul edilmesi, ilgisiz alternatiflerden bağımsız olması ve diktatörlüğün” olmaması gibi özellikler taşımalıdır.
- *Bürokrat davranışının israfa yol açmasıdır:* Zaten kıt olan kamu kaynaklar, bürokratların kendi çıkarlarını maksimize etmek amacıyla istaf edilecektir.
- *Mülkiyet hakları mevcut olmamasının etkinsizlik yaratmasıdır:* kamuda mülkiyet hakları mevcut olmaması politikacı ve bürokrat davranışlarında özensizliği ortaya çıkaracaktır ve mülkiyet haklarının eksikliği başarısızlıkların yaptırma maruz kalmasını da etkileyecektir. Böylece

²⁵ Haşim Akça, “*Devlet Müdahalesinin Başarısızlığı Üzerine Bir Değerlendirme*”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 3, 2011, ss. 185-187.

politikacı ve bürokratin işbirliği seçmen davranışıyla birleştiğinden asıl vekil ilişkisinin yarattığı olumsuzluğu çıkması kaçınılmazdır.

- *Sosyal refah devleti olarak adlandırılan rant gözleyen ekonominin meydana gelmesidir:* Kamu sektörü aktörlerinin kamu kaynaklarını sosyal refahı arttırmak çabasıyla kamu kaynaklarının israfını gizlemektedirler.
- *Sosyal devleti olarak adlandırılarak kamu sektörünün sağladığı bazı mal ve hizmetlerin bedelsiz arzından ihtiyacın dışında isteklerin ortaya çıkmasıdır:* Kamu sektörü tarafından üretilen mal ve hizmetler piyasa fiyatının çok altında veya sıfır fiyatla” sunularak ihtiyacı olmayan kişiler de bu mal ve hizmeti tükettiğinden israfa yol açmaktadır.
- *Siyasette tam rekabetin geçerli olmadığı durumdur:* “Seçmenlerin tam bilgi sahibi olmamaları, siyasi parti liderlerinin tek adamlığı, siyasi süreçte şeffaflığın ortadan kalkması politikada tam rekabeti engelleyici” faktörlerdir.
- *Kamu gücü ve yetkinin dağılımındaki dengesizlikler:* “Piyasa ekonomisinde gelir dağılımında ortaya çıkan dengesizliklere benzer şekilde kamu sektöründe güç ve yetki dağılımında” görülmektedir.
- *“Ekonomik birimler arasındaki çıkar çatışmasıdır:* Politikacılar, iş adamları, sendikalar, ticari birlikler ve diğer baskı grupları” arasındaki gücü ele geçirme mücadelesi, ekonomik yapıya zarar vererek kaynak israfına yol açmaktadır.
- *“Gereksiz ve sürekli artan maliyetler:* Kamu sektöründe zamanla gereksiz maliyetler sürekli artmaktadır. Piyasa ekonomisi ise, rekabet gücünü korumak amacıyla maliyet azaltıcı faktörleri” araştırarak uygulamaktadır.
- *Türev dışsallıklar olmaktadır:* Devletin piyasa ekonomisi eksikliklerini gidermek amacıyla gerçekleştirdiği müdahaleler yetersiz ve yanlış bazı araçların kullanılması olabilmektedir. Türemiş dışsallıkları diğer dışsallıklardan ayıran özelliği bu dışsallıkların önceden tahmin edilebilme zorluğudur.

Özelleştirmeyi savunanların en önemli görüşlerden biri devletin başarısızlıklarıdır. Devletin başarısızlıkları: çoğunluk oylamasının herkesin isteğini yansıtmamasıdır; bürokratların sadece kendi çıkarı için hareket ettiğidir; mülkiyet

haklarının olmamasından dolayı etkinsizliğe yol açmasıdır; sosyal refah adıyla kıt olan kaynakların israf edilmesidir; sosyal amaçlarda üretilen mal ve hizmetlerden ihtiyacı olmayanın da faydanlanması israfa yol açmaktadır; siyasetteki rekabetin olmaması ile bireylerin tam bilgiye sahip olmamasından dolayı siyasette şeffaflığın olmamasıdır; kamuda güç ve yetki dağılımında dengesizlikler görülmektedir; ekonominin arz yanı taraflar arasında güç için mücadeleden dolayı kıt kaynakların israfına yol açmaktadır; kamu sektöründe rekabetin olmamasından maliyet azaltıcı faktörler önemsiz kalmaktadır; piyasa ekonomisi eksikliklerini gidermek amacıyla kamunun yanlış araçları kullanmasıdır. Böylece bir ekonomide devletin başarısızlıklarını gidermek amacıyla özelleştirme yoluyla özel sektörün daha başarılı olduğu öne sürülmektedir.

1.3.2. Amaçların Çokluğu

KİT'lerin amacı, toplumun sosyal faydasını sağlamak için sosyal ve ekonomik amaçları gerçekleştirmektir. Bu sosyal ve ekonomik amaçlar; kaynak tahsisi etkinliğinin sağlanması, mevcut gelir dağılımının iyileştirilmesi, ekonominin istikrarı, ekonomik büyümenin hızlandırılması, ekonominin yeniden yapılandırılması ve teknolojik gelişmenin sağlanması gibi amaçları kapsamaktadır. Özel sektör işletmelerinin amacı ise, kârlarını maksimize etmek ve işletme sahiplerinin yaşam kalitesi ve güvenliğini sağlamaktır. Bundan dolayı özel sektörde bir işletme, bu amaçlarına mal ve hizmet arzıyla ulaşmaktadır. Özel sektör işletmelerinde KİT'lerin tersine çoğu amaç ve hedef açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Kamu işletmeleri ise, amaçları ile hedeflerini açık bir şekilde belirlenmemesinden dolayı işletmelerde etkinsizliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.²⁶

Özelleştirmeyi savunanlara göre, kamu sektörü iktisadi, mali, sosyal ve siyasal amaçlara ulaşmasının sonucunda amaçları ve araçları itibariyle bir birinde farklı amaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu amaçlar çoğu zaman birbirleriyle çatışarak amaçlar arasında seçim ya da bazılarına daha çok ağırlık verilmesini gerektirmektedir. Bundan dolayı kıt olan kaynakların kullanımında israfa yol

²⁶ Recep Kök, **Ekonomi – Politik Popülizm KİT – Köşeli Ekonomiler – Özelleştirme**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995, s. 113.

açabilmektedir. Amaçlar ve hedeflerin açıkça belirlendiği özel sektörde kit kaynakların daha etkin kullanılacağı öne sürülmektedir.

1.3.3. Müdahale Ekonomisi Yerine Serbest Piyasa Ekonomisini Sağlamak

Mal ve hizmet kamu ya da özel sektör tarafından üretilse de, rekabet olması için en az birkaç şirketin olması gerekmektedir. Şirketlerin birinin faaliyetleri sona erdiğinde (işçilerin işten ayrılması, verimsizlikten dolayı iflas etmesi, tüketicilerin memnuniyetsizliği vb.), tüketicilere alternatifler sunulmalıdır. Böylece bireyler mal ve hizmetleri seçme kararlarına müdahaleden kurtulmuş olacaktır.²⁷

Kamu sektörü; tahminlere dayalı, tüm tüketicilere hitap edemeyen mal ve hizmetler üretmektedir. Rekabetçi piyasada üretim yapan firmaların sunduğu çeşitli mal ve hizmetlerin içinden tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamaya olanak sunulmaktadır. Özel şirketlerin sürekli yenilikçi olmaları, rekabet avantajı sağlama dürtüsünden kaynaklanmaktadır. Böylelikle, iflas etmemek için değişen piyasa koşullarına hızla uyum sağlamaktadır. Kamu sektöründe ise, tüketiciye yönelik yenilikler düşük seviyede olmaktadır.²⁸

KİT'lerin politik amaçlarla kullanılmasının önlenmesi, ekonomide fiyat ve kalite açısından piyasa talebine duyarlı bir rekabet ortamının yaratılması için kamu müdahalesi bir engeldir. Serbest piyasa ekonomisinde ise, kalite ve fiyat rekabeti sağlanmakta, ekonominin temel ve eksik rekabet piyasalarından arındırılması için gerekli hukuki altyapı ve kurumlar oluşturulmaktadır. Böylece özelleştirilecek tekel niteliğindeki KİT'lerin piyasada özel tekellere dönüşmesini yasalarla önlenmektedir. Bundan dolayı özelleştirme, serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek için önceliklidir.²⁹

Özelleştirmeyi savunanlar, müdahale ekonomisi yerine serbest piyasa ekonomisini önermektedir. Bunu kamunun çoğu sektörlerde tekel konumunda olması ürettiği mal ve hizmetlerin rekabetin olmamasından dolayı fiyat ve kalite açısından

²⁷ E. S. Savas, çev. Ergün Yener, **Özelleştirme Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı**, Ankara, 1994, s. 343.

²⁸ Madsen Pirie, **Privatization**, Great Britain: Wildwood House Ltd., 1988, pp. 27-28.

²⁹ Turgay Berksoy, **Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, İstanbul, 1993, s. 148.

tüketiciyi memnun etmemektedir. Bundan dolayı özelleştirme yoluyla serbest piyasa ekonomisinin sağlanması tüketicilere rekabet ortamında yenilikçi, kaliteli ve iyi fiyatlı mal ve hizmeti sunacağını öne sürmektedir.

1.3.4. Kamu Açıklarında Azalışı Sağlamak

Özelleştirme gelirleri, devlet hazinesine gelir kaynağı sağlamaktadır. Birçok ülkede hükümetler KİT'leri özel sektöre satmasıyla elde ettiği gelirler mali açıkların kapatılmasına katkıda bulunmuştur. Satışlardan elde edilen gelirler kamu borcunun azaltılması için kullanılırsa, faiz ödemeleri düşerek kamu sektörünün nakit akımının daha da güçlü olması beklenebilmektedir. Kaynakları devamlı olarak harcamalar için kullanmak yerine, gelecekteki olumsuz nakit akımları çıkaracak ödemeler için bir kerede kullanılması olmaktadır. Özelleştirmenin kamunun borçları üzerindeki etkisi, faiz oranlarını düşürmesiyle ortaya çıkmaktadır. Düşük faiz oranları ise yatırımları ve büyümeyi hızlandırmakta ve enflasyonu aşağı çekmektedir. KİT'lerin satışı yoluyla devletin hazinesini rahatlatacak gelir sağlanmasıyla birlikte devletin sunduğu çeşitli faaliyetleri özel kişilere devretme yoluyla dolaylı bir gelir elde etmektedir. Bununla birlikte çoğu ülkede devletin elindeki işletmelerin zararı devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Bundan dolayı sürekli zarar eden kuruluşların satışı devlet bütçesinin önemli bir maliyetten kurtarmaktadır.³⁰

Özelleştirmeyi savunanlar, özelleştirme yoluyla kamu açıklarında azalışı sağlamak için özelleştirme gelirleriyle borçların ödenmesinde katkıda bulunduğunu ve KİT'lerin zararları devlet hazinesinden karşılanmasından dolayı KİT'lerin özelleştirilmesi aynı zamanda devlet hazinesini yükten kurtardığını öne sürmektedir.

1.3.5. Özel Mülkiyet Şeklinin Etkinliği Artırması

Coase'a göre, mülkiyet haklarının tanımlandığı ve işlem maliyetlerinin düşük olması durumunda özelleştirme uygulaması sonucunda kaynaklar daha etkin kullanılacak tarafa akacaktır. Teoriden gerçekçi hayatta ise, devir işlemleri yavaş ve

³⁰ Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy, **Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif**, Ankara: Lazer Ofset, 2010, ss. 47-48.

gerçekleşmede zorluklar olmaktadır. Özelleştirmede dağıtılan kaynakların etkinliği için fiyat mekanizması önemlidir, çünkü potansiyel alıcı mülkiyet hakkına sahip olmak için en yüksek fiyat vermek suretiyle yapılan yatırımın, şirketin etkinliğini artırma ihtimali yüksektir. Özelleştirmede piyasadan farklı olarak, potansiyel alıcının şirkete daha ne kadar yatırım yapacağı gibi iktisadi olmayan amaçları da dikkate alınmaktadır.³¹

Demsetz'in "Mülkiyet Hakları Teorisine Doğru" eserinde, sahip olma ve mülkiyet şekillerini ortaya koymuştur. Mülkiyet sahibinin çok olmasının tersine bir sahibinin olması doğru olduğunu öne sürmektedir. Kamu mülkiyetinin tersine özel mülkiyetin daha kolay el değiştirme özelliği etkinliği artırmaktadır. Özel mülkiyette kaynakları veya mülkiyet hakkı etkin ve rasyonel bir şekilde kullanacak kişilerde kalırken, bunun tersine kamu mülkiyetinde bulunan mülkiyet etkisiz ve israf edilmektedir.³²

Alchian'ın "Mülkiyet Hakları Ekonomileri" adlı çalışmasında, kamu mülkiyeti ile özel mülkiyet arasındaki davranış farklılıklarının, davranış tipleri ve kaynak kullanımına bağlı olduğunu savunmaktadır. Alchian, kamu ve özel sektör arasındaki amaçlardaki farklılıklar ve ödül-maliyet farklılıklarıyla birlikte mülkiyetlerin devredebilme derecesini de öne sürmektedir. Özel mülkiyette başarı mülkiyet sahibine bağlı iken, kamu mülkiyetinde "ortak mülk üzerinde diğer mülk sahiplerinin başarısını ve yarattığı faydayı paylaşma veya o başarıdan pay alma, kazanç sağlama" güdüsüyle hareket etmektedir. Alchian'a göre, özel mülkiyet sahipliğindeki üretkenlik uzmanlaşma nedeniyle artmaktadır. Kamu sektöründeki hedef ve toplumsal yararının öneminin, ücretliler ve yöneticilerin bilinmemesinden dolayı şirket performansı olumsuz etkilenmektedir.³³

Özelleştirmeyi savunanlara göre, kamu mülkiyet şeklinde mülkiyet sahibi ortak olarak topluma ait olduğundan özel mülkiyet şeklinden farklı olarak etkinliği sağlamak için yeterince teşviklere sahip değildir. Özel mülkiyet sahibi kâr güdümlü hareket ettiğinde daha etkin ve verimli çalışmaktadır. Kamu mülkiyetinde ise, işletmede etkinliği teşvik edici yeterince mekanizmalar bulunmamaktadır.

³¹ Maja Drakić, "Privatization in Economic Theory", Panoeconomicus, No: 1, 2007, pp. 110-113.

³² Yahya Can Dura, a.g.m., ss. 226-227.

³³ Yahya Can Dura, a.g.m., ss. 227-229.

1.3.6. Kamu Yönetimdeki Zayıf Teşvikler

Shleifer ve Vishny (1994) devletin, kamu ve özelleştirilen şirketleri, devletin yönetim haklarının farkını vurgulamak için eksik sözleşme yaklaşımını kullanmıştır. Devlet firmanın yönetim hakkına sahip olduğunda, firma yöneticisi üzerinde de gücü vardır. Politikacılar transfer ödemesi yaparak, işsizlere istihdam sağlamaya daha kolay zorlayabilmektedir. Özel şirket yöneticilerini ikna etmek ve işsizlere istihdam sağlayarak verimsiz kararları alması maliyetli olmaktadır. Firma üzerinde yönetim hakları yöneticilere ait olduğu zaman, nakit akış hakları firma kararlarını etkilememektedir. Sonuç olarak yönetim hakkı devri daha önemli olduğunu göstermektedir.³⁴

“Kamu işletmelerinin etkinsizliklerinin bir diğer nedeni ise, yönetimin verimliliği ile ilişkili teşviklerin olmamasıdır. Yönetim, genellikle bu işletmelerin kârlarına veya artıklarına iştirak” etmemektedir. Ancak, özel sektörlerde kâr oluşmasına yönetimlerin marjinal katkısı, yönetiminin verimli olmasını sağlamaktadır. Böylelikle, verimlilikte yöneticiler ve çalışanlar ödüllendirilmektedir. Ödüllendirilme sonucunda ise, şirketlerin etkin çalışma alternatiflerini aramaktadır.³⁵

Kamu çalışanları, özel işletmelerde çalışanlarla kıyasla verimlilik, yenilik ve maliyeti indirmeye için daha zayıf teşviklere sahiptir. Zayıf teşviklerin nedeni ise, memur ilkeleri, ek ödemelerde sınırlama ve hükümet amaç sayısında karmaşıklık vb. faktörlerden kaynaklanmaktadır.³⁶

Özelleştirmeyi savunanlar, kamu yönetimdeki zayıf teşvikleri, kamu yöneticilerin verimliliğin artması durumunda ödüllendirme, memuriyet kuralları, ek ödemelerde sınırlamalar ve hükümetin amaçlarındaki karmaşıklığa bağlamaktadır. Özel yönetimde ise, verimliliğin artması durumunda ödüllendirme ve ek ödemelerden dolayı daha etkin çalışma yollarının aranması verimliliği sürekli artırmaktadır.

³⁴ Gerard Roland, **Privatization Successes and Failures**, New York: Columbia University Press, 2008, p. 23.

³⁵ Recep Kök, a.g.e., s. 115.

³⁶ Yusuf Bayraktutan, **Özelleştirme: Teori, Dünya ve Türkiye Deneyimi**, Ankara: Liberte, 2003, ss. 21-22.

1.3.7. Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekmek

Bir ülke ekonomisindeki dalgalanmalar o ülkenin yönetimiyle doğrudan bağlantılıdır. Yabancı yatırımcılar ekonomik belirsizliklere duyarlı olduklarından dolayı sermaye yatırımlarını kısarak ya da o ülkeden tamamen çıkmaktadır. Bir ülkeye yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcılar ülkenin makroekonomik dengede ve istikrarın sağlanmasını beklemektedir.³⁷

“Yabancı sermaye yatırımları bir ülkenin sabit sermaye stokunun artması, teknoloji ve işletme bilgisi getirmesi, istihdam yaratması ve rekabeti geliştirmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya canlanma kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması yönüyle ekonomiye katkıda bulunmaktadır”.³⁸

Özelleştirmeyi savunanlar, yabancı sermaye yatırımları çekmekle ülkeye sermaye, ileri teknoloji, işletme tecrübesi, istihdam sağlaması, rekabetten dolayı kaliteli mal ve hizmetlerin sunumu ve ödemeler dengesi açığının azalmasını sağlayacağını öne sürmektedir.

1.3.8. Dışlama Etkisi (Crowding-Out)

Genişletici bir maliye politikasının faiz oranlarını artırmak suretiyle özel harcamaları ve özellikle de özel yatırımları azaltması sonucuna dışlama etkisi olarak adlandırılmaktadır. Keynezyen çarpan mekanizmasına göre, bir birimlik otonom kamu harcaması milli geliri çarpan oranında artırmaktadır. Ancak dışlama olduğunda bu durum mümkün olmamaktadır. Bunun sebebi ise, hükümet yaptığı otonom harcamayı iç borçlanmayla karşılar, piyasada likidite azalır ve faiz oranı artmaktadır. Girişimciler, yatırıma ayırdıkları fonlarıyla yüksek getirili hazine bonusu satın aldıklarından özel yatırımları azaltmaktadır. Böylece, otonom kamu harcaması milli geliri artırırken, uyarılmış özel yatırımın azalması milli geliri azaltmaktadır. Milli gelirdeki toplam değişme artıran ve azaltan iki etkinin toplamına

³⁷ Çağatay Karaköy, “Orta Asya’da Doğrudan Sermaye Yatırımları: Politikaları, Stratejileri ve Teşvikler Üzerine Değerlendirme”, Ç.Ü. S.B.E. Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, 2006, s. 254.

³⁸ Cahit Aydemir, İbrahim Arslan, Funda Uncu, “Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyadaki ve Türkiye’deki Gelişimi”, Kocaeli Ü. S.B.E. Dergisi, No: 23, 2012, s. 70.

eşit olmaktadır. Dışlama olduğu sürece milli gelir ya çok ya az veya hiç artmamaktadır.³⁹

“Hükümetin bütçe açıklarını borçlanma ile finanse etmesi ulusal tasarruflar ve yatırımlar için ödünç verilebilir fon arzında bir azalmayı doğurmaktadır. Yüksek faiz oranları da sermaye birikiminin azalması ve milli gelirin kapasitesinin düşürmektedir. Böylece genişletici bir maliye politikasının ekonomik büyümeyi teşvik etmediği, sadece kamu yatırımlarının özel yatırımlarla yer değiştirdiği durumu literatürde dışlama etkisi olarak adlandırılmaktadır”.⁴⁰

Özelleştirme gelirleri kamu borçlarını kapatmak için kullanıldığında özelleştirmenin artması kamu borçlarının azalmasını telafi ettiğinden dolayı dışlama etkisi kaybolmaktadır. Bunun aksine, ikame etkisi özelliği ile çeşitlendirme etkisi ortaya çıkması durumunda özelleştirme kapsamı içerisinde özel yatırımlar artmaktadır. Von Neumann Morgenstern’e göre, özelleştirme ile yatırım arasındaki olumlu bir ilişki olduğu durumlarda özelleştirme ile kamu harcamaları arasında olumsuz bir ilişki ile bağlantılıdır. Von Neumann Morgenstern’e göre, özelleştirmenin olmadığı durumlarda özelleştirmeye dayalı özel yatırım seviyesinin daima seviyesinin altında olduğunu göstermektedir.⁴¹

Özelleştirmeyi savunanlara göre, devlet bütçe açıkları iç borçlanmayla karşıladığında piyasada sermaye azaldığından dolayı faizler yükselmektedir. Özel yatırımcılar yüksek getirili hazine bonosu aldıklarından dolayı özel yatırımlar azalarak dışlama etkisi (crowding-out) ortaya çıkmaktadır. KİT’lerin özelleştirilmesinden elde edilen gelirler kamu borçlarını azaltmasından dolayı dışlama etkisi (crowding-out) ortadan kalkmaktadır.

1.4. Özelleştirmeye Karşı Görüşler

Bu başlık altında özelleştirmeye karşı görüşler aşağıda incelenecektir.

³⁹ Osman Demir, **Ekonomide Devlet**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, 1997, ss. 267-268.

⁴⁰ Sevinç Yaraşır Tülümce, Selçuk Buyrukoğlu, **Türkiye’de Kamu ve Özel Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: Dışlama Etkisi (1980-2010)**, Mali Çözüm İSMMMO, Eylül-Ekim, 2013, ss. 61-62.

⁴¹ Guillaume Girmens, Michel Guillard, **“Privatization and Investment: Crowding-Out Effect Vs Financial Diversification”**, Fondazione Eni Enrico Mattei, 2002, p. 3.

1.4.1. Piyasanın Başarısızlıkları

Piyasa başarısızlıkları teorisi, neo-klasik iktisat ile maliye teorisinin bulunduğu alanlardan biri olmaktadır. Piyasa başarısızlığı teorisine göre piyasa, kaynakların tahsis mekanizması olmaktadır. Piyasa mekanizmasının işlemediği ve yetersiz olduğu alanlara (kamu malları, dışsallıklar, doğal tekeller, eksik piyasalar, asimetric bilgi) kamu ekonomisi müdahalesi gerekmektedir.⁴²

Kamu kesimi faaliyetlerinin ortaya çıkış gerekçelerinden biri piyasanın kendi içinde etkin bir kaynak tahsisini gerçekleştirememesidir. Bir mal ve hizmetin tamamen piyasada üretilmesi durumunda toplumun faydasını maksimize edecek ve ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde üretilememesi durumu ortaya çıkacaktır ve böylece toplum refahı azaldığından mal ve hizmetin devletin üretmesi gerekmektedir. Diğer taraftan kamusal ve dışsallık gibi faktörler, piyasa başarısızlığının nedenlerindedir. Kamusal ve dışsallık kavramları bölünmeyen, fiyatı belirlenemeyen ve pazarlanamayan fayda ve maliyetleri açıklamak için kullanılmaktadır. Bu durumda faydası pazarlanamayan bir hizmetin piyasa ekonomisi tarafından üretilmesi doğru olmadığından dolayı toplum refahının maksimize edilmesi için mal ve hizmetlerin üretimi ve finansmanı kimin tarafından sağlanacağı çözümlenmelidir.⁴³

Piyasanın başarısızlıkları aşağıdaki gibidir:⁴⁴

- Kamusal Mallar.
- Dışsallıklar.
- Doğal tekeller.
- Ortak mülkiyet olan kaynakların varlığıdır.
- Bilgi edinmenin maliyetinin yüksek olmasıdır.
- Gelir dağılımında eşitsizliktir.
- Dışsal şoklar.
- Sosyal ahlak zayıflığı olmaktadır.

⁴² Hülya Kirmanoğlu, a.g.e., s. 103.

⁴³ Abdülkadir Işık, Habib Yıldız, Temel Gürdal, Nurullah Altun, Nevran Karaca, Filiz Aygen, Tarkan Peran, a.g.e., ss. 24-25.

⁴⁴ Haşim Akça, a.g.m., ss. 181-182.

Özelleştirmeye karşı görüşe göre, özellikle piyasanın başarısız olduğu; kamusal mallar, dışsallıklar, doğal tekeller, ortak mülkiyet, bilgi edinmenin yüksek maliyeti, gelir dağılımında eşitsizlik, dışsal şoklar ve sosyal ahlak zayıflığı gibi durumlarda devlet müdahalesi gerekmektedir.

1.4.2. Gelir Dağılımını Bozması

Kapitalist ekonomilerde birincil gelir dağılımı piyasa tarafından gerçekleşmektedir. Ekonomide piyasa ekonomisinin etkin bir şekilde işlemesi gelir dağılımını düzgün gerçekleştireceği anlamını taşımamaktadır. Kusursuz işleyen bir piyasa mekanizmasının bazı kişilerin daha zengin, bazı kişilerin ise daha fakir olmasına yol açma olasılığı daha yüksektir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında refah devleti yaklaşımının gündeme gelmesi demokratik toplumlarda, gelir dağılımının bozulması durumunda düzeltilmesi için kurumsal bazı düzenlemeler uygulanmaya konulmuştur.⁴⁵

Uygulanan iktisat politikaları ve sosyal politikaların gelir dağılımı üzerinde etkileri vardır. Gelir dağılımı üzerinde etkisi olan sosyal politikaları üçe ayırabiliriz, bunlar: zenginliklerin yaygınlaşması; vergi ve parasal düzenlemeler aracılığıyla gelir aktarımları; sosyal hizmetler olmaktadır. Devletin gelir dağılımını düzeltmek ve yoksulluğu önlemek amacıyla uyguladığı en önemli araç sosyal harcamalardır. Eğitim ve sağlık sosyal harcamalara yapılan devlet katkısı, düşük gelirli bireylerin reel gelirlerini artırmaktadır ve böylece gelir dağılımını iyileştirici bir etki yaratmaktadır.⁴⁶ Özel sektör kâr güdüsüyle hareket ettiğinden dolayı sosyal amaçları göz ardı ederek gelir dağılımını bozucu etki yaratmaktadır.

Özelleştirmeye karşı görüşe göre, piyasanın etkin işlemesi gelir dağılımını düzgün gerçekleşmesinde başarılı olmayabilmektedir. Bunun yanında yüksek gelirli kişileri lehine sonuç verme ihtimali daha yüksektir. Bundan dolayı devlet, az gelirli ya da yoksul kişilerin aleyhine gerçekleşen gelir dağılımını sosyal harcamalar yoluyla düzenlemektedir.

⁴⁵ M. Mustafa Erdoğan, Ethem Yenigün, *Türkiye’de Sosyal Bütçe Nasıl Yapılıyor? Nasıl İzlenir?* İstanbul: TESEV Yayınları, 2008, ss. 23-24.

⁴⁶ M. Mustafa Erdoğan, Ethem Yenigün, a.g.e., ss. 23-24.

1.4.3. Piyasanın Kalkınma Stratejileri İçin Gereken Uzun Dönemi Gözardı Etmesi

Devlet destekli kalkınma dönemlerde GOÜ'lerin performansı sonrasındaki piyasacı reform dönemindeki performansından güçlü olmuştur. Devlet müdahalesinin ciddi başarısızlıkla sonuçlandığı durumlar olsa da, ülkelerin çoğu piyasacı reform dönemiyle karşılaştırıldığında, devlet müdahalesi döneminde daha adaletli gelir dağılımı ve daha az mali krizle daha hızlı büyümüştür. Tüm GÜ ekonomisi serbest piyasa politikalarıyla gelişmemiştir. Bazı istisnalar dışında serbest ticaretin ve serbest piyasanın ortaya çıktığı İngiltere ve ABD de dâhil olmak üzere bugünün GÜ'lerin çoğu devlet tarafından korumacılık, sübvansiyonlar ve GOÜ'lere önermedikleri diğer politikaların sayesinde refahı yakalamışlardır. Serbest piyasa politikaları bugüne kadar çok az sayıda ülkeyi refaha ulaştırmıştır.⁴⁷

Sanjaya Lall'a göre, piyasalar hiçbir zaman teoride olduğu gibi verimli ve yeterli çalışmadığından kalkınan ülkelerdeki ekonomide de aksaklıklara kolaylıkla yol açmaktadır. Kore ve Tayvan'ın başarısı, ekonomideki aksamaları gidermek için uzun süreli ve geniş çaplı müdahalelerle yeni gelişen sanayilerini korumaları, yerli teknolojik etkinlikleri himaye etmeleri, bir sürü kurum meydana getirmeleri ve yabancıların girişini kısıtlayarak yerli girişimciliği teşvik etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu iki ekonomi de ihracata yöneliktir ve devlet piyasaya müdahale etmiştir. Bu ekonomilerin kalkınmalarında gelişen ülkelere örnek almaları gerekirse devlet müdahalesi gerekmektedir.⁴⁸

GOÜ'nin devlet müdahalesiyle kişi başına gelirin yükselmesi, istihdamın sağlanması için sanayileşmenin hızlandırılması, gelir dağılımını bozmaması, kalkınma için gereken ve makine-teçhizat, hammadde ile enerji gibi önemli kaynakların ithal edilmesi amacıyla gereken döviz ihtiyacını sağlayan ihracatın teşviki gibi hedefleri bulunmaktadır. Dünyadaki ekonomik kriz ve dalgalanmaların pek çok ülke ekonomisinde olumsuz etkilerinden dolayı gelişmiş ülkeler de sahip oldukları ekonomik kalkınma düzeylerini korumak için çaba göstermektedir. Bu

⁴⁷ Ha-Joon Chang, çev. Belgin Tupal, **Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey**, İstanbul: Say Yayınları, 2011, s. 94.

⁴⁸ Brendan Martin, çev. Osman Ç. Deniztekin, **Özelleştirme Kimin Çıkarına?** İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 1995, s. 39.

hedeflere, devletin ekonomiye müdahalesi ile ulaşılabilecektir. Aksi takdirde serbest piyasa ekonomisinde kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilirliği zor hale gelmektedir.⁴⁹

J. E. Stiglitz'e göre devlet, bireylerin ve şirketlerin karşılıklı faaliyet gösterdiği temel hukuki zemini sağlamak ile üretim kararlarında da önemli bir yer almaktadır. Devlet birkaç mal ve hizmeti üretirken, düzenleyici mevzuatın vergiler ve sübvansiyonlar gibi özel şirketlerin davranışlarını etkileyen araçlarla üretim kararları üzerinde yaygın bir etki yaratmaktadır.⁵⁰

Bir ekonomide kalkınma, uzun dönemli stratejileri gerektirmektedir. Özel sektör kısa döneme odaklandığı için kalkınmayı gözardı etmektedir. Böylece, özel sektör kısa vadeli riske ve devlet ise, bunun tersine uzun vadeli riske girmektedir. Çünkü devletin amaçlarının içinde öncelik kâr yerine iktisadi, mali amaçlarla birlikte asıl amaç sosyal yararı sağlamak olmaktadır.

1.4.4. İşsizlik ve Sendikasılaşmaya Yol Açması

Devlet KİT'lerinin özelleştirilmesi, beraberinde işsizliği getirmektedir. KİT'lerin devletin elinde olduğu zaman işçi sendikaları güçlüdür. Fakat özelleştirme, işçi sendikalarını zayıflatarak işçi haklarını düzenlemede etkisizleştirmektedir. Bunun sonucunda geçici çalışma şekillerinin (yarı zamanlı, geçici vb.) ortaya çıkmasına ve genişlemesine neden olmaktadır.⁵¹

Kapitalist sistemi kâr elde etme hedefine ulaşmak için her türlü olanak ve yöntemle emekçilerin haklarını olumsuz etkilemektedir. Kâr düzeyinin düşmesini önlemek için emekçilerin ekonomik ve sosyal haklarını yok etmektedir ve özelleştirmektedir. Sendika karşıtı ve özelleştirme yoluyla devletin piyasadaki

⁴⁹ Gürsel Orer, "*Ekonomik Kamu Düzeni ve Devletin Ekonomiye Müdahalesi*", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, No: 6, 2015, s. 377.

⁵⁰ Joseph E. Stiglitz, çev. Ömer Faruk Batırel, *Kamu Kesimi Ekonomisi*, İstanbul: M.Ü. Teknik Eğitim F. Döner Sermaye İşletmesi Matbaa, 1994, s. 33.

⁵¹ Mitsuhiro Kagami, Masatsugu Tsuji, edit., *Privatization, Deregulation and Economic Efficiency. A Comparative Analysis of Asia, Europe and The Americas*, Great Britain: Edward Elgar Publishing Ltd., 2000, p. 12.

kontrolünü kaldırmak amacıyla deregülasyon politikalarının uygulanmasına zorlamıştır.⁵²

Özelleştirmeye karşı görüşe göre, KİT'lerin özelleştirilmesinin sonucunda özel işletme sahipleri masrafları azaltmak amacıyla işten çıkarmalardan dolayı işsizliğe yol açmaktadır. İşçi haklarını koruyan ve işçiler adına sözleşme yapan sendikaların zayıflaması işsizlik sorununu daha da derin hale getirmektedir. KİT'lerin kuruluş amaçlarının biri istihdam sağlamak olduğundan dolayı özelleştirme yoluyla çok sayıda kişiler işsizliğe mahrum bırakılmaktadır.

1.4.5. Bölgelerarası Dengesizliğe Yol Açması

Piyasadaki sektörlerin büyük kısmına özel sektörün sahip olması devletin o sektörden tümüyle çekilmesi için bir gerekçe değildir. Aksi takdirde özel sektördeki şirketler anlaşarak fiyatları istediği düzeye yükseltebilir, bölgesel fiyatlar oluşturulabilir ya da hizmetini ülkenin belirli bölgelerinde yoğunlaştırıp diğer bölgelerinden tümüyle çekilebilmektedir. Bunların sonucu olarak insan hakları Anayasa'ya ve hukuka aykırı durum ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı devletin ekonomide etkin role sahip olmalıdır ve KİT'lerin yeri vazgeçilmezdir.⁵³

Özel sermaye sahipleri kâr güdüsüyle hareket ettiklerinden dolayı satın alma gücünden yoksul yöreler yerine, zengin yörelerde yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Ekonomik kararların piyasada hâkim olan zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapan güçlere bırakıldığında bölgelerarası gelir dağılımındaki adaletsizliği büyütülmektedir. Bölgelerarası gelir dağılımındaki bozulma, ülkenin bölünmesini tetikleyebilmektedir.⁵⁴

Özelleştirmeye karşı görüşe göre, ekonomideki çoğu sektörlerin özel sektöre bırakılması durumunda kârlı bulunduğu bölgelere yoğunlaşması ve kartelleşmeye yol açması bölgelerarası dengesizliğe yol açmaktadır. Oysa kamu sektörü ağırlıklı olarak

⁵² Arslan Başer Kafaoğlu, **KİT Gerçeği ve Özelleştirme**, İstanbul: Alan, 1994, s. 130.

⁵³ PETROL-İŞ (Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası), KİGEM, **Özelleştirme Kimin İçin?** İstanbul: Petrol-İş Yayın, No: 45, 1997, s. 27.

⁵⁴ Alpaslan Işıklı, **Yeni Dünya Düzeninde Özelleştirme**, Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası, 1996, s. 25.

sosyal amaca yönelik faaliyet gösterdiğinden dolayı tüm bölgeler için eşit bir şekilde mal ve hizmet üretmektedir.

1.4.6. Yabancı Sermayeye Bağımlılığı Artırması

Özelleştirme devletlerin ulusötesi şirket sermayesinin faaliyet alanlarını sınırlayan tüm bürokratik düzenlemeleri: ekonomik korumalar, gümrükler, ithalat kısıtlamaları, yabancı sermayeye yönelik düzenlemeler, sanayi ve tarım teşvikleri; toplum kesimlerine yönelik eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, korunmaya muhtaç olanlara (engelli, yaşlı, çocuk) yönelik düzenlemeler, küçük ölçekli üreticilere sübvansiyonlar, çalışma yaşamıyla ilgili düzenlemeleri kaldırmayı amaçlamaktadır.⁵⁵

Sermaye ve kamu yönetimi arasında yararlanma ilişkisi olmuştur. Özelleştirme söz konusu ilişkiyi çıkar çatışması haline getirmiştir. Sermaye, faaliyet alanlarını genişletmek, çeşitlendirmek amacıyla daha kârlı alanlara yöneldiğinden önündeki tüm engelleri kaldıracaktır. Teşvikler, vergi iadeleri, çeşitli indirimler, muafiyetler ve uzun süre üretici KİT'lerin özel kesime desteği olan kamu yönetimi ile sermaye işbirliği çatışma haline gelmiştir.⁵⁶

Özelleştirme düşüncesi küreselleşme yoluyla krizdeki kapitalist ülkelere yeni alanlar açmayı sağlamaktadır. GOÜ'ler kapitalist ülkelere borçlanmaları özelleştirmeyi kabul etmeye zorlamıştır. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra GOÜ'lerin bilinçli bir şekilde IMF, Dünya Bankası vb. kuruluşlarından borçlandırma yoluna girmelerinden kaynaklanmıştır.⁵⁷

IMF ve Dünya Bankası, ülkeleri borçlandırarak ve borçların geri ödemedeki zorluklardan dolayı buna çözüm olarak şartlarını dayatmıştır. Bunlar; paranın değerini düşürmek, tarım ve sanayide devlet desteklerini kaldırmak, kamu harcamalarını (sağlık, eğitim) kısmak ve yatırım yapmamak, ihracatı artırmak, gümrük engellerini indirmek, ithalatın yolunu açmak, devlet memur ve işçilerinin

⁵⁵ Fikret Başkaya, **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, Ankara: Emel Matbaası, 1997, s. 56.

⁵⁶ Mümtaz Soysal, Yıldırım Uler, İzzettin Önder, **Kamu Hizmetinde Özelleştirme**, Ankara: KİGEM, 1997, s. 7.

⁵⁷ Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK, TMMOB, TTB, KİGEM, "**20. Yılında Türkiye'de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu**", Ankara: Kozan Ofset, 2005, s. 10.

sayısını azaltmak, yabancılara engel çıkarmadan özelleştirmeye başlamak gibi zorlamaları kapsamaktadır.⁵⁸

Özelleştirmeye karşı görüşe göre, uluslararası finans kuruluşları olan IMF ve Dünya Bankası GOÜ'ü borç tuzağına düşürmek suretiyle geri ödemelerdeki zorluklardan dolayı geri ödemeler için gereken sermayeyi sağlama ve ekonominin verimli çalışması iddiasıyla özelleştirme uygulanmalarını dayatmaktadır.

1.4.7. KİT'lerin Yol Açtığı Olumlu Dışsallıklar

Su, ulaştırma ve enerji gibi kamu hizmetleri; sağlık, temel eğitim ve iletişim; stratejik doğal kaynaklar devletin denetiminde olmalıdır. KİT'ler, doğal tekellerle mücadele etmenin en iyi yoludur. Yatırım ölçeğinin büyük olduğu sektörlerin piyasada bir üreticinin bulunmasını gerektirerek ortaya doğal tekeller çıkmaktadır. Doğal bir tekelin bulunmadığı sanayilerde KİT'ler maliyet ve işlem koşulları ağır olan büyük ölçekli projeleri üstlenebilecek kuruluşlardır. Kaynakların kıt ve özel girişimcilerin riskten kaçınma eğiliminin güçlü olduğu birçok GOÜ'de geçerlidir. Fransa, Avusturya ve Tayvan'da KİT'ler sektörlerinin oluşturulmadan İkinci Dünya Savaşı öncesinde özel girişimcileri risk almaktan özellikle kaçınılmaktaydı. Ama İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çoğu temel sanayinin ulusallaştırıldığı yıllarda devlet bu ülkelerde KİT'lerin başına dinamik ve ileri görüşlü yöneticiler getirmesi KİT'lerin sanayinin modernleşmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. KİT yönetiminde devlet, kârın ötesini düşündüğünden KİT'lerin (bölgesel gelir eşitsizliği vb.) toplumsal amaçlarını gerçekleştirebilmektedir.⁵⁹

1929 Büyük Buhran'ı sonrasında Keynes'in devletçi çözüm politika arayışlarının sonucu KİT'leri ortaya çıkarmıştır. Böylece KİT'ler, devletin ekonomiye düzenleme ve girişimde bulunması, temel sanayiye yatırım ve üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, altyapının kurulması, sermaye ve bilgi birikimine

⁵⁸ Yılmaz Dikbaş, **Özelleştirme Sömürgeleştirme**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1997, s. 201.

⁵⁹ Ha-Joon Chang, Ilene Grabel, çev. Emre Özçelik, **Kalkınma Yeniden Alternatif İktisat Politikaları Elkitabı**, Ankara: İmge Kitapevi, 2005, ss. 121-122.

katkı sağlaması ve böylece ekonomilere yön verilmesi amaçları doğrultusunda kurulmuştur.⁶⁰

KİT'lerin özelleştirilmesi devletin bu işletmeler vasıtasıyla gerçekleştirdiği birçok sosyal fonksiyonunu kaldırmıştır. Bir yandan bir kısım sosyal refah hizmetlerinin sağlanması doğrudan özel sektöre geçerek diğer yandan da ekonomik amaçlı mal ve hizmet üreten KİT'lerin özelleştirilmesi devletlerin sosyal fonksiyonlarının zayıflamasını doğurmuştur.⁶¹

“Rekabete açılan doğal tekellerde, piyasada birden fazla sayıda şirket olması durumunda (oligopol piyasa), bu şirketlerden en az birisinin kamu mülkiyetinde olması, piyasada bulunan özel mülkiyet altındaki şirketleri düzene sokarak sanayi maliyetleri ile ilgili olarak düzenleyici kurumun doğru bilgilenmesini sağlamaktadır. Piyasanın maliyet yapısı hakkında bilgi toplamanın zor ve maliyetli olduğu durumlarda, kamu şirketleri düzenleyici kurum tarafından doğru bilgi toplama aracı olarak kullanılmaktadır. Çünkü, oligopol piyasadaki kamu şirketinin maliyetleri, sanayi maliyetleri hakkında önemli bir göstere olmaktadır”.⁶²

“Mülkiyetin tamamen özel sektöre devredilmesi durumunda, evrensel hizmetlerin, evrensel hizmet sözleşmesi ve evrensel hizmet fonu gibi işlem maliyetlerini artırıcı dolaylı yollarla sunumu gerçekleşmektedir. Piyasada kamu mülkiyetinde şirket olması durumunda ise, evrensel hizmet doğrudan sunulabilmektedir. Uluslararası ölçekte faaliyet gösteren büyük şirketlerin amacı kâr maksimizasyonu olmaktan çıkarak, güç maksimizasyonu olmaya yönelmiştir. Bundan dolayı stratejik öneme sahip olan enerji sektörü gibi sektörlerde faaliyet gösteren kamu teşebbüsleri mülkiyetinin devredilmesi ulusal güvenlik açısından tehdit oluşturabilmektedir”.⁶³

Özelleştirme sırasında kamu işletmeleri ürettiği mallar, üretim kapasiteleri, satış büyüklüğüne dikkat edilmemektedir. Bunun yerine söz konusu işletmelerin menkulü ile gayrimenkulü talebin odağı olmaktadır. Söz konusu durumlarda

⁶⁰ Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK, TMMOB, TTB, KİGEM, a.g.e., s. 7.

⁶¹ Halis Yunus Ersöz, Süleyman Özdemir, Arif Yavuz, Tekin Akgeyik, Hasan Şenocak, **Özelleştirme ve Çalışanların Mülkiyet Sahipliği: Kardemir Örneği**, İstanbul: Alfa, 2004, ss. 10-11.

⁶² Ali Osman Solak, “*Evrensel Hizmetlerin Sunulduğu Piyasalarda Serbestleştirme ve Özelleştirme: Ekonomik Etkinlik Açısından Bir Değerlendirme*”, S.D.Ü. S.B.E. Dergisi, Sayı 16, No 2, 2012, ss. 184-185.

⁶³ Ali Osman Solak, a.g.m., ss. 184-185.

işletmenin yeni sahibi özel sektör işletmenin zaman içerisinde kapatmak yoluyla gayrimenkulleri tavan fiyata satmaya ve kiralamaya yönelebilmektedir.⁶⁴

Özelleştirmeye karşı görüşe göre, KİT'ler özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik kalkınma ve sosyal amaçların gerçekleşmesi açısından olumlu dışsallıklar sağlamaktadır. KİT'lerin özel sektöre devri söz konusu olumlu dışsallıkları göz ardı ederek ayrıca stratejik öneme sahip olan enerji gibi sektörlerle sahip olması ulusal güvenliği tehdit etmektedir.

1.4.8. Haksız Rekabet ve Özel Tekelleşme

Geişmekte olan ülkelerde ekonominin tümüyle piyasaya bırakılması durumu oligopol yapıyı oluşturmuştur. Böylece piyasada tam rekabet koşullarının çalışmaması sonucunda kartelleşme ve oligopol yapıların oluşması tüketiciyi zarar ettirmiştir. Devleti kötülük olarak gören klasik iktisatçılar devletin toplumun refahı için kullanabileceği iktisat politikası araçlarını sınırlamıştır. Devletin elinde para ve maliye politikalarının araçları mevcuttur. Fakat spekülasyon sermaye hareketleri bu politikaları da çoğunlukla etkisiz hale getirmiştir.⁶⁵

Özelleştirme yoluyla kamu tekelleri yıkılmak istenirken yerine özel tekellerin oluşması için zemin hazırlamıştır. Özellikle daha dünyada rekabet edemeyen GOÜ için bir yıkıma ortam hazırlamaktadır. Üretimde emek yoğun sektörleri ortadan kaldırarak yerli sermaye ile yerli üreticilerin sonunu getirmektedir.⁶⁶

Yabancı sermaye şirketlerinin arkasında büyük sermayeler, ileri teknoloji ve yöneticilik bilgisi vardır. Ulusal işletmelerin küçük ölçekli olması bu avantajlardan yoksun olduğundan dolayı yabancı firmalarla rekabet edemeyerek, bulunduğu sektörlerden çekilmek zorunda kalmaktadırlar. Bunun sonucunda, yabancı şirketleri tekel konumuna geçerek piyasaya sahip olmaktadır.⁶⁷

Özelleştirmeye karşı görüşe göre, özelleştirme yoluyla kamu tekelleşmesini kaldırarak yerli şirketlerin çokuluslu şirketleriyle rekabet edemediğinden dolayı

⁶⁴ Özhan Çetinkaya, a.g.e., s. 180.

⁶⁵ Esfender Korkmaz, **Küresel Süreçte Ulusal Kalkınma**, İstanbul: Himalaya Yayınları, 2013, s. 69.

⁶⁶ İbrahim Çütcü, **"Kaçırılan ya da Kaçırılması Gereken Tren: Özelleştirme"**, 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, D.E.Ü B.F. İktisat Bölümü, İzmir, 2008, s. 8.

⁶⁷ Cihan Dura, **Türkiye'ye Batı Saldırısı Ekonomimiz Hangi Silahlarla İşgal Ediliyor?** Elmadağı Yayınları, 2015, ss. 101-102.

piyasan çekilmesi özel tekelleşmeyi kökleştirdiğinden ekonomiyi bu şirketlere mahkûm bırakmaktadır.

1.4.9. Güvenlik ve Denetim Sorunlarına Yol Açması

Özelleştirme sonrası “parçalı örgütlenme, taşeronlaşma, kâr oranlarını artırma ve maliyetleri kısma eğilimleri ortaya çıkmıştır. Özelleştirme sonucu ortaya çıkan parçalı yapı, altyapı ile üstyapı arasındaki iletişimi koparmıştır. Örneğin, İngiltere demiryollarının özelleştirme öncesi dönemde rayların durumuna ilişkin bilgiler, uygun araştırma araçlarıyla rutin olarak sağlanmakta ve analiz edildikten sonra gerekli bakım ve onarım faaliyetleri, olası kazalara fırsat vermeksizin kısa sürede gerçekleştirilerek merkezden denetlenmekteydi. Fakat özelleştirme sonrasında altyapının denetiminde sorumlu kılınan kuruluşlar görevlerini yerine getirememiştir. Durumu gösteren kayıtların tutulmaması denetimin yapılmasını zorlaştırmıştır. Ayrıca yol durumuna ilişkin bilgilerin özel sektör mülkiyetinde olması ve ticari sır olarak nitelendirilmesi, denetleyici kuruluşun denetiminin maddi temelini ortadan kaldırmıştır”. Özel girişimlerdeki kâr maksimizasyonu eğilimi, özelleştirilen demir yolu şirketinin altyapı bakım ve onarım faaliyetlerini geriye itmiştir. Böylece özelleştirme, kâr ve güvenliğin arasında çatışma yaratmıştır.⁶⁸

Özelleştirmeye karşı görüşe göre, özelleştirme sonrası işletmelerin denetiminden sorumlu denetleyici kuruluşlar özel şirketler tarafından maaşa bağlanma, şirketlerin menfaatlerini gözetme ve ticari bahanesi gibi yollara başvurma riskini taşımaktadır. Bundan dolayı eksik ve doğru olmayan raporların olumsuz dışsallıklar yaratma tehlikesi bulunmaktadır. Böylece güvenlik ve denetim sorunlarına yol açması kaçınılmazdır.

1.4.10. Davet Etme Etkisi (Crowding-In)

Keynezyenlere göre, kamunun iç borçlanma yoluyla elde ettiği kaynakları özel sektörün yatırımlarının tamamlayan yatırımlara ayrıldığında verimliliği

⁶⁸ Levent Demirelli, “*Hizmet Sunumu ve Örgütlenmesi Temelinde İngiltere’de Demiryolu Hizmetinin Özelleştirilmesi*”, A.Ü. S.B.F. Dergisi, Cilt 70, No: 4, 2015, ss. 919-920.

artacaktır. Borç alınan kaynaklar, kamu harcamalarının vasıtasıyla özel sektörün yatırımlarına olumlu etkilediği durumu davet etme etkisi (crowding-in) olarak adlandırılmaktadır. Böylece özel sektör kârlı görmediği veya yatırım ölçeği büyüklüğü sebebiyle girişemediği yol, köprü, baraj gibi altyapı yatırımlarını kamunun yapması, özel sektör yatırımlarının maliyetini azalttığı için yatırımların artma eğilimi göstermesini sağlamaktadır.⁶⁹

Devletin iç borçlanma ile elde ettiği kaynakların altyapı ve eğitim gibi sektörlere yatırımların yapılması özel sektör yatırımlarını tamamlaması durumunda davet etme etkisi (crowding-in) ortaya çıkmaktadır. Devletin uzun vadede eğitim için yaptığı yatırımlar sonucunda eğittiği nitelikli işgücünün özel sektörde çalışması da davet etme etkisine örnek olabilmektedir.

1.5. Özelleştirmeyi Savunan ve Karşı Görüşlerin Tartışması

Bu başlık altında özelleştirmeyi savunan ve karşı görüşlerin bazı ve önemlilerinin tartışması yapılacaktır.

1.5.1. Devlet ve Piyasanın Başarısızlıkları

Bir ekonomide piyasa başarısızlığı durumu kamu müdahalesi ve regülasyonu zorunlu hale getirmektedir. Devletin düzenleyici politikalarıyla birbirleriyle ilişkili ve karmaşık karar alınması gereken sorunlar için birçok alternatif ve mükemmel olmayan çözümleri mevcuttur. Bu çözümler kamu yararı güdüsüyle: etkinlik ve verimlilik; gelir dağılımında adalet ve bölgelerarası dengesizliklerin kaldırılması amacıyla üretilmektedir. Bu politikaları belirleyen kamu görevlilerin çeşitli kısıtlar altında ve farklı hedefler ile uygulamaların toplum refah fonksiyonuyla çatışma yaşayabilmektedir.⁷⁰

⁶⁹ Nüket Kırıcı Çevik, Mehmet Cural, “İç Borçlanma, Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: 1989-2012 Dönemi Türkiye Örneği”, Maliye Dergisi, Sayı 165, Temmuz-Aralık, 2013, s. 117.

⁷⁰ Sinan Sarısoy, “Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Tartışmalar”, Maliye Dergisi, Sayı 159, 2010, ss. 280-281.

İktisat teorileri devletin kötü yönetildiğini öne sürerler. Devletin kötü yönettiği alanda iyileştirmek yerine özelleştir kurtul mantığı çözüm getirmemektedir. Örneğin, Doğu Asya ve İskandinav ülkeleri iyi yöneten devlete örnek olmaktadır.

Tecrübede hem piyasa hem devletin başarısızlığı durumları olabilmektedir. Fakat ideal çözümlerin bulunması çok nadir bir durumdur. Bu durumda alınacak siyasi kararın her ikisinin ekonomideki sonuçları karşılaştırılmalıdır. Çoğu durumlarda devlet müdahalesi hem piyasa hem devletin başarısızlığı durumları için daha optimal bir seçim olmaktadır.

1.5.2. Özel ve Kamu Mülkiyet Şekillerinin Etkinliği

Mülkiyet şeklinin değişmesi, işletmedeki etkinliği sağlayamamaktadır. Etkinlik mülkiyet şekline bağlı olmayıp işletilme kalitesine bağlı olmaktadır. Böylece kamu sektörü, özel sektör kadar etkin çalışabilmektedir. Bundan dolayı üretimde etkinliği artırmak için işletmenin işletim sistemini, üretim süreci ve organizasyonunu, teknoloji, teknik altyapısı vb. geliştirmelidir.⁷¹

Louis De Alessi, kamu ve özel sektörleri mülkiyetindeki (elektrik sanayisi örneğinde) yönetim görev süresinin ampirik analizini yapmıştır. Analiz fayda maksimizasyonu hipotezinin öngördüğü gibi işletmelerdeki kamu yöneticileri özel sektör yöneticilerine göre görevde uzun vadede kalmaktadır.⁷² Bundan dolayı kamu mülkiyetindeki yöneticiler uzun vadeli etkinlik ve verimliliğe yönelik olumlu sonuçlar yaratmaktadır.

Özel mülkiyetin her ne kadar yüksek etkinliği sağladığı öne sürülse de temel amacı kâr elde etmektir. Devlet mülkiyeti toplumsal sermayenin sürdürülebilir büyümesi için maddi koşullar yaratmaktadır. Milli öneme sahip ekonomi sektörlerin ve üretim altyapılarının etkinliği devlete ait olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Japonya, Kanada ve Fransa'da elektrik sanayisinin tamamı devlete aittir. Fransa, İtalya, İsviçre, İspanya ve Avusturya'da demir yolu taşımacılığı devlete aittir. Fransa

⁷¹ A.L. Kuzenkov, "*Perspektivy Privatizacii v Rossii*", Problemy Prognozirovaniya, No: 2, 2000, s. 82.

⁷² Louis De Alessi, "*Managerial Tenure Under Private And Government Ownership In The Electric Power Industry*", Journal Of Political Economy, V: 82, No: 3, 1974, p. 652.

ve İspanya’da hava taşımacılığı devlete aittir. Japonya ve ABD’de posta hizmetleri devlete aittir.⁷³

Devlet mülkiyeti, özel sermayenin gücü yetmeyen sermaye yoğun sektörlerin (uzay sanayisi, modern bilgi iletişimi, ekonomik güvenlik vb.) işlemlerini sağlamaktadır. Devlet, örneğin, ziraat sektörü gibi sektörlerde özel girişimciliğin gelişmesine iyi ortam yaratmaktadır. Hiçbir GÜ’de devlet regülasyonu ve desteği olmadan piyasanın görünmez el mekanizması bu sektörlerde serbest sermaye dolaşımını sağlayamamaktadır. Devlet mülkiyeti, ticari olmayan sosyal, toplumsal faydaları ve milli güvenliği sağlamaktadır. Bununla birlikte kriz dönemlerinde kaynakları krizden çıkmak için vergileri indirme, devlet rezerv fonlarını kullanma, mal alımında müdahale, yüksek teknolojileri geliştirmeyi destekleme, iflas eden şirketlerin mülkiyetini devletleştirme vb. sağlamaktadır.⁷⁴

Mülkiyetin devlete ya da özel sektöre ait olması etkinliği artırıcı bir etken değildir. Etkinlik yönetim tecrübesi ve ileri teknoloji gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Devlet veya özel sektör mülkiyeti arasında seçim yapılması gerekirse, devlet mülkiyeti daha çok tercih edilmelidir. Çünkü devlet mülkiyeti sosyal amaçların yanı sıra özel sektörün sermayesi yetmeyen büyük ve stratejik öneme sahip yatırımlar yapmaktadır.

1.5.3. Yabancı Yatırımları Çekmek ve Bağımlılığın Artması

Özelleştirme, kısa sürede bütçeye kaynak sağlasa da ve bütçe açığını rahatlatmasının cazipliği krizle sonuçlanabilmektedir. Ülkenin büyük dış borcundan dolayı özelleştirmenin gerçekleşmesini yabancı yatırımcılar üstlenmektedir. Örneğin Arjantin’de (80’li yıllarda), tüketici haklarını koruma amacıyla denetim yapılmaksızın, daha önce devlet tarafından sunulan hizmetler özel yatırımcılara satılmıştır. Hisse sermayesinin çoğunluğu yabancı yatırımcılara geçerek, ülke ekonomisi yabancı sermayeye bağımlı hale gelmiştir. Ve ülke sermayenin dışarıya çıkmasına karşı savunmasız kalmıştır. Bundan dolayı Arjantin’de 2000-2001

⁷³ L. Y. Gerbeeva, Y. İ. Korotçenko, “*Rol İnstituta Sobstvennosti V Natsionalnoi Ekonomike*”, Vestnik O.G.U., No: 13/149, 2012, ss. 82-83.

⁷⁴ L. Y. Gerbeeva, Y. İ. Korotçenko, a.g.m., s. 83.

yıllarında kriz yaşanmıştır. Sermayenin dışarıya kaçmasının yanı sıra kriz zamanında fonların değersizleşmesi sonucunda, özelleştirmeden elde edilen gelirlerin değeri düşmüştür.⁷⁵

Barrett ve Whyte'in öne sürdüğü "Bağımlılık Teorisi"ne göre, uzun vadede yabancı sermayeye bağımlılık, ekonomide sınırlı büyüme ve gelir dağılımında eşitsizliği doğurmaktadır. Bununla birlikte yabancı yatırımcıların baskısı ve dış ekonomik müdahale devletin ekonomideki rolünü zayıflatarak ve bunun sonucunda etkili sanayi politikaların gerçekleşmesi ve bütün sanayi yapının oluşumunu engellemektedir.⁷⁶

Yabancı yatırımların ülkeye sermaye getirerek kısa vadede bütçe açığının kapatılmasına katkıda bulunsa da, uzun vadede KİT'lerin hisselerinin çoğunluğun yabancı yatırımcıların eline geçerek ulusal ekonomi yabancı sermayeye bağımlı hale gelmektedir. Bunun yanı sıra siyasi ve ekonomik istikrarsızlık durumunda yabancı sermayenin kaçıışı ülke ekonomisini krize sokmaktadır ve böylece uzun vadeli kalkınma ve büyümeye katkıda bulunmamaktadır.

1.5.4. Dışlama Etkisi (Crowding-Out) ve Davet Etme Etkisi (Crowding-In)

Erden ve Holcombe (2005), kamu ve özel sektör yatırımlarının GOÜ'ler ve GÜ'lerdeki ekonomilerdeki etkileşimini incelemiştir ve kamu yatırımının GOÜ'lerdeki özel yatırımları tamamlayıcı nitelikte olmasına rağmen, GÜ'lerde bunun tersinin gerçekleştiği sonucuna varmıştır. Bu sonuçların farklı iki ekonomi arasındaki yapısal farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kamu yatırımları aracılığıyla GOÜ'lere gerekli altyapı tesislerinin kurulması özel yatırımlar için iyi ortam sağlayarak teşvik etmektedir. GÜ'lerde ise, kamu sektörü zaten genişletir ve özel sektörle rekabet etmektedir.⁷⁷

⁷⁵ D.A. Mihailenlo, "Celesoobraznost Privatizacii Gosudarstvennoi Sobstvennosti v Rossii v Usloviyah Sankcii", Problemy Sovremennoi Ekonomiki, No: 1 (53), 2015, s. 95.

⁷⁶ Richard E. Barrett, Martin King Whyte, "Dependency Theory And Taiwan: Analysis Of A Deviant Case", American Journal Of Sociology, V: 87, No: 5, 1982, p. 1072.

⁷⁷ Girish Bahal, Mehdi Raissi, Volodymyr Tulin, "Crowding-Out Or Crowding-In? Public And Private Investment In India", IMF, No: 264, 2015, p. 4.

Hindistan örneğinde, Mitra (2006) yapısal VAR modelinde 1969-2005 yılları arası üç değişkenleri (kamu yatırımları, özel yatırımlar ve çıktılar) değerlendirmektedir ve kamu yatırımlarının özel yatırımlarını dışladığı (crowding-out) sonucuna ulaşmıştır. Serven'e (1999) göre ise, kamu ve özel yatırımları Hindistan'da birbirleriyle etkileşime girmektedir ve dışlama etkisi (crowding-out) kısa vadede ve uzun vadede özel sermayenin altyapı yatırımlarından dolayı davet etme etkisi (crowding-in) gerçekleşmektedir.⁷⁸

Devletin yüksek reel iç borçlanma faizleriyle aynı zamanda özel sermayenin önemli kısmının fonlarının verimli değerlendirilmesinin aracılığını kabul edeceksek, bu sermayenin tüm kesimleri için geçerli bir gerekçe olamamaktadır. Finans kuruluşların da sahibi olan sermayenin tekeli kesimleri ile küçük ve orta boyutlu kesimleri arasında, tekeli kesimler lehine çalışmaktadır ve sermaye içindeki mücadelesinin de bir parçası olmaktadır. Bununla birlikte, kamu kredilerinin KİT'ler yerine özel sermaye yönlü paylaşılması özel girişimcilerin öncelikli hedefi olmaktadır.⁷⁹

Devletin bütçe açıklarının finansmanı için iç borçlanmalara başvurması özel yatırımcıları dışlama etkisi (crowding-out) yaratmaktadır. Ancak devletin iç borçlanma için başvurduğu kaynakları altyapı, Ar-Ge, eğitim vb. önemli alanlara yatırım yapmasından dolayı özel sektör yatırımları için tamamlayıcı yatırım olarak ortaya çıkması davet etme etkisi (crowding-in) yaratmaktadır. Bu iki etkinin ampirik çalışmasında kısa vadede dışlama etkisi ve uzun vadede ise, davet etme etkisi ortaya çıktığı sonucu elde edilmektedir. Bundan dolayı sermayenin devlet tarafından bütçe açığını kapatma yerine uzun vadeli altyapı yatırımların yapılması GOÜ'de kalkınma ve büyüme ile GÜ'de mevcut büyümenin istikrarlı gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

⁷⁸ Girish Bahal, Mehdi Raissi, Volodymyr Tulin, a.g.m., p. 4.

⁷⁹ TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi, **KİT'ler ve Özelleştirme: İddialar ve Gerçekler**, Ankara, 1999, s. 117.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRMENİN GEREKÇELERİ, YÖNTEMLERİ VE “ASYA MUCİZELERİ”

2.1. Özelleştirmenin Gerekçeleri

Özelleştirmenin gerekçeleri başlığı altında özelleştirmenin iktisadi, mali, sosyal ve siyasal gerekçeleri incelenecektir.

2.1.1. İktisadi Gerekçeler

İktisadi gerekçeleri başlığı altında; özelleştirmenin etkinlik ve verimliliği arttırma gerekçesi, piyasa ekonomisini geliştirme gerekçesi, sermaye piyasasını geliştirme gerekçesi ile döviz gelirlerini arttırma gerekçesi incelenecektir.

2.1.1.1. Etkinlik ve Verimliliği Arttırma Gerekçesi

Özel sektörün temel hedefleri; şirketin devamlılığı, büyümesi ve kâr maksimizasyonunu kapsamaktadır. Kamu sektöründe ise, hedeflerle birlikte kamu hizmeti öneme sahiptir. Bundan dolayı özel sektöre kıyasla kamu sektöründe ortalama verim oranı daha düşük olmakla birlikte dünyadaki KİT’lerde ortalama verim oranı daha da düşük olmaktadır. KİT’lerin verimliliğini artırabilecek modern teknolojik yeniliklerin kullanılmaması, işgücü maliyetini arttıran siyasal iradeye bağlı istihdam yapıcı politikası, ücretlerin düşüklüğü, rasyonel ve hızlı kararların alınmaması, KİT’lerin verimsiz çalışmalarındaki sebeplerdir. KİT’lerin özelleştirilmesiyle mevcut kaynakların daha etkin kullanılması, verimliliğin artırılması, devletin mali imkânlarının daha rasyonel kullanılması hedeflenmektedir.⁸⁰

⁸⁰ Yahya Doğan, *Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, İzmir: Doğruluk, 1993, ss. 120-121.

KİT'lerin ekonomik açıdan güçlü olmaları özelleştirmede sorun olmaktadır. Etkin kaynak ve kapasite kullanabilen kamu kuruluşları, ekonomiye yararlı ve ucuz mal üreten kuruluşlardır. Bunlar etkin kaynak kullanarak düşük maliyetle çalışabilmekte, üretimleri üzerinde ölçek büyüklüğünü olumlu yansıtmaktadır. Bu durumda KİT ürünlerinin fiyatları, rekabet ettiği özel sektöre oranla daha ucuz olabilmektedir. Çoğu ülkede doğal tekeller bulunduğundan, kamu kuruluşlarının en uygun ekonomik yapı olduğu ve etkin çalıştığı savunulmaktadır.⁸¹

Etkin ve verimli çalışan bir şirket ülke ekonomisine böylelikle katkı sağlayacaktır. Görüldüğü üzere kârlı ve güçlü bir KİT'in özelleştirilmesi ekonomide etkinlik kaybına yol açacaktır.

2.1.1.2. Piyasa Ekonomisini Geliştirme Gerekçesi

KİT'ler, tekel olduklarından dolayı piyasayı kontrol etmektedir ve devlet desteğinden dolayı iflas tehlikesi yoktur. Bundan dolayı kalite ile fiyatın piyasanın istediği taleplerine bağlı değildir ve piyasada payını kaybetmemek amacıyla kaliteyi artırmak, maliyetleri yani fiyatı indirme kaygıları yoktur. Bunlarla birlikte yeni ve ileri teknolojileri de kullanmamaktadırlar. Bunun sonucunda düşük verimlilik ortaya çıkmaktadır.⁸² KİT'lerin bahsedildiği gibi kaliteyi yükseltmeyen, maliyet düşürme yöntemleri izlemeyen yapısına yönelik iddiaya göre, iflas etme tehlikeleri de ortadan kalkmış olmaktadır.

Ekonomide özel sektörle ilgili bir karar ve tercih yapılması gerektiğinde piyasa ekonomisinin bütün şartları ile çalıştığı varsayılmaktadır. Kamuda karar alınması gerektiğinde ise, bugüne kadar bu kararın fiyat mekanizmasının temel alındığı piyasa ekonomisinde bulunmaktadır. Özelleştirme ile KİT'lerin tekel durumu ve devlet desteği ortadan kalkarak, ekonomide karar alma mekanizmasındaki ikili davranışın da önlenmesiyle serbest piyasa ekonomisi güçlendirilecektir.⁸³

Özelleştirmeyi savunanlar, serbest piyasa ekonomiyi güçlendireceği, sermayeyi tabana yayacağı ve tasarrufların daha büyük oranda hisse senetlerine

⁸¹ Hulki Cevizoğlu, a.g.e., s. 42.

⁸² Muzaffer Demirbaş, Musa Türkoğlu, "*Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin Özelleştirilmesi*", Süleyman Demirel Ü. İ.İ.B.F., Cilt 7, Sayı 1, 2002, ss. 243-244.

⁸³ Muzaffer Demirbaş, Musa Türkoğlu, a.g.m., ss. 243-244.

yönelmesini teşvik ederek sermaye piyasasını geliştireceğini savunmaktadır. Buna karşılık tekel olan kamu kuruluşlarının satışı ile özel tekellerin oluşması riski bulunmaktadır. Piyasada tekel olan özel işletmelerin özelleştirme sonrasında tekel durumu daha da güçlenecek ve serbest piyasa ekonomisini geliştirmeyecektir.⁸⁴ Kamu tekelinin özelleştirilerek özel tekel olan; önemli bir rekabet eksikliği yaratarak, piyasa işleyişini bozacaktır.

2.1.1.3. Sermaye Piyasasını Güçlendirme Gerekçesi

Sermaye piyasasında yeterli menkul kıymet arzı eksikliği mevcutsa, devlet tahvilleri, hazine bonusu ve gelir ortaklığı senetleri ile bu eksiklik doldurulmaya çalışılmaktadır. Özelleştirme, sermaye piyasasının ihtiyacı olan hisse senetlerini sunarak piyasanın canlanmasını sağlayacaktır. Özellikle hisseleri çıkarma aracılığıyla gerçekleştirilen özelleştirme, sermaye piyasası gelişmesine ile tasarruf ve yatırıma döngüsüne imkân sağlayacaktır.⁸⁵

Özelleştirmeyi savunanlara göre, sermaye piyasası sığ olan özellikle GOÜ'lerde piyasanın ihtiyacı olan senet ihracındaki hareketlilik, hem menkul piyasaları güçlendirecek, hem de tasarruflarını yatırıma dönüştürerek büyümeye katkı sağlayacaktır.

2.1.1.4. Döviz Gelirlerini Arttırma Gerekçesi

Özelleştirme aracılığıyla ülkeye yabancı sermaye yatırımlarının girişi teşvik edilmektedir. Bundan dolayı döviz gelirlerinin artması, özellikle GOÜ'lerde ödemeler dengesi açığının kapatılması açısından öneme sahip olmaktadır. Bununla birlikte yabancı yatırımcıların sermaye yatırımlarıyla birlikte ileri teknolojiyi getirmeleri beklenmektedir.⁸⁶

⁸⁴ Deniz Giz, **Özelleştirme ve Karşılaştırmalı Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Filiz, 2003, s. 40.

⁸⁵ Noyan Doğan, **Sektör Sektör Özelleştirme**, İstanbul: Dünya Süper Veb Ofset, 1996, s. 23.

⁸⁶ Ramazan Kardeş, Hülya Güzel, **Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme**, Ankara: Vakıf Bank Araştırma Dizisi, No: 2, 1994, s. 4.

Özelleştirmeyi savunanlara göre, KİT'lerin özelleştirilmesi ile hisse senetlerin uluslararası sermaye piyasalarında satışa çıkması, ülkeye sermaye girişini teşvik edecek ve döviz gelirlerinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Tersine bir ülkeden sermaye kaçıışı; yerli paranın değer kaybetmesi, borç ödemede zorluklar, hisse senedi ve diğer varlıkların değerlerinin düşmesi ve yeni sermaye kaçışlarının birbirlerini izlemesine yol açmaktadır. Bunun nedeni yerli paranın ve varlıkların değer kaybetmeye devam edeceği korkusuyla yatırımcıların yeni sermaye kayıplarını önlemek için varlıklarını toptan satmasıdır. Böylece sermaye kaçıışı, makroekonomik kırılganlığa ve finansal istikrarsızlığa yol açarak krizle sonuçlanmaktadır.

2.1.2. Mali Gerekçeler

Mali gerekçeler başlığı altında özelleştirmenin devletin giderlerini azaltma gerekçesi ve devlete gelir sağlama gerekçesi incelenecektir.

2.1.2.1. Devletin Giderlerini Azaltma Gerekçesi

Özelleştirme, devlet bütçesine gelir sağlayarak kamunun önceki harcamalarını finanse etmek, borçlandırmayı ve vergilendirmeyi azaltmak ya da devlete borç ödeme imkânı sağlayabilmektedir. Özelleştirme sonucu sağlayacakları gelirler ile adalet, sağlık ve eğitim gibi harcamaları borçlanma ya da ek vergiler yoluna başvurmadan finansmanı sağlanmaktadır. Bununla birlikte özelleştirmeden sağlanan fonlar ile mevcut olan kamu borçları ödenerek devletin finansal giderleri azaltılmış olmaktadır.⁸⁷

Özelleştirmeyi savunanlara göre, devletin sırtında bir kambur gibi duran ve tarafla çalışan KİT'lerin özelleştirilmesi, mali amaçlar açısından iddia edilmektedir. KİT'lerin verimsiz çalışmaları, bütçe transferlerini artırmaktadır. Oysaki özelleştirme, bütçedeki gelir azaltmaktadır.

⁸⁷ Deniz Giz, a.g.e., s. 18.

2.1.2.2. Devlete Gelir Sağlama Gerekçesi

Özelleştirme, geliri elde etmenin zamanlamasını değiştirmektedir ve gelir artışıyla birlikte mutlaka bir verimlilik artışının da gerçekleşmesi gerekmektedir. Örneğin, özelleştirmeden “elde edilecek gelir, en fazla özelleştirilen varlıkların gelecekte yaratması beklenen gelirin o günkü değerine eşit olmalıdır. Varlıklar devletin elinde kaldığında elde edilecek gelirin o günkü değeri D olsun. Özelleştirme sonrası bir verimlilik artışı olmazsa özel mülkiyet altında da o değer D olur, böylece özelleştirme fiyatı D’yi geçemeyecektir. Sadece devlet geleceği beklemek yerine, D’yi hemen elde edebilmektedir. Eğer yeni sahibin verimliliği arttırması beklenirse, o zaman özelleştirme sonrası beklenen değer D’yi geçebilir. Satış sırasında yeterli rekabet sağlanırsa bu değer artışının bir bölümünün veya hepsinin satış bedeline yansması” beklenebilmektedir. Böylece burada gelir artışı için mutlaka verimlilik artışının beklenmesi gerekmektedir.⁸⁸

Devletin KİT’leri satmak yoluyla gelir sağlamanın diğer sebebi ise, “ülke içindeki küçük tasarrufçuların devlet tahvili ve hazine bonusu gibi kamunun menkul değerlerine olabilecek güvensizliğinden kaynaklanmaktadır. Devletin kendisine gelir sağlama yöntemleri içindeki vergilerin teknik olarak toplanmasındaki eksiklikler ve halkın oyuna gereksinimi olan politikacıları olumsuz göstermesi de, özelleştirmeyi vergi gelirlerine karşı alternatif gelir kaynağı durumuna getirmektedir”.⁸⁹ Böylece özelleştirme yoluyla tek seferlik ve kolay yolla gelir sağlama yoluna gidilmiştir.

2.1.3. Sosyal Gerekçeler

Sosyal gerekçeler başlığı altında özelleştirmenin, mülkiyetin ve sermayenin tabana yayılmasını sağlama gerekçesi ile yeni iş sahalarını oluşturma gerekçesi incelenecektir.

⁸⁸ İzak Atiyas, Burak Oder, **Türkiye’de Özelleştirmenin Hukuk ve Ekonomisi**, Ankara: TEPAV, 2008, ss. 20-21.

⁸⁹ Hulki Cevizoğlu, a.g.e., s. 22.

2.1.3.1. Mülkiyetin ve Sermayenin Tabana Yayılmasını Sağlama Gerekçesi

En önemli sosyal amaç, servetin geniş kitlelere yayılmasını sağlamaktır. Çeşitli ülkeler arasında gelir ve servet dağılımı ve bir ülkede yaşayan insanlar arasında da gelir ve servet dağılımında büyük farklar vardır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde (AGÜ) bu farklılıklar çok büyüktür. Bu dengesizliği gelir dağılımı ve gelirin kullanımı artırmaktadır. Servet dağılımının düzeltilmesi ve servetin geniş kitlelere yayılmasını, mevcut servetin yeniden dağılımı ile artan servetin geniş kitlelere yayılması olarak iki grupta toplanabilmektedir. Servetin geniş halk kitlesine yayılması için özelleştirme politikasının uygulanmasında başarıyı elde etmek için şirket hisselerinin küçük kupürler halinde, KİT çalışanlarına ve ortalama gelirin altındaki hane halklarına gerektiğinde taksitle satılması, bir kişinin kullanabileceği oy hakkının kısıtlanabilmesi, gerektiğinde belirli bir süre elden çıkarılmasının yasaklanması gibi tedbirler gerekmektedir.⁹⁰

Özelleştirme uygulamaları sonucunda ortaya çıkan sonuçlar bu iddiayı doğrulamamaktadır. İngiltere örneğinde olduğu gibi mülkiyetin tabana yayılması yerine belli ellerde toplanması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Böylece mülkiyetin geniş tabana yayılması sonucunda gelir dağılımında eşitliğin sağlanması gerekçesi geçersiz olmuştur. Dünya genelinde neo-liberal politikası olan özelleştirme uygulamalarının yoğun uygulandığı Latin Amerika ülkelerinde, gelir dağılımındaki eşitlik, dar gelirli kitlelere karşı hızlı olarak bozulmuştur.⁹¹

Özelleştirme sonrasında KİT'lerin hisse senetleri, mülkiyetin tabana yayılmasının tersine az sayıda banka, aracı kuruluş ve aile şirketlerin eline geçmiştir. KİT'lerin satışıyla devlet, gelir dağılımı, etkin kaynak dağılımı ve istikrarın sağlanmasına yönelik amaçlarını gerçekleştirecek araçlardan mahrum bırakılmıştır. KİT'lerin satışıyla devletin yeterli finansmana ulaşma olanağının çok düşük olması

⁹⁰ Mehmet Öztürk, *Sosyal Güvenlik Kurumlarını Özelleştirme Modeli*, İstanbul: MTM Yayını, 1999, ss. 76-77.

⁹¹ Şenay Gökbayrak, *Belediyeler, Özelleştirme ve Çalışma İlişkileri*, Ankara: Mülkiyetliler Birliği Vakfı Yayınları, No: 28, 2003, s. 39.

satışı hızlandırmak için KİT'lerin değerinin çok altında düşük fiyatlarla satışından kaynaklanmaktadır.⁹²

Mülkiyet ile sermayenin tabana yayılmasını sağlamak ülke örneklerinde olumsuz sonuçlar vermiştir. Bunun sonucunda hisse senetlerin azınlık olan belli ellerde toplanarak mülkiyet ve sermayenin geniş kesime yayılmadığından aralarındaki farkların daha da açılmasına neden olmuştur.

2.1.3.2. Yeni İş Sahalarını Oluşturma Gerekçesi

Ülke ekonomisinde faaliyet gösteren birçok firmanın girdilerini sağlayan kamu faydalarının özelleştirilmeleri sonucu ürettikleri mal ve hizmet fiyatlarının düşmesi, diğer firmaların üretimlerini artırmalarını ve yatırım yapmalarını teşvik etmektedir. Bundan dolayı ucuz girdilerle yeni yatırımların yapılması istihdamı artırmaktadır. Özellikle KİT'lerin özelleştirildikten sonra etkin yönetimleri sonucu üretimleri artacağı için daha çok hammadde ve yan girdi ihtiyacı ortaya çıkması da istihdam artırıcı bir faktör olmaktadır.⁹³

Rasyonellik açısından işsizlik, daha az iş güvenliği ve düşük ücret tehdidi, kamu çalışanları için olumsuzluk oluşturmaktadır. Bu durumdan endişelenerek işçi sendika liderleri ve memurlar özelleştirme politikası yöneticilerini bu konuya önem vermeleri adına uyarmıştır. Özelleştirme programlarını takip eden işsizlik seviyesi ve devamlılığını ön gören emek piyasası teorisi yoktur. Özelleştirme sürecinde işten çıkarılma tehdidi ve kamu çalışanlarının bilmediği yeni performans standartlarından dolayı, iş güvenliğinde değişimler getirmektedir. Bu faktör, yönetim rolleri ve fonksiyonları durumlarında çok ciddi konudur. Bienen ve Waterbury'ye (1989) göre, kamu şirketine siyasi olarak atanmak ile uzman yöneticiyi ayırt etmek gerekmektedir. Eski yönetici işten çıkar ya da siyasi bağlantılarının yardımıyla işte kalmaktadır. İşi kaybettiği durumda devlette uygulanan tazminat sistemi, özelleştirilen şirketlerde devam edilmelidir. Kamu şirketlerinin özelleştirilmesinden

⁹² Orhan Şener, **Kamu Ekonomisi**, İstanbul: Beta, 1996, s. 100.

⁹³ Süleyman Yaşar, **Özelleştirme**, 1997, s. 104.

zarar gören çalışanların tazminatını özel şirketin devralmalarının, siyasi ve ekonomik riskleri devlet tarafından görüşülmelidir.⁹⁴

Özelleştirmeden dolayı işçi sendikalarının rolünün zayıflaması çalışanların aleyhine işlemektedir. Özelleştirmeyi savunanların iddia ettiğinin tersine özelleştirme sonrası toplu işten çıkarmalar çoğu ülkelerin örneğinde mevcuttur.

2.1.4. Siyasal Gerekçeler

“Özelleştirme kararlarının alınması politik tercihleri yansıtmaktadır. Bu tercihi etkileyen pek çok faktör vardır. Örneğin, hükümetlerin özelleştirme politikalarına girişmelerinin önemli bir nedeni devletin ekonomideki rolünü azaltmaktır. 1970’li yıllardan başlayarak yaygınlaşan arz yönlü iktisat görüşünde ekonomideki istikrarsızlıkların nedeninin devletin ekonomiye müdahalelerin olduğu, serbest piyasa ekonomisinin ise, sosyal refahın artırılması için yeterli bulunduğu görüşü savunulmuştur. Özelleştirmenin siyasi yönü, özelleştirme ile varılmak istenen amaca ilişkindir. Devletin mal ve hizmet üretimini sosyal amaçlarla bağdaştırarak yerine getirmesindeki siyasal-sosyal nitelik ile verimlilik çelişkili olarak değerlendirilmekte verimlilik doğrultusunda tercih belirtilmektedir.”⁹⁵

Özelleştirme uygulamalarının gerçekleşmesi için başta siyasi otoritenin iradesi ve kararının belirlenmesi gerekmektedir. Liberal görüşe göre, devletin ekonomiye müdahalesinden uzak durması gerektiğini ve özel sektörün piyasaya yeterli olduğunu öne sürmektedir. Böylece KİT’lerin özelleştirilmesi yoluyla kamunun ekonomiye müdahalesi azalarak ekonominin etkinliği sağlanacağı iddia edilmektedir.

⁹⁴ Veronica R. Clifford, “*Implementing Privatization Policy in Developing Countries*”, USAID’s Implementing Policy Change, Working Paper, No: 3, 1993, p. 7.

⁹⁵ Özgür Yanardağ, Bora Süslü, “*Türkiye’de Özelleştirmenin Nedenleri ve Uygulamaları*”, Mevzuat Dergisi, Sayı 55, Temmuz 2002, https://www.mevzuatdergisi.com/2002/07a/01.htm#_ftnref11 Erişim Tarihi: 29.11.2017

2.2. Özelleştirme Yöntemleri

Özelleştirme uygulamalarında yöntemlerin seçimi; “ülkenin genel ekonomik şartlarına, sermaye piyasasının durumuna, özelleştirilecek teşebbüsün niteliğine, teşebbüsün mali şartlarına, özelleştirmenin amaçlarından hangisine ağırlık” verileceğine bağlı olmaktadır.⁹⁶ KİT’lerin ekonomide yeniden etkin bir hale gelmeleri için önerilen yöntemin siyasal otoritenin uygulamaya ne derece izin verebileceğine bağlıdır.⁹⁷

George Yarrow ve Piotr Jasinski’ye göre, uygulamada kabul görmüş özelleştirme yöntemleri aşağıdaki gibidir ve her yaklaşım kendi içerisinde çeşitlenebilmektedir:⁹⁸

- Halka anonim şirket hisselerinin satışlarıdır.
- Devlet KİT’lerinin özel şirkete satışlarıdır.
- Yönetim/personeli almaktır.
- Yerel yönetim hizmetlerinin rekabetçi ihale sistemi (contracting-out) üzerinden gerçekleşmesidir.

BDT ülkelerindeki özelleştirme uygulamalarında kullanılan üç temel özelleştirme yöntemleri aşağıdaki gibidir:

- Kamu mallarını halk arasında ücretsiz ya da az ücret karşılığında dağıtılma yoluyla hızlı elden çıkarma yöntemidir.
- İşletmelerin uygun şartlarla çalışanlarına devridir.
- İhale veya açık artırma yoluyla yatırımcılara işletme hisselerinin doğrudan satışlarıdır.

2.2.1. Blok Satış

Blok satış yöntemi, devlet işletmelerinin varlıklarının blok şeklinde, kısmi ya da tam olarak satılmasıdır. Devri gerçekleşen hisselerin, çoğu zaman işletme

⁹⁶ Rıdvan Karluk, **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, İstanbul: Esbank, 1994, s. 136.

⁹⁷ Erdoğan Alkin, **“KİT’lerin Özerkliği ve Özelleştirme”**, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı 3-4, Mart-Nisan 1993, s. 43.

⁹⁸ George Yarrow, Piotr Jasinski, edit., **Privatization: Critical Perspectives on The World Economy**, London: Routledge, 1996, pp. 19-20.

yönetiminin kontrolünü sağlayacak büyüklüğü taşımaktadır. Yönetim kontrolü hakkını veremeyen blok bir şekilde hisselerin satışı da gerçekleşmektedir. Bunun gibi uygulamalar çoğu zaman yatırım fonlarının talebi edilmektedir. Satışlar, bir ve birden fazla şirketlere gerçekleşebilmektedir. Tamamen özelleştirme, mülkiyetin ve kontrolünün %100'ünün tek özel alıcı veya alıcı grubuna devridir. Kısmen satışta ise, bu oranlar daha düşük olmaktadır. Blok satış yöntemi, tekli alıcıya doğru satışlarla birlikte açık artırma veya ihale yoluyla gerçekleşen satışları da kapsama alanına almaktadır. Bu yöntem özelleştirme faaliyetlerinin hızlı gerçekleşmesinden dolayı avantajlıdır.⁹⁹

Blok satış yöntemiyle satışlarda, hükümetin özelleştirilecek olan işletmelerin ilanla duyurarak en iyi teklifi sunana satılmaktadır. Blok satış uygulamasının bir başka şekli ise, hükümete verilen teklifte bir şirketin hissesinin tamamının veya belirli kısmının veya belli bir şirkette bulunan kamu hisselerinin veya belli bir kısmının, anlaşarak ve yetkililerin kararıyla özel kişilere devredilmesi olmaktadır.¹⁰⁰

Blok satış yönteminin, kısa dönemde servet ve gelir dağılımını bozması ile yolsuzluk ve suç örgütlerine fırsat vermesi gibi kusurları mevcuttur. Fonda bulunan bankaların blok satışlarını hükümetin faaliyet alanının azalmasına zemin hazırlaması da bu iddiayı güçlendirmektedir. Örneğin, Rusya'da suç örgütleri özelleştirmenin büyük payını blok satış yöntemiyle almıştır. Böylece siyasal partiler, bürokrasi ve suç örgütleri rekabet olmadan blok satıştan paylarını aralarında bölüşmektedir.¹⁰¹ Blok satış yöntemi çok tercih edilmiş özelleştirme yöntemidir. Kısa sürede toplu bir şekilde satışların yanı sıra düşük fiyatlarla satışlar gerçekleşmiştir.

2.2.2. Hisse Senetlerinin Halka Arzı

Hisse senetlerinin halka arzı yönteminde işletmeler blok satışın tersine, sermayesi hisselerle bölünerek halka satılmasıdır. Bu satış doğrudan, birinci el piyasası ile birlikte menkul kıymetler borsalarının da aracılığı ile

⁹⁹ C. Yavilioğlu, G. Delice, O. Özsoy, a.g.e., s. 52.

¹⁰⁰ Veysel Atasoy, **Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu**, Ankara: Nurol Matbaacılık, 1993, s. 188.

¹⁰¹ Güneri Akalın, **Türkiye'de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz**, Ankara: TİSK, 2002, s. 128.

gerçekleşebilmektedir. Bu yöntemin blok satış yöntemine kıyasla, sermayenin tabana yayılması sağlanmaktadır.¹⁰²

Bu yöntem sık başvurulmasına rağmen başarılı olmayan bir yöntemdir. “KİT’ler gibi sahipsiz kuruluşların halka doğrudan yazılım veya borsada hisse senedi yöntemi ile satışı; halkın bu işletmelerin geçmiş ve gelecek zararlarına ortak edilmesine yol açmıştır”.¹⁰³

Hisse senetlerinin satışı yoluyla özelleştirmenin başarılı olabilmesi için ülkenin finansal sisteminin sığ olmaması gerekmektedir. Öte yandan kritik hisselerle sahip olanlara haklarını koruyucu düzenlemelerin de yapılması gerekmektedir.

2.2.3. Kupon Yöntemi (Voucher)

Brada’ya göre, özelleştirmenin kupon yöntemi, ücretsiz ya da nominal maliyetiyle dağıtılan KİT ya da diğer varlıklar payıdır. Kuponlarına sahip olan vatandaşlar, söz konusu kuponları kullanabilirler. Bu yöntem, bir tek geçiş ekonomisi dönemindeki Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanarak, iş-varlık mülkiyeti konusunda köklü değişme getirmesiyle birlikte her zaman etkili kontrolü getirememiştir.¹⁰⁴

Özelleştirmenin kupon yöntemi, yerli sermaye yetmezliğini aşmaya yardım etmektedir. Geçiş döneminin başlarında ulusal varlıkların yabancılara satışı konusundaki suçlamalardan ve özelleştirilecek işletmelerin değerini belirlemedeki zorluklardan kaçınmak için kupon yöntemi siyasi açıdan sık başvurulan yöntem olmuştur. Özelleştirmenin kupon yöntemi, büyük özelleştirme programlarını hızlı ve basit bir şekilde tamamlayabilecek uygulama olmaktadır. Bu uygulamanın riski ise, dağınık ortaklık yapısı halinde, etkili kurumsal yönetimi yönlendirememesidir. Böylece potansiyel yeni kaynakları ürkütebilmektedir. Uygulamada, bu sorunlar kısmen olarak yatırım mülkiyeti veya yatırım fonlarının çıkarları yoluyla incelenmiştir. Ancak, fonların her zaman yeterli yönetim, kontrol ve denetim

¹⁰² Beyhan Ataç, edit., **Kamu Ekonomisi ve Devletin Ekonomideki Yeri**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Sayı 1476, 2007, s. 93.

¹⁰³ Güneri Akalın, a.g.e., s.128.

¹⁰⁴ William L. Megginson, Jeffry M. Netter, “*From State to Market: A Survey of Empirical Studies on Privatization*”, Journal of Economic Literature, Vol. XXXIX, June 2001, p. 339.

yetkileri olmamaktadır ve yönetim onları gerekli bilgilerden mahrum bırakmayabilmektedir. Böyle durumlarda, kupon özelleştirme etkin olmayan mülkiyet haline gelmektedir.¹⁰⁵

Kupon yöntemi, “KİT’lerin bedelsiz olarak halka devri olarak ve özellikle kapatmanın alternatifi olarak ortaya çıkmaktadır. Devletin işletmelerden elde ettiği vasıtalı ve vasıtasız tüm vergi gelirleri ile işsizlik tazminatı ödemediği tasarruf etmesi için kupon sisteminin” kapatma yerine kullanılan bir yöntem olarak bedelin vergi gelirleri olarak zaman içerisinde tahsil edilmiştir. Aksi durumda “belli yörelerdeki halka pek de değerini bilmeyecekleri veya hemen elden çıkaracakları bir rant sağlıyor demektir. Ayrıca devlet tarafından kupon yönteminin sadece kapatmanın alternatifi olma ile sınırlı olması satış hasılatından” vazgeçmesidir.¹⁰⁶ Kupon yöntemi özellikle eski Sovyet ülkelerinde kullanılmıştır ve sahiplerinden çok düşük fiyat karşılığında satın alınarak belirli ellerde toplanmıştır.

2.2.4. Finansal Kiralama (Leasing)

Finansal kiralama yönteminde, özel sektör yöneticisi devletin mülkiyetinde olan varlıkları kiralamakta ve onları kendi sermayesiyle işletmektedir. Kira sözleşmesi, kiracının varlıkların yönetimindeki kira süresi, şartlarını ve tarafların sorumluluklarını içermektedir. Kira sözleşmesinin en önemli özelliği, kiracı varlıkları kullanımındaki tüm ticari risklerinden sorumlu olmasıdır. Örneğin, devlet kömür ocağını kira sözleşmesinde belirtilen ödeme karşılığında kiraya verdiğinde, kiracı kâr oranından bağımsız olarak söz konusu kirayı ödemek zorundadır. Kiracı, kira ödemesi yanında varlıkların tadilatını yapmakla yükümlüdür. Kiracı, etkin olmayan şekilde yönettiği durumda ortaya çıkacak finansal sonuçlara doğrudan katlanacaktır, çünkü devlet hiçbir finansal sorumluluğa tabi değildir. Kiracı, çalışanları kendisi işe alır ve kendi isteğiyle mevcut personelle entegrasyonunu da yapabilmektedir. Devletin finansal sorumluluğu olmasa da kira garantisini göz önünde bulundurmamak zorundadır, çünkü kira ödemesinin zamanında ödenmesinin

¹⁰⁵ Oleh Havrylyshyn, Donal McGettigan, **Privatization in Transition Countries**, Washington: International Monetary Fund, 1999, pp. 8-9.

¹⁰⁶ Güneri Akalın, a.g.e., ss. 128-129.

yapılması veya sözleşmenin sonunda üretimi geri alması için önlemler oluşturacaktır.¹⁰⁷

Böylece finansal kiralama yöntemi yoluyla kamu mülkiyeti kiralanarak varlıkların kâr oranından bağımsız olarak kira ödemektedir ve tüm finansal sonuçlara doğrudan katlanmaktadır.

“Anayasa’dan ve yasalardan doğan engelleri aşabilmek için başvuru alan usullerden biri olan kiralama, gelişmemiş yörelerdeki KİT’lere ait müesseselerin kapanması riskini bertaraf etmek amacıyla mahalli oluşumlara kiralanmaları yoluna gidilebilmektedir. Kuruluş yerinin yanlış olması veya bölgede yeterli sermaye birikimi bulunmamasından dolayı bu işletmelerin satışı mümkün olmadığından zarar ettikleri gerekçesi ile kapatılabilmektedir. Kiralama veya işletme hakkı devri, mahalli girişimciliği canlandırmak ve sorunları çözmek için önemlidir. Kiralama veya işletme hakkı devri başarılı olsa da uzun vadede satışa dönüşecek ara çözümlerdir”.¹⁰⁸

2.2.5. Yönetim Devri (Management Contract)

Yönetim devri yönteminde yönetim yüklenicisi, işletmenin yönetim sözleşmesine göre sorumlulukları kabul etmektedir. Yönetim yüklenicisine, yönetim kontrolü ve yönetim yetkisinin tamamı verilmektedir. Kiracı, varlıkları kullandığı için devlete ödeme yapmaktadır. Yönetim yüklenicisi ise, yönetim yaptığı için ya da diğer becerilerden dolayı şirketin kârlılığında bağımsız olarak ve devlet tarafından ücretlendirilmektedir (maaşı ödenmektedir). Devlet, işletmelerinin ticari risk, sermaye dönüşümü ve finansal borç gibi sorumluluklarını üstlenmeye devam edecektir. Bu yöntemin avantajı, mülkiyet kontrolü tanımlanarak yönetim ve diğer becerileri, şirketin verimliliği ve kârlılığını artırmak için enjekte edilmesidir.¹⁰⁹

Yönetim devri yönteminde yönetimin devri gerçekleşmektedir. Buna göre, şirketin kârlı ve verimli çalışması amacıyla yönetimdeki becerileri doğrultusunda yöneticilerle sözleşme yapılmaktadır.

¹⁰⁷ Charles Vuylsteke, “*Techniques Privatization of State-Owned Enterprises*”, World Bank Technical Paper, Methods and Implementation, No: 88, Vol: 1, 1988, p. 36.

¹⁰⁸ Güneri Akalın, a.g.e., s. 129.

¹⁰⁹ Charles Vuylsteke, a.g.m., p. 37.

2.2.6. İhale Yöntemi (Contracting Out)

İhale yönteminde özel sektör belirli bir hizmeti üretmek için devlet ile sözleşme yapmaktadır. Bu sözleşmeye göre, özel şirket hizmet üretir ve masrafları devlet tarafından karşılanmaktadır. Devlet bu masrafları vergi ya da kullanıcı ödemeleri ile karşılamaktadır.¹¹⁰

Özelleştirmenin ihale yöntemi, tüm dünyada 1980’li yıllarda yaygın olan yöntemlerden biridir. Sözleşme yapanlar, sınırlamalar ve problemleri devlete, fırsatları ise bazı elit kesime aktarmaktadır. Sözleşmenin izlenmesi ve yönetimi olan iki önemli görevi, sözleşme kapsamındaki geleneksel kamu yönetimi fonksiyonlarına ilave edilmiştir. Eğer onlar profesyonel olmayan ve ciddi tavır sergilemezse, devlet ciddi sorunlarla (felaket, afet vb.) karşılaşmaktadır ve maliyeti sözleşme yapan şirket yerine toplum ödemektedir. Ayrıca sosyal eşitlik kavramını bozarak vatandaşları çıkarıcı kölelere, devletin rolünü azaltarak feodal sisteme dönüştürmektedir.¹¹¹

Yerel yönetimlerin çöp ve yol bakım hizmetleri, önemli ölçüde özel sektöre ihale yoluyla yaptıkları işlerdir.

2.2.7. İmtiyaz Devri (Franchising)

Özelleştirmenin imtiyaz devri yönteminde, devlet özel bir şirkete belli bir hizmetin belli bir coğrafik alanda tam ve kısmen faaliyet gösterme hakkını vermektedir. Tüketiciler doğrudan hizmeti alırlar ve hizmet bedelini ödemektedirler. Devlet ise, söz konusu şirketlerin performansını (fiyat, miktar ya da hizmet düzeyi, kalitesi vb.) kontrol edebilmektedir. Devletin müdahale düzeyi özel şirketlerin sahip olduğu imtiyaz lisansında fiyat ve kalitenin yanında sağlık ve güvenlik şartlarını içerebilmektedir. İmtiyaz devri, düzgün uygulandığı zaman tasarrufu elde etme potansiyeline sahiptir. Devlet, imtiyaz devri yoluyla hizmeti sunma ve dağıtımın elden çıkmasını sağlayacaktır. Ancak elden çıkarılması aynı zamanda denetim ve izleme masraflarının bir kısmını azaltmaktadır. Diğer bir durumda ise, devletin, özel

¹¹⁰ Richard C. Brooks, “*Privatization of Government Services: an Overview and Review of The Literature*”, J. of Public Budgeting, Accounting & Financial Management, No: 16 (4), 2004, p. 472.

¹¹¹ Ali Farazmand, edit., **Privatization or Public Enterprise Reform?** USA: Greenwood Press, 2001, pp. 12-13.

şirketlerden imtiyaz ücretini alarak söz konusu denetim ve izleme masraflarını karşılamaktadır.¹¹²

Özellikle iletişim, elektrik, su gibi doğal tekel niteliğindeki hizmet dallarında sözleşme ile özel kesime üretim alanı devri gerçekleşmektedir.

2.2.8. Kamu–Özel Ortak Girişim

Gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme politikası, ortak girişimler adı altında devletin, kârlı veya stratejik öneme sahip şirket hisselerinin belirli payına sahip olmaya izin verir ya da zorlamaktadır.¹¹³

Kamu–özel ortak girişimi yönteminde büyük ölçekli yatırım projelerinde o alanda uzmanlaşmış olan özel sektör kuruluşlarıyla ortak olarak oluşturulacak şirketler aracılığıyla şirket kurmaktır. Bu durumda, kurulacak şirketlerdeki özel sektörün payının yüksekliği özelleştirme derecesini belirlemektedir.¹¹⁴

“Kamu–özel ortak girişimi, kamu hizmeti sunan bir sistem ya da tesisi kısmen ya da tamamen yenilemek, inşa etmek, işletmek, bakımını sağlamak ve yönetmek için kamu ve özel sektör ortakları arasında oluşturulmuş sözleşmeye dayalı anlaşmadır. Kamu–özel ortak girişimden beklenen yararların ortaya çıkması, ortakların en düşük maliyetle en fazla yarar sağlayabilmeleri için gerekli koşullar oluşturulup uygulama alanı ve etkinliği artırılmalıdır. Bununla birlikte olası risklere karşı önlem alınır, olası getiriler için teşvik mekanizmaları oluşturulursa uzun dönemde” bu ortaklıklar önemli katkılar sağlayabilmektedir.¹¹⁵

Böylece kamu–özel ortak girişimi yoluyla kamunun sahip olduğu işletmelerin yenilenmesi, inşaatı, işletilmesi, bakımı ve yönetimi gibi konularda özel sektörün beceri, ileri teknoloji ve yönetim tecrübesinin ortak girişimleri gerçekleşmektedir.

¹¹² Kenneth W. Clarkson, Edit., Paul W. MacAvoy, W. T. Stanbury, George Yarrow, Richard J. Zeckhauser, **Privatization and State-Owned Enterprises**, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1989, pp. 144-146.

¹¹³ Dennis A. Rondinelli, edit., J. Prokopenko, **Management for Privatization**, Geneva: International Labour Organization, 1995, p. 21.

¹¹⁴ Şenay Gökbayrak, a.g.e., s. 46.

¹¹⁵ Mehmet Şahin, Özge Uysal, “*Kamu Maliyesine Etkileri Açısından Kamu Özel Sektör Ortaklıkları Üzerine Bir Değerlendirme*”, Maliye Dergisi, Sayı 162, Ocak–Haziran 2012, s. 157.

2.3. “Asya Mucizeleri” ve POSCO Örneği

Bu başlık altında Doğu Asya ülkeleri ve Güney Kore POSCO şirketi incelenecektir. Bu başlığın önemi KİT’lerin devlet mülkiyetinde olmasından dolayı ülkenin kalkınması ve sosyal yarara yönelik amaçları gerçekleştirmede devlet katkısının önemini vurgulamaktır. POSCO kamu şirketi olarak kurularak sonradan özelleştirilmesine rağmen kamu sosyal ve kalkınma politikalarına uygun hizmet eden ve katkıda bulunan bir şirket olmaya devam etmektedir.

2.3.1. “Asya Mucizeleri”

Japonya ve “Asya Kaplanları” olan Hong Kong, Güney Kore, Tayvan ve Singapur, yeni sanayileşmiş ülkelere iyi bir örnek olmaktadır. Bu ülkelerle birlikte sonraları Malezya, Endonezya, Filipinler ve Tayland ülkeleri kısa dönemde neredeyse sıfırdan modern yüksek teknolojili sanayi kurma örneğini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda çoğu Güney-Doğu Asya çoğu ülkelerinin ekonomik gelişimi çok kötü düzeyden 90’lı yıllarda dünyada önder durumuna gelmiştir. Literatürde “Asya Mucizesi” olarak adlandırılan ekonomik mucizenin temel varsayımları: devletin ekonomide önemli rolü; seçilmiş sektörlerin desteğine dayanan birleşmiş sanayi politikası; ihracata yönelik temel üretim; küçük işletmelerin seri üretime aktif katılımı; Asya toplumunun özellikleri ve iş hayatı geleneklerine dayanmaktadır.¹¹⁶

Robert Wade’e göre, devletin aktif müdahalesi; sermaye birikimi, korumacı politika ve seçici sanayi politikasında belirleyici olmuştur. Asya’nın sanayileşen ülkelerinin analizinde sanayi politikalarının seçiciliği, yani bireysel sektörlerin gelişimine ve sanayi yapısındaki değişimlere odaklanmıştır. Böyle bir politika piyasaya uymadan piyasaya önderlik etmiştir.¹¹⁷

¹¹⁶ A.V. Matyuşin, A.V. Aborçı, A.S. Pavliy, “*İnstitusionalnye Osobennosti Novoy Promyşlennoy Politiki v Stranah Aziatskih Stranah*”, Vestnik İnstituta Ekonomičeskih İssledovaniy, No: 1, 2017, s. 68.

¹¹⁷ Robert Wade, “*What Can Economics Learn From East Asian Success?*”, Annals Of The American Academy Of Political And Social Science, V: 505, 1989, pp. 69-78.

Alice H. Amsden Asya ülkelerindeki ekonomik gelişmesini “geç sanayileşme” kavramıyla açıklamaktadır. Doğu Asya ülkeleri örneğinde geç sanayileşme sürecinin temelinde yakalayan gelişmeyi devletin aktif rolü olarak sanayileşme sürecindeki tamamlayıcı olan milli özellikleri yatmaktadır. Amsden, devlet müdahalesinin olumlu sonuçlarını, geç sanayileşme adı altında ihracatçı milli şirketlerin devlet tarafından desteğinde aracı olan sübvansiyonlar ve sanayi yapısının büyük katma değerli sektörlerle yoğunlaşmasındaki değişimlerle açıklamaktadır. Amsden, aynı yolu takip eden Latin Amerika ülkelerindeki başarısızlığı, devlet kurumlarının işleyişine bağlamaktadır. Devlet Doğu Asya şirketler ve bankalara verilen sübvansiyonla birlikte belirli standartlara uymaları belirlenmiştir. Bununla birlikte Amsden, ihracata yönelik dönemde piyasa güçlerini de yok saymadan disiplini sağladığını öne sürmektedir.¹¹⁸

Gary Gereffi’ye göre, uzun vadeli ekonomik büyüme, devletin uluslararası ticaret ve yabancı yatırımları sektöründeki aktif rolü sayesinde ulaşılabilir. Devlet milli çıkarlara zarar vermeden dış ekonomik kaynaklarını verimli ve seçici kullanabilmektedir. Bununla Asya ülkelerindeki milli şirketlerin uluslararası ticaret ve yabancı yatırımların etkili yönetimi ihracat ticaretindeki başarıları açıklayabilmektedir.¹¹⁹

B. Cumings’e göre, Güney Kore ve Taiwan’ın ekonomik büyümesini dış faktörlere bağlamaktadır. Japonya ile ABD ile ilişkisinin bu ülkelerde ekonomik mucizeyi yakalamalarına katkıda bulunmuştur. Japonya sömürdüğü ülkelerde ulaşım ve iletişim altyapıları ile ağır sanayi tesisleri kurmuştur.¹²⁰ Asya ülkelerinin yabancı yatırıma bağımlı hale gelmemesi devletin kilit sektörlerle yatırım yaptığından (ziraat, sanayi, altyapı vb.) kaynaklanmaktadır.

Peter Evans’ın ampirik çalışmasına dayanarak yabancı sermaye, Asya ülkelerinin sanayileşmesinde kısıtlı rol oynamıştır, buna nazaran Latin Amerika ülkelerinde ise, sanayileşme süreci yoğun yabancı sermayenin katılımıyla

¹¹⁸ Alice H. Amsden, “*Diffusion Of Development: The Late-Industrializing Model And Greater East Asia*”, The American Economic Review, V: 81, No: 2, 1991, pp. 283-285.

¹¹⁹ Gary Gereffi, “*Rethinking Development Theory: Insights From East Asia And Latin America*”, Sociological Forum, V: 4, No: 4, 1989, pp. 517-527.

¹²⁰ Bruce Cumings, “*The Origin And Development Of The Northeast Asian Political Economy: Industrial Sectors, Product Cycles, And Political Consequences*”, International Organization, No: 38 (1), 1984, p. 8.

gerçekleşmiştir. Asya ülkelerinin bağımlılığı sadece ticaret ve yabancı yardımlarından oluşmaktadır. Buna göre, ABD tarafından gelen mali yardımlar yabancı yatırımcılar ve yerli seçmenlerin çıkarları için kullanılmamıştır. Ülkelerin ihracatı ham madde yerine sanayi ürünlerini kapsamıştır. Bu tür farklılıkları ortaya çıkararak Evans, Latin Amerika ülkelerinden farklı olarak Doğu Asya ülkelerinde farklı şartlarda gerçekleştiğinden olumsuz sonuçlara yol açılmayacağını göstermiştir. Yabancı yatırımlarına olan bağımlılık, devletin yabancı yatırımları çekmek için yürüttüğü politikalarından kaynaklanmaktadır. Latin Amerika ülkeleri daha liberal, Doğu Asya ülkeleri ise, daha tutucu ekonomik politikaları uygulamasından kaynaklanmaktadır.¹²¹

¹²¹ Peter B. Evans, Feyerherm Ed., **Class, State And Dependence In East Asia: Lessons For Latin Americanists**, London: The Political Economy Of The New Industrialism, 1987, pp. 208-209.

Tablo 1. Doğu Asya Ülkelerinde Yeni Sanayi Gelişiminin Temel Faktörleri

Sayı	Faktörleri	Özellikleri	Ülke
1	Ülkenin Dikey Entegrasyonu	Ekonomide yüksek katma değerli ürünlerin üretim zincirini organize etme kapasitesine sahip büyük şirketlerin kurulmasını teşvik etmektedir.	Japonya, Güney Kore
2	Yatay ve Ağ İşbirliği	Özerk şirketler, bilimsel, proje ve finansal kuruluşların özel şartlarda etkileşim imkânına sahip olmaları amacıyla özel sanayi bölgeleri, teknoloji parkların kurulmasıdır.	Japonya, Singapur, Endonezya
3	İhracat Desteği	Devletin vergi indirimi ve doğrudan sübvansiyon aracılığıyla ileri teknoloji ürünlerin üreticilerini ihracata yönelik gelişimini teşvik etmesidir.	Japonya, Singapur Malezya
4	Planlama ve Yönetimi	Ekonomiyi yönetimde “piyasa dışı” yönetim yöntemlerinin kullanılması, bunun içinde stratejik işletmelerin doğrudan yönetilmesi, devlet planlamalarının yürürlüğe girmesi ve siyasi sisteminde katı reformlardır.	Tayvan, Japonya, Malezya, Endonezya
5	KOBİ’lerin Sayısının Yükseltilmesi	Hızlı yenilik yapan, piyasa şartlarındaki değişimlere esnek yanıt veren ve orta sınıfın temelini oluşturması amacıyla KOBİ’lerin aktif gelişimi için şartların yaratılmasıdır.	Tayvan, Singapur, Malezya
6	Dış Ekonomik Politika	Uluslararası yatırım ve uzmanların teşvik edilmesi, teknoloji ithalatı, dış politika durumunun kullanılmasının çok yönlü desteğidir.	Japonya, Güney Kore

Kaynak: A.V. Matyuşin, A.V. Aborçı, A.S. Pavliy, *“İnstitusionalnye Osobennosti Novoy Promyshlennoy Politiki v Stranah Aziatskih Stranah”*, Vestnik İnstituta Ekonomiçeskih İssledovaniy, No: 1, 2017, s. 72.

Tablo 1’de Japonya ve Güney Kore için sanayi gelişiminde ülkenin dikey entegrasyonu önemlidir. Buna göre, ekonomide yüksek katma değerli ürünlerin üretim zincirini organize etme kapasitesine sahip büyük şirketlerin kurulmasını teşvik etmek gerekmektedir. Ayrıca bu ülkelerde dış ekonomik politika da önemlidir. Buna göre, uluslararası yatırım ve uzmanların teşvik edilmesi, teknoloji ithalatı, dış politika durumunun kullanılmasının çok yönlü desteği gerekmektedir. Tayvan, Singapur ve Malezya için yeni sanayinin gelişimi için KOBİ’lerinin sayısı yükseltilmelidir. Bunun için de hızlı yenilik yapan, piyasa şartlarındaki değişimlere esnek yanıt veren ve orta sınıfın temelini oluşturması amacıyla KOBİ’lerin aktif gelişimi için şartların yaratılması gerekmektedir.

Komünizm döneminde Çin’deki tüm sanayi teşebbüsler devlet mülkiyetinde olmuştur. Günümüzde Çin’in KİT sektörü, ülkenin sanayi üretiminin yaklaşık %40’ını karşılamaktadır. Ekonomik reform süreci son otuz yılda, devlet mülkiyetindeki teşebbüslerden küçük ölçekli olan bazıları özelleştirilmişlerdir. Fakat oransal olarak devlet mülkiyetinin payının düşüşü, esasen özel sektörün büyümesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca, Çinliler Kasaba ve Köy Teşebbüsleri (KKT)

gibi karma bir mülkiyet biçimine dayanan bir teşebbüs türü yaratmışlardır. Bu teşebbüslere yerel otoriteler sahiptir; fakat genellikle, yerel düzeyde politik güç sahibi kişilerin özel mülkiyetindeymiş gibi faaliyette bulunmaktadır.¹²²

Çin özelleştirme sırasında tüm kuruluşlarını özelleştirmemiştir. Çin ve Güney Kore'deki özel şirketler Avrupa'daki özel şirketler gibi faaliyet göstermemektedir. Dolayısıyla özelleştirme her ülke için aynı sonucu vermemektedir. Çin ve Güney Kore'deki şirketlerin bazen özel sektörün elinde olmasına rağmen devletin farklı şekillerde denetleme ve yönlendirmesi yoluyla ödül-yaptırımlar politikası sonucunda birer kamu kuruluşları gibi işlev görmektedir. Bu durum Avrupa ülkeleri ve Amerika ile Çin ve Güney Kore'deki özelleştirme arasındaki farkı göstermektedir.

2.3.2. POSCO Örneği

Paul Krugman, Güney Kore'deki ekonomik büyümeyi dört temel faktörlere bağlamıştır. Bunlar: reformlar sırasında devletin belirleyici rolü; doğal kaynakların yetersizliğinden dolayı ekonomiyi ihracata dayandırma stratejisi; ucuz, iyi yetiştirilmiş ve disiplinli işgücü bolluğu; uluslararası olumlu ticaret iklimidir. Ve bunların sonucu olarak Güney Kore, 1962 yılından itibaren yoksun ziraat ülkesinden hızlı gelişen sanayi ekonomisine dönüşmüştür. Reformlar hükümetin devlet planlama programlarıyla yürütülmüştür.¹²³

Güney Kore'de başarılı KİT örneği, demir-çelik üreticisi (sonra özelleştirilen) POSCO olmaktadır. Güney Kore hükümeti, 1960'ların sonunda ilk modern demir-çelik fabrikasını kurmak için Dünya Bankası kredi müracatının projenin ekonomik olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. O dönemde Kore, balık, ucuz tekstil ürünleri, peruk ve kontraplakın ihracatını yapmaktadır. Kore iki temel hammadde (demir ve taşkömürü) rezervinden yoksundur ve savaştan dolayı bunları Çin'den ithal etmesi zorlaştığından Avustralya'dan getirmiştir. Proje Japon bankaları tarafından finanse edilerek 1973'te üretime başladıktan sonraki on yıl içinde dünyadaki en etkin çelik

¹²² Ha-Joon Chang, çev. Emin Akçaoğlu, *Sanayileşmenin Gizli Tarihi*, Ankara: Efil Yayınevi, 2015, s. 183.

¹²³ N. F. Ugaslov, *“Popytki Obyasneniya “Aziatskogo Çuda” Pri Pomoşi Faktornoi Teorii. Rol Rashodov Na Obrazovanie”*, Aktualnye Problemy Ekonomiki i Prava, No: 3, 2013, s. 160.

üreticilerinden biri ve bugünlerde dünyanın en büyük üreticisi konumuna ulaşmıştır.¹²⁴

POSCO (Pohang Iron and Steel Company), 1968 yılında kurulmuştur ve şirketin (1998 yılında) %65'i özel sektör ve %35'i ise, devlet mülkiyetindedir. POSCO yüksek kaliteli çeliği, en çağdaş tesisleri ve ileri teknolojileri kullanarak düşük maliyetle üretmektedir. Yönetim tarzı, çalışanların eğitimi, refah ve çevreyi korumada dünyada eşi benzeri yoktur. 1993 yılında POSCO yaratıcılık, bireysel çalışanlara önem vermek ve teşvik etmek amacıyla yönetim ekibini değiştirmiştir. POSCO yönetim felsefesi “üç en iyi” ve “üç sıfır” ilkelerine dayanmaktadır. Bunlar: en iyi kalite, en iyi verimlilik ve en iyi (düşük) maliyet ilkeleridir; sıfır atık, sıfır kusurlar ve sıfır kaza ilkeleridir.¹²⁵

Artan dünya ham çelik talebine karşılık POSCO istikrarlı bir şekilde büyüyerek 1992 yılında Kwangyang tesisinin tamamlanmasıyla, üretimi 20 milyon tona ulaşmıştır. Böylece 2004 yılında 30 milyon ton veya Güney Kore'deki toplam çelik üretiminin %60'ına yükselmiştir. Yeni tesislerin hızlı ve verimli bir şekilde devreye alınması POSCO'nun karlılığı ve başarılı verimlilik rekoruna katkıda bulunmuştur. POSCO'nun 2000 yılında özelleştirildiğinde Güney Kore, New York ve Londra borsalarında dünyadaki büyük, kârlı ve verimli şirket olarak sunulmasını sağlamıştır. Nippon Steel (Japonya) şirketiyle stratejik işbirliğini yenilemiştir. Gemi ve otomobil sanayisinin ihracatçısı olan Güney Kore'de POSCO'nun hâkimiyetinin yanında 2002 yılında satışlarının %30,6'sı yurtdışında gerçekleşmiştir.¹²⁶

Güney Kore sanayisi emek yoğun ve daha fazla sermaye ve teknoloji odaklı sektörlerden yetiştirilmiştir. Bunun sonucunda imalat sanayisi Güney Kore'nin ekonomik gelişmesinde büyümeyi sağlamıştır. Günümüzde Güney Kore'de yarı iletken, gemi inşaatı ve otomobil şirketleri dünya çapında rekabet gücüne sahiptir. 2014 yılında Forbes Global 2000 listesinde POSCO şirketi 236. sırayı almıştır.¹²⁷

¹²⁴ Ha-Joon Chang, **Sanayileşmenin Gizli Tarihi**, a.g.e., ss. 181-182.

¹²⁵ Tony Morden, David Bowles, “*Management In South Korea: A Review*”, Management Decision, Vol: 36, Issue: 5, 1998, pp. 327-328.

¹²⁶ Marvin B. Lieberman, Jina Kang, “*How To Measure Company Productivity Using Value-Added: A Focus On Pohang Steel (POSCO)*”, Asia Pasific J Manage, No: 25, 2008, p. 213.

¹²⁷ Denis Yongmin Joe, Frederick Dongchuhl Oh, “*Foreign Investor Behavior In Korea After The 1997 Asian Financial Crisis*”, Journal Of The Japanese And International Economies, No: 46, 2017, p. 71.

Böylece “Asya Mucizeleri” bir mucize değil, 60’lı yıllardan bu yana Doğu Asya ülkelerinin istikrarlı kalkınma programlarının sonucunda elde edilen başarıdır.

Tablo 2. Dünyadaki Çelik Üretici Şirketlerin Üretimi (Milyon Ton)

Sayı	Şirketler	Ülke	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Arcelor Mittal	Lüksemburg	97,25	93,58	96,10	98,09	97,14	95,45
2	China Baowu Group*	Çin	81,02	79,12	83,22	76,40	60,71	63,81
3	HBSIS Group (Hesteel)	Çin	44,36	42,84	45,79	47,09	47,75	46,18
4	Nippon Steel ve Sumitomo Metal Corporation (NSSMC)	Japonya	33,39	47,86	50,13	49,30	46,37	46,16
5	POSCO	Güney Kore	39,12	39,88	38,42	41,59	41,97	41,56
6	Baosteel Group	Çin	43,34	42,70	43,91	43,35	34,94	MD
7	Shagang Group	Çin	31,92	32,31	35,08	35,33	34,21	33,25
8	Ansteel Group	Çin	29,75	30,23	33,69	34,35	32,50	33,19
9	JFE Steel Corporation	Japonya	29,90	30,41	31,16	31,41	29,83	30,29
10	Shougang Group	Çin	30,04	31,42	31,52	30,78	28,55	26,80

Kaynak: World Steel Association, <https://www.worldsteel.org/steel-by-topic/statistics/top-producers.html> Erişim Tarihi: 27.11.2017

* China Baowu Group yeni şirkettir. Baosteel Group ve Wuhan Group’un birleşmesinden oluşmuştur.

Tablo 2’de Arcelor Mittal şirketi, 2006 yılında Lüksemburg merkezli Arcelor ile Hindistan merkezli Mittal şirketlerinin birleşmesiyle oluşarak birkaç yıl içinde dünyanın en büyük çelik üretici şirketi haline gelmiştir. Arcelor Mittal 2015 yılında 97,1 milyon ton çelik üreterek dünya çelik üretiminin %6’sına sahip olmuştur. Çin’in Hesteel Group şirketi, (eski Hebei demir-çelik şirkettir) 2015 yılında 47,7 milyon ton çelik üreterek dünyada ikinci sırada yer almıştır. Üçüncü sırada Japonya’nın Nippon Steel ve Sumitomo Metal Co. şirketleri 2012 yılında birleşmiştir ve 2015 yılında 46,4 milyon ton çelik üretmiştir.¹²⁸ Dördüncü sırada Güney Kore’deki POSCO şirketi 2015 yılında 41,97 milyon ton ve 2016 yılında ise, 41,56 milyon ton

¹²⁸ International Trade Administration, **Global Steel Report**, July 2016, p. 5.

elik üreterek dünyadaki büyük elik üreticilerin içindeki nder konumunu korumaya devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİNDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

Sovyet Birliği'nin dağılmasıyla 1991 yılında yeni birlik olan Bağımsız Devletler Topluluğu kurularak on iki ülkeden (Rusya, Beyazrusya, Kazakistan, Kırgızistan, Ukrayna, Gürcistan, Moldova, Ermenistan, Azerbaycan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan) oluşmaktadır. BDT'nun kuruluş amaçları aşağıdaki gibidir:¹²⁹

- Siyasi, ekonomik, çevre koruması, sosyal, kültürel ve diğer alanlarda işbirliğinin gerçekleşmesidir.
- Üye ülkelerin çok yönlü ve dengeli ekonomik ve sosyal işbirliği ile entegrasyonudur.
- Uluslararası hukukun ilkeleri çerçevesinde insan haklarını korunmasıdır.

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde özelleştirme uygulamaları Sovyet Birliği'nin dağılmasıyla başlamıştır. Sovyet Birliği'ne üye ülkelerin 1990 sonrası bağımsızlığa kavuşması ve merkezi yönetim sisteminden piyasa ekonomisine geçiş açısından özelleştirme bir araç olmuştur.

Uluslararası finans kuruluşlarının baskısı altında birçok BDT ülkesi hızlı özelleştirme gerçekleştirmiştir ve bugüne kadar uygulanan özelleştirme programlarından beklenen sonuçlar ülkeden ülkeye farklılıklar göstermiştir.

Bu bölümde çeşitli Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri olan Kazakistan, Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'daki özelleştirme uygulamalarının yasal çerçevesi ve uygulamaları incelenecektir.

¹²⁹ V.V. Vorobyev, “*Etapy Formirovaniya Sodrujestva Nezavisimyh Gosudarstv V 1990-e Gody*”, Vestnik Çelyabinskogo G.U., No: 34 (249), 2011, ss. 91-92.

3.1. Kazakistan’da Özelleştirme

Bu başlık altında Kazakistan’da gerçekleştirilen özelleştirmenin yasal çerçevesi ve uygulamaları incelenecektir.

3.1.1. Yasal Çerçeve

Kazakistan Cumhuriyeti’nde özelleştirme 22 Haziran 1991 yılı 695-XII Sayılı “Serbestleştirme ve Özelleştirme” Kanunu ile başlamıştır. Söz konusu kanun 23 Aralık 1995 yılı 2721 Sayılı “Özelleştirme” Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 2721 Sayılı “Özelleştirme” Kanunu ise, 1 Mart 2011 yılı 413-IV Sayılı “Devlet Mülkiyeti” Kanunu (09.04.2016 tarihli değişiklikleriyle) ile yürürlükten kaldırılmıştır.¹³⁰

“Devlet Mülkiyeti” Kanunu’nun “Devlet Mülkiyetinin Özelleştirilmesi” başlığının 96. Madde’sine göre özelleştirmenin konusu; işletmeler, üretim ile üretim dışı birimler, kamu tüzel kişilerin mülkiyeti, anonim şirketlerinin hisseleri, sınırlı ortaklık payları, devlete ait anonim şirketlerin hisseleri olmaktadır.¹³¹

“Devlet Mülkiyeti” Kanunu’nun “Devlet Mülkiyetinin Özelleştirilmesi” başlığının 100. Madde’sine göre satış gerçekleştirme şartları: açık artırma (halka açık) veya ihalede (kapalı zarf) yüksek fiyatı teklif eden tarafa satılmaktadır; satışlar açık bir şekilde gerçekleşmelidir ve istisnai durumlarda Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinin kararıyla ihaleler kapalı bir şekilde gerçekleşebilmektedir; açık artırma ve tek katılımcılık ihale geçersiz sayılmaktadır ve 3. açık artırma ve ihale durumunda tek katılımcıya satılabilmektedir; satış öncesi potansiyel alıcı tesisin ekolojik durumunu inceleme hakkına sahiptir.¹³²

“Devlet Mülkiyeti” Kanunu’nun “Devlet Mülkiyetinin Özelleştirilmesi” başlığının 102. Madde’sine göre menkul kıymetler borsasında satışı: devlete ait hisselerin menkul kıymetler borsasında satışı, KC “Hisse Piyasası” Kanunu uyarınca

¹³⁰ Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Devlet Mülkiyeti ve Özelleştirme Komitesi, Mevzuat, www.gosreestr.kz Erişim Tarihi: 29.05.2016

¹³¹ Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Devlet Mülkiyeti ve Özelleştirme Komitesi, Mevzuat, www.gosreestr.kz Erişim Tarihi: 29.05.2016

¹³² Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Devlet Mülkiyeti ve Özelleştirme Komitesi, Mevzuat, www.gosreestr.kz Erişim Tarihi: 29.05.2016

gerçekleşmektedir; satış bildirim KC “Devlet Alımları” Kanunu uyarınca belirlenen yazılı basımda, kazakça ve rusça dillerde, 15 gün önceden tarih, yer, satış konusu ve hacmi belirtilmelidir; satıcı ile menkul kıymetler borsası yetkilisi ile sözleşmede devlet mülkiyeti hisselerinin belirlenen asgari fiyatından aşağı inmemesi yükümlülüğünü içermelidir.¹³³

Kazakistan’da özelleştirmenin karar alma organı Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti’dir ve yürütme organı ise, Maliye Bakanlığı’na bağlı Devlet Mülkiyeti ve Özelleştirme Komitesi’dir. Özelleştirmeden elde edilen gelirler Kazakistan Cumhuriyeti Milli Fonu’na aktarılmaktadır. Özelleştirmenin kullanım alanları Kazakistan Cumhuriyeti Bütçe Kanun’unda belirtilmiştir. Özelleştirme hazırlığı ve gerçekleşmesi devlet Bütçe’indeki kaynaklardan karşılanmaktadır.

3.1.2. Kazakistan’da Özelleştirme Uygulamaları

Kazakistan’da iki dalga halinde özelleştirme uygulamaları gerçekleşmiştir. Özelleştirmenin birinci dalgası 90’lı yıllarda piyasa ekonomisine temel atmak amacıyla gerçekleşmiştir. Belirli sayıda işletmelerin devletin elinde olmasına rağmen çoğu şirketler ve kurumlar özelleştirmenin birinci dalgasından sonra kurulmuştur. Devlet varlıklarının bir kısmı 2008 ekonomik krizinin sonuçlarından dolayı etkinliğin artırılması amacıyla devlet “Samruk-Kazyna” Milli Hazine Fonu holdinginin yönetimine bağlanmıştır. İkinci dalga halinde özelleştirme, özel sektörü teşvik etmeyi amaçlamıştır. 2014 Ocak ayında Kazakistan Cumhurbaşkanı hükümete devlet mülkiyetindeki tüm şirketlerin analizinin yapılması, özelleştirilecek işletmelerin listesinin belirlenmesi ve 2014-2016 yıllar arasında özelleştirmenin kapsamlı planının kabul edilmesi için talimat vermiştir. 2014-2016 yılları arasındaki kapsamlı özelleştirme programının hazırlanmasında, devletin en az bir özel rekabet eden şirketin bulunduğu sektörden çekilmesine dayanan Singapur devletinin “Yellow

¹³³ Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Devlet Mülkiyeti ve Özelleştirme Komitesi, Mevzuat, www.gosreestr.kz Erişim Tarihi: 29.05.2016

Pages Rule” prensibi incelenmiştir. Buna stratejik öneme sahip ve savunma gibi sektörler dâhil edilmemiştir.¹³⁴

Kazakistan’da gerçekleştirilen iki dalga halinde özelleştirme ile aşamaları aşağıda incelenecektir.

3.1.2.1. 2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları

Kazakistan’da birinci dalga halinde özelleştirmenin dört aşaması aşağıdaki gibidir:

- Birinci aşama 1991-1992; çalışanlara devlet mülkiyetindeki işletmeler bedelli ve bedelsiz devredilmiştir.
- İkinci aşama 1993-1995; devlet mülkiyetindeki işletmelerin serbestleştirme ve özelleştirme programları hazırlanmıştır.
- Üçüncü aşama 1996-1998; hava ve kara ulaşımı, telekomünikasyon, sağlık, eğitim, spor gibi sektörlerde özelleştirme gerçekleşmiştir.
- Dördüncü aşama 1999-2000; devlet mülkiyetindeki işletmelerin etkinliğini artırmak amacıyla kuruluşlara devredilmiştir.

Kazakistan’da 1991 yılı Haziran ayında Cumhurbaşkanı kararıyla “Serbestleştirme ve Özelleştirme” Kanunu kabul edilmiştir. Özelleştirmeyi gerçekleştirmede Devlet Mülkiyet Komitesi sorumlu olmuştur. Söz konusu kanuna göre, özelleştirmenin üç yöntemi vardır, bunlar; işçi gruplarına işletmenin satılması, açık artırma ve ihale yöntemleriyle satışı olmaktadır. 1992 yılının sonunda özelleştirilmesi planlanan %50 yerine üçte biri yani 6,2 bin şirket (çoğu ticaret, gıda sektörü; tarım %10; üretim %8) özelleştirilmiştir. Bu şirketlerde devletin hissesi %50’den fazla olmuştur.¹³⁵

Öncelikle verimsiz ve zarar eden işletmelerin serbestleştirme ve özelleştirilmesi planlanmıştır. Küçük ölçekli işletmelerin satışı açık artırma ve ihale yöntemiyle gerçekleşmiştir. Orta ve büyük ölçekli işletmelerinin serbestleştirilmesi sırasında bu işletmelerin anonim şirketleri ve ortaklıklara dönüştürülmesi

¹³⁴ Kazakistan Milli Hazine Fonu “Samruk-Kazyna”, <http://www.skz.kz/ru/projects-list/realizatsiya-aktivov/news/52548/> Erişim Tarihi: 19.06.2017

¹³⁵ V. Ermakovich, P. Kozarjevskii, Y. Pankov, “*Privatizatsiya v Respublike Kazakhstan*”, CASE, 1996, ss. 5-8.

planlanmıştır. Konut, tarım ve diğer devlet mülkiyeti özelleştirilmesi kupon yöntemiyle gerçekleşmiştir. 1991-1992 programı devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi girişimcilik özelliği taşımıştır. Buna göre, devlet işletmedeki işçilerin özelleştirme teklifinden sonra özelleştirme kararı almıştır. 1992 yılı sonunda işçi gruplarına yaklaşık 2,6 bin işletme bırakılarak bundan aynı yılı hükümet vazgeçerek anonim şirketi kurma kararı almıştır. Toplumun hoşnutsuzluğunun meydana gelmemesi açısından üretim, altyapı ve stratejik sektörler devletin mülkiyetinde kalmıştır. Özellikle büyük ölçekli işletmelerin yabancı yatırımcılara satılması söz konusu bile olmamıştır.¹³⁶ 1992 yılında Dünya Bankası tarafından piyasa reformu planı hazırlanmıştır. Eski Sovyet ülkelerinde özelleştirme yolsuzluklara fırsat yaratmıştır.¹³⁷

5 Mart 1993 yılında KC Cumhurbaşkanı'nın "Serbestleştirme ve Özelleştirme Programı" onaylanmıştır. Devlet mülkiyetinin yönetimi ve özelleştirilmesi biz merkezden yürütülmüştür. Geniş kapsamlı özelleştirme yöntemleri; hisselerin menkul kıymetler borsasında satışı, açık artırma, ticari ihale, yatırım ihalesi, kiranın bitimine kadar koşullara sadık kalınarak tesislerin satışı, sosyal niteliğe sahip köylerdeki tesislerin doğrudan satışı, asgari fiyat belirlemeksizin likit olmayan tesislerin satışı, belirli yatırım şartlarıyla işletmelerin yönetiminin devredilmesi olmaktadır.¹³⁸

Reformda dört çeşit özelleştirme (küçük, kapsamlı (kupon), bireysel özelleştirme projeleri, tarım sektörü) yapılması planlanmıştır. Kısa sürede gerçekleştirilen küçük ölçekli özelleştirmede 6 binden fazla tesislerin özelleştirilmesinden dolayı hizmet, ticaret ve gıda sektörlerini canlandırmıştır. Kapsamlı (kupon) özelleştirilmesi sürdürülebilir menkul kıymetler piyasasının ortaya çıkaramamıştır. Çoğu işletmelerin değersizleşen hisseleri zor ekonomik durumdan dolayı Yatırım Özelleştirme Fon'ları iflas etmiştir. Kupon özelleştirilmesi küçük ve orta ölçekli kitle hissedarlarının oluşmasına yol açamamıştır. Bununla birlikte işletmelerin anonim şirketlere dönüştürülmesi gerçekleşmiştir. Bireysel özelleştirme

¹³⁶ S.L. Zareckaya, "*Privatizaciya v Kazakhstane: Osnovnye Napravleniya i İtogi, Privatizaciya v Rossii i Drugih Stranah SNG: Sbornik Obzorov*", RAN İNİON, 2003, ss. 148-149.

¹³⁷ Tamara G. Nezhina, "*Examining The Causes of Systemic Corruption: The Case of Kazakhstan*", National Research University Higher School of Economics, No: 24, 2014, pp. 10-12.

¹³⁸ N. A. Nazarbayev, *Kazakhstanskii Put*, Almatı: Zhibek Zholy, 2012, s. 234.

projeleri kapsamında satılan işletmeler 1996-1997 yıllarında özelleştirme gelirleri bütçe gelirlerinin %20-%30'unu oluşturmuştur. Bu projede yabancı yatırımları 1993-1994 yıllarında başlayarak buna örnek olarak Almatı Tütün Fabrikası Philip Morris şirketine 100 milyon ABD Doları'na satılmıştır.¹³⁹

1996-1998 döneminin özelliği ise, özelleştirme ve serbestleştirmenin sektörel programlara geçişidir. Sadece 1997 yılında, sektörel programlara geçiş çerçevesinde, özelleştirme kapsamına alınan 1946 sosyal tesis, bununla birlikte sağlık tesislerinin %67,7'si, eğitimin %57,7'si, kültürün %49,8'i, turizm ve spor tesislerinin %66,7'si ve 162 çiftlik özelleştirilmiştir. Bunun yanında 1998 yılının sonuna kadar kurulan anonim şirketleri ve çiftlik ortaklıklarının %51,8'i yani 2615 anonim şirketleri ve çiftlikler ile 2905 sosyal hizmet tesisleri özelleştirilmiştir.¹⁴⁰

1999 yılında başlayan dördüncü aşama devlet mülkiyetinin yönetimi ve gerçekleştirilmesi konusunda devlet yönetiminin yetki dağılımındaki yeni yaklaşımları içermektedir. Bu dönemin önemli özelliği devlet mülkiyetinin devlet ve belediye mülkiyeti olarak ikiye ayrılmasıdır. 1999 yılında belediye mülkiyetine 953 anonim şirketi ve çiftlik ortaklıkların devlet hisse ve payları aktarılmıştır.¹⁴¹

Kazakistan'da ekonomik reformlar yüksek tempoda gerçekleşmiştir. 2001 yılında KOBİ ile büyük ölçekli üretici ve köy işleri işletmelerin çoğunluğu özelleştirilmiştir. 2002 yılında özel sektörün payı; üretimde %83, özel köy işleri ve çiftlikler köy işleri hasılasının %77'ini üretmiştir, inşaat sektöründe ve ticaretle devletin payı sırasıyla %1,3 ve %0,4'e gerilemiştir. Bunlarla birlikte bankacılık reformu gerçekleşmiştir. 1997-2000 yılları arasında bankacılık sektörün öz sermayesi 2 kat ve fonlar 1,6 kat artmıştır. 2004 yılı 1 Ekim'de 35 banka faaliyet göstererek fonları 9 ay içinde %34,8 artmıştır. Öz sermayede yatırımların payı 1999 yılında %8,2 ve ilerleyen yıllarda ise, %28-%31 artmıştır. Önemli yerel ve yabancı sermaye yatırımları petrol çıkarımı ve üretimi sektörlerine yönelmektedir. Kazakistan Ekonomik Araştırma Enstitüsü'nün bilgilerine göre, petrol çıkarmanın yıllık ortalama artışı 5,7 milyon Tenge'dir. Böylece petrol sektörü yıllık GSYİH artışının

¹³⁹ N. A. Nazarbayev, a.g.e., ss. 235-241.

¹⁴⁰ Kazakistan Cumhuriyeti 2050 Stratejisi, <https://strategy2050.kz/ru/news/11645> Erişim Tarihi: 28.05.2016

¹⁴¹ Kazakistan Cumhuriyeti 2050 Stratejisi, <https://strategy2050.kz/ru/news/11645> Erişim Tarihi: 28.05.2016

%47'sini sağlamaktadır. Bundan dolayı Kazakistan'ın ekonomik büyümesi şimdilik doğal kaynakların çıkarması ve üretiminden sağlanmaktadır.¹⁴²

¹⁴² Geniamin Ginzburg, “*Manuella Troshke, Mejdu Kitaem i Rossiei: Osobennosti Privatizacii v Centralnoaziatskih Stranah*”, Centralnaya Aziya i Kavkaz, No: 5 (41), 2005, ss. 173-175.

Tablo 3. Kazakistan'da Özelleştirme Satış Tutarları

Yıllar	Toplam Satış Tutarları (ABD Doları)
1994	314.900.000
1995	-
1996	514.660.000
1997	4.968.000.000
1998	578.340.000
1999	-
2000	300.000.000
2001	107.710.000
2002	17.329.331
2003	41.089.117
2004	23.564.511
2005	115.229.341
2006	1.313.546.765
2007	1.083.408.800
2008	1.102.949.755
2009	925.602.140
2010	761.543.241
2011	567.245.281
2012	620.039.304
2013	956.597.325
2014	1.531.989.153
2015	1.140.704.014

Kaynak: 1994-2001 - The World Bank, Privatization Database 1988-2008, <http://data.worldbank.org/data-catalog/privatization-database> Erişim Tarihi: 17.01.2017
2002-2015 - Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Devlet Gelirler Komitesi, <http://kgd.gov.kz/ru/content/fakticheskie-postupleniya-po-nalogam-i-platezham-v-gosudarstvennyy-byudzhet-za-2002-2017-gg> Erişim Tarihi: 10.04.2017. Veriler Tenge'den ABD Doları'na çevirilmiştir.

Tablo 3'den görüldüğü üzere en fazla satış tutarının elde edildiği yıl 1997'dir. 4.968 milyon ABD Dolar'lık satış tutarının ortaya çıkmasında en büyük etken, enerji ağırlıklı şirketler olarak 5 petrol şirketi, hidroelektrik ve telekomünikasyon şirketleri özelleştirilmesidir.

Tablo 4. Kazakistan'da Özelleştirme Uygulamaları

Yılı	Şirket İsmi	Sektörü	Yöntemi
1994	Chimkent, Almaty Manufacturing Kombinat	İmalat ve Hizmet	Direk Satış
1995	Karmet Steelworks	İmalat ve Hizmet	Direk Satış
1996	Yermovskaya Power Plant, Ekibastuz, Karaganda, Almaty Power Consolidated, Dzhezkasgantsvetmet, Yuzhneftegas, Bogatyr, Sokolovsk-Sarbai, Tselinny, Vostohny Mine, Stepnoy Mine, Severny, Kazakhtelecom	Enerji, Madencilik, Telekomüni kasyon	
1997	Karazhanbasmunay, 4 Coal-fired and 2 Hydroelectric Power Plants, Pavlodar Oil Refinery, Mangistaumunaigaz, Aktyubinskneft, Atrau Refinery, Kazakhtelecom	Altyapı ve Enerji	Özel Satış
1998	Offshore Kazakhstan International Operating Company Consortium (OKIOC), Turanalem Bank, Eastern Kazakhstan Copper Chemical Plant	Enerji, Finans	Direk Satış
2000	Ekibastuz Power Station 2	Altyapı	Elinden Alınma
2001	Halyk Saving Bank, Sary-Arka Airport, Kazakmys	Finans, Altyapı	Özel Satış
2003	SNPS-Aktobemunaigaz, Kazakhstan Aluminium, Kazakhstan Aluminium	Enerji, Madencilik	
2005	Kaztsink, Kondensat, Vasilkovskoe Zoloto, Vasilkovskoe Zoloto	Rekabet, Madencilik	
2006	Kazmunaigas	Enerji	Halka Arz
2014	Rompetrol Ukraine Ltd., Plemennoe Hozyastvo Astana Kus A.Ş., Kazgrain Feeders A.Ş., Kokshetau A.Ş., Aldiyar Kredit, Tabys Ber, Kandyagashskaya GTES-100, ATC Brok A.Ş., Aktobe Tral A.Ş., Alem Tagam A.Ş., Kargaly Gazete A.Ş., Jaiyk Aktobe Tas A.Ş., Nerudnik Altyndy A.Ş., Petroleum Stoiservis A.Ş., Pilimer Munai Gaz A.Ş., Polimetall Aktobe A.Ş., Gazete Kromtau Basını A.Ş. Servis Uyuta A.Ş., Alga A.Ş., Oiyl A.Ş., Talap A.Ş., Yrgyz A.Ş., TMO Batys A.Ş., Jetisu Munai A.Ş., Jetisu Consulting A.Ş., Teke Ses A.Ş., Turizm i Zony Otdyha A.Ş., Horgos-Logistic-Jetisu A.Ş., Kaspiy Salt A.Ş., Atyrau Tau Ken A.Ş., Aksay Kirpish A.Ş., Birlik Mal Zauyty A.Ş., Jualy-Rante A.Ş., Korday A.Ş., Gazete Korday Shamshyragy A.Ş., Soyuz Kredit A.Ş., KEGOS A.Ş., International Media Center Baiterek A.Ş., Temir Jol Energo A.Ş., Rahat A.Ş., Almaty Trade Consulting A.Ş., Grand Logistic Center A.Ş.	Enerji, Finans, Madencilik, Medya, Turizm, Gıda, Lojistik, İnşaat	Özel Satış, Direk Satış, İhale, Açık Artırma
2015	Nursat A.Ş., Rompetrol France SAS, Tulpar, Juldyz-Zvezda A.Ş., Velse Aktobe Ltd., Jinsung Zhtysu A.Ş., Karai Saulet A.Ş., Astana Invest A.Ş., Prom-Tas Ingeneering A.Ş., Geosaulet A.Ş., Mahambet Kredit A.Ş., Jaiyk Nedra A.Ş., Jambyl GRES A.Ş., Janatas-Nesie A.Ş., Goseletroset A.Ş., Kazgeomash A.Ş., Polikremnii A.Ş., Polihimprom A.Ş., Stroihipmontaj A.Ş., Astana Energoservis A.Ş., Astana Stroiengineering A.Ş., Global Ecological Grup Almaty A.Ş.	Enerji, Medya, Finans, İnşaat	Özel Satış, Direk Satış, Açık Artırma, İhale
2016	Regional Forvard Logistic A.Ş., Sanatorii Arka A.Ş., Maibalykskii Rybopitomnik, Agroexpoet Ltd., Aviaremont Zavod No: 405, Aktobe Steel Production A.Ş., Jana Ui Kargaly A.Ş., Almatyoblgeodeziya, Kaztal Saulet A.Ş., Bartogaiskaya GES, Jambyl Saulet A.Ş., Saulet KZ A.Ş., Taza-Talgar A.Ş., Atyrau Agroservis A.Ş., Atyrau Obl Geotech Centr A.Ş., Ganyushkino Egin Onimderi A.Ş., Metall Product A.Ş., Batysagroservis A.Ş., Karagandagiproshah A.Ş., Kutkarushy Tau Ken A.Ş., Kazvagonostroitelnaya A.Ş., Tehnohipprom A.Ş., Kazenergoprovod A.Ş., Agrottrade Export A.Ş., Temir Jol Electrification A.Ş., Bahus A.Ş., Kaznipicvetmet A.Ş., Kazaelectroprivod A.Ş.	Enerji, Gıda, Madencilik, İnşaat, Lojistik	Özel Satış, İhale, Açık Artırma

Kaynak: 1994-2006: The World Bank, Privatization Database 1988-2008, <http://data.worldbank.org/data-catalog/privatization-database> Erişim Tarihi: 17.01.2017
2014-2016: Kazakistan Maliye Bakanlığı Devlet Mülkiyeti ve Özelleştirme Komitesi, <https://upgs.gosreestr.kz/p/ru/UpgsSearch/second-wave-search> Erişim Tarihi: 18.06.2017

Tablo 4'te Kazakistan'da özelleştirilen kamu işletmeleri, sektörü ve özelleştirme yöntemleri yer almaktadır. 2000 öncesi ağırlıklı olarak enerji (Yermovskaya Power Plant, Ekibastuz, Karaganda, Almaty Power Consolidated, 4 Coal-fired and 2 Hydroelectric Power Plants, Yuzhneftegas, Karazhanbasmunay, Mangistaumunaigaz, Aktyubinskneft, Pavlodar Oil Refinery, Atrau Refinery), madencilik (Karmet Steelworks, Bogatyr, Sokolovsk-Sarbai, Tselinny, Vostohny Mine, Stepnoy, Severny Mine, Eastern Kazakhstan Copper Chemical Plant), telekomünikasyon (Kazakhtelecom) ve finans (Turanalem Bank) sektörlerinde özelleştirme gerçekleşmiştir.

3.1.2.2. 2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları

İkinci dalga halinde özelleştirmenin iki aşaması aşağıdaki gibidir:

- Birinci aşama 2014-2016; devlet ve milli holdinglerin mülkiyetindeki işletmelerin özelleştirilmesidir.
- İkinci aşama 2016-2020; kapsamlı özelleştirme programlarının tamamlanmasıdır.

Kazakistan'da piyasa ekonomisine geçiş sürecinde gerçekleştirilen özelleştirmeden dolayı istihdamda düşüşler yaşanmıştır. 1991-1995 yılların özellikleri: üretimde süren düşüş; istikrarsız finans ve kredi sistemi; ödemeler dengesinde açıklar; iş sektörü yapısındaki değişimler; halkın geçinme standartlarında düşüş; işsizliğin yükselmesidir. 1996-1998 yılların özellikleri: temel ekonomik göstergelerde olumlu iyileşmeler olsa da, reel (borçlar, vergilerin ödenmemesi) ve sosyal (çalışanların zorunlu izne çıkarılmaları, gizli işsizlik) sektörlerde durumlar zor olmaya devam etmektedir. 1999'dan bugünlere istihdam sağlama faaliyetlerin ardından işsizlikte azalma yaşanmıştır.¹⁴³

Kazakistan'da yabancı yatırımcılara büyük ölçekli sanayi işletmelerinin yönetimini devrederek ardından özelleştirme ile %100 yabancı yatırımcıların katılımıyla yeni şirketlerin kurulmuştur. Çokuluslu şirketlerin Kazakistan ekonomisine girişi 1994-1997 yıllarında başlamıştır. Yabancı şirketlere ulusal

¹⁴³ G.İ. Musaeva, A.E. Mukhanova, J.B. Smagulova, “*Stanovlenie i Razvitie Rynka Truda v Kazakhstane*”, *Mejdunarodnyi Jurnal Prikladnyh i Fundamentalnyh Nauk*, No: 3-1, 2015, ss. 72-73.

şirketlerinin hisselerinin satışı ve petrol ve doğalgaz ocaklarının kullanımı ile ilgili uzun vadeli sözleşmelerin yapılmasının temel sebebi ülke ekonomisinde büyümeye imkân yaratacağı düşünülmüştür. Yabancı yatırımcılardan sermaye ile birlikte pazarlama, yönetim ve yeni piyasa fikirleri beklenmiştir. Fakat Kazakistan ile yabancı sermaye yatırımcıları arasında aracı olan ulusötesi şirketleri kendi çıkarlarına yönelik lobi (Avrasya Bankası, Halk Partisi vb.) kurmuştur. Kazakistan'da dünyaca ünlü şirketlerin ("Glecore İnt. AG", "ENI", "Total", "Rosyal Dutch Shell", "Exxon Mobil", "Conoco Phillips", "Inpex", "Chevron", "Samsung", "Mittal Steel", "Philip Morris", "Coca Cola" vb.) kökleşmesine neden olmuştur.¹⁴⁴

Kazakistan Maliye Bakan'ı Bahyt Sultanov, birinci dalga halinde özelleştirmenin amacı özel sektörünü oluşturmak olduğunu açıklamıştır. İkinci dalga halinde özelleştirmenin amacı ise, oluşmuş özel sektörünü desteklemek olmuştur. İki dalga halinde özelleştirme arasındaki zaman aralığında kısmi olarak özelleştirilen işletmelerin özelleştirilmesi devam etmiştir. Buna göre, devletin sermaye ile kaynaklarının toplamı GSYİH'nın %43'ünü oluşturmaktadır ve bu tutar yükümlülüklerle birlikte %70'i bulmaktadır.¹⁴⁵

Kazakistan hükümetinin 2014 yılı 31 Mart ayında 280 Sayılı "2014-2016 yılları arasında kapsamlı özelleştirme programı" Kararnamesi kabul edilmiştir. Program, devlet mülkiyetindeki işletmelerin özelleştirilmesi, milli holdingler ile şirketlerin özel sektöre devredilmesini kapsamaktadır.

İkinci dalga halinde özelleştirme kapsamında 2014-2020 yılları arasında; toplam 946 işletmelerin (devlet mülkiyetindeki 65, ortak mülkiyetindeki 485, milli holdinglerin mülkiyetindeki 231 ve milli şirketlerin mülkiyetindeki 165 işletmeler) satışı planlanmıştır. Bu işletmelerin 434'ü satışa çıkarılmıştır ve 259'u toplam 81.545,4 milyon Tenge'ye (254.829.375 ABD Doları) satılmıştır.¹⁴⁶

Kazakistan'da 2000 sonrası (Bkz. Tablo 3. ve 4.) en fazla satış tutarını elde ettiği yıl 2014'tür. 1.531.989.153 ABD Dolar'lık satış tutarı ikinci dalga halinde

¹⁴⁴ S. Smirnov, "*TNK v Kazakhstane*", Centralnaya Aziya i Kavkaz, No: 4 (46), 2006, ss. 66-67.

¹⁴⁵ Aleksandr Konstantinov, "*Vtorya Volna Privatizacii V Kazakhstane: Novye Akcenty*", Ekonomika Kazakhstana, <http://group-global.org/ru/publication/32064-vtoraya-volna-privatizacii-v-kazahstane-novye-akcenty> Erişim Tarihi: 19.06.2017

¹⁴⁶ Anuar Kerembayev, "*Vtoraya Volna Privatizacii: Pomogaya Biznesu Razvivatsya*", G-Global, <http://group-global.org/ru/publication/32246-vtoraya-volna-privatizacii-pomogaya-biznesu-razvivatsya> Erişim Tarihi: 20.06.2017

özelleştirmenin birinci aşamasında gerçekleşmiştir. Bunun ortaya çıkmasında en büyük etken enerji (Rompetrol Ukraine Ltd., Pilimer Munai Gaz A.Ş., Jetisu Munai A.Ş., Kandyagashskaya GTES-100, ATC Brok A.Ş.), finans (Aldiyar Kredit, Soyuz Kredit A.Ş.), madencilik (Nerudnik Altyndy A.Ş., Atyrau Tau Ken A.Ş., Polimetall Aktobe A.Ş., Jaiyk Aktobe Tas A.Ş.), medya (Kargaly Gazete A.Ş., International Media Center Baiterek A.Ş., Gazete Korday Shamsyragy A.Ş., Gazete Kromtau Basını A.Ş.), turizm (Turizm i Zony Otdyha A.Ş.), gıda (Plemennoe Hozyastvo Astana Kus A.Ş., Alem Tagam A.Ş., Rahat A.Ş., Birlik Mal Zauyty A.Ş., Kaspiy Salt A.Ş.), lojistik (Grand Logistic Center A.Ş, Horgos-Logistic-Jetisu A.Ş.) ve inşaat (Aksay Kirpish A.Ş.) gibi çeşitli sektörlerde yoğun bir özelleştirmenin gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

3.1.2.3. ARCELOR MITTAL TEMIRTAU Örneği

Karagandinskiy Metallurjiçeskiy Kombinat (tam metalürji döngüsüne sahip en büyük fabrikalardan biridir) 1950 yılında kurulmuştur. 1995 yılında tüm altyapısı (kömür, demir kaynakları ve elektrik santrali; yılda ortalama 5,5 milyon ton çelik üretim kapasitesine sahiptir) ile birlikte Arcelor Mittal (eski adı ISPAT KARMET) şirketine satılmıştır. 2007 yılında Arcelor Mittal Temirtau şirketi 3,581 milyon ton haddelenmiş çelik üretmiştir. Üretimnin %90'ını ihracat (genellikle Rusya, İran ve Çin'e) yapmıştır. 2006 yılında şirkette 55 bin kişi çalışmıştır ve üretimi Kazakistan GSYİH'nın %4'ünü kapsamaktadır. Fabrika üretiminin yükselmesi hava kirliliğini artırmıştır. Maden ocaklarındaki (Şahtinskaya 2004'de, Lenina 2006'da, Abayskaya 2008'de ocaklarındaki kazalar 1970'li yıllardan kalma ekipmanların eskimesinden kaynaklanmıştır) iş güvenliğindeki eksiklerden dolayı kazalarda hayatını kaybeden madencilerin ailelerine yeterince yardımlar sağlanmamıştır. Karagandı bölgesinin sosyal ve kalkınmasına yeterince katkıda bulunmamıştır ve bununla birlikte 2007 yılında vergi ödemelerinde %30 indirim talepleri kabul edilmemiştir.¹⁴⁷

Arcelor Mittal Temirtau şirketi dört demir maden ocaklarına sahiptir. Bunlar: Lisakovsk, Kentobe, Atasu ve Atansore ocaklarıdır. Kentobe Ocağı 1994 yılında

¹⁴⁷ Greig Aitken, edit., *“Po Sledam “Arcelor Mittala”: Mirovoy Staleliteyny Gigant İ Rezultaty Ego Deyatelnosti Na Mestah”*, CEE Bankwatch Network, 2008, ss. 27-31.

kullanıma açılmıştır ve 2001 yılında Arcelor Mittal'a 2026 yılına kadar kiralanmıştır. Atasu Ocağı 1976 yılında kullanıma açılmıştır ve 2003 yılında Arcelor Mittal'a 2026 yılına kadar kiralanmıştır. Atansore Ocağı 2004 yılında Arcelor Mittal'a 2029 yılına kadar kiralanmıştır. Bunlardan en büyüğü Lisakovsk Ocağı 1976 yılında kullanıma açılmıştır ve 1999 yılında Arcelor Mittal'a 2020 yılında kadar kiralanmıştır.¹⁴⁸ Lisakovsk demir maden ocağının rezervleri keşif edilerek 1886 milyon ton ve 1158 milyon ton olarak tahmin edilmiştir.¹⁴⁹

2006 yılında Arcelor Mittal Temirtau sosyal ve çevre problemlerini çözmek gerekçesiyle EBRD ve IFC'den 250 milyon ABD Doları tutarında kredi (1997 yılında onaylanmıştı) projesini tamamlamıştır. Projenin amaçları çevre, sağlık ve iş güvenliği performansını iyileştirmeyi kapsamıştır. EBRD'nin projenin başarılı bir şekilde uygulandığını iddia etmesine rağmen Temirtau Kazakistan'ın en çok hava kirliliğine sahip olan şehirlerinden biri olmaya devam etmektedir ve çevresel durumun iyileştiğine dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Karagandı bölge savcılığı 2010 yılı Mart ayında aşırı hava kirliliği ve işletme prosedürlerin temel çevre özelliklerinin belgelendirilmemesinden dolayı Arcelor Mittal'a ceza uygulamıştır. Aynı zamanda, Temirtau kömür madenlerinin sağlık ve iş güvenliği performansıyla ilgili olarak Arcelor Mittal'ın kayıtları zayıf kalmıştır. 2004-2010 yılları arasında yüzlerce madenci bir dizi kazalarda hayatlarını kaybetmiştir. Kazaların sıklığı ve ölüm sayısı Arcelor Mittal'ın projesinin uygulanmasıyla ilgili soruları gündeme getirmiştir. 2007 yılında EBRD Arcelor Mittal'a kömür madenlerinde sağlık ve iş güvenliğini uluslararası uyumlu hale getirmesi amacıyla 100 milyon ABD Doları tutarında ikinci proje bazında kredi onaylamıştır. 2008-2009 yılları arasında Arcelor Mittal, EBRD ve kendi yatırımlarıyla Karagandı kömür madenlerinde yeni teçhizatların kurulduğunu bildirmiştir. Bununla birlikte, Arcelor Mittal Temirtau performansının doğru bir şekilde değerlendirilmesi için ayrıntılı bilgi sunmamıştır. Bununla birlikte EBRD'nin istediği hava kirliliği planı da

¹⁴⁸ Arcelor Mittal, **Annual Report 2016**, Management Report, 2016, ss. 173-174.

¹⁴⁹ F. Pannir, A. M. Gazaliev, "*Novye Tehnologii Dobyçi İ Pererabotki Rudy İ Uglya Na gornyh Predpriyatiyah AO "Arcelor Mittal Temirtau"*", Zapiski Gornogo İnstituta, 2012, ss. 227-228.

sunulmamıştır. Böylece bilgi eksikliği kredinin ne kadar etkili kullanıldığını izlemeyi imkânsız hale getirmiştir.¹⁵⁰

Arcelor Mittal Temirtau şirketi özelleştirildiğinden bu yana üretim kapasitesinin artması bölgede çevre problemleri ile maden ocaklarındaki ekipmanların yenilenmemesinden dolayı kazalara yol açmıştır. Ekipman değişimi ve bölgenin hava kirliliğini çözmek amacıyla EBRD'ten aldığı kredilerin kullanımı ile ilgili eksik raporların yanı sıra hedeflenen amaca yönelik sonuca ulaşamamıştır.

¹⁵⁰ CEE Bankwatch Network, <https://bankwatch.org/our-work/projects/arcelormittal-temirtau-kazakhstan> Erişim Tarihi: 28.07.2017

3.2. Özbekistan’da Özelleştirme

Bu başlık altında Özbekistan’da gerçekleştirilen özelleştirmenin yasal çerçevesi ve uygulamaları incelenecektir.

3.2.1. Yasal Çerçeve

Özbekistan Cumhuriyeti’nde 19 Kasım 1991 tarihinde No: 425-XII “Serbestleştirme ve Özelleştirme” Kanunu kabul edilmiştir.¹⁵¹

“Serbestleştirme ve Özelleştirme” Kanunu’nun 4. Madde’si 1. fıkrasında Özelleştirme konusu; Özbekistan Cumhuriyeti kamu mülkiyetini (kısmen veya tamamı) kapsamaktadır. 4. Madde’nin 2. fıkrasında özelleştirme konusuna tabi olmayan: ülke sınırındaki (Mevzuatla belirlenenler dışında) toprak altı ve üstü suları, kaynaklar ve bitkiler ve hayvanlar alemi; kültürel miraslar; Devlet Bütçesi ve rezervleri; para, hisse, ulusal madalya ve pul basma kurumları; askeri kuvvet, milli güvenlik ve İç İşleri Bakanlığı’na bağlı kuruluşlar ve demirbaşları; araştırma-geliştirme kurumları; radyoaktif malzemelerle ilgili işletmeler; toplu kullanımdaki karayollar; çevre koruma kurumları; hapisane ve mezarlıklar. 4. Madde’nin 3. fıkrasında Özbekistan Cumhurbaşkanı Kararnamesi’ne göre özelleştirmeye konu olabilen: asgari ücretin yüz bin katından fazla sabit varlıklarına saip olan işletmeler; kıymetli ve nadir bulunan metaller; yakıt, madencilik, araba üretimi ve pamuk işleme işletmeleri, doğalgaz ve petrol, kömür ve elektrik üretimi; kimya işletmeleri; iletişim, televizyon ve radyo işletmeleri; roket-uzay teçhizat üretimi; haber ajansları; demir yolu, hava yolu ve deniz yolu ile toplu ve yük taşımacılığı işletmeleri; yüksek ve meslek okulları; tarım ve hayvancılık işletmeleri; posta; atıklar tesileri; ormancılık ve jeoloji merkezleri; tatil yerleri; eğlence, sağlık, veterinerlik, sosyal yardım evleridir.¹⁵²

“Serbestleştirme ve Özelleştirme” Kanunu’nun 6. Madde’sinde Serbestleştirme ve Özelleştirme şekilleri ve şartlarına göre: devlet işletmelerinin iş

¹⁵¹ Özbekistan Cumhuriyeti Özelleştirme, Tekelsizleştirme ve Rekabet Gelişimi Devlet Komitesi, Mevzuat, www.gkk.uz Erişim Tarihi: 12.06.2016

¹⁵² Özbekistan Cumhuriyeti Özelleştirme, Tekelsizleştirme ve Rekabet Gelişimi Devlet Komitesi, Mevzuat, www.gkk.uz Erişim Tarihi: 12.06.2016

ortaklıklara ve şirketlere dönüştürülerek, tüzel ve gerçek kişilere ihale, açık artırma ve Özbekistan Cumhuriyeti mevzuatına aykırı olmayan şekillerde satışlarıdır; şartları ise, diğer ülkelerin tüzel ve gerçek kişileri, serbestleştirilecek ve özelleştirilecek işletmelerinin hisselerini Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ve yetkili kuruluşun belirlediği prosedüre uygun olarak sahip olabilmektedirler.¹⁵³

“Serbestleştirme ve Özelleştirme” Kanunu’nun 17. Madde’sinde; serbestleştirme ve özelleştirmeden elde edilen gelirler Özbekistan Cumhuriyeti ve Yerel Yönetim’lerin kamu malıdır. 2. Madde’sinde; serbestleştirme ve özelleştirme gelirleri özel Serbestleştirme ve Özelleştirme Fon’larında toplanmaktadır. Fonların oluşumu ve kullanımı Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmektedir.¹⁵⁴

Özbekistan’da özelleştirme faaliyeti kararı Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından alınmaktadır. Özelleştirme faaliyeti Özbekistan Cumhuriyeti Özelleştirilmiş İşletmelerle İşbirliği ile Rekabetin Gelişimi Komitesi tarafından yürütülmektedir. Özelleştirmeden elde edilen gelirler Serbestleştirme ve Özelleştirme Fonu’nda toplanmaktadır.

3.2.2. Özbekistan’da Özelleştirme Uygulamaları

Özbekistan’da özelleştirmeye hazırlık aşaması ile birlikte temel üç aşamada özelleştirme gerçekleşmiştir. Diğer BDT ülkeleriyle kıyasla Özbekistan özelleştirme uygulamalarını yavaş ve planlı bir şekilde uygulamıştır. Bundan dolayı özelleştirilen işletmeler ve özelleştirme gelirleri hakkında verileri elde etme sırasında eksik ve yetersiz verilere ulaşılmıştır.

3.2.2.1. 2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları

Özbekistan’da gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının üç aşaması aşağıdaki gibidir:

¹⁵³ Özbekistan Cumhuriyeti Özelleştirme, Tekelsizleştirme ve Rekabet Gelişimi Devlet Komitesi, Mevzuat, www.gkk.uz Erişim Tarihi: 12.06.2016

¹⁵⁴ Özbekistan Cumhuriyeti Özelleştirme, Tekelsizleştirme ve Rekabet Gelişimi Devlet Komitesi, Mevzuat, www.gkk.uz Erişim Tarihi: 12.06.2016

- Hazırlık aşaması 1990-1991; “Serbestleştirme ve Özelleştirme” Kanunu ile normatif yasaları hazırlanmıştır.
- İlk aşama 1991-1993; küçük ölçekli işletmelerin (konut, ticaret, hizmet, KOBİ, gıda sektörleri) özelleştirilmesi gerçekleşmiştir.
- İkinci aşama 1994-1998; orta ve büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi gerçekleşmiştir.

Özbekistan’da özelleştirmenin ilk aşaması 1992-1993 yıllarını kapsayarak bu aşamada tek bir gerçek ya da tüzel kişilere ve çalışanlar grubuna satışı ile anonim şirketlerine dönüştürülme yöntemleriyle; ticaret, hizmet, tüketici kooperatifleri, yerel sanayi ve konut fonu özelleştirilmiştir. İkinci aşama 1994-1998 yıllarını kapsayarak halka arz yöntemiyle doğal tekel dışındaki gıda, tekstil, araba üretimi, inşaat sektörleri özelleştirilmiştir. Üçüncü aşama ise, 1999-2002 yıllarını kapsayarak bireysel projeler kapsamında büyük işletmelerin özelleştirilmesi gerçekleşmiştir. Özellikle yabancı yatırımcıları teşvik etmek açısından açık artırma ve ihale yöntemleriyle bütün işletmeleri ve anonim şirketleri hisselerinin büyük kısmı teklif edilmiştir.¹⁵⁵

Özbekistan’da özelleştirme uygulamaları yavaş gelişmiştir. Bunun sebebi ise, 1996 yılında halka arz yöntemiyle gerçekleşen özelleştirmede işletmelerin yöneticilerine ikincil piyasadan hisselerin satın almaları yolsuzluğu doğuracağı gerekçesiyle devlet tarafından yasaklanmıştır. Devlet çoğu işletmelerin önemli hissedarı olmaya devam etmiştir ve Devlet Mülkiyeti Komitesi aracılığı ile özel şirketleri denetleyebilmektedir. Ekonominin az liberalleşmesi doğrudan yabancı yatırımların girişindeki zayıflık yabancı yatırımcıların aşırı bürokrasiyle karşı karşıya kalmasından kaynaklanmaktadır. Yatırımcılardan devlet kurumlarında ithalat sözleşmeleri ve girişimleri vb. belgelerinin kaydını tutmaları istenmiştir. Buna rağmen Özbekistan’da tütün üretimi, altın ocaklarının gelişimi ve motor üretimi dallarında ortaklıklar kurulmuştur. Devlet döviz rezervlerinin kaynağı olan pamuk üretimi, pamuk ve altın ihracatında tekel konumunu korumaktadır. Bankacılık

¹⁵⁵ Veniamin Ginzburg, Manuella Troshke, a.g.m., s. 181.

sektöründe Merkez Bankası tüm banka fonlarının %60'ına sahip olarak tüm bankaların faaliyetlerini kontrol etmektedir.¹⁵⁶

Özbekistan'da piyasa ekonomisinin gelişiminin klasik prensiplerine aykırı olan katı devlet ekonomik politikası mevcuttur. Buna rağmen ekonomik büyümeyi olumlu etkileyerek devlet, ekonomideki tüm önemli sektörlerde katılımı ve denetimini korumaya yönelmiştir. Bütçe gelirleri GSYİH'nın %35-%45'ine ulaşmıştır ve ihracat-ithalat işlemleri merkezileştirilmiştir. Fiyat liberalleşmesinin hemen ardından yiyecek türleri için dağıtım ve düzenleyici sistemi oluşturulmuştur; çoğu büyük ve orta ölçekli işletmeler gerçek sahibi devlet kalarak anonim şirketlere dönüştürülmüştür; dış ticaret denetimi devam etmiştir; devlet pamuk ve buğday fiyatlarını belirlemeyi ve kredinin dağılımı ile döviz kontrol etmeyi devam ettirmiştir. Bütçedeki kaynaklar üretim, petrol ve doğalgaz çıkarımının yükseltilmesi; ülkenin kendi buğday ve enerjiyi sağlaması; eskiden ithal edilen belirli ürünlerin üretiminin geliştirilmesinde kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak ekonomik büyüme ve 1998 yılından itibaren dış ticaret dengesi olumlu yönde gerçekleşmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁶ O.N. Pryajnikova, "*İtogi Privatizacii v Stranah SNG*", Socialnye i Gumanitarnye Nauki Ekonomika, No: 2, 2001, ss. 99-100.

¹⁵⁷ Veniamin Ginzburg, Manuella Troshke, a.g.m., ss. 175-176.

Tablo 5. Özbekistan’da Özelleştirme Satış Tutarları

Yıllar	Toplam Satış Tutarları (Milyon ABD Doları)
1995	-
2000	6,68
2005	22,59
2010	0
2011	0,017
2012	0,66

Kaynak: Centre For Economic Research, **Almanah Uzbekistan**, Taşkent, 2013, s. 167.

Tablo 5’te Özbekistan’da kamu mülkiyetinin özelleştirilmesinden elde edilen özelleştirme gelirleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere 1995-2012 yılları aralığında en fazla satış tutarının elde edildiği yıl 2005’tir. 22.590.000 ABD Dolar’lık tutarının ortaya çıkmasında en büyük etken, büyük ölçekli inşaat malzemeleri üretimi (A.O. Akhangaran Tsement, A.O. Bukhara Gips) ve imalat (A.O. Samarkandskii Liftostroitelniy Zavod) sektörlerindeki şirketlerin özelleştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 6. Özbekistan’da Özelleştirme Uygulamaları

Yılı	Şirket İsmi	Sektörü	Özel-me Yöntemi
1994	Uzbek Manufacturing	İmalat	Direk satış
2002	Uzkabel, DorrefTrans	İmalat, Altyapı	Çeşitli yöntemler
2003	Toshmargyog JSC, Urgench Yog JSC, Yangiyol Yog-Moy JSC	İmalat	(2. ve 3. elinden alınma)
2004	Uzkabel	İmalat	Çeşitli yöntemler
2005	A.O. Akhangaran Tsement, A.O. Bukhara Gips, A.O. Samarkandskii Liftostroitelniy Zavod	İnşaat, İmalat	Çeşitli yöntemler
2008	Uzbek Yolref Trans Railway Operator	Altyapı	Elinden alınma

Kaynak: The World Bank, Privatization Database 1988-2008, <http://data.worldbank.org/data-catalog/privatization-database> Erişim Tarihi: 17.01.2017

Tablo 6’da Özbekistan’da özelleştirilen kamu işletmeleri, sektörleri ve özelleştirme yöntemleri yer almaktadır. Özbekistan’da 1994-2008 yılları aralığında ağırlıklı olarak imalat, altyapı ve inşaat sektörlerinde özelleştirme gerçekleşmiştir.

Verilerin eksikliğinden yanı sıra Özbekistan’da özelleştirme uygulamaları yavaş gerçekleştiğinden kaynaklanmaktadır.

3.2.2.2. 2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları

Özbekistan’da özelleştirmenin üçüncü aşaması 1999 yılında başlayıp bugünlerde devam etmektedir. 2000 öncesi özelleştirme aşamalarında küçük, orta ve bazı büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi gerçekleşerek 2000 sonrası söz konusu üçüncü aşamada ise, büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi gerçekleşmektedir.

Üçüncü aşamada sanayi devleri, yakıt ve enerjinin yan ve destekleyici kuruluşlar, kimya, madencilik ve makine teçhizat işletmelerin yabancı sermaye yatırımlarını çekmek yoluyla gerçekleşmiştir. Özelleştirmede mülkiyet ilişkilerinin büyük ölçekli dönüşümü konusunda deneyim ve teorik altyapısının bulunmaması durumu eksikler ve hatalar ortaya çıkararak özelleştirilen işletmelerin devlet tarafından denetimi azaltılmıştır ve yeni sahiplerin işletmelerinin verimliliği düşmüştür. 2001-2002 yılları arasında Özbekistan Devlet Mülkiyet Komitesi ekonomik kurumlarla birlikte menkul kıymetler borsasına yönlendirmek suretiyle, bunun içinde yabancı yatırımcılar için işbirliklerin paylarını azaltarak kaynakları çoğaltmayı amaçlayan anonim şirketlerin borsa sermayelerinin dökümü (envanter) yapılmıştır. Bunun sonucu olarak işbirliklerinin payı toplam değerden %10 azaltılmıştır.¹⁵⁸

1999 yılında özel sektörün payı GSYİH’da %64,5, sanayide %64, köy işletmeciliğinde %98,7 olmuştur. Halkın %74,2’si serbestleştirilen işletmelere istihdam edilmiştir. 1999 yılın başında Özbekistan’da 3592 iş ortaklıkları kaydedilmiştir. İş ortaklıkların 1400’ü Taşkent şehrinde, 107’si Taşkent bölgesi, 85’i Sarmarkand bölgesi, 54’ü Andijan bölgesi ve 49’u Fergan ile Hamangan bölgelerinde bulunmaktadır.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Sobir Shukurov, Mansoor Maitah, Lubos Smutka, “*The Impact Of Privatization On Economic Growth: The Case Of Uzbekistan*”, International Journal Of Economics And Financial Issues, No: 6 (3), 2016, pp. 953-954.

¹⁵⁹ B.V. Salomova, Z.K. Haidarov, “*Poetapnoe Ekonomicheskoe Razvitiye Uzbekistana v Gody Nezavisimosti*”, Uchenyi XXI Veka, No: 2-1 (15), 2016, s. 69.

2002 yılının ilk yarısında hisse borsasında 494 şirketin hisseleri satılmıştır. Böylece 2001 yılıyla kıyasa 2,1 kat daha büyüktür. “Davinkom” devlet yatırım şirketi iç ve fon piyasalarında devlet hisselerinin yerleştirmeye yetkili şirkettir. Cazip olarak çoğunlukla satılan şirketlerin sektörleri: pamuk üretimi, enerji, ulaşım, ilaç sektörleri olmuştur.¹⁶⁰

Özbekistan’da doğrudan yabancı yatırımcılar konusu yabancı yatırımcı ile Özbekistan hükümetinin ilgisini karşılıklı olarak az çekmektedir. Diğer Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle kıyasla Özbekistan’a yabancı yatırımcıların girişi en düşük seviyede olmuştur. Yabancı yatırımcılara vergi indirimleri ve döviz alımlarında öncülük tanınmasına rağmen para değişiminin olmaması ve olumlu ekonomi ikliminin yetersizliğinden dolayı yabancı yatırımcıları çekmede yetersiz kalmıştır.¹⁶¹

Özbekistan’da özelleştirme uygulamaları diğer BDT ülkelerindeki gibi hızlı ve toplu özelleştirme şeklinde gerçekleşmemiştir. Özbekistan’da 2000 öncesi özelleştirmenin hazırlık aşamasına fazla ağırlık verilerek az sayıda küçük ve orta ölçekli işletmeler özelleştirilse de, 2000 sonrası büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi için yabancı yatırımcıları çekme hedefine ulaşmada olumlu ekonomik ve siyasi, altyapı vb. ikliminin sağlanmasında yeterince başarılı olamamıştır. Öte yandan KİT’lerin büyük kısmının kamu ve ulusal girişimcilerin elinde bulunması ulusal ekonomiyi GÜ’ler ve yabancı sermayeye bağımlı olmaktan kurtarmaktadır.

3.2.2.3. UZMETKOMBİNAT Örneği

Özbekistan’da ülkenin demir-çelik üretiminin %95’ini Uzmetkombinat A.Ş. işletmesi tarafından üretilmektedir. Uzmetkombinat A.Ş. işletmesi 1956 yılında kurulmuştur. İşletme eskiden tüm Orta Asya ülkelerinden gelen hurdaların geri dönüşümünü yapmıştır ve bugünlerde hurdanın ülkeye girişinin azalmasıyla fabrika tam kapasite kullanılmamaktadır. Uzmetkombinat A.Ş. işletmesi hisselerinin

¹⁶⁰ T.V. Chernomorova, “*Uzbekistan: Svoi Put Privatizacii*”, Moskva, İNİON RAN, 2003, ss. 202-203.

¹⁶¹ Dokument Vsemirnogo Banka, “*Uzbekistan Ocenka Urovni Jizni Naseleniya*”, No: 25923, 2003, s. 46.

%74,11'i, Özbekistan devletine, %5,83'ü çalışanlara, %15,43'ü tüzel kişilere ve %4,63'ü hissedarlara aittir. 2015 yılında iç piyasaya 3,4 milyon ABD Doları ve 3,37 milyon ABD Doları tutarında ihracat gerçekleşmiştir.¹⁶²

Uzmetkombinat hisselerinin %74,11'inin Özbekistan devletine ait olmasından dolayı söz konusu işletmenin kamunun sosyal amaçları gerçekleştirmede katkıda bulunmaya devam etmektedir. Hisselerinin kalan %25,89'luk kısmının çalışanlar, tüzel kişiler ve hissedarlar arasında paylaşılması işletmede ileri teknoloji, yönetim tecrübesi, sosyal ve iktisadi amaçlara ulaşmaya imkân sağlamaktadır.

¹⁶² Torgovoe Predstavitelstvo RF V Uzbekistane, *“Obzor Sostoyaniya Ekonomiki i Osnovnyh Napravlenii Vneshneekonomicheskoi Deyatelnosti Respubliki Uzbekistan”*, Taskent, 2016, ss. 32-33.

3.3. Rusya’da Özelleştirme

Bu başlık altında Rusya’da gerçekleştirilen özelleştirmenin yasal çerçevesi ve uygulamaları incelenecektir.

3.3.1. Yasal Çerçeve

Rusya’da 1991 yılında Rusya Federasyonu “Devlet ve Belediye İşletmelerinin Özelleştirilmesi” Kanunu kabul edilmiştir. 1992 yılı 1 Ocak’ta “Özelleştirme” Kanunu kabul edilmiştir. 2000 yılında V.V. Putin’in Rusya Cumhurbaşkanı olmasıyla 2000-2002 yılları arasında “İflas” ve “Toprak” Kanunları kabul edilmiştir.¹⁶³

21 Aralık 2001 yılında Rusya Federasyonu No: 178-FZ “Devlet ve Belediye Mülkiyeti Federal Kanunu” (29.12.2015 tarihli değişiklikleriyle) kabul edilmiştir. “Devlet ve Belediye Mülkiyeti Federal Kanunu”n 1. Madde’sinde Devlet ve Belediye Mülkiyeti Özelleştirilmesi kavramı; devlet ve belediye mülkiyeti özelleştirilmesi anlamı, Rusya Federasyonu mülkiyetinin tüzel veya gerçek kişilerin mülkiyetine devridir (satılmasıdır).¹⁶⁴

“Devlet ve Belediye Mülkiyeti” Federal Kanunu’nun 13. Madde’sinde Devlet ve Belediye mülkiyeti özelleştirme yöntemleri: üniter işletmenin anonim şirketine dönüştürülmesi; devlet veya belediye mülkiyetinin açık artırmada ve ihalede satışı, anonim şirketleri hisselerinin özel açık artırmada satışı, Rusya Federasyonu toprakları dışındaki mülkiyetindeki anonim şirketlerin hisselerinin satışı, devlet ve belediye mülkiyetinin halka arz yoluyla satışı, devlet ve belediye mülkiyetinin fiyatı ilan edilmeden satışı, anonim şirketlerinin sermayelerine devlet ve belediye mülkiyetinin katması, güvene dayalı yönetimin sonucunda anonim şirketlerinin satışı olmaktadır.¹⁶⁵

¹⁶³ D. Pojilov, “*Programma Privatizacii v Rossiiskoi Federacii i Specifika Ee Ocenki*”, Vlast, No:1, 2014, ss. 39-40.

¹⁶⁴ Rusya Devlet Mülkiyeti Yönetimi Federal Ajansı, Dokümanlar, www.rosim.ru Erişim Tarihi: 12.06.2016

¹⁶⁵ Rusya Devlet Mülkiyeti Yönetimi Federal Ajansı, Dokümanlar, www.rosim.ru Erişim Tarihi: 12.06.2016

Rusya’da özelleştirme faaliyeti kararı Rusya Federasyonu Hükümeti tarafından verilmektedir. Özelleştirme faaliyeti Devlet Mülkiyeti Yönetimi Federal Ajansı tarafından yürütülerek belediye mülkiyetinin özelleştirilmesi bağımsız olarak Rusya Federasyonu Özelleştirme mevzuatına uygun olarak yerel yönetimler tarafından yürütülmektedir. Özelleştirmeden elde edilen gelirler Rusya Federal Bütçesi’ne aktarılarak kullanım alanları Bütçe Kanunu’yla belirlenmektedir.

3.3.2. Rusya’da Özelleştirme Uygulamaları

Rusya’da iki dalga halinde özelleştirme gerçekleşmiştir. Bu iki dalga halinde özelleştirme ile aşamaları aşağıda incelenecektir.

3.3.2.1. 2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları

Birinci dalga halinde özelleştirme aşamaları aşağıdaki gibidir:

- Birinci aşama 1991-1994; kupon özelleştirmesidir
- İkinci aşama 1994-1997; paralı özelleştirmedir.
- Üçüncü aşama 1997-2001; özel proje bazında büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesidir.

Rusya’da özelleştirme Harvard Üniversite’nden A. Shleifer ve D. Hay gibi yabancı danışmanların katılımıyla gerçekleşmiştir. Özelleştirmenin en ayırt edici özelliği fiyat liberalleşmesinin bir sonucu olarak tasarruflarını kaybeden vatandaşlarının düşük katılımı olmuştur. İkinci özelliği ise, aşırı hızlı özelleştirme ve şirketlerin son derece düşük fiyatlara satılmasıdır. Üçüncü özelliği ise, Rusya’da özelleştirme suç örgütlerinin katılımı ve daha doğrusu kontrolü ile gerçekleşmiştir. 2000 yılında Rusya İçişleri Bakanı Yardımcısına göre, Rusya ekonomisinin %40’ı suçlular tarafından kontrol edilmektedir. 2000 yılında 2270 işletme, 1993-1995 yılları arasında ise, on binlerce işletmeler özelleştirilmiştir.¹⁶⁶

Rusya’da 1991 yılında Rusya Federasyonu’nda “Devlet ve Belediye İşletmelerinin Özelleştirilmesi” Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte

¹⁶⁶ İ.G. Kalabekov, **Rossiiskie Reformy v Cifrah i Faktah**, Moskva: Rusaki, 2010, ss.16-17.

özelleştirmenin birinci aşaması başlayarak girişimcilik ve rekabet edebilen özel şirketlerin kurulması amaçlanmıştır. İkinci aşama kupon aşaması olarak 1992 yılı 1 Ocak'ta "Özelleştirme" Kanunu kabul edilmiştir. 2000 yılında V.V. Putin'in Rusya Cumhurbaşkanı olmasıyla özelleştirmenin üçüncü aşaması başlamıştır. Bu aşama küresel özelleştirme aşaması olmasının sebebi ekonominin tüm sektörlerini kapsayarak yöntem ve mekanizmada sınır tanımamasından kaynaklanmaktadır.¹⁶⁷

Rusya'da özelleştirme 1992 yılında açık özelleştirme olarak 1992 yılında kuponlu ve 1995 yılında ise, teminatlı açık artırılmalı özelleştirmeler gerçekleşmiştir. Sovyet döneminde devlet işletmelerine tayin edilen müdürler yetkilerini kullanarak özelleştirilen işletme çalışanlarının hisselerini eline geçirmek yoluyla işletmelerinin sahibi olmuştur. 1992-1999 yılları arasında 133,2 bin işletme ve tesisler toplam 9 milyar ABD Doları tutarında özelleştirilmiştir. Bu işletmeler; metal üretimi, iş arabası üretimi, petrol üretimi sanayisini kapsamaktadır.¹⁶⁸ Dünya ekonomisine bakıldığında çoğu işletmelerin özelleştirilmesi aceleci ve eksik hazırlıklarından dolayı sonucunda değerinin altındaki fiyata satılmıştır.

Rusya'da gerçekleştirilen teminatlı açık artırılmalı özelleştirmede mülkiyet sahipleri el değiştirmiştir. Bunun sonucunda önde gelen işletmelerin mülkiyeti bugünkü oligarşilerin eline geçmiştir. Bunların çoğu kurumsal yönetim prensiplerine aykırı tavırlara başvurarak azınlık hissedarlığa yönelik tutum sergilemiştir. Bunun sonucunda hisselerin çoğunluk kısmı işletmeyle yakın ilişkide olan şahısların eline geçmiştir ve hisselerin azınlık kısmı ise, işletme çalışanların elinde olsa da daha sonrası hisseler çalışanlardan düşük bir fiyat karşılığında satın alınmıştır.¹⁶⁹

V. Andreff'e göre, Rusya'da 1992-1994 yılları arasında halka arz yöntemiyle gerçekleşen özelleştirmede halka kuponlar dağıtılmıştır. Fakat aslında bunun altında gizlenerek çoğu büyük şirketler, örneğin "URALMASH" özel kişilere değerinden düşük 3-4 milyon ABD Doları'na satılmıştır ve bu tutara o dönemde ancak orta ölçekli şirket satın alınabilmektedir. 1994-1997 yılları arasında blok satış yöntemiyle teminatlı açık artırma ve ihale yöntemiyle (aslında çok kârlı şirketlerin kontrol

¹⁶⁷ D. Pojilov, a.g.m., ss. 39-40.

¹⁶⁸ L. V. Kostyleva, "*Formirovaniye Neravenstva Naseleniya Rossii*", Ekonomicheskie i Sotsialnye Peremeny: Fakty, Tendencii, Prognoz, No: 5 (23), 2012, pp. 164-165.

¹⁶⁹ V. G. Pavlov, "*Problemy Sistemy Korporativnogo Upravleniya V Rossiiskoy Federatsii*", Rossiiskoe Predprinimatelstvo, 2006, s. 6.

hisselerinin bankalar satışı gerçekleşmiştir) özelleştirme gerçekleşmiştir. 1997-2000 yılları arasında özelleştirmelere ara verilerek 2001 yılında Dünya Bankası'nın önerisiyle özelleştirmeye devam edilmiştir.¹⁷⁰

1998 yılındaki krizde önemli sayıda ticari bankaların iflas etmesinden dolayı banka hissedarlarının devlet mülkiyetine sahip olma fırsatı elden kaçmıştır. Bu durum yabancı yatırım sermayesinin girişinde güvensizliği doğurmuştur. Ama Ruble'deki devalüasyondan dolayı bazı üretim yapan sektörlerde üretim hacmindeki artış ve kârlılık, yeni yabancı yatırımcıları çekmede katkıda bulunmuştur. Ancak kriz işletmelerin verimlilerin verimsizlerden ayırt etmeyi sağlamıştır.¹⁷¹

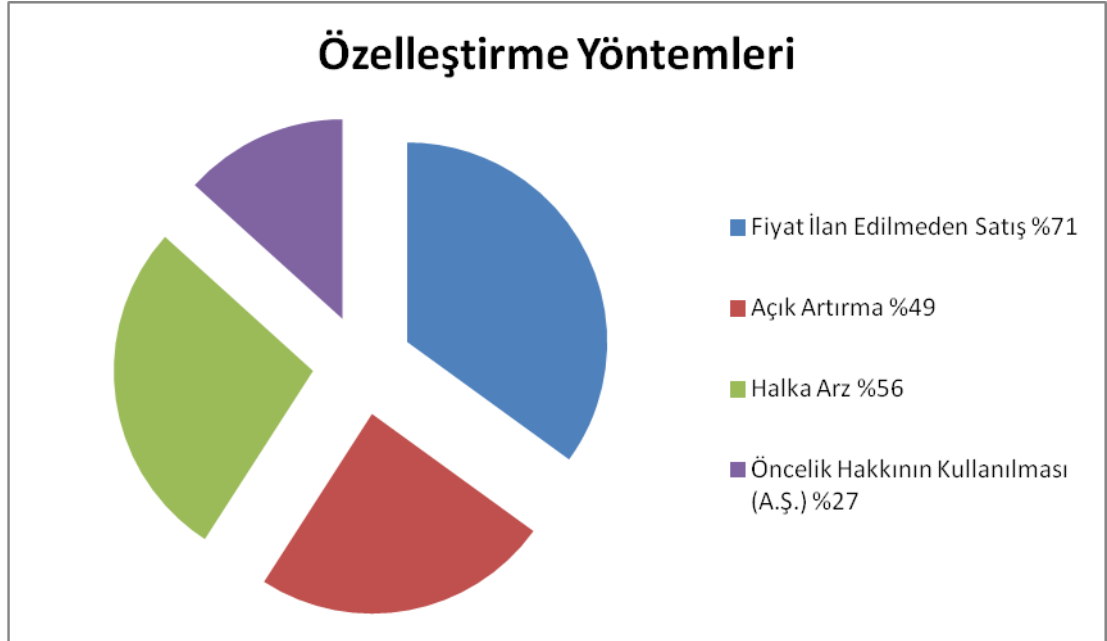
Rusya'da işsizlikte artış 1990'lı yıllarda başlamıştır. Bunun nedenleri ise, devlet işletmelerinin özelleştirilmeleriyle bağlantılı olarak çalışanların toplu işten çıkarmaları; askeri güçlerin ve askeri-sanayi işletmelerinin azaltılması; yükseköğretim kurumunun planlı bir şekilde mezunların yerleştirme sisteminin iptal olması; göç sürecinden dolayı çok sayıda mültecilerin gelmesi vb. gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.¹⁷²

¹⁷⁰ H. Aidinov, V. Gugnyak, "*Process Privatizacii v Svete Modernizacii Ekonomiki Rossii*", Vlast, No:11, 2013, ss. 29-30.

¹⁷¹ İ. S. Lozovaya, "*Osnovnye Aspekty Privatizacii Rossiiskih Predpriyatii*", Vestnik A.G.T.U., No: 3, 2016, s. 34.

¹⁷² D.A. Hilko, G.G. Vukovich, "*Rynok Truda i Problemy Zanyatosti RF*", Obwestvo: Sociologiya, Psihologiya, Pedagogika, No: 3, 2012, s. 17.

Grafik 1. 2013 Yılında Rusya’da Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri

Kaynak: Rusya Devlet Mülkiyeti Yönetimi Federal Ajentası
https://www.rosim.ru/addons/report2013/2/2_1/2_1_3 Erişim Tarihi: 11.12.2017

Grafik 1’de Rusya’da 2013 yılında uygulanan özelleştirme yöntemleri olarak bunlara rastlanmaktadır. En fazla pay %71 fiyat ilan edilmeden satışı payı olmaktadır. Sonra en çok %56 ve %49 oranlarıyla halka arz ve açık artırma yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. En az uygulanan özelleştirme yöntemi %27 oranıyla öncelik hakkının kullanılması (A.Ş.) yöntemiyle gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Rusya’da Özelleştirme Satış Tutarları

Yıllar	Özelleştirme Tutarları (ABD Doları*)
1991	35.000.000
1992	87.800.000
1993	109.730.000
1994	0
1995	1.001.630.000
1996	1.192.030.000
1997	4.177.630.000
1998	909.000.000
1999	761.000.000
2000	314.400.000
2001	1.103.020.000
2002	120.980.000
2003	286.880.000
2004	4.633.000.000
2005	165.360.000
2006	1.528.042.981
2007	728.122.426
2008	445.563.591
2009	1.444.677.838
2010	2.272.526.630
2011	3.731.650.530
2012	8.423.631.665
2013	11.940.697.426
2014	120.960.469.624
2015	2.865.050.914

Kaynak: 1991-2005 – **Kaynak:** The World Bank, Privatization Database 1988-2008, <http://data.worldbank.org/data-catalog/privatization-database> Erişim Tarihi: 17.01.2017

2006-2015 - Rusya Federal Hazinesi, <http://www.roskazna.ru/ispolnenie-byudzheto/federalnyj-byudzhet/> Erişim Tarihi: 12.04.2017

* Her yılın tutarları Rusya Merkez Bankası’nın Döviz kuruyla Ruble’den ABD Doları’na dönüştürülmüştür.

Tablo 7’den görüldüğü üzere Rusya’da 2000 öncesi en fazla satış tutarının elde edildiği yıl 1997’dir. 4.177.630.000 ABD Dolar’lık satış tutarının ortaya çıkmasında en büyük etken, doğalgaz ile petrol (East Siberian Oil and Gas Company, Tyumen Oil Company, Eastern Oil Company) ve altyapı (Komi Tek, Slavnet, Sidanko, Svyazinvest) işletmelerinin özelleştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 8. Rusya’da Özelleştirme Uygulamaları

Yılı	Şirket İsmi	Sektörü	Yöntemi
1991	Cemash, Raznoimport	İmalat, Hizmet	Çeşitli Yöntemler
1992	Prestige Cruise, Uritski Manufakturing Factory, Novomoskovsky	İmalat, Hizmet	Çeşitli Yöntemler
1993	Ducat, Zhukovsky Refrigerator Factory, Kalushskij Turbinij Zavod (KTZ), Krasnodartobakprom, Potok, Uralmash Zavod, 5 Timber Enterprises, Zavod imeni Likhacheva (ZIL), Bolshevichka, Baltika, Era, PO Novovmoskovskbytkhim, Kubanteks, Sokol, PO Baltex, Balakovo Fibers, Uralteks, Sukuolazhsky Fireproof Materials, Red October, Lena Gold, Hotel Globus, Hotel Cosmos, Petrolesport, Tyumen Aviatrans	İmalat, Hizmet, Altyapı	Yatırım Taahhüdü, Kupon, Nakit Satış
1994	Balashiha Kislородnyi Zavod	Enerji	İhale
1995	Mosenergo, Lukoil, Surguneftegaz, Sidanko, Yukos, Lukoil, Mechel, Novolipetssky Metallurgicheskyy Kombinat, Norilsk Nickel, Murmanskoe Parokhodstvo, North-West River Lines, Novorossiisk Sea shipping Co.	Altyapı, Enerji, İmalat, Hizmet	İhale, Hisse Senedi Kredileri, Açık Artırma, Dönüşülen Tahviller
1996	UES, Sibneft, Sidanco, Tatneft, Lukoil, Yukos, Gazprom, Nafta Moskva, Vostsibneftegaz	Altyapı, Enerji	Açık Artırma, İhale,
1997	Komi TEK, Nafta Moskva, East Siberian Oil and Gas Company (VSNK), Slavnet, Sidanko, Tyumen Oil Company, Eastern Oil Company (VNK), Norilsk Nickel, Svyazinvest	Enerji, Altyapı	Özel Satış, Açık Artırma, Özel Açık Artırma
1998	Kuzbassrarezugol, Gazprom, South Kuzbas, Vimpelcom	Madencilik, Enerji, Altyapı	Direk Satış, Açık Artırma, İhale
1999	Neftochim, Gazprom	Enerji	Direk satış, Ticari Satış
2000	Bogoslovskiy Aluminum Works, Faizali, Khosilot, Kolomina Locomotive Plant, Pakhati Proletar, Umed-1, Obneftegazgeologia, Sonic Duo (merged with MegaFon), Chita Mining Co., Kenotek, Khakasugol, Kuznetskugol Mining Co., Sokolovskoe	Enerji, Altyapı, Temel	El Konulması
2001	Moscow river Navigation, Plastik, Onako, Avtovazbank, Chelyabkomzembank, Pyotr Pervy Bank, Rosgosstrakh	Enerji, Finans	Özel Satış
2002	Pavlovsky Engineering Plant, Nafta-Moskva, Khanty-Mansiyskiy-Bank, Vyatka Bank, Solikamskaya HPP 12, Tatenergo, Dalvostugol, Kiselevskugol	Enerji, Finans, Altyapı, Temel	El Konulması, Özel Satış
2003	Raevsky Sugar Plant, Roseximbank, Rosgosstrakh, Arkhangelsk Marine Merchant Port, Lenzoloto, OAO Aldanzoloto, Rudnik imeni Matrosova, Vorkutaugol	Finans, Altyapı, Temel	El Konulması, Yeşil Alan Projesi
2004	Lukoil, Lukoil, Slavneft	Enerji	Özel Satış
2005	Halogen, Polief, Sea Port St. Petersburg	Altyapı	
2006	Rosneft, Sochi International Airport	Enerji Altyapı	Halka Arz, El Konulması
2007	Sberbank, Vneshtorgbank, KirovEnergoSbyt, KuzbassEnergoSbyt, NizhnovEnergoSbyt, OrenburgEnergoSbyt, PermenergoSbyt, SverdlovEnergobyt, TaimyrEnergo, Territorial Generating Company TGK-5, UES-OGK-5, United Energy Systems (UES), WGC-2, Wholesale Generating Company OGC-2, WGC-OGK-4, Elgaugol and Yakutugol	Finans, Altyapı, Temel	El Konulması (divestiture), Açık artırma
2008	TGK-4, Vologda TGK-7, TGK-10, TGK-8, TGK-9, TGK-6, TGK-2, Yeniseiskaya TGK-13, TGK-14, Rosterminalugol Terminal Operator, Volgograd Utility	Altyapı	El Konulması (Parçalı)
2011	Bank BTB A.Ş., Yayınevi Prosveshenie A.Ş., Vostochniy Port A.Ş., Nauchno-İssledovatelskii Institut Tehno-Ekonomicheskikh İssledovaniı A.Ş., Donskoe A.Ş., Osetrovıy Rechnoi Port A.Ş.	Çeşitli Sektörler	Çeşitli Yöntemler
2012	Sberbank A.Ş., Obedinnaya Zernovaya Kompaniya A.Ş.,	Çeşitli	Çeşitli

	Apatit A.Ş., SG-Trans A.Ş., Murmanskii Torgovyi Port A.Ş., Ob-İrtiyshkoe Rechnoe Parohodstvo A.Ş., Institut Plasticheskoi Hirurgii I Kosmetologii A.Ş., Moskova Trnspechat Matbaası A.Ş., Rosdorzlizing A.Ş., Knigoeksport A.Ş.	Sektörler	Yöntemler
2013	Zavod Kinoapparatury Moskinap, Avto Zavod Ulyanovsk, Holmsk Parohodstvo, Shahtspetsstroy, Teploobmennik, Lenmetrogiprotrans, Natsionalnyy Institut Aviacionnyh Tehnologiy, Mosgioprotrans, Transtroyemehanzaciya, Yaynevi Krasnoe Znanya, Vaninskii Morskoi Torgovyi Port A.Ş., Rosneft TNK-BP A.Ş., Bank BTB A.Ş., Aviakompaniya Sibir A.Ş., Territorialnaya Generiruyushaya Kompaniya No: 5 A.Ş., ALROSA A.Ş.	Çeşitli Sektörler	Çeşitli Yöntemler
2014	INTER RAO-EES A.Ş., Bank GPB A.Ş., Arhagelskii Tralovyi Flot A.Ş.	Çeşitli Sektörler	Çeşitli Yöntemler
2016	ALROSA A.Ş., Bashneft A.Ş., Rosneft A.Ş., Vnukovo Havalimanı A.Ş., Shremetevo Havalimanı A.Ş.	Çeşitli Sektörler	Çeşitli Yöntemler

Kaynak: 1991-2008: The World Bank, Privatization Database 1988-2008, <http://data.worldbank.org/data-catalog/privatization-database> Erişim Tarihi: 17.01.2017
2011-2016: Rusya Devlet Mülkiyeti Yönetimi Federal Ajansı, http://www.rosim.ru/activities/sales/info/privat_reports Erişim Tarihi: 21.06.2017

Tablo 8’de Rusya’da 2000 öncesi özelleştirilen işletmeler, sektörleri ve özelleştirme yöntemleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere Rusya da Kazakistan ekonomisine benzer bir şekilde doğalgaz ve petrol şirketleriyle ağırlıklı olarak enerji ve altyapı sektörlerinde özelleştirme uygulamaları gerçekleştirmiştir.

3.3.2.2. 2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları

İkinci dalga halinde özelleştirme aşamaları aşağıdaki gibidir:

- Birinci aşama 2011-2013.
- İkinci aşama 2014-2016.

Bugünlerde özelleştirme, 1990’lı yıllardaki gibi büyük çaplı serbestleştirme (deregülasyon) ve olumsuz sonuçları olmasa da kapsamı açısından önemli derecede büyüktür ve bundan dolayı başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için mevzuatı ve süreci ile sonucunun devlet tarafından denetlenmesi beklenmektedir.¹⁷³

Rusya’nın milli güvenliğini sağlamada önemli olan kârlı sektörlerde yabancı yatırımcıların yoğunlaşması tehlike yaratmaktadır. V.V. Putin’e göre, yabancı yatırımlar cazip olan yakıt-enerji sektörüne girmiştir. Bu durum stratejik öneme sahip sektörlerde yabancı yatırımlar %10-%25 arasında artış göstermiştir. Yabancı

¹⁷³ V.A. Trifonov, “Privatizaciya Kak Forma Preobrazovaniya Gosudarstvennoi Sobstvennosti v Sovremennoi Rossiiskoi Ekonomike”, Vestnik Kemerovskogo G.U., No: 1 (57), 2, 2014, s. 238.

yatırımcılar anonim şirketin çoğunluk hissesini, Rusya şirketlerinin dış borcunun GSYİH'sının üçte ikisi bulduğu durumda ve yükümlülükleri yerine getiremediklerinde söz konusu şirketlerin kredi vereni olarak ele geçirebilmektedir. İşletmelerin ve finans kurumlarının devletin elinde olması yabancı yatırımcılar için engel yaratmaktadır. Hakların çatışması durumunda özelleştirme yabancı yatırımcılara karşı borcun oluşmasına neden olmaktadır. Özelleştirme sürecinde ortaya çıkan "UKOS" şirketinin davası örnek olabilmektedir. Uluslararası Mahkeme'nin kararına göre, Rusya "UKOS" şirketinin eski yabancı hissedarlarına 50 milyar Dolar ödemesi gerekmektedir. Bugünlerde yabancı yatırımcılarla gerçekleşen büyük 10 şirketin 9'u Rusya mevzuatıyla denetlemeye fırsat vermemektedir.¹⁷⁴

Rusya'da ikinci dalga halinde özelleştirme öncesi hazırlıklar ve piyasa koşullarından dolayı 2011-2013 yılları arasındaki dönemde yatırımları çekmek, borsa gelişmesini teşvik etmek, ekonominin modernizasyonu ve teknolojik gelişmesi amacıyla yatırım danışmanlarını çekmenin sonucunda 585 milyar Ruble (9,75 milyar ABD Doları) 13 büyük anonim şirketin hisselerinin satışı gerçekleşmiştir. Özelleştirme 2011'de 98 milyar Ruble, 2012'de 201 milyar Ruble ve 2013'te 286 milyar Ruble tutarında gerçekleşmiştir.¹⁷⁵

2014 yılında INTER RAO-EES A.Ş. ve Bank GPB A.Ş. iki büyük şirketin özelleştirmesinin sonucunda 20,9 milyar Ruble (348.333.333 ABD Doları) elde edilmiştir. 2015 yılı boyunca Vnukovo Havalimanı A.Ş. ve Shremetevo Havalimanı A.Ş. varlıklarının konsolidasyonuna yönelik kapsamlı çalışmalar ve özelleştirme programı hazırlıkları yapılmıştır. 2016 yılında gerçekleştirilen özelleştirmenin sonucunda 1.092.675 milyon Ruble (18.211.250.000 ABD Doları) elde edilmiştir.¹⁷⁶

Rusya'nın piyasa ekonomisine geçişinde gerekli finans kaynaklarını sağlayacak doğal kaynaklar sektörü özelleştirmesi büyük ilgi çekmiştir. Doğal

¹⁷⁴ V.V. Bukreev, E.N. Rudyk, "*Privatizatsiya, Nacionalizatsiya, Socializatsiya v Rossii v Sovremennyh Geopoliticheskikh Realiiyah*", *Imushestvennye Otnosheniya v Rossiiskoi Federacii*, No:12 (159), 2014, ss. 16-17.

¹⁷⁵ Federalnoe Agenstvo Po Upravleniyu Gosudarstvennym Imushestvom, "*Otchet O Vypolnenii Prognoznogo Plana (Programmy) Privatizatsii Federalnogo Imushestva 2011-2013*", http://www.rosim.ru/activities/sales/info/privat_reports Erişim Tarihi: 21.06.2017

¹⁷⁶ Federalnoe Agenstvo Po Upravleniyu Gosudarstvennym Imushestvom, "*Otchet O Vypolnenii Prognoznogo Plana (Programmy) Privatizatsii Federalnogo Imushestva 2014-2016 V 2016 Godu*", http://www.rosim.ru/activities/sales/info/privat_reports Erişim Tarihi: 21.06.2017

kaynaklar sektörünün özelleştirilmesi GSYİH'nın %80'nini kaybettirmektedir. A. Oslund'a göre, girişimciler riskli ve uzun vadeli üretim yapmadan hali hazırdaki doğal kaynakları satarak kolay gelir elde etmeyi tercih etmektedir. 2006 yılında İSPİRAN tarafından Rusya vatandaşlarına anket yapılarak "Özel ve Kamu Mülkiyeti" konusunda büyük çaplı bir araştırma yapılmıştır. Buna göre vatandaşların çoğu özelleştirmeye karşı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yarısından fazlası ise, özellikle doğal kaynak sektöründe tekrar özelleştirmenin gerçekleşmesinin adalet açısından gerekli olduğunu talep etmektedir. Söz konusu sektörde kamu mülkiyeti daha etkin olduğu öne sürmüştür. İstatistik bilgilere dayanarak, örneğin, petrol üretimi sektöründe petrol çıkarmada düşüş ile jeolojik keşfin finansmanında azalma gözlemlenmektedir.¹⁷⁷

Rusya'da özelleştirmenin sosyal ve ekonomik etkinliği yeterince düşük olmuştur. Nüfusun çoğunluk kesiminin çıkarları ve hakları dikkate alınmamıştır. Özelleştirmede halka arz yönteminde vatandaşlar için eşit şartlar sağlanamamıştır. Ülke tecrübesine dayanarak özelleştirme dar zengin mülkiyet sahibi grubunu oluşturmuştur.¹⁷⁸ Rusya'daki özelleştirmenin sonuçlarına göre, uzun vadeli üretime sermaye yatırımları yapan özel hissedarların sayısı çok azdır. Böylece sermaye piyasasındaki liberalleşme üretken sermaye yapısında değişiklik yapamamıştır. Ayrıca özelleştirme ve liberalleşme hedeflenen yabancı sermayenin akımını sağlayamamıştır. Çünkü yabancı yatırımcılar için elverişli yatırım imkânları sağlanamamıştır.¹⁷⁹

Rusya'da görüldüğü üzere 2000 sonrası (Bkz. Tablo 7. ve 8.) en fazla satış tutarının elde edildiği yıl 2014'tir. 120.960.469.624 ABD Dolar'lık satış tutarının ortaya çıkmasında en büyük etken, ikinci dalga halindeki özelleştirmenin ikinci aşaması kapsamında kapsamlı özelleştirme programının gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

¹⁷⁷ R.G. Malahov, "*Privatizaciya Kak İnstitucianalnoe İzmenenie*", Problemy Sovremennoi Ekonomiki, No: 4, 2011, ss. 47-48.

¹⁷⁸ V.İ. Koptev, "*Sravnitelnyi Analiz Privatizacii v Rossii i v Zarubejnyh Stranah*", Vestnik Chelyabinskogo G.U., No: 28 (209), 2010, s. 84.

¹⁷⁹ G.G. Huzina, "*Sushnost Transformacionnogo Process v Ekonomicheskoi Sisteme*", Problemy Sovremennoi Ekonomiki, No: 4, 2010, s. 65.

3.3.2.3. NOVOLİPETSİKİY METALLURĞİÇESKİY KOMBİNAT Örneği

Rusya 90'lı yılların başındaki reformlardan dolayı elik etimi 60'lı yıllardaki seviyeye inmiştir. 1991 yılında dünyadaki payı yaklaşık iki kat azalmıştır. Ancak 2007 yılında 1973 yılındaki seviyeyi yakalamıştır.¹⁸⁰ Rusya'da 1998 yılından sonra metalürji üretiminde iyileşme kaydedilmiştir. Metalürji sektöründeki çoğu işletmelerin finansal göstergelerinde iyileşmeler gerçekleşmesi sermaye dolaşımını ve üretim büyümesini sağlamıştır. 1999-2000 yıllarında üretimdeki büyüme (%14,5 ve %15,6 büyüme), zarar eden işletmelerin %50'den %35'e kadar inmesi ve büyük yatırım projeleri gerçekleşmiştir.¹⁸¹

NLMK şirketini iştirakleri: "Nijneserginskiy Metizno-Metallurđiceskiy Zavod", "Uralskiy Zavod Pretsizionnyh Splavov", "Verh-İsetskiy Metallurđiceskiy Zavod", "VİZ-Stal", "Vtorermet NLMK Ural" şirketleri olmaktadır.¹⁸² Böylece kamu tekeline karşı özel tekelin oluşmasına yol açmıştır.

NLMK şirketini 2008 krizi 2009 yılında etkilediğinden 2008 yılında 2007 yılına kıyasla satış getirilerinin (kârlılık) hacminde %52 olarak (nceki yıla kıyasla %2 azalma) gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise, satış getirilerinin hacminde daha da %14 azalma gerçekleşmiştir. şirket varlıklarının değersizleşmesine rağmen 2008 yılına kıyasla satış getirilerinin hacminde %19 azalma gerçekleşmiştir. 2007-2010 yılları arasında NLMK şirketinin krize karşı sıkı kredi politikalarının sonucunda alacağının borçla kıyasla daha kırk güne uzatılmıştır. NLMK şirketinin 2007-2010 yıllar arasında gelir düşüş hızı harcama düşüş hızını açmaktadır (2009 yılında gelir düşüş hızı %49 ise, harcama düşüş hızı %36 olmuştur). Bununla birlikte, 2007-2009 yılları arasında gelirlerde maliyet payı (operasyonel oranında vb.) yükselmiştir. Örneğin, operasyonel oranı 2008 yılında 2007 yılına kıyasla %2 yükselmiştir ve 2009 yılında ise, daha %14'e yükselerek %68'i bulmuştur. Bu durum, şirketin i

¹⁸⁰ İ. G. Kalabekov, a.g.e., ss. 89-92.

¹⁸¹ İ. A. Budanov, "Razvitie Metallurgii Rossii V 1999-2000", Problemy Prognozirovaniya, 2001, s. 100.

¹⁸² M. İ. Maslennikov, "Model Razvitiya Vertikalno İ Gorizontalno İntegrirrovannyh Struktur V Metallurgii", Ekonomika Regiona, No: 3, 2012, ss. 181-183.

krize karşı önlemleri yerel özellik taşıyarak devletten yardım almak amacıyla yapılmıştır.¹⁸³

NLMK şirketi, Rusya ve dünyada çelik üretiminde kârlılık (2010'da EBITDA'ya göre karlılık oranı %28) göstermiştir. Bunun sebebi şirketin maliyeti düşük üretim yapmasından kaynaklanmıştır. Şirket kaynaklarını eşit ve dengeli bir şekilde yatırım yapmaktadır. Şirketin demir kaynakları alt bölümü Stoylenskiy GOK 2001 yılının sonunda şirket demir kaynaklarını karşılamak üzere kapasitesini %30 genişletmiştir. NLMK şirketi 2011 yılında 7. yüksek fırının (3,4 milyon ton hacimli demir dökümü) yapımı tamamlanmıştır. Çelik eritme hacminin 2012 yılında %40'a (yılda 17,4 milyon tona kadar) artırılması üretilen ürünlerin kalitesini artırmasına, çeşitlenmesine (şirket 30 çeşit çelik markası üretmektedir), marjların (pay) (şirket Avrupa'da transformatör çeliğinin üretiminde öncüdür) artışına odaklanmıştır.¹⁸⁴

NLMK şirketinin Rusya'daki payı %30'u kapsamaktadır ve Avrupa ile ABD'de nihai ürünü nihai pazarda dağıtımı için şirketler satın almaktadır. Ama rekabetçi şirketlerden (Severstal, EVRAZ vb.) farklı olarak yabancı varlıkları satın almada ihtiyatlı ve dengeli politika izlemektedir. Örneğin, 2008 yılında ABD'deki John Maneele (ABD ve Kanada'da 11 fabrika, 3 milyon ton boru üretim kapasiteli) şirketini 3,53 milyar ABD Doları satın alma sözleşmesini imzalamıştır fakat krizden dolayı aynı yılın Ekim ayında sözleşmeyi 234 milyon ABD Doları tazminat karşılığında fesh etmiştir. NLMK şirketi 2006 yılı Kasım ayında İtalya'daki Dufenco şirketiyle SIF (Lüksemburg'ta kayıt edilmiştir, %50-%50'lik paylı) ortaklık şirketi kurmuştur. NLMK şirketi kendi payını 805 milyon ABD Doları ile ödemiştir, Dufenco şirketi ise, 6 çelik haddeleme şirketleri (Fransa, Belçika, İtalya, ABD) ve 9 çelik servis merkezlerini katmıştır. Sonrası iki şirket 400 milyon ABD Doları hacminde ortak yatırım gerçekleştirmiştir. Nihayetinde NLMK şirketi 2011 yılında ortaklığın %100'ünü satın almıştır. NLMK şirketinin çoğu ve yeni kapasitesi Rusya'da gerçekleşmektedir (2010 yılında Berezovsk'da 1 milyon ton kapasiteli

¹⁸³ E. N. Javoronkova, *“Gosudarstvennaya Podderjka Krupnogo Biznesa V Usloviyah Finansovo-Ekonomiçeskoj Nestabilnosti”*, Gosudarstvennoe Upravlenie, No: 27, 2011, s. 5.

¹⁸⁴ Y. V. Laptev, *“Problemy Vertikalnoy İntegratsii V Korporativnoy Strategii Rossiyskih Kompaniy (Na Primere Neftegazovoy İ Metallurgiçeskoj Promyşlennosti)”*, Vestnik Sankpetersburgskogo U., No: 4, 2011, s. 51.

haddehane, Kaluga’da 1,5 milyon ton kapasiteli fabrikası vb.). NLMK şirketinin bulunduğu Lipetsk’de kapsamlı modernizasyonlar gerçekleştirilmektedir.¹⁸⁵

Verilere dayanarak (Şirketlerin yıllık ve muhasebe raporları, Rusya vergi raporları, Rusya Hazine verileri, Devlet İstatistik kurumu verileri vb.) Rusya’daki metalürji sektöründeki şirketlerinin kârları ve mülkiyet sahipleri ile yöneticilerin gelirleri yurtdışına kaçmıştır. Böylece bu şirketler yurtdışındaki bağlı şirketler vasıtasıyla ihracat yapmaktadır ve bunlara bağlı şirketler uluslararası fiyatların altında satış yaptıklarından dolayı gelirin önemli kısmının ele geçememesi bütçe gelirlerinde kayıplara yol açmaktadır. Bununla birlikte metalürji sahiplerinin devlet iktidarına baskısının sonucunda metalürji şirketlerine kapsamlı muafiyetler sunmaya zorlanmaktadır.¹⁸⁶

RAN (Rusya Bilim Akademisi) araştırmalarında, metalürji şirketlerinin, ayrıca 2009-2012 yıllarında NLMK şirketinin devlet bütçesine vergi gelirleri %52’den %27’ye azalmıştır. Böylece 2008-2011 yıllarında NLMK şirket ihracat gelirlerinden 308,4 milyar Ruble (11 milyar ABD Doları) eksik elde etmiştir. 2009-2011 yıllarında bütçeye yatması gereken gelir vergisi 4,26 milyar Ruble’dir (152 milyon ABD Doları).¹⁸⁷

Rusya’daki ulusal şirketlerin çoğu; devlet yargısı, yolsuzluk, bürokrasinin rüşvet talep etmesi, baskı, özel mülkiyetin dokunulmazlık garantisinin olmamasından dolayı sermayeyi kaybetmemek için yurtdışı ve offshore’lara şirketlerin kayıt ettirmektedir. Çünkü offshore’lar; vergi cenneti, üçüncü şahısları şirketlere bilgi verilmez, muhasebe raporları zorunluluğu yok vb. sağlamaktadır. Böylece örneğin, NLMK şirketi Kıbrıs’ta kayıtlı “Fletcher Group Holding Limited” şirketine aittir ve kurucusu V. Lisin şirket hisselerinin %80’ine sahiptir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Y. V. Laptev, a.g.m., ss. 51-52.

¹⁸⁶ V. A. İlin, “*Çastnye İnteresy Ograniçivayut Dohody Byudjetov*”, *Ekonomičeskaya Nauka Sovremennoy Rossii*, 2014, s. 48.

¹⁸⁷ V. A. İlin, a.g.m., ss. 48-49.

¹⁸⁸ K. N. Lobanov, V. V. Moiseev, “*Natsionalnaya Bezopastnost Rossii İ Investitsionnaya Politika V İmportozameşenii*”, *Nauçnye Vedomosti*, No: 8 (229), 38, 2016, s. 166.

**Tablo 9. NLMK Örneğinde R.K. Mitchell, B.R. Agle ve D.J. Wood'un
“Stakeholder” Teorisi**

Stakeholder (Paydaş)	Çıkarları	Tarafların Çıkarlarının Meşruluğu	Yaptırımlar	Aciliyet
Şirket Çalışanları	Ücret ve sosyal güvenlik (mahkemede ücreti talep etme hakkına sahip), iş güvenliği (yasalarla düzenlenir, işveren iş güvenliği ve çalışma şartlarını sağlamak zorundadır) ve karyer.	+(Devlet tarafından korunmaktadır)	-(Şirket ücreti ve karyerdeki yükselmek için tam zorlama araçları mevcut değildir)	+(Kanunla düzenlenmektedir)
Sendikalar	İş kanunu ve iş sözleşme şartlarının uyulması, iyi bir seviyede maaş ve çalışanların sosyal güvenliğinin korunmasıdır.	+(Toplu sözleşmelerle sağlanmaktadır)	-(Zorlama araçları mevcut değildir)	-(Sendikaların toplu sözleşmelerin dışındaki konular şirket takdirine bırakılmaktadır)
Hissedarlar ve Yatırımcılar	Temettüler, yüksek üretim ve finansal sonuçlar, şirket stratejisine uymak ve stratejik hedeflere ulaşılmasıdır.	+(Mülkiyet ve yönetim (hissedarlar) hakkına sahiptir)	-(Çıkarlarına ulaşmak için finansal ve yönetim kaynaklarını kullanabilmektedir).	+(Yetkilerinden dolayı çıkarlar acil tatmin edilmektedir)
Tüketiciler	Yüksek kaliteli ürün, ulaşılabilir fiyatlar, sözleşmedeki yükümlülüklerin icrası, şikâyetlerin beklemeden incelenmesi (sözleşme şartlarında sağlanmıştır)	+(Sözleşme şartlarına dayanmaktadır)	-(Şartlar sözleşmede belirtilmektedir, zorlama araçları mevcut değildir)	+(Şirket görüntüsünü desteklemek amacıyla sözleşme şartlarında olduğu gibi tüketicilerin talepleri acil bir şekilde tatmin edilmektedir)
Bölge Halkı	Bölgenin gelişmesi, çevrenin korunması, potansiyel iş imkânı	+(Çevrenin korunmasıyla ilgili çıkarların büyük kısmı yasalarla onaylanmıştır)	-(Zorlama araçları mevcut değildir)	-(Gerçekleştirme aciliyeti şirket tarafından belirlenmektedir)
Yetkililer	Tüm yönleriyle hukuka uygunluk, vergilerin ödenmesi	+(Yasalarla onaylanmıştır)	+(Yerine getirilmemesi durumunda idari ve diğer cezalar uygulanır)	+(Denetleyen kurumların talepleri belirlenen tarihler arasında yerine getirilmelidir)
Kamu Kuruluşları	Kanunlara uyulması, bağışlar, bölgenin gelişmesidir.	-(Şirketi zorlayacak yasal çerçeve mevcut değildir)	+(Yasal çerçeve mevcuttur, Medya aracılığıyla şirketin görüntüsü açığa çıkabilmektedir)	-(Gerçekleştirme aciliyeti şirket tarafından belirlenmektedir)
Dağıtıcılar	Sözleşme yükümlülüklerine uyulması, uzun vadeli ilişkiler	+(Sözleşme şartlarına dayanmaktadır)	+(Çeşitli hammadde ve hizmetlerin satışı kısıtlı dağıtıcılar tarafından gerçekleşir, talep darlığı dağıtıcıları güçlü kılmaktadır)	+(Sözleşme şartları ve ilişkilerle belirlenmektedir)

Kaynak: M.M. Basova, “*Osnovnye Problemy Korporativnoi Socialnoi Otvetstvennosti Biznesa i Puti İh Resheniya*”, Strategii Biznesa, No: 2, 34, 2017, ss. 3-4.

R.K. Mitchell, B.R. Agle ve D.J. Wood'un "Stakeholder" ("Paydaş") teorisine göre, paydaşlar sonuç ne olursa olsun iktidarı, aciliyeti ve meşruluğu hesaba katmalıdır. Şirket yöneticileri buldukları ortamda iktidarın iradesini dayatacağını bilmelidir. Yöneticilerin meşru paydaşların hukuki ve ahlaki çıkarlarına hizmet ettiğinde iktidar ve aciliyet katılmalıdır.¹⁸⁹

Tablo 9'dan görüldüğü üzere NLMK örneğinde "paydaş" teorisi uygulanmıştır. Buna göre, paydaşların çıkarlarının meşruluğu, uyulmaması durumunda yaptırımlar ve aciliyeti yer almaktadır. Bu çıkarlara uyulmaması halinde: şirket çalışanların şirket sahiplerini ücret ve kariyerde yükselme için zorlama araçları mevcut değildir; sendikaların toplu sözleşme dışındaki konuları şirket takdirine bırakılmaktadır; hissedarlar ve yatırımcılar çıkarlarına ulaşmak için finansal ve yönetim kaynaklarını kullanabilmektedir; tüketiciler için şartlar sözleşmede belirtilmektedir ve zorlama araçları mevcut değildir; bölge halkı çıkarlarının gerçekleştirme aciliyeti şirket tarafından belirlenmektedir. Bunun tersine yetkililer ve kamu kuruluşları çıkarlarını yasalar ve medya vasıtasıyla zorlayabilmektedir. Bundan dolayı NLMK örneğinde çoğu paydaşların çıkarlarını korumak amacıyla yaptırımlar zayıf ve yetersiz kalmaktadır.

¹⁸⁹ Ronald K. Mitchell, Bradley R. Agle, Donna J. Wood, "Toward a Theory Of Stakeholder Identification and Salience: Defining The Principle of Who and What Really Counts", Academy of Management Review, Vol. 22, No: 4, 1997, pp. 881-882.

3.4. Ukrayna’da Özelleştirme

Bu başlık altında Ukrayna’da gerçekleştirilen özelleştirmenin yasal çerçevesi ve uygulamaları incelenecektir.

3.4.1. Yasal Çerçeve

Ukrayna’da 1992 yılı 4 Mart ayında No: 2163-XII “Devlet Mülkiyeti” Kanunu kabul edilmiştir. Ukrayna’nın “Devlet Mülkiyeti” Kanunu’nun 5. Madde’sinde (20.04.2000 tarihli değişiklikleriyle) Özelleştirme konusu; işletmeler, yapım aşamasında olan ve geçici olarak askıya alınan varlıklar, devlete ait işletmelerin hisseleri, tesislerin üzerinde bulunduğu arazilerdir.¹⁹⁰

Ukrayna’nın “Devlet Mülkiyeti” Kanunu’nun 15. Madde’sinde (03.02.2004 tarihli değişiklikleriyle) Özelleştirme yöntemleri: açık artırma ve ihale yollarıyla satışı; devlete ait işletmelerin hisselerini açık artırma, ihale, menkul kıymetler borsaları ile diğer halka açık ve rekabete dayalı yöntemlerle satışı; ihale yöntemiyle devlet blok mülkiyeti ve anonim şirketinin çoğunluk hissesinin satışı; alternatif özelleştirme planı kapsamında devlet işletmelerinin satışı, açık artırmada satılamayan devlet işletme mülkiyetinin rekabetsiz ihale yoluyla satışıdır.¹⁹¹

Ukrayna’nın “Devlet Mülkiyeti” Kanunu’nun 23. Madde’sinde (03.06.2008 tarihli değişiklikleriyle) Özelleştirme gelirlerinin kullanımı; özelleştirmeden elde edilen gelirler Ukrayna Devlet Bütçesine tamamıyla aktarılmaktadır; Çernobil kazasının ortadan kaldırılması programı için yapım aşamasında olan tesislerin satışından elde edilen gelirleri (özelleştirme yürütme masrafları hariç) Çernobil felaketi sonuçlarını ortadan kaldırma ve halkın sosyal koruma fonuna yönlendirilecektir; devlet mülkiyetindeki tesislerin bulunduğu arazilerden elde edilen

¹⁹⁰ Ukrayna Mevzuatı, “Devlet Mülkiyeti Özelleştirilmesi” Kanunu, www.kodeksy.com.ua Erişim Tarihi: 13.06.2016

¹⁹¹ Ukrayna Mevzuatı, “Devlet Mülkiyeti Özelleştirilmesi” Kanunu, www.kodeksy.com.ua Erişim Tarihi: 13.06.2016

gelirler Ukrayna Devlet Bütçe Kanunu'nda belirlendiği gibi devlet ve yerel bütçelerine aktarılacaktır.¹⁹²

Ukrayna'da özelleştirme faaliyeti kararı ve yürütülmesi Devlet Mülkiyeti Fonu tarafından gerçekleştirilmektedir. Özelleştirmeden elde edilen gelirler Ukrayna Devlet Bütçesi'ne aktarılmaktadır.

3.4.2. Ukrayna'da Özelleştirme Uygulamaları

Ukrayna'da gerçekleştirilen özelleştirme aşamaları aşağıda incelenecektir.

3.4.2.1. 2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları

Ukrayna'da gerçekleştirilen özelleştirme aşamaları aşağıdaki gibidir:

- Birinci aşama 1992-1994; küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesidir.
- İkinci aşama 1995-1999; orta ve büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesidir.

Ukrayna'da özelleştirmenin ilk aşaması 1992-1994 yılları arasında gerçekleşerek binlerce kamu işletmeleri özel sektörün eline geçmiştir ve devlet işletmelerinin kiralanması ile sonrasında satın alınması özelliğini taşımıştır. Piyasa ekonomisine geçiş açısından devlet mülkiyetinin serbestleştirilmesi ve özelleştirilmesi açısından kiralamanın amacı ise, işletme çalışan grupların kiralama sürecince gerekli sermayeyi biriktirerek ileride işletmeyi satın almalarına yöneliktir. Özelleştirmenin ikinci aşaması 1995-1999 yılları arasında gerçekleşerek orta ve büyük ölçekli şirketlerin hisselerini açık artırma ve ihale yoluyla satışı yöntemleriyle satılmasını ve devlet işletmelerinin anonim şirketlerine dönüştürülmesini kapsamıştır. Ukrayna'da 1992-2001 yılları arasında gerçekleşen özelleştirmede 10 binden fazla anonim şirketleri kurulmuştur ve özel sektörün ekonomideki payı %80'e ulaşmıştır.¹⁹³

¹⁹² Ukrayna Mevzuatı, "Devlet Mülkiyeti Özelleştirilmesi" Kanunu, www.kodeksy.com.ua Erişim Tarihi: 13.06.2016

¹⁹³ E. Poluyanova, "Ukrainskoe Razgosudarstvlenie v Retrospektive Dvadcati Let", Vestnik Ekonomicheskoi Nauki Ukrainy, No: 2, 24, 2013, ss. 133-134.

Tablo 10. Ukrayna’da Özelleştirme Satış Tutarları

Yıl	Satış Tutarları (ABD Doları)
1992	8.000.000
1993	23.500.000
1994	-
1995	-
1996	-
1997	-
1998	-
1999	950.000
2000	29.110.000
2001	179.000.000
2002	42.110.000
2003	221.470.000
2004	470.060.000
2005	4.800.000.000
2006	2.350.000
2007	178.100.000
2008	95.128.205
2009	95.411.042
2010	136.675.000
2011	1.420.829.207
2012	826.833.740
2013	180.929.095
2014	56.050.420
2015	55.418.970

Kaynak: 1992-2007 - The World Bank, Privatization Database 1988-2008, <http://data.worldbank.org/data-catalog/privatization-database> Erişim Tarihi: 17.01.2017
2008-2015 - Ukrayna Merkez Bankası <https://bank.gov.ua/control/en/index> Erişim Tarihi: 22.11.2016

Tablo 10’den görüldüğü üzere Ukrayna’da 2000 öncesi özelleştirmede mevcut olan tutarlar içinde en fazla satış tutarının elde edildiği yıl 2000’dir. 20.110.000 ABD Dolar’lık tutar imalat sektörü işletmelerinin satışından elde edilmiştir.

Tablo 11. Ukrayna’da Özelleştirme Uygulamaları

Yıl	Şirket İsmi	Sektörü	Yöntemi
1992	Kremenichuh Manufacturing Factory, Lviv Manufacturing Factory	İmalat, Hizmet	Kontrol gücü
1993	Prilucky Manufacturing .Co, Cherkassy Manufacturin Co., Odessa Meat Combinat, Ukrrichflot (UKRF/DRSC)	İmalat, Hizmet, Altyapı	Nakit ve Özelleştirme sertifikası
1994	Ukrrichflot	Altyapı	
1995	Ukraina Chocolate	İmalat, Hizmet	
1999	Mykolayiv Cement Plants	İmalat, Hizmet	Ticari Satış
2000	Mykolayivsky Hlinozemny Zavod, Okean, Komsomolets Donbassa	İmalat	El Konulması (divestiture)
2001	Mykolayivsky Hlinozemny Zavod, Mykolayivsky Hlinozemny Zavod, Galichina Oil Refinery, Khersonoblenergo Distribution Company, Kirovogradoblenergo, Kyivoblenergo, Rivneoblenergo, Sevastopolmiskenergo, Zhytomyroblenergo	Enerji, Altyapı	El Konulması
2002	ZAZ, Pivnichny Ore Plant, Severny (GOK) Uksribbank	Çeşitli Yöntem	
2003	Ukrainian Mobile Communications, Azovstal, Nikopol Ferroalloy Plant, Vat Nikopolysykiy Zavod Ferosplaviv OAO	Altyapı, İmalat	El Konulması, Özel satış
2004	Dnipropetrovsk Central Mkt, Kryvbasvybukhprom, Rubizhansky, Dokuchaivsky Flux Plant, Krasnodonvugillia, Krasnodonvugillya, Kryvyy Ryg, Novgorodskiy Mashinobudivniy	İmalat	İhale, Açık artırma
2005	Krivorizhstal	İmalat	Direk Satış
2006	Graviton	İmalat	Blok Satış
2007	Luganskteplovoy HC OJSC, Mittal Steel Kryvvi Rih OJSC, Oranta NJSCIC	İmalat, Finans	Açık artırma
2015	Kopleks Podole, Stroitelno-Montajnoe Upravleniye No: 20 A.Ş., Zavod Priliv, Kirivogradskii Kombinat Prodovolstvennyh Tovarov A.Ş., Veliki A.Ş., Zaporjskoe Oblplempredpriyatie A.Ş., Sistema A.Ş., Pobeda Truda A.Ş., Beskid A.Ş., Slavutskii Zavod Jelezobetonnyh İzdelii A.Ş., Belocerkovskii Zavod Rezinovyh The. İzdelii A.Ş., MERİDİAN A.Ş., Kompleks Albatros, Gaivoronskii Teplovozoremontnyi Zavod A.Ş., Dneprometrostroi A.Ş., Elektroavtomatika A.Ş., Ukrainskii Nauchno-İssledovatelskii İns. Teh. Mashinostroeniya A.Ş., VELT A.Ş., FERMENT A.Ş., START A.Ş., Baza Otdyha Dubki, Voitovetskoe Pedp. Po Plemennomu Delu Jivotnovotstve, Kompleks Specgeologorazvedka, Domiki Bazy Otdyha Avtomobilist, İlicheskii Sudoremontnyi Zavod,	Çeşitli Sektör	Çeşitli Yöntemler
2016	Opytnoe Hozyastvo Yablunovskoe, Feldshersko-Akusherskii Punkt, Keramnadra A.Ş., Odesskii Priportovyi Zavod, Ternopolskii Radiozavod Orion, Gaivoronskii Teplovozoremontnyi Zavod, Kompleks Konstantinovskogo Gidroelektrostancii, Kompleks Migiiivskoi Gidroelektrostancii, Ratneagrobud, Dneprovskii Mashinostroitelnyi Zavod, Ozdorovitelnyi Kompleks Podsnjenik, Aviakompaniya Gorlica, Baza Aotdyha Dnepropetrovskaya Obl., TEMA A.Ş., Yagotinskii Rybhoz, Luganskoe Reg. Upravlenie Avtobusnyh stancii, MERİDİAN A.Ş., Slavutskii Zavod Jelezobetonnyh İzdelii, Plemzavod Yanenkovskii, Ceh No: 32, PRUT, Zavod Priliv, Ukrpapierprom A.Ş., Chernigovskii Zavod Radiopriborov A.Ş., Gidrosila MZTG A.Ş., Zaporjskoe Oblplempredpriyatie A.Ş., Kompleks Ternopiloblara, Kompleks Kolochavskii Zavod Teh. Oborudovaniya, İvanovo-Frankovskii Lokomotivoremontnyi Zavod A.Ş., Ukrainskii Bank Rekonstrukcii i Razvitiya, Kompleks Kalkulyator.	Çeşitli Sektör	Çeşitli Yöntemler

Kaynak: 1992-2007: The World Bank, Privatization Database 1988-2008, <http://data.worldbank.org/data-catalog/privatization-database> Erişim Tarihi: 17.01.2017
2015-2016: Ukrayna Devlet Mülkiyeti Fonu, <http://www.spfu.gov.ua/ru/documents/docs-list/spf-privatization-results.html?page=1&per-page=10> Erişim Tarihi: 21.06.2017

Tablo 11’de Ukrayna’da özelleştirilen kamu işletmeleri, sektörleri ve yöntemleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere Ukrayna’da özelleştirmeler en fazla imalat, hizmet, altyapı, enerji ve finans sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

3.4.2.2. 2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları

Ukrayna’da gerçekleştirilen özelleştirme aşamaları aşağıdaki gibidir:

- Üçüncü aşama 2000-2002.
- Dördüncü aşama 2003 yılından bugünlere kadar devam etmektedir.

Ukrayna’da özelleştirmenin üçüncü aşaması 2000-2002 yıllarını kapsamıştır. 2000 yılından itibaren Ukrayna hükümeti stratejik işletmelerin çoğunluk hisselerini satmaya başlamıştır. Üçüncü aşamanın diğer aşamalardan farkı ise, özelleştirilecek işletmelerin bireysel yaklaşımla özelliklerini (finansal ve ekonomik durumu, piyasa değeri vb.) dikkate almasıdır. Özelleştirmenin ilk yılında bütçeye 2,075 milyon Griven yani 1999 yılına kıyasla 3 kat fazla olmuştur ve toplam 1733 tesis özelleştirilmiştir. Hisse senedi borsasında 515 hisse 750,6 milyon Griven’e satılmıştır. En çok gelir büyük sanayi işletmeleri Zaporozstal (hissenin %9’u), Nikolayevsk Glinozamnyi fabrikası (%30’u) satışından elde edilmiştir. Yabancı yatırımcılar Hollandalı “Damien Shipyards Group” gemi fabrikası “Okean”ın hisselerinin %78’ini ve Alman şirketi “DyckerHoff” çimento ve çatı üretimi fabrikası “Volyn”ın hisselerinin %45,3’ünü satın almıştır.¹⁹⁴

Ukrayna 1991-1999 yılları arasında gerçekleşen reformlarda zor zamanlar geçirmiştir. 1991-1998 yıllarında GSYİH negatif büyüme göstererek sanayideki düşüşler daha fazla artmıştır. Metalürji sanayisi temel ihracat sektörü olduğundan ülkeye döviz sağlamıştır. 2000-2007 yılları arasında büyüme yaşanmasının sebepleri: Griven değer kaybetmesiyle ihracatın artması; dünyada metal fiyatının yükselmesi; Rusya ile ilişkilerin düzelmesiyle ham madde gönderilmesi; 2000-2002 yılları arasında büyük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesi yabancı ve Rusya yatırımcılarını çekmiştir ve fon piyasası kurulmasını hızlandırmıştır; bankacılık sektörü gelişmeye başlamıştır ve böylece ortalama yıllık GSYİH %7’i bulmuştur. Fakat reform öncesi

¹⁹⁴ İ.G. Jivotovskaya, “*Desyat Let Privatizacii v Ukraine*”, İNİON RAN, 2003, ss. 131-137.

büyüme oranına kadar yükselememiştir. 2000-2003 yılları arasındaki ekonomik gelişme Rusya'dan sağlanan finansal akımlardan (eski borçların muafiyeti, krediler, transite karşılık doğalgaz alımı vb.) dolayı gerçekleşmiştir. 2005 yılında Ukrayna ile Rusya'nın arasındaki gerginlik Ukrayna'nın Baltık ülkeleri gibi Avrupa Birliği'ne üye olmak için AB programlarına uymak zorunda kalmasından kaynaklanmıştır. Fakat AB vaat ettiği büyük yatırımları gerçekleştirmemiştir. Böylece Ukrayna 2008-2009 yıllarında açık ve rekabete dayanıksız olduğundan dolayı krize girmiştir. 2012 yılında ekonomi borç tuzağına düşerek 2013 yılında GSYİH oranı sifıra eşit olmuştur.¹⁹⁵

Ukrayna'da bugünlerde ülkenin gelişimi için gerekli olan sanayi sektörlerine yabancı yatırımcıların sermayelerinin teşvik mekanizması neredeyse sonuç vermemektedir. Bunun sonucu olarak yabancı yatırımcıların yatırım alanları rasyonel olmamaktadır. Yabancı yatırımlar genellikle hammadde ve az işlemeyi gerektiren sektörlerle doğru kaymaktadır. Ülke siyasetinin yabancı yatırımcılarla işbirliğinin eksikliğinden dolayı yürütülen çalışmalar geniş kapsamlı yaklaşım yerine parçalı halde gerçekleşmektedir.¹⁹⁶

Ukrayna'da görüldüğü üzere (Bkz. Tablo 10. ve 11.) 2000 sonrası özelleştirmede en fazla satış tutarının elde edildiği yıllar 2005 ve 2011'dir. 4.800.000.000 ve 1.420.829.207 ABD Dolar'lık tutarlar imalat sektörü işletmelerinin satışından elde edilmiştir. Bunun dışındaki yıllarda özelleştirme gelirlerindeki dalgalanmaların sebebi ülkedeki istikrarsızlıktan dolayı yabancı yatırımlardaki zayıf katılımdan kaynaklanmaktadır.

3.4.2.3. ARCELOR MITTAL KRYVYI RIH Örneği

2005 yılı Ekim ayında Krivorojstal şirketinin %93,02 hissesi Mittal Steel Germany GmbH şirketine 4,79 milyar ABD Doları karşılığında satılmıştır. Hisselerin başlangıç değerini belirlemede Ukrayna Devlet Mülkiyeti Fonu tarafından

¹⁹⁵ L.S. Kosikova, "*Osnovnye Etapy i Rezultaty Socialno-Ekonomicheskikh Transformacii na Ukraine*", Jurnal NEA, No: 1 (21), 2014, ss. 168-170.

¹⁹⁶ V.N. Homenko, O.N. Guzenko, "*Problemy Privlecheniya İnostrannyh İnvesticii v Ekonomiku Ukrainy*", Visnik Pridniprovskoi Derjavnoi Akademii Budivnictva Ta Arhitekturi, No: 6-7 (59-160), 2011, s. 103.

yaklaşık 2 milyar ABD Doları olarak ve diğer şirketlerin yaptığı değerlendirmeler içinde satış fiyatına en yakın değerlendirme “Aton” uzman şirketi tarafından 3,5 milyar ABD Doları olmuştur. Bundan dolayı uzmanlar mülkiyetin değerini belirlemede hatalı değerlendirmeler işletme (iç faktörler: öngörülen ürün satış hacimleri, ürün maliyeti, amortisman, sermaye yatırımı, döner sermaye, ücret, malzeme, enerji, yakıt ve ulaşım masrafları vb.; dış faktörler: enflasyon oranı, yerli para değeri, vergi ödemeleri, malzeme, enerji ve yakıt fiyatları vb.) ve işletmeyi satın almaya aday şirketler hakkında tam bilgiye sahip olmadığından kaynaklanmaktadır.¹⁹⁷

2006 yılında EBRD'nin 200 milyon ABD Doları tutarında kredi Arcelor Mittal'ın Ukrayna'daki fabrikasının sebep olduğu hava kirliliğine yönelik önlemleri, verimlilik düzeyini artırması ve piyasadaki yerinin genişletilmesi için verilmiştir. 5 yıllık projenin sonunda verimlilikte artış gerçekleşmemiş ve havaya atılan emisyonlardaki %20 azalış 2008 krizinden kaynaklı üretimdeki düşüşten kaynaklanmıştır. EBRD verdiği kredinin; kapasite kullanımının artması, kurumsal yeniden yapılanma ve pazarın genişletilmesi amacına ulaştığını öne sürse de, Kryvyi Rih çevresine verdiği zararı kabul etmiştir. Arcelor Mittal şirketi proje sonuçlarını gizleyerek yerli Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) ile işbirliğinden kaçınmaktadır.¹⁹⁸

Arcelor Mittal Kriviyi Rih fabrikası tam üretim döngüsüne sahip Ukrayna'daki en büyük ve Avrupa'da ise, üretim hacmi yıllık 8 bin ton dökme demiri kapsamaktadır. Fabrika Sovyet döneminde kurulmuştur ve bugünlerde Dnepropetrovsk bölgesinin hava kirliliğinin temel nedenlerindedir. Özelleştirme öncesi şirket bölgedeki en büyük istihdam yaratan işletme konumundan 2005 yılında gerçekleştirilen özelleştirme ve yeniden yapılanma sonucu çalışanlar sayısı 57 binden 36 bine azalmıştır.¹⁹⁹

Arcelor Mittal Kryvyi Rih şirketi özelleştirildiğinden bu yana Kazakistan'daki Arcelor Mittal Temirtau örneğinde olduğu gibi üretim kapasitesinin

¹⁹⁷ V. S. Zimin, V. N. Trishin, “*Prognozirovaniye Ė Analiz Tochnosti Metoda Diskontirovannykh Denejnyh Potokov. Retrospektivnoe Obozreniye Ranee Vypolnennykh Otchetov Ob Ocenke*”, Ėmushestvennyye Otnosheniya V R.F., No: 7, 58, 2006, s. 32.

¹⁹⁸ Bankwatch, <https://bankwatch.org/our-work/projects/arcelormittal-kryvyi-rih-ukraine> Erişim Tarihi: 31.07.2017

¹⁹⁹ Bankwatch, <https://bankwatch.org/our-work/projects/arcelormittal-kryvyi-rih-ukraine> Erişim Tarihi: 31.07.2017

artmasıyla birlikte bölgede çevre problemlerine yol açmıştır. Bölgenin hava kirliliğini çözmek amacıyla EBRD'ten aldığı kredilerin eksik raporların yanı sıra amaca yönelik hiçbir sonuca ulaşamamıştır. Bununla birlikte özelleştirme öncesi bölgenin en büyük işveren konumunda olan işletme özelleştirme sonrası çalışanlar sayısında %40'lık gerileme yaşanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

4.1. Yasal Çerçeve

Türkiye’de özelleştirme 1983 yılında gündeme gelerek 1986 yılında 1291 sayılı kanun ile Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ) kurularak faaliyete başlamasının ardından özelleştirme uygulamaları başlanmıştır.²⁰⁰

Özelleştirmenin ilk yasal ve yapısal düzenlemeleri 1984 yılı Mart ayında 2983 sayılı ve 1986 yılı Mayıs ayında 3291 sayılı Kanun’larla yapılmıştır. İlk Kanun Bakanlar düzeyinde politika belirleyici bir organ olarak “Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu”nu ve politikayı izlemek için de Başbakanlığa bağlı “Toplu Konut ve Kamu İdaresi”ni oluşturmuştur. İkinci Kanun’da, KİT’lerin özelleştirilmesiyle ilgili tüm kararları alma yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Bağlı ortaklık ve iştiraklerin özelleştirilmesi kararlarında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu, özelleştirme uygulamalarının yürütülmesinde Toplu Konut ve Kamu İdaresi’ne yetki verilmiştir.²⁰¹

1992 yılı Ocak ayında 473 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK), özelleştirmelerde karar organını Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu olarak değiştirmiştir. 1990 yılı Nisan ayında 412 sayılı KHK ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ) olarak iki kuruluşa ayrılmıştır. 1994 yılı Kasım ayında 4046 sayılı Kanun ile “Özelleştirme uygulamalarında tek yetkili karar organı olarak Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK), özelleştirme uygulamalarını yürütmek ve sonuçlandırmak için Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) kurulmuştur”.²⁰²

Aşağıdaki başlıklarda 4046 ve 5148 Sayılı Özelleştirme Kanun’ları incelenecektir.

²⁰⁰ Emin Çarıkçı, **Türk Dünyasında Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye – AB İlişkileri**, Ankara: Akçağ, 2004, s. 43.

²⁰¹ Meral Tecer, **Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2005, s. 74.

²⁰² Meral Tecer, a.g.e., ss. 74-75.

4.1.1. 4046 Sayılı Kanun

1994 yılı 24 Kasım ayında 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kabul edilmiştir. “Kanun 1994 yılı 27 Kasım ayında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile getirilen yeni düzenlemeler çerçevesinde Özelleştirme Yüksek Kurulu, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Özelleştirme Fonu kurulmuş ve özelleştirmenin ilkeleri” belirlenmiştir.²⁰³

Bununla birlikte milli güvenlik açısından önemli olan “stratejik kuruluşlarda imtiyazlı hisse bulundurulması ve özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirlerin, genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmaması kararı alınmıştır. Özelleştirilecek nitelikteki KİT’ler ve benzeri kamu kurum ve kuruluşlarının, ekonomide verimlilik artışı ve kamu giderlerinde azalma sağlamak için özelleştirilmeleriyle ilgili” temelleri düzenlenmiştir.²⁰⁴

4046 sayılı Kanun’da “belirtilen kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına, ÖİB’nin teklifi üzerine, ÖYK’ca karar verilmektedir. Kapsama alınmaya ilişkin ÖYK kararında, bu kuruluşlardan hangilerinin mali ve hukuki yönden özelleştirmeye hazırlık işlemine tabi tutulacağı, hangilerinin özelleştirilmek üzere doğrudan özelleştirme programına alınacağı, özelleştirmenin hangi yöntemle ve hangi süre içinde gerçekleştirileceği de belirtilmektedir. Bu Kanun çerçevesinde, özelleştirmeye hazırlık işlemi tamamlanan kuruluşlar ÖYK’nın vereceği yeni bir kararla özelleştirme programına alınmakta, özelleştirme programına alınan KİT’lerin, bunların müessese, bağlı ortaklık gibi birimleri ve varlıklarının, mülkiyetin devri dışındaki yöntemlerle yapılacak özelleştirme işlemleri, ÖİB tarafından yürütülmektedir”.²⁰⁵

4046 Sayılı Kanun’un 18. Madde’sinde özelleştirme yöntemleri: “satış (halka arz, gerçek ve/veya tüzel kişilere blok satış, gecikmeli halka arzı içeren blok satış,

²⁰³ Gonca Güngör, “*Tarihi Açından Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi*”, Sakaraya İktisat Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2012, ss. 140-141.

²⁰⁴ M. Necati Doğan, derl., **Rakamlarla Özelleştirme Türkiye’de ve Dünyada Özelleştirme Uygulamaları ve Özelleştirme Fonu’nun Kaynak ve Kullanımları**, Ankara: ÖİB, 2012, ss. 14-15.

²⁰⁵ Sevgi Korkut, “*Parlamentar Denetim Kapsamında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Denetlenmesi: TBMM KİT Komisyonunun Denetim Prosedürü ve KİT’lerin Denetiminde Geleceğe Dönük Öngörüler*”, Yasama, Sayı 6, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2007, s. 10.

çalışanlara satış, borsada normal ve/veya özel emir ile satış, menkul kıymetler yatırım fonları ve/veya menkul kıymetler yatırım ortaklarına satış); kiralama; işletme hakkının verilmesi; mülkiyetin gayri ayni hakların tesisi; gelir ortaklığı” olmaktadır.²⁰⁶ Böylece en çok uygulanan özelleştirme yöntemleri hisselerin blok satışı ile halka arz olmaktadır.

4046 sayılı Kanun ile getirilen yeni düzenlemeler aşağıdaki gibidir:²⁰⁷

- “Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın kurulmasına, görev ve yetkilerinin belirlenmesidir.
- Özelleştirme Fonu’nun ve "Kamu Ortaklığı Fonu’nun kurulmasına ve bu fonların kaynakları ile kullanım alanlarının belirlenmesidir.
- Özelleştirme Uygulamalarıdır.
- Çalışanların tasarruflarını teşvik hesabında toplanan paraların nemalandırılmasıdır.
- Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda hizmet akdine dayalı olarak çalışan personelden özelleştirme uygulamaları sonucu işsiz kalabilecek olanlara mali ve sosyal haklar sağlanmasıdır.
- Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda çalışan kamu personelinin özlük ve sosyal haklarına ilişkin hükümleri” kapsamaktadır.

4046 sayılı Kanun’un amacı: “iktisadi devlet teşekküllerinin, bunların müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimleri ile varlıklarının ve iştiraklerindeki kamu paylarının; KİT’ler statüsü dışında kalmakla beraber sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası devlete ve/veya diğer kamu tüzel kişilerine ait olan ticari amaçlı kuruluşlardaki kamu payları ile bu kuruluşlara ait müessese, bağlı ortaklık, işletme, işletme birimleri ve varlıklarının, iştiraklerindeki kamu paylarının; devletin diğer iştiraklerindeki kamu payları; Hazineye ait payların; genel ve katma bütçeli idareler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların ve KİT’lerinden kamu iktisadi kuruluşlarının gördükleri kamu hizmetleri ile doğrudan doğruya ilgili olmayan varlıklarının ve iştiraklerindeki paylarının; belediye ve il özel idarelerine ait ticari amaçlı kuruluşlar ile pay oranlarına bakılmaksızın her türlü iştiraklerindeki

²⁰⁶ T. C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Mevzuat, www.oib.gov.tr Erişim Tarihi: 14.06.2016

²⁰⁷ Alpaslan Ateş, “Türkiye’de Liman Özelleştirmeleri İskenderun Liman Örneği”, Mustafa Kemal Ü. S.B.E. Dergisi, Cilt 11, Sayı 25, 2014, ss. 435-436.

paylarının; genel ve katma bütçeli idarelerle bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşların, mal ve hizmet üretim birimleri ve varlıkları (baraj, gölet, otoyol, yataklı tedavi kurumları, limanlar ve benzeri diğer mal ve hizmet üretim birimleri); Kanunun 35. maddesinin (B) fıkrasındaki kamu iktisadi kuruluşlarının temel kuruluş amaçlarına uygun mal ve hizmet üretim birimlerinin işletilmesi haklarının, ekonomide verimlilik artışı ve kamu giderlerinde azalma sağlamak için özelleştirilmelerine ilişkin esasları düzenlemektir”.²⁰⁸

4046 sayılı Kanun’un başlıca özellikleri: özelleştirme kuruluşları ÖYK, ÖİB ve ÖF’nun kurulmasıyla görevleri ile özelleştirmeden elde edilen kaynakların kullanım alanlarının belirlenmesidir; özelleştirme kapsamına alınan işletmelerin hazırlıkları ile stratejik öneme sahip işletmelerde devletin imtiyazlı hisse bulundurmasıdır; özelleştirme sonrası çalışanların mali ve sosyal haklarına ilişkin hükümleri ve ilkelerine açıklık getirilmesidir.

4.1.2. 5148 Sayılı Kanun

5148 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Kamu İhale Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 27 Nisan 2004 yılında kabul edilmiştir. Bu Kanun’la 4046 sayılı Kanun’a yapılan değişiklikler aşağıdaki gibidir:²⁰⁹

- “1. Madde’de 24.11.1994 tarihli ve 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 37. Maddesi’nin birinci fıkrasının (b) bendinin birinci cümlesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: bu Kanun hükümleri gereğince yapılacak uygulamalar ile ihale usullerine ilişkin esaslar ÖİB’nca çıkarılacak yönetmeliklerle; alınacak danışmanlık hizmetlerine ilişkin esas ve usuller ise Kamu İhale

²⁰⁸ Başbakanlık ÖİB, **Faaliyet raporu**, Ankara: Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2014, s. 11.

²⁰⁹ 7 Mayıs 2004 Tarih ve 25455 Sayılı TC Resmî Gazete, 27 Nisan 2004 Tarih ve 5148 Sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Kamu İhale Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 04.12.2017

Kurumunun uygun görüşü üzerine ÖİB'nca çıkarılacak yönetmelikle belirlenmektedir.

- 2. Madde'de 4.1.2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 3. Maddesinin (c) bendine "Özelleştirme uygulamaları için 24.11.1994 tarihli ve 4046 sayılı Kanun çerçevesinde yapılacak her türlü danışmanlık hizmet alımları; hava taşımacılığı yapan teşebbüs, işletme ve şirketlerin ticari faaliyetlerine ilişkin mal ve hizmet alımları," ibareleri eklenmiştir.
- 3. Madde'de Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girmektedir.
- 4. Madde'de Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu" yürütmektedir.

5148 sayılı Kanun'la 4046 sayılı Kanun'un 37. Maddesi'nin 1. fıkrasının (b) bendinde değişiklikler yapılmıştır.

4.2. Özelleştirme Kuruluşları ve Görevleri

4046 sayılı Kanun'a göre kurulan kuruluşların özelleştirme faaliyetlerinde görevleri: Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) özelleştirmede karar alma organı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) özelleştirmede yürütme organı ve Özelleştirme Fonu (ÖF) özelleştirmeden toplanan gelirlerin kullanımından sorumlu organ olmaktadır.

4.2.1. Özelleştirme Yüksek Kurulu

"Özelleştirme Yüksek Kurulu, Başbakan'ın başkanlığında, (Ek: 4232-3.4.1997) "Başbakan Yardımcısı" Başbakan'ın belirleyeceği bir Devlet Bakanı, özelleştirmeden sorumlu Devlet Bakanı, Maliye Bakanı ile Sanayi ve Ticaret Bakanından oluşan Özelleştirme Yüksek Kurulu kurulmuştur. ÖYK, üyelerin tamamının katılımı ile toplanır ve kararları oybirliği ile alınmaktadır. ÖYK'un sekreterlik hizmetleri Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca yürütülmektedir. 4046 sayılı Kanun'un Madde 3'te (Değişiklik 1. fıkra: 4971-1.8.2003/m.1) "Başbakan'ın başkanlığında, Başbakan'ın belirleyeceği dört bakandan oluşan Özelleştirme Yüksek Kurulu kurulmuştur. ÖYK, üyelerin tamamının katılımı ile toplanır ve kararları

oybirliği” ile alınmaktadır. ÖYK sekretarya hizmetleri Özelleştirme İdaresi” Başkanlığı’na yürütölmektedir.²¹⁰

Özelleştirme Yüksek Kurulu’nun görevleri aşığıdaki gibidir:²¹¹

- “4046 sayılı Kanunun 1. maddesinde sayılan kuruluşların "özelleştirme kapsamına" alınmasına, özelleştirme kapsamına alınanlardan mevcut durumu itibarıyla özelleştirilebilir nitelikte olmayanların mali ve hukuki açıdan "özelleştirmeye hazırlanmasına", hazırlık işlemleri tamamlananların bu işlemlerin tamamlanmasından sonra, hazırlık işlemlerine gerek görölmeyenlerin ise doğrudan "özelleştirme programına" alınmasına karar vermek ve özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların özelleştirme işlemlerinin tamamlanması için süre tespit etmektir.
- Özelleştirme kapsamına alınmış olan kuruluşlardan gerekli görölenlerin özelleştirme kapsamından çıkarılarak eski statülerine iade edilmesine ve/veya özelleştirme programına alınmış kuruluşlardan gerekli görölenlerin özelleştirmeye hazırlanmasına karar vermektir.
- Kuruluşların; satış, kiralama, işletme hakkı devri, mülkiyetin gayri ayni hakların tesisi ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflar ile devredilmelerine ilişkin özelleştirme yöntemlerinden hangisi ile özelleştirileceğini belirlemektir.
- Özelleştirme programına alınan kuruluşların "satış, kiralama, işletme hakkı devri, mülkiyetin gayri ayni hakların tesisi ve işin gereğine uygun sair hukuki tasarruflarla gerçek ve/veya özel hukuk tüzel kişilerine devredilmesi" yöntemleriyle (Değişiklik 4971-1.8.2003/m.1) "yapılan ihaleler sonucunda ihale komisyonlarınca verilen nihai kararları onaylamaktır."

²¹⁰ 27 Kasım 1994 Tarih ve 22124 Sayılı TC Resmi Gazete, 24.11.1994 Tarih ve 4046 Sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, www.resmigazete.gov.tr Erişim Tarihi: 04.12.2017

²¹¹ 27 Kasım 1994 Tarih ve 22124 Sayılı Resmi Gazete.

- Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlardan gerekli görülenlerin küçültülmesine, faaliyetlerinin süreli veya süresiz olarak durdurulmasına, kapatılmasına veya tasfiyesine karar vermektir.
- Yurt içinden ve/veya yurt dışından Özelleştirme Fonu'nun kullanım alanlarında yararlanmak üzere borç almaya ve bu amaçla Devlet garantili ve garantisiz iç ve dış tahviller ile gerekli görülen hallerde her türlü menkul kıymet ihracı ve diğer kıymetli evrakın düzenlemesine karar vermektir.
- Gerekli görülen hallerde, Özelleştirme programındaki kuruluşların hisse senetleri ile bu kuruluşlara ait her türlü menkul kıymet ve diğer kıymetli evrakın satın alınmasına ve tekrar satılmasına karar vermektir.
- Özelleştirme Fonu ve Özelleştirme İdaresi'nin gelir gider programlarını görüşerek onaylamaktır.
- Özelleştirme İdaresi'nin yıl içindeki uygulamaları ile gelecek yıl programlarını değerlendirecek varsa aksaklıkları giderecek tedbirleri almak, (Ek: 4971-1.8.2003/m.1) "ve İdarenin hak, alacak ve borçları hakkında karar vermektir."
- Kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen işleri karara" bağlamaktır.

Özelleştirme Yüksek Kurulu; özelleştirme hazırlığı, işletmelerin özelleştirme kapsamına alınması, hangi yöntemlerle özelleştirileceği ve özelleştirme gelirlerin kullanım alanları hakkında kararlar almaktadır.

4.2.2. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

4046 sayılı Kanun'un Madde 4'te Başbakan'a "bağlı kamu tüzel kişiliğine sahip, özel bütçeli Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. (Değişiklik 2. cümle: 4971-1.8.2003/m.2) Başbakan bu Kanun'la ilgili yetkilerini görevlendireceği bir bakan vasıtasıyla kullanabilmektedir. İdare geçici bir teşkilat olup özelleştirme süreci sona erdiğinde elemanları ihtisaslarına göre ilgili kuruluşlara" nakledilmektedir.²¹²

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın görevleri aşağıdaki gibidir:²¹³

²¹² 27 Kasım 1994 Tarih ve 22124 Sayılı TC Resmi Gazete.

²¹³ 27 Kasım 1994 Tarih ve 22124 Sayılı TC Resmi Gazete.

- “ÖYK kararlarını uygulamaktır.
- ÖYK tarafından verilen görev ve yetkilerle ilgili konularda karar vermek ve gerekli işlemleri yürütmektir.
- Kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına veya özelleştirme kapsamına alınmış olan kuruluşların eski statülerine iade edilmesi veya özelleştirme programındaki kuruluşlardan gerekli görülenlerin özelleştirmeye hazırlanmasına karar verilmesi konusunda ÖYK’na teklifte bulunmaktadır.
- Kuruluşların özelleştirilmesine ilişkin her türlü işlemin yerine getirilmesi ile bunların özelleştirilmelerine hazırlık amacıyla yönlendirilmesini, faaliyetlerinin takip ve koordinasyonunu yürütmektir.
- Özelleştirme programına alınan kuruluşlardan anonim şirket statüsünde olmayanların anonim şirket haline dönüştürülüp dönüştürülmemelerine karar vermektir.
- Özelleştirme programına alınan kuruluşlardan, anonim şirket statüsünde olan ve anonim şirket haline dönüştürülen kuruluşların sermayelerindeki kamu payı % 50'nin altına düşüncüye, diğerlerinde ise özelleştirme uygulamaları sonucu devredildikleri tarihe kadar bunların sermaye miktarını tespit etmek, kuruluş, birleşme veya bölünmelerinde gerekli düzenlemeleri yapmak, mal varlıkları ile hak ve yükümlülüklerine ilişkin esasları tespit etmek, hesapları ve faaliyetleri ile ilgili her türlü düzenlemeyi yapmak, bu işlemleri kolaylaştırıcı tedbirleri almaktır.
- Özelleştirme uygulamalarının gerektirdiği özelleştirme ile ilgili her türlü işlemi yürütmektir.
- Kanuni sınırlamalar saklı kalmak kaydıyla, kuruluşların mali, idari ve hukuki yapıları ile ilgili olarak düzenlemeler yapmaktır.
- Özelleştirme programındaki kuruluşların; kaynak kullanımına, taşınmaz edinmelerine, kiralanmalarına ve bu taşınmazlar üzerinde sair âkitler yoluyla tasarruf etmelerine, yurt içi ve yurt dışı borçlanmalarına, verimliliğin artırılması ilkesi göz önünde bulundurularak yapılacak personel alımı ve azaltılmasına, çalışma şartlarına, personelin yurt dışı geçici görevlendirilmelerine ilişkin talepler hakkında karar vermektir.

- Kuruluşların yönetim kurulu başkanlığı ve üyelikleri ile denetim ve tasfiye kurulu üyelikleri ve genel müdürlükleri ile ait oldukları kuruluşlardan ayrı olarak özelleştirme programına alınan ve anonim şirkete dönüştürülmelerine gerek görülmeyen müesseselerde, müessese müdürlükleri ve yönetim komitelerine, işletme ve işletme birimlerinde bunların müdürlüklerine yapılacak atamalar ve bu görevlerden alınma işlemlerine ilişkin olarak Başbakan'a teklifte bulunmaktadır.
- ÖYK'ca ihracına karar verilen her türlü menkul kıymet ile diğer kıymetli evrakın düzenlenmesine yönelik olarak bunların adedi, değeri ve ilgili diğer hususları tespit etmektir.
- Kuruluşların sermayelerine aynı sermaye konulması hallerinde aynı sermayenin değerlendirmesini yapmak ve yaptırmaktır.
- Özelleştirme Fonu'nu idare etmektir.
- Hizmetin gerektirdiği her çeşit araştırma, proje işleri, reklam, tanıtım, halkla ilişkiler işlemleri ve mali denetim ile hukuki, teknik, idari ve mali değerlendirme işlemlerini yapmak ve/veya bu işlerin danışman görevlendirilmesi suretiyle yaptırılmasını temin etmektir.
- Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlara, özelleştirme uygulamalarının gerektirdiği hallerde borç vermek, kamu bankalarının uyguladığı en yüksek ticari faiz oranını aşmamak kaydıyla Özelleştirme Fonu'ndan sağlanacak finansmana uygulanacak faiz oranlarını ve şartlarını belirlemektir.
- Kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen görevleri” yapmaktır.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı; ÖYK tarafından verilen karar, görev ve yetkileri yürütme, ÖYK'na özelleştirme hazırlığıyla ilgili tekliflerde bulunma ve Özelleştirme Fonu'nu idare etmektedir.

4.2.3. Özelleştirme Fonu

4046 sayılı Kanun'un 9. Madde'sinde “özelleştirme uygulamaları sonucu sağlanan tüm gelirler ile ÖİB'na devredilen kuruluşlardan elde edilen temettüleri ve özelleştirme uygulamaları çerçevesinde ihraç edilecek her türlü menkul kıymet ile

diğer kıymetli evrakın satışından sağlanan gelirler, ÖİB’na devredilen kuruluşlara sağlanan finansmandan elde edilen gelirler ve diğer mevzuat ile tahsis edilen kaynaklar ve sair gelirler, ilgili kuruluşların bütçeleri dışında T.C. Ziraat Bankası’nda kurulacak Özelleştirme Fonu’nda toplanmaktadır.²¹⁴

Özelleştirme Fonu’nda “toplanan gelirlerin kullanımında; iş kaybı tazminatı ödenmesi ve diğer hizmetlerin verilmesine, özelleştirme kapsamındaki kuruluşların özelleştirmeye hazırlanması amacıyla idari, mali ve hukuki yönden yapılacak düzenlemelerin gerektirdiği giderlerin karşılanmasına öncelik verilmektedir. (Değişik 3. fıkra: 4568-23.5.2000) Özelleştirme Fonu’nun nakit fazlası, Hazine’nin iç ve dış borç ödemelerinde kullanılmak üzere Hazine hesaplarına aktarılmaktadır. Özelleştirme Fonu’ndan diğer herhangi bir fona aktarma yapılmaz. Özelleştirme Fonu’n hesap ve kullanım usul ve esasları ile fon bakiyelerinin nemalandırılmasına ilişkin esas ve usuller ÖİB tarafından hazırlanarak ÖYK’ca onaylanacak yönetmelikle” belirlenmektedir. Özelleştirme Fonu’nun kullanım alanları 4046 sayılı Kanun’un 10. Madde’sinde aşağıdaki gibidir:²¹⁵

- “İş kaybı tazminatı ödenmesi ve iş kaybı nedeniyle verilecek meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitimi hizmetlerinin sağlanması amacıyla açılacak hesaba özelleştirme gelirlerinden ÖYK tarafından belirlenecek miktarlarda yapılacak ödemeler ile gerektiğinde bu hesaba yapılacak aktarmalarda kullanılmaktadır.
- 4046 sayılı Kanun’un 22. Maddesi gereğince nakledilecek personele, atamalarının yapılp eski kurumları ile ilişkilerinin kesileceği tarihe kadar geçen süre için aylık ücret, sosyal hak ve yardımlar ile her türlü özlük haklarının ödenmesinde kullanılmaktadır.
- 4046 sayılı Kanun’un 24. Maddesi gereğince yapılacak ödemelerde kullanılmaktadır.
- Özelleştirme kapsamındaki kuruluşların özelleştirilebilir hale getirilmesi amacıyla yapılacak özelleştirmeye hazırlık çalışmalarının gerektirdiği harcamaların karşılanmasında kullanılmaktadır.

²¹⁴ 27 Kasım 1994 Tarih ve 22124 Sayılı TC Resmi Gazete.

²¹⁵ 27 Kasım 1994 Tarih ve 22124 Sayılı TC Resmi Gazete.

- ÖİB'na devredilen kuruluşlarda idari, mali ve hukuki yönden yapılacak düzenlemelerin gerektirdiği giderlerin karşılanmasında kullanılmaktadır.
- ÖİB'nın pay sahibi olduğu şirketlerin sermaye artırımlarına katılımında kullanılmaktadır.
- Özelleştirme programındaki kuruluşların hisse senetleri ile bu kuruluşlara ait her türlü kıymetli evrakın satın alınmasında kullanılmaktadır.
- Özelleştirme uygulamalarının yerine getirilebilmesi için gereken her türlü mal ve hizmet alımında kullanılmaktadır.
- ÖİB'na devredilen kuruluşlara idarece belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde borç olarak finansman sağlanmasında kullanılmaktadır.
- ÖİB'nın bütçesi için gerekli miktarların ayrılmasında kullanılmaktadır.
- Özelleştirilen kuruluşların kalan borçlarının tasfiyesinde kullanılmaktadır.
- 4046 sayılı Kanun'un 23. Maddesi çerçevesinde, 17.7.1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun Ek 24. Maddesi gereğince yapılacak sosyal yardım zammı ödemelerinde kullanılmaktadır.
- Mevzuatla ÖİB'na verilen sair görevlerin yerine getirilmesinde, (Değişiklik 4971-1.8.2003/m.4) Mevzuatla ÖİB'na verilen sair görevlerin yerine getirilmesinde ve ÖYK'nun özelleştirme ile ilgili olarak belirleyeceği alanlarda" kullanılmaktadır.

Özelleştirme Fonu; özelleştirme sonucu elde edilen gelirler iş kaybı tazminat ödemeleri, özelleştirme hazırlığı için gereken harcamaların karşılanması ve fazla gelir Hazine'nin iç ve dış borcun ödenmesi için Hazine'ye aktarılması görevlerini yapmaktadır.

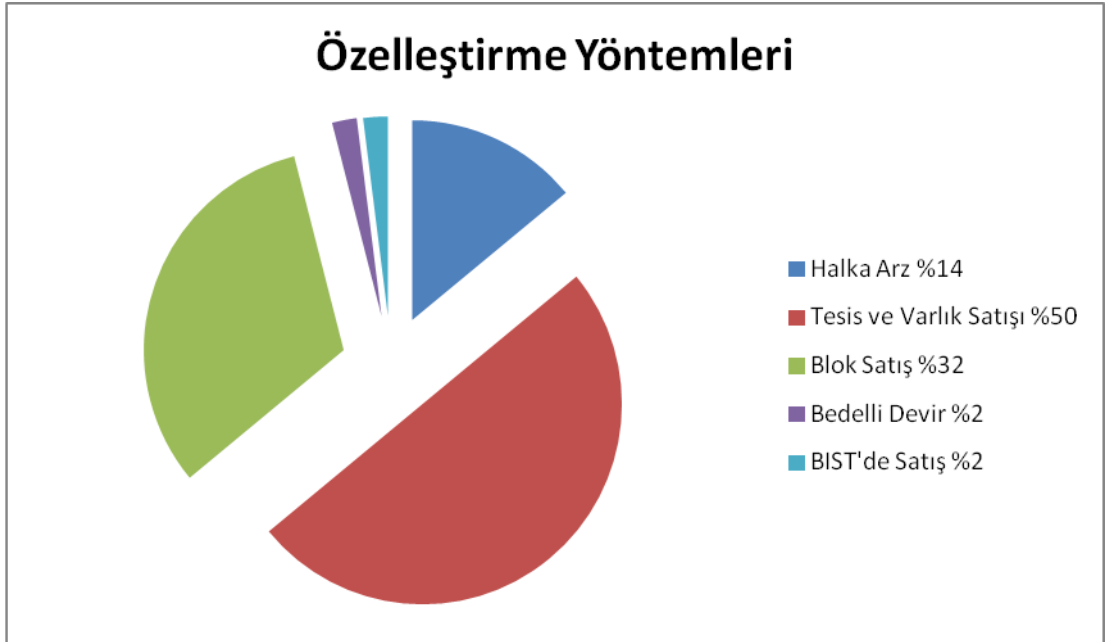
4.3. 2000 Öncesi Özelleştirme Uygulamaları

Bu başlık altında Türkiye'de 2000 öncesi özelleştirme yöntemlerine, KİT ve getirilere göre özelleştirme uygulamaları incelenecektir.

4.3.1. Özelleştirme Yöntemlere Göre Uygulamalar

Türkiye’de gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının temel yöntemleri: halka arz; tesisler ve varlıklar satışı; blok satışı; bedelli devir; BIST’de satış olmaktadır. Uygulanan özelleştirme yöntemlerinin toplam payı ve KİT’ler itibarıyla payları aşağıda incelenecektir.

Grafik 2. 1986-2017 Yıllarda Türkiye’de Özelleştirme Yöntemleri

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB), http://www.oib.gov.tr/T%C3%BCrk%C3%A7e/Sayfalar/Detay/T%C3%BCrkiyede_%C3%96zelle%C5%9Firme_Uygulamalar%C4%B1/1489152956.html Erişim Tarihi: 27.06.2017

Grafik 2’de Türkiye’de özelleştirme yöntemleri olarak bunlara rastlanmaktadır. En fazla pay %50 tesis ve varlık satışı payı olmaktadır. Sonra en çok %32 oranında blok satış yöntemi gerçekleştirilmiştir. Toplam özelleştirme yöntemlerinden %14’ü halka arz yöntemiyle gerçekleşmiştir. En az uygulanan özelleştirme yöntemleri %2 bedelli devir ile %2 BIST’de (Borsa İstanbul) satış olmaktadır.

Tablo 12. 1986-2017 Yıllarda Türkiye’de Özelleştirilen İşletmeler (Hisse Blok Satışları)

Yıl	İşletme ve Özelleştirilen Pay (%)
1986	BİNAŞ (%47,5), BİGA YEM (%40), BURSA SOĞUK DEPO (%52), YEMTA (%20).
1987	MANISA YEM (%15), ISPARTA YEM (%15), SAMAŞ (%25).
1988	ANSAN MEDA (%88,3).
1989	ESKİŞEHİR YEM (%45), AKSARAY YEM (%40), ÇORUM YEM (%30), KAYSERİ YEM (%13,3), ANKARA ÇİMENTO (%99,3), BALIKESİR ÇİMENTO (%98,3), PINARHİSAR ÇİMENTO (%99,9), SÖKE ÇİMENTO (%99,6).
1991	ADANA KAĞIT TORBA (%60), TÜRK KABLO (%38), GÜNEŞ SİGORTA (%30), ORDU SOYA (%100).
1992	ÇAYBANK (%49), İPRAGAZ (%51), TAT KONSERVE (%17,2), ÇAMSAN (%26,8), RAY SİGORTA (%49,6), POLİNAS (%30), MEYSU (%96,1), ŞEKER SİGORTA (%13,3), ANKARA HALK EKMEK (%3,7), TÜRK TRAKTÖR (%33,7), TRAKMAK (%45), GAZİANTEP ÇİMENTO (%99,7), İSKENDERUN ÇİMENTO (%100), TRABZON ÇİMENTO (%100), DENİZLİ ÇİMENTO (%100), ÇORUM ÇİMENTO (%99,8), SİVAS ÇİMENTO (%100).
1993	YİFAŞ YEŞİLYURT TEKSTİL SAN. A.Ş. (%43,8), ŞEKERBANK (%10), TOE (%77,7), LADİK ÇİMENTO (%100), ŞANLIURFA ÇİMENTO (%100), BARTIN ÇİMENTO (%99,7), AŞKALE ÇİMENTO (%100), BANDIRMA YEM LTD. (%24,6), KARS YEM A.Ş. (%37), AEG-ETİ A.Ş. (%11,1), İSTANBUL DEMİR ÇELİK (%40).
1994	GÜNEYSU (%67,3), LAYNE-BOWLER (%4,1), SİVAS YEM (%3,5), HASCAN GIDA (%3,4), TOROS İLAÇ PAZ. (%25), AEG-ETİ (%27,8), ALTEK (%30), ÇESTAS (%2,2), ÇANAKKALE SERAMİK (%5,8), PANCAR MOTOR (%16).
1995	PAN TOHUM ISLAH (%43,9), AROMA BURSA MEYVE SUL. (%9,1), FRUKO-TAMEK (%15,6), TAMEK GIDA (%5,5), MEKTA (%28), KONYA ŞEKER (%24), NİMSA (%97,8), HAVAŞ (%60), METAŞ (%42,5), SUNTEK (%39), ADIYAMAN ÇİMENTO (%100), KÜMAŞ (%99,7), SÜMERBANK (%100), KÖYTAŞ (%85,5).
1996	ÇİNKUR (%98,4), ELAZIĞ ÇİMENTO (%99,8), VAN ÇİMENTO (%100), LALAPAŞA ÇİMENTO (%100), KARS ÇİMENTO (%100), GÜMÜŞHANE ÇİMENTO (%95,4).
1997	ERGANİ ÇİMENTO (%100), PETLAS (%99,9), ÇEMAŞ (%49,6), ÇİMİHOL (%30,4), ANADOLUBANK (%100), FİLYOS ATEŞ TUĞLASI (%100), DENİZBANK (%100), BÖZÜYÜK SERAMİK A.Ş. (%100).
1998	KURTALAN ÇİMENTO (%100), ETİBANK (%100), HAVAŞ (%40), SİVAS DEMİR ÇELİK İŞL. (%99,9), KONYA KROM MAN. A.Ş. (%100), YARIMCA PORSELEN (%100).
2000	ÇANTAŞ (%25), TUNGAŞ (%15), ANKARA HALK EKMEK (%0,01), ÖBİTAŞ (%16,7), PANCAR EKİCİLERİ BİR. (%10), MAKSAN (%2,5), DENİZ NAKLİYATI T.A.Ş. (%99,9), LİMAN İŞL. VE NAK. (%0,85), MAN KAMYON OTO (%0,37), DOSAN KONSERVE (%0,04), BALIKESİR PAM. DOK. (%2,18), AYDIN TEKSTİL İŞL. (%0,02), ÜLFET GIDA (%0,68), KASTAŞ KARADENİZ ÇİM. (%0,01), OTAÇ İÇ VE DIŞ TİC. (%0,05), MARS TİCARET (%3,3), CEYHAN SAN. TİC. (%0,04), GÜVEN SİGORTA (%99,9), TOE TÜRK OTO (%10,3), ANKARA T. SİG. ŞİR. (%84,5), EGE ET MAM. (%7,7), İMSA (%1,01), METAL KAPAK (%18,6), TUSTAŞ (%63,8), ETÜDAŞ (%18,7), AŞİL ÇELİK (%96,6), ROSS-BREEDERS-KÖY-TÜR (%20), AYMAR YAĞ (%11), TOROS GÜBRE (%14,4), OLGUN ÇELİK (%15).
2003	TAKSAN (%100), GERKONSAN (%99,9).
2004	ESGAZ (%100), ETİ BAKIR A.Ş. (%100), DİV-HAN A.Ş. (%100), BURSAGAZ (%100), AMASYA ŞEKER FAB. A.Ş. (%15), ETİ GÜMÜŞ A.Ş. (%100), ETİ KROM A.Ş. (%100), ÇAYELİ BAKIR İŞL. A.Ş. (%45), BET KÜTAHYA ŞEKER (%56), ETİ ELEKTROMETALURJİ (%100).
2005	ATAKÖY TUR. TES. TİC. A.Ş. (%58,5), ATAKÖY OTELCİLİK A.Ş. (%56,4), ATAKÖY MARİNA VE YAT İŞL. A.Ş. (%15), ETİ ALÜMİNYUM A.Ş. (%100), KTHY (%50), ADAPAZARI ŞEKER FAB. A.Ş. (%95,3).
2006	BAKAK SİGORTA A.Ş. (%56,6), BAŞAK EMEKLİLİK A.Ş. (%41).
2012	ACISELSAN ACIPAYAM SELÜLOZ SAN VE TİC. A.Ş. (%76,8), KAYSERİ VE CİVARI ELEKTRİK T.A.Ş. (%20).
2013	BAŞKENT DOĞALGAZ DAĞITIM A.Ş. (%100), HAMİTABAT ELEKTRİK VE ÜRETİM TİC. A.Ş. (%100), YEDİTEPE BEYNELMİLEL OTELCİLİK TURİZM VE TİC. A.Ş. (%26).
2015	OYAK İNŞAAT A.Ş. (%25).
2017	TP PETROL DAĞITIM A.Ş. (%100).

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB), http://www.oib.gov.tr/T%C3%BCrk%C3%A7e/Sayfalar/Detay/T%C3%BCrkiyede_%C3%96zelle%C5%9Firme_Uygulamalar%C4%B1/1489152956.html? Erişim Tarihi: 27.06.2017

Tablo 12’de blok satış yöntemiyle 2000 öncesi en fazla özelleştirme payı: 1988’de ANSAN MEDA %88,3; 1989’da Ankara Çimento %99,3, Balıkesir Çimento %98,3, Pınarhisar Çimento %99,9, Söke Çimento %99,6; 1991’de Ordu Soya %100; 1992’de Meysu %96,1, Gaziantep Çimento %99,7, İskenderun Çimento

%100, Trabzon Çimento %100, Denizli Çimento %100, Çorum Çimento %99,8, Sivas Çimento %100; 1993'te TOE %77,7, Ladik Çimento %100, Şanlıurfa Çimento %100, Bartın Çimento %99,7, Aşkale Çimento %100; 1995'te NİMSA %97,8, Adıyaman Çimento %100, KÜMAŞ %99,7, SÜMERBANK %100, KÖYTAŞ %85,5; 1996'da ÇİNKUR %98,4, Elazığ Çimento %99,8, Van Çimento %100, Lalapaşa Çimento %100, Kars Çimento %100, Gümüşhane Çimento %95,4; 1997'de Ergani Çimento %100, PETLAS %99,9, Anadolubank %100, Filyos Ateş Tuğlası %100, Denizbank %100, Bozüyük Seramik A.Ş. %100; 1998'de Kurtalan Çimento %100, Etibank %100, Sivas Demir Çelik İşl. %99,9, Konya Krom Man A.Ş. %100, Yarımca Porselen %100 olmaktadır. Görüldüğü üzere ağırlıklı olarak inşaat, gıda ve finans sektörleri hisselerinin tamamı ile tamamına yakını blok satış yöntemiyle gerçekleşmiştir.

**Tablo 13. 1986-2017 Yıllarda Türkiye’de Halka Arz ve Blok Satış Yoluyla
Özelleştirilen İşletmeler**

Yıl	İşletme	Yöntemi	Payı (%)
1989	AFYON ÇİMENTO	Blok Satış	51,00
1991		Halka Arz	39,87
1991	TOFAŞ OTO TİC.	Blok Satış	16,00
		Halka Arz	1,36
1991	NİĞDE ÇİMENTO	Halka Arz	12,72
1992		Blok Satış	87,10
1990	ÇUKUROVA ELEKT.	Halka Arz	5,45
1993		Blok Satış	11,25
1990	KEPEZ ELEKTRİK	Halka Arz	8,14
1993		Blok Satış	25,39
1993	NETAŞ	Blok Satış	20,00
		Halka Arz	7,75
1991	GİMA	Halka Arz	4,15
1993		Blok Satış	94,05
1988	TELETAŞ	Halka Arz	22,00
1993		Blok Satış	18,00
1989	USAŞ	Blok Satış	70,00
1993		Halka Arz	30,00
1991	PETROL OFİSİ	Halka Arz	4,02
2000		Blok Satış	51,00
2002		Halka Arz	16,50
1990	ERDEMİR	Halka Arz	2,93
2006		Blok Satış	46,12
1991	TÜPRAŞ	Halka Arz	1,66
2000		Halka Arz	30,65
2006		Blok Satış	51,00
2005	TÜRK TELEKOMÜNİKASYON A.Ş.	Blok Satış	55,00
2008		Halka Arz	15,00
1990	PETKİM	Halka Arz	8,08
2005		Halka Arz	34,50
2008		Blok Satış	51,00
2012		Blok Satış	10,32

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB),
http://www.oib.gov.tr/T%C3%BCrk%C3%A7e/Sayfalar/Detay/T%C3%BCrkiyede_%C3%96zelle%C5%9Firme_Uygulamalar%C4%B1/1489152956.html? Erişim Tarihi: 27.06.2017

Tablo 13’te 2000 öncesi hem halka arz hem blok satış yöntemleriyle özelleştirilen KİT’lerin, halka arz yöntemiyle en fazla payı: 1988’de TELETAŞ %22, 1991’de Afyon Çimento %39,87, 1993’te USAŞ %30 olmaktadır. Blok satış yöntemiyle en fazla payı: 1989’da Afyon Çimento %51, 1992’de Niğde Çimento %87,10, 1993’te GİMA %94,05, 1989’da USAŞ %70 olmaktadır. Böylece KİT’lerin en fazla paya halka arz ile blok satış yöntemleriyle ağırlıklı olarak inşaat, telekomünikasyon ve havacılık sektörlerinde özelleştirme gerçekleşmiştir.

**Tablo 14. 1986-2017 Yıllarda Türkiye’de Halka Arz Yoluyla
Özelleştirilen İşletmeler**

Yıl	İşletme	Payı (%)
1990	ARÇELİK	5,83
1990	BOLU ÇİMENTO	10,38
1990	ÇELİK HALAT	13,25
1990	KONYA ÇİMENTO	31,13
1990	ÜNYE ÇİMENTO	2,86
1990	MARDİN ÇİMENTO	25,46
1990	THY (1)	1,55
1991	ADANA ÇİM. (A)	17,16
1991	ADANA ÇİM. (C)	17,16
1991	MİGROS	36,40
1991	DİTAŞ	2,51
1991	TOFAŞ TÜRK (1)	0,85
1994	TOFAŞ TÜRK (2)	16,80
1998	T. İŞ BANKASI (C)	12,29
2004	THY (2)	23,00
2006	THY (3)	28,75
2007	T. HALK BANKASI	24,98
2012	T. HALK BANKASI	23,92

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB), http://www.oib.gov.tr/T%C3%BCrk%C3%A7e/Sayfalar/Detay/T%C3%BCrkiyede_%C3%96zelle%C5%9Firme_Uygulamalar%C4%B1/1489152956.html Erişim Tarihi: 27.06.2017

Tablo 14’te KİT’lerin 2000 öncesi özelleştirilmede halka arz yöntemiyle en fazla payı: 1990’da Konya Çimento %31,13 ile Mardin Çimento %25,46 ve 1991’de MİGROS %36,40 olmaktadır. Görüldüğü üzere halka arz yöntemiyle en fazla özelleştirme payı inşaat ve perakendecilik sektörlerinde gerçekleşmiştir.

4.3.2. KİT ve Getirilere Göre Uygulamalar

Türkiye’de özelleştirmeye KİT sisteminin küçültülmesi süreci başlatılmıştır. “Özelleştirme çalışmaları, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır”. 1990’lı yıllarda ise kamu açıklarının yüksek maliyetli iç borçlanma ile finanse edilmeye başlaması önemli bir sorun haline gelmiştir. Böylece bu yıllarda özelleştirmelerde temel ilke kamu açıklarını kapatmak olmuştur. Türkiye’de özelleştirme süreci ile ilgili en önemli gelişmeler 2004 yılı sonrasında gerçekleşmiştir. 1986-2003 döneminde özelleştirme gelirleri 8,2 milyar ABD Doları

iken, 2004-2014 yıllarında 56,7 milyar ABD Dolar'lık özelleştirme gerçekleştirilmiştir.²¹⁶

Türkiye'de 1980'li yılların ortalarında özelleştirme uygulamasına geçilmeden önce özelleştirme hazırlıkları yapılmıştır. Bunların en önemlisi 1985 yılında Dünya Bankası desteğiyle Morgan Guaranty Trust Company tarafından hazırlanan "Özelleştirme Ana Planı" olmaktadır. Bu plan, özelleştirmenin genel çerçevesini, amaçlarını, kamu kuruluşlarının çalışma koşullarını (yasal durumları, işgücü ve sermaye yapıları, muhasebe işlemleri, devletle ilişkileri vb.), bunların her birinin nasıl ve hangi aşamalardan geçtikten sonra özelleştirileceğini kapsamlı bir şekilde içermektedir.²¹⁷

1986 yılında "Özelleştirme Ana Planı" hükümete sunulmuş ve 1987 yılında "Programında özelleştirmenin başlıca amaçları; piyasa güçleriyle ekonomiyi harekete geçirmek, üretkenlik ve verimliliği artırmak, mal ve hizmetlerin nitelik, nicelik ve çeşitliliğini artırmak, mülkiyetin tabana yayılmasını sağlamak ve sermaye piyasasının gelişimini teşvik etmek, KİT'lerin bütçe üzerindeki yükünü azaltmak olarak belirlenmiştir. Türkiye'de KİT'lerin özelleştirilmesinde ekonomik ve mali amaçlar, sosyal ve toplumsal amaçlardan daha öncelikli" olmuştur.²¹⁸

1987 yılında karar alınarak 1988 yılında KİT kapsamından çıkarılan ilk kuruluşlar Sümerbank ve Petkim olmuştur. Bunları 3 yıl sonra Tüpraş, Petrol Ofisi ve THY izlemiştir. Sonraki yıllarda ise EBK, TSEK, YEMSAN, ORÜS, Deniz Nakliyat, T Gemi San., Çinkur, Havaş, Erdemir, Etibank, DİTAŞ, ÇİTOSAN için özelleştirme kararı alınarak KİT kapsamından çıkarılmıştır. 1995 yılı 3 Mayıs ayında tarihinde kabul edilen 406 sayılı yasa ile ikiye bölünen PTT'nin Türk Telekom A.Ş. şekline dönüşen kısmının hisse senetlerinin %40'una kadarını özelleştirilmesine imkân sunulmuştur. 1996 yılında KİT kapsamından çıkarılan Hamitabat, Kemerköy, Yeniköy ve Soma termik santrallerinin özelleştirilmesinden vazgeçilmiştir; 1997 yılında ise, tekrar KİT kapsamına alınarak 2003 yılında yeniden özelleştirme kapsamına alınmıştır. 1999 Ağustos ayında Anayasada yapılan değişiklikle kamu mallarının satılmasıyla ilgili hukuksal engeller kaldırıldığından dolayı 2000 yılından

²¹⁶ Özgür Tonus, **Temel Göstergelerle Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ekin, 2015, s. 105.

²¹⁷ Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, a.g.e., s. 287.

²¹⁸ Gülen Elmas Arslan, edit., **Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Gazi Ü. H.A. Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, No: 4, 2008, s. 330.

sonrası özelleştirmeye ilişkin düzenlemeleri ve faaliyetlerin yürütülmesi kolaylaşmıştır.²¹⁹

Özelleştirme 1986 yılından bugünlere kadar sermayeyi tabana yayma, özel kesim eliyle verimliliği ve kârlılığı artırma, zarar eden KİT'lerden kurtulma gibi sürekli değişen gerekçelerle sunulmuştur. KİT'leri kaynaktan yoksun bırakarak fiilen zarar ettirilmeye çalışılmıştır. Bütçe açıklarının faiz yükünden dolayı giderek büyüdüğü 1990'lı yıllarda özelleştirme gerekçelerine satış hasılatıyla kamu açıklarını kapatma gerekçesi de eklenerek en kârlı kurumlar satılmıştır. 1985-1996 yılları arasında toplam satış geliri 3,771 milyon ABD Doları'ndan Hazine'ye 1,162 milyon ABD Doları aktarılmıştır. Gelirin diğer kısmı özelleştirme giderleri, ilgili kuruluşlara ödeme, denetim-danışmanlık-ilan-reklam giderleri, sermaye iştirakleri masraflarını karşılamada kullanılmıştır.²²⁰

Türkiye'de kamu kuruluşları istihdamın önemli bir kaynağını oluşturmuştur. Özelleştirme ise, kamu sektöründeki bu istihdamı tamamen tersine çevirmiştir. Böylece özelleştirme kapsamına alınan şirketler kapsamına alınmadan önce potansiyel alıcıları çekmek amacıyla istihdamda azaltma gerçekleştirmiştir. Örneğin, 1989 yılında çalışan sayısı 70.408 olan TEK'in şirketlere bölündüğü 1993 yılında çalışan sayısı 64.993'e düşürülmüştür. Üretim ve abone sayısı artmasına rağmen özelleştirme kapsamına alındığı için istihdam azaltılmıştır.²²¹

Türkiye'de ücretlilerin alım gücünün yeterli olmadığından dolayı satın aldıktan sonra etkin ve verimli yönetemeyeceklerinden çalışanlara devir yolu ile özelleştirme, Karabük Demir Çelik (Kardemir) ve birkaç yerel tarıma dayalı işletme dışında uygulanmamıştır. KİT'in azınlık paylarının satışında ise pay senetlerinin doğrudan ya da aracılarla satışı gerçekleşmiştir. Hükümetin KİT durumundan çıkarılan işletmeler ya da işletme birlikleri Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na (ÖİB) bağlanarak özelleştirmeye hazırlanmaktadır. Süre konusunda bir sınırlama bulunmamasını 1988'den beri Sümerbank ve Petkim örnekleri çoğu KİT'in uzun

²¹⁹ Aslan Eren, *Türkiye Ekonomisi*, Bursa: Ekin, 2006, ss. 226-227.

²²⁰ Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No: 22, Ekonomi No: 3, 2013, ss. 207-208.

²²¹ İTO, *Türkiye'de Regülasyon ve Özelleştirmelerin Gelir Dağılımı Etkileri*, Türkiye Ekonomisi Yayınları, No: 32, 2009, s. 109.

yıllar belirsizce kalmaları düzgün programı yapamamalarına neden olması işletmecilik açısından çok sakıncalı sonuçlanmaktadır.²²²

PETKİM örneğinde “halk özelleştirmeye karşı güvenini kaybetmiş ve devlet ile ortaklıktan kimsenin kâr edemeyeceği anlayışı yerleşmiştir. Bu yöntemin başarılı olabilmesi için blok satış ile birlikte karma olarak uygulanması gerekmektedir. Bundan dolayı halka KİT’lerin hisse senetlerini satmada zorlanan bir özelleştirme politikası başarılı olamamıştır”.²²³

²²² Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011, s. 288.

²²³ Güneri Akalın, a.g.e., s. 128.

Tablo 15. Türkiye’de Özelleştirme Satış Tutarları (ABD Doları)

Yıl	Blok Hisse Satışı	İşletme/Tesis Satışı	Halka Arz	İMKB’de Satış	Varlık Satışı	Bedelli Devir	Toplam Satış Tutarı
1986	710.394	-	-	-	244.501	-	954.895
1987	265.625	-	-	261.661	305.556	-	832.842
1988	13.000.000	-	13.090.225	411.451	355.311	-	26.856.987
1989	121.197.123	708.755	-	9.221.400	72.682	-	131.199.960
1990	-	-	320.579.994	165.366.745	42.428	-	485.989.167
1991	43.828.268	-	72.773.310	106.932.521	20.307.521	-	243.841.620
1992	410.264.948	-	-	12.616.957	-	-	422.881.905
1993	365.198.396	15.382.956	23.929.494	149.997.064	13.030.810	-	567.538.720
1994	7.753.981	4.613.346	332.824.239	66.562.788	385	-	411.754.739
1995	370.906.865	70.097.879	-	20.177.873	90.818.491	20.455.382	572.456.490
1996	217.990.000	50.949.596	-	1.988.800	18.715.751	2.354.760	291.998.907
1997	251.150.000	204.334.179	-	-	7.960.488	2.073.297	465.517.964
1998	305.055.000	48.564.275	632.651.612	2.122.293	22.285.976	9.035.988	1.019.715.144
1999	7.137.821	975.000	-	-	10.736.137	19.479.693	38.328.651
2000	1.489.672.112	11.451.000	1.104.520.664	-	50.036.179	60.855.896	2.716.535.851
2001	500.000	54.900.000	-	-	1.241.547	63.159.549	119.801.096
2002	-	-	168.371.170	237.711.271	8.087.615	122.305.486	536.475.542
2003	16.770.000	102.335.079	-	40.336.015	18.901.676	8.744.721	187.087.491
2004	878.294.760	109.193.000	191.279.167	157	34.976.799	69.098.247	1.282.842.129
2005	7.103.944.301	31.491.500	273.719.603	466.434.132	316.637.223	30.013.471	8.222.240.230
2006	7.178.000.000	157.800.000	207.820.151	5.181.739	463.213.832	84.149.738	8.096.165.461
2007	812.000	755.000.000	1.838.642.981	2.411.821	1.537.759.019	124.003.838	4.258.629.659
2008	2.059.550.000	2.230.000.000	1.873.081.209	-	6.650.290	89.923.688	6.259.205.187
2009	2.265.000.000	-	-	-	5.728.896	4.256.263	2.274.985.158
2010	2.582.316.110	384.767.797	-	216.636	110.502.729	3.887.907	3.081.691.179
2011	575.000.000	639.784.000	-	-	137.176.629	6.457.498	1.358.418.127
2012	186.520.000	-	2.519.616.050	-	312.305.159	2.251.038	3.020.692.247
2013	8.631.493.523	3.427.020.000	-	67.283	407.789.255	19.178.261	12.485.548.323
2014	-	4.828.450.000	-	-	1.053.340.726	459.109.833	6.340.900.561
2015	4.216.828	1.749.500.000	-	293	187.513.457	54.811.675	1.996.042.253

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, M. Necati Doğan, **Türkiye’de Özelleştirmenin 30 Yılı**, Ankara: ÖİB, 2016, s. 23.

Tablo 15’te Türkiye’de kamu mülkiyetinin özelleştirme yöntemleri itibariyle elde edilen satış tutarlarına yer verilmektedir. Tablodan görüldüğü üzere 2000 öncesi en fazla satış tutarını elde edildiği yıl 1998’dir. 1.019.715.144 ABD Dolar’lık satış tutarının büyük kısmı hisselerinin blok satış ve halka arz yöntemleriyle gerçekleşmiştir.

4.4. 2000 Sonrası Özelleştirme Uygulamaları

Bu başlık altında Türkiye’de 2000 sonrası özelleştirme yöntemlerine, KİT ve getirilere göre özelleştirme uygulamaları incelenecektir.

4.4.1. Özelleştirme Yöntemlere Göre Uygulamalar

Blok satış yöntemiyle (Bkz. Tablo 12.) 2000 sonrası en fazla özelleştirme payı: 2000’de Deniz Nakliyatı T.A.Ş. %99,9, Güven Sigorta %99,9, Ankara T. Sig. Şir. %84,5, Asil Çelik %96,6; 2003’te TAKSAN %100, GERKONSAN %99,9; 2004’te ESGAZ %100, Eti Bakır A.Ş. %100, DİV-Han A.Ş. %100, Bursagaz A.Ş. %100, Eti Gümüş A.Ş. %100, Eti Krom A.Ş. %100, Eti Elektrometalurji %100; 2005’te Eti Alüminyum %100, Adapazarı Şeker Fabrikası A.Ş. %95,3; 2012’de ACISELSAN ACIPAYAM Selüloz San. Tic. A.Ş. %76,8; 2013’te Başkent Doğalgaz Dağıtım A.Ş. %100, Hamitabat Elektrik ve Üretim Tic. A.Ş. %100; 2017’de TP Petrol Dağıtım A.Ş. %100 olmaktadır. Görüldüğü üzere ağırlıklı olarak finans, madencilik ve enerji sektörleri hisselerinin tamamı ile tamamına yakını blok satış yöntemiyle gerçekleşmiştir.

2000 sonrası hem halka arz hem blok satış yöntemleriyle (Bkz. Tablo 13.) özelleştirilen KİT’lerin, halka arz yöntemiyle en fazla payı: 2000’de TÜPRAŞ %30,65, 2002’de Petrol Ofisi %16,50, 2005’te %34,50 olmaktadır. Blok satış yöntemiyle en fazla payı: 2000’de Petrol Ofisi %51, 2005’de Türk Telekomünikasyon A.Ş. %55, 2006’da TÜPRAŞ %51, 2006’da Erdemir %46,12, 2008 ile 2012’de PETKİM %51 ile %10,32 olmaktadır. Böylece KİT’lerin en fazla paya halka arz ile blok satış yöntemleriyle ağırlıklı olarak telekomünikasyon, madencilik ve enerji sektörlerinde özelleştirilme gerçekleştirilmiştir.

KİT’lerin 2000 sonrası özelleştirilmesinde halka arz yöntemiyle (Bkz. Tablo 14.) en fazla payı: 2004 ve 2006 yıllarında Türkiye Hava Yolları (THY) %23 ve %28,75, 2007 ve 2012 yıllarında Türkiye Halk Bankası %24,98 ve %23,92 olmaktadır. Görüldüğü üzere halka arz yöntemiyle en fazla özelleştirme payı havacılık ve finans sektörlerinde gerçekleşmiştir.

4.4.2. KİT ve Getirilere Göre Uygulamalar

Türkiye’de “2001 yılında yaşanan krizlerden sonra ülke ekonomisi büyüme sürecine girmiştir. Özellikle Avrupa Birliği’ne giriş süreci için yapılan siyasi ve ekonomik reformlar, büyüme üzerinde etkili olmuştur”.²²⁴

2002-2004 yılları arasında KİT’lerde yeniden yapılanma ve özelleştirme politikaları 2002 yılı 18 Ocak ayında “IMF niyet mektubu ve gözden geçirme sürecinde belirlenen düzenleme ve önlemler doğrultusunda uygulanmıştır. 1999-2004 yılları arasında KİT’lerin bütçe disiplinine yapacağı katkının artırılmasına, özelleştirme yoluyla tekelci yapının kırılmasına ve siyasi etkiden arındırılmış yönetim sistemi oluşturulmasına ilişkin düzenlemeler” yapılmaya çalışılmıştır. Özelleştirme başladığından 2006 yılı Ağustos ayına kadar geçen zamanda kapsamına alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Böylece bu süreçte devletin; turizm, tekstil ve hayvancılık sektörlerindeki işletmelerinin %90’ının özelleştirilmesi gerçekleşmiştir.²²⁵

2008 yılı Temmuz ayından itibaren “özelleştirme kapsamında toplam 17 kuruluş (%100 kamu payı olan kuruluşlar Hamitabat Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş., Soma (A) ve (B) Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş. 36 Kamu payı % 100 olanlar: Sümer Holding A.Ş., Sümer Halı A.Ş., T. Denizcilik İşletmeleri A.Ş., T. Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ), Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş., Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş. (TEKEL), Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ile KBİ - Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. (kamu payı % 99,99), T. Halk Bankası A.Ş. (kamu payı % 74,98), PETKİM Petrokimya Holding A.Ş. (kamu payı % 10,32), Doğusan Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş. (kamu payı % 56,09), THY Türk Hava Yolları A.O. (kamu payı % 49,00), Türk Arap Pazarlama A.Ş. (kamu payı % 12,50 olup gayrifaaldir), Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş. (kamu payı % 10,00), T. İş. Bankası A.Ş.’dir. (, 5 liman (TCDDBandırma, İzmir, Samsun, Derince ve İskenderun limanları), 8 otoyol (Edirne- İstanbul-Ankara Otoyolu, Pozantı-Tarsus-Mersin Otoyolu, Tarsus-Adana-Gaziantep Otoyolu, Toprakkale-İskenderun Otoyolu, İzmir-

²²⁴ Hakan Karagöz, **Dünya ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları**, Konya: Konya Ticaret Odası, 2009, s. 39.

²²⁵ Aslan Eren, a.g.e., ss. 227-228.

Çeşme Otoyolu, İzmir-Aydın Otoyolu, Gaziantep-Şanlıurfa Otoyolu ile İzmir ve Ankara Çevre Otoyolu, 2 boğaz köprüsü (Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet köprüleri) ve şans oyunları (milli piyango idaresi) lisans hakkı bulunmaktadır”.²²⁶

“1985 yılından itibaren 270 kuruluştaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 1614 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 126 tesis, 6 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. Özelleştirme uygulamalarının 1985-2015 yılları arasındaki otuz yıllık sürede kapsamına alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. KARDEMİR özelleştirmesiyle ilk defa halka ve çalışanlara bedelsiz devir suretiyle gider tasarrufuna yönelik bir uygulama yapılmıştır. NETAŞ ve TOFAŞ’ta bulunan kamu hisseleri ilk defa uluslararası piyasalarda halka arz edilmiştir. 1998 yılında da Türkiye İş Bankası’ndaki kamu hisseleri ile 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurt içi ve yurt dışı piyasalarda en büyük halka arz gerçekleştirilmiştir”. En çok başvurulan satış yöntemleri blok satış ile tesis ve varlık satışları olmuştur. Özelleştirme uygulamaları sonucunda elde edilen kaynakların %32’si özelleştirme kapsamındaki kuruluşlara aktarılmış, %67’si ise Hazineye aktarılmıştır.²²⁷

2013 yılında 12.486 milyon ABD Doları olan özelleştirme işlemi tutarı, 2014 yılında 6.341 milyon ABD Doları’na, 2015 yılında ise, 1.996 milyon ABD Doları’na gerilemiştir. 2015 yılındaki özelleştirme tutarının 4 milyon ABD Doları’nı özelleştirme programındaki kuruluşların hisse senetleri, 1.937 milyon ABD Doları’nı özelleştirme programına giren işletmelere ait olan bağlı ortaklık, iştirak, tesisler ile varlık satışı, 55 milyon ABD Doları’nı ise, özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar veya kuruluşların içerisindeki ortaklık, iştirak, tesis ve varlıkların bedelli devirleri oluşturmaktadır. 1985 yılından bu yana toplam 66.917 milyon ABD Doları tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir. 1985-2015 yılları arasındaki sonuçlara göre toplam özelleştirme gelirlerinin %49,4’ü ortaklık, iştirak, tesis ve varlık

²²⁶ Hakan Karagöz, a.g.e., ss. 39-40.

²²⁷ Özgür Tonus, a.g.e., s. 106.

satışından, %32,5'i hisse satışından, %14,3'ü halka arzdan, %1,9'arlık kısımları BİST'de satıştan ve bedelli devirlerden elde edilmiştir.²²⁸

Türkiye'de görüldüğü üzere (Bkz. Tablo 15.) kamu mülkiyetinin özelleştirme yöntemleri itibariyle elde edilen satış tutarlarının 2000 sonrası en fazla satış tutarını elde edildiği yıl 2013'tür ve 12.485.548.323 ABD Dolar'lık satış gerçekleşmiştir. Bu satış tutarı 2005 ve 2006 yıllarında sırasıyla 8.222.240.230 ABD Doları ile 8.096.165.461 ABD Doları takip etmiştir. 2005 ve 2006 yıllarında satış tutarları ağırlıklı olarak hisselerin blok satış, İMKB'de satış ve varlık satışı yöntemleriyle gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise, ağırlıklı olarak blok satış ile işletme/tesis satışı yöntemleriyle gerçekleşmiştir.

4.5. ERDEMİR Örneği

ERDEMİR'in yabancı şirketlere satılması yönündeki en sert tepki olarak ERDEMİR Grubu yöneticileri protesto etmek için ERDEMİR ve İSDEMİR genel müdürleri birlikte istifa etmiştir. Türk Metal Sendikası Başkanı Mustafa Özbek, Japonya ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerin demir ve çelik sanayilerinin kontrolünü ellerinde tuttuklarından ERDEMİR'in yabancılara satılmasının Türkiye'nin geleceği ve büyümesinin yabancılara bağımlı olacağına dikkat çekmiştir. Sendikanın temel kaygılarından biri, ERDEMİR'i satın almaya aday olanların içinde Mittal Çelik (Arcelor Mittal) şirketinin yeni satın aldığı şirketlerde ilk yaptığı istihdamı azaltmak olduğunu vurgulanmıştır.²²⁹

Türkiye'de "çelik tüketicileri Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren yurtiçi talebi karşılamadığından hem uzun hem yassı ürün ihtiyaçlarını ithalat yoluyla sağlamak zorunda kalmıştır. İkinci bir demir-çelik fabrikasının kurulabilmesi için; Sümerbank, Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Ankara Ticaret ve Sanayi Odası ile Amerikan Koppers Associates firması bir araya gelerek, "Kurucular Mukavelesi" ile gerekli akitleri tamamlamışlardır. 1960 yılı 12 Şubat ayında Kurucular Antlaşması

²²⁸ TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), **72. Genel Kurul Ekonomik Rapor**, Ankara: TOBB Yayını, No: 270, 2016, s. 121.

²²⁹ Merih Angın, Pınar Bedirhanoglu, "*AKP Döneminde Türkiye'de Büyük Ölçekli Özelleştirmeler ve Devletin Dönüşümü*", Praksis, 2013, ss. 89-90.

imzalanarak 1960 yılı 28 Şubat ayında kabul edilen 7462 sayılı özel bir Kanunla Ereğli ve Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş (ERDEMİR) adı altında bir anonim şirket kurulması için yetki verilen Bakanlar Kurulu 1960 yılı 21 Nisan ayında (4-12975 Sayılı Kararname) şirketin kurulmasını kararlaştırmıştır. İnşaat ve montaj çalışmaları 1961-1965 döneminde tamamlanan ERDEMİR, 1965 yılı Mayıs ayında 470 bin ton kapasite ile yassı ürün üretmek üzere faaliyete geçmiştir”.²³⁰

2005 yılı 4 Ekim ayında gerçekleştirilen ihale sonucu ERDEMİR’in %46,12 oranındaki hisselerinin 2 milyar 770 milyon dolara OYAK’ın Ataer şirketine (Ordu Yardımlaşma Kurumu) satılması kararlaştırılmıştır. 2006 yılı 27 Şubat ayında hisse satış sözleşmesi gerçekleştirilmiştir.²³¹

ERDEMİR Grubundaki şirketler aşağıdaki gibidir:²³²

- Erdemir: Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T. A. Ş.
- İsdemir: İskenderun Demir ve Çelik A. Ş.
- Ersem: Erdemir Çelik Servis Merkezi San. Ve Tic. A. Ş.
- Ermaden: Erdemir Madencilik San. Ve Tic. A. Ş.
- Erdemir-Ro: Erdemir Romania S. R. L.
- Erdemir Mühendislik Yönetim ve Danışmanlık Hizmetleri A. Ş.
- Erdemir Asia Pasific PTE LTD.

Bunların içinde İSDEMİR şirketi 2008 yılında özelleştirilme “öncesi yassı çelik üretimine geçilme şartı koyularak, ürün çeşitlendirmesi yapılmış ve iç pazar ihtiyacını karşılamaya yönelik önceliği bulunan fabrikanın bu hedeften sapmaması sağlanmıştır. Sektörde tecrübeli ve güçlü sermaye yapısına sahip ERDEMİR’e satılarak OYAK çatısı altında yönetsel anlamda güçlendirici bir ilerleme kaydedilmiştir. Esas ürün üretiminde %114’lük, sıcak maden üretiminde %99’luk ve sıvı çelik üretiminde %11,50’lik” artış gerçekleşmiştir. 2012 yılında 5.339.769,00 bin TL’lik satış gerçekleştirilerek pazardaki payı büyümüştür. “2007-2012 yılları arasında toplam 539.780,00 bin TL kâr edilmesine karşılık 2009 ve 2011 yıllarındaki zararların toplamı 953.372,00 bin TL’dir. Özelleştirme sonrası 6 yıllık süreçte İsdemir

²³⁰ Okan Yaşar, “*Sanayi Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Hatay ve Osmaniye İllerinde Demir-Çelik Sanayi Kümelenmesi*”, Mediterranean Journal of Humanities, V: 1, 2015, ss. 389-390.

²³¹ Yiğit Karahanoğulları, “*Türkiye’de Kamu Maliyesinin Dönüşümü: 1998-2017*”, A.Ü. S.B.F. Dergisi, No: 72 (1), 2017, s. 265.

²³² Erdemir Grubu, <https://www.erdemirgrubu.com.tr/#/grup-sirketleri/> Erişim Tarihi: 27.07.2017

toplam olarak 413.592,00 bin TL zarar etmiştir. Toplam borç stoku 3.750.223,00 bin TL'ye ulaşmıştır. Borçluluk oranı %65,97'dir ve 1,10 cari oran ile "beklenen" orana ulaşamamıştır. Özelleştirme sonrası çalışan personel sayısında 2012 yılı itibariyle %7,90'lık bir düşüş görülmüştür. İstihdamdaki azalmanın %7,90'ı mavi yakalı, %20,21'i beyaz yakalıdır. Böylece özelleştirme sonrası işletmenin sermaye, yönetsel ve üretim alanlarında olumlu gelişmeler kat ettiği, finansal anlamda zayıfladığı ve sosyal anlamda gerilediği gözlenmiştir".²³³

²³³ Kıvanç Duru, "*İsdemir ve Özelleştirme*", İsdemir, 2014, s. 17.

Tablo 16. ERDEMİR GRUBU Finansal Göstergeleri (Milyon ABD Doları)

Göstergeler/Yıl	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Hasılat (Satış Gelirleri)	3.430	4.117	5.240	3.404	4.427	5.338	5.340	5.142	5.252	4.382	3.855
Faaliyet Karı	570	557	398	33	748	1.032	422	808	958	585	697
FAVÖK (EBİTDA)	777	843	597	247	948	1.217	604	987	1.136	770	895
Net Dönem Karı	479	522	163	109	511	602	252	484	732	414	502
Dönen Varlıklar	2.274	2.776	3.074	2.477	4.091	3.191	3.284	2.815	3.179	2.751	3.144
Duran Varlıklar	3.891	5.492	4.817	4.929	4.668	3.900	4.088	3.761	3.692	3.657	3.577
Aktif Toplamı	6.165	8.268	7.892	7.405	8.759	7.090	7.372	6.576	6.871	6.409	6.721
Kısa Vadeli Yükümlülükler	1.015	1.324	2.219	1.077	2.434	1.309	1.581	1.160	1.339	900	1.201
Uzun Vadeli Yükümlülükler	1.214	1.652	1.636	2.398	1.996	1.923	1.631	1.336	1.086	1.197	1.070
Ana Ortaklığa Ait Özkaynaklar	3.841	5.155	3.925	3.827	4.212	3.752	4.042	3.967	4.314	4.189	4.321
Piyasa Değeri (Yıllık)	3.124	5.746	6.032	3.535	4.950	4.713	4.247	4.231	6.732	3.659	5.112
Çelik Üretimi (Milyon Ton)*	-	-	-	-	-	7,47	7,87	8,27	8,49	8,93	9,18

Kaynak: Erdemir Grubu, <https://www.erdemir.com.tr/yatirimci-iliskileri/yillik-faaliyet-raporlari/> Erişim Tarihi: 27.07.2017

*World Steel Association, Top Steel Makers, <https://www.worldsteel.org/steel-by-topic/statistics/top-producers.html> Erişim Tarihi: 27.11.2017

Tablo 16'dan görüldüğü üzere özelleştirme sonrası 2006-2016 yılları aralığında ERDEMİR GRUBU'nun başlıca finansal göstergeleri verilmektedir. Buna göre, Erdemir Grubu'nun en fazla satış gelirleri elde ettiği yıl 2012'dir ve 5.340 milyon ABD Dolar tutarıdır. En fazla faaliyet kârı elde ettiği yıl 2011'dir ve 1.032 milyon ABD Dolar'lık tutardır. World Steel Association (Dünya Çelik Kuruluşu) verilerine göre, dünyadaki çelik üreticileri içinde Erdemir Grubu 43. sırada yer alarak 2011'den bu yana en fazla çelik üretimi 2016 yılında 9,18 milyon tona ulaşmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇEŞİTLİ BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRMENİN PANEL VERİ ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde özelleştirme gelirleri ile GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve Doğrudan yabancı yatırımların (DYY) ilişkisi 1994-2015 döneminde değişik Milli Gelir (MG) düzeyine sahip dört ülke (Kazakistan, Rusya, Ukrayna, Türkiye) bazında analiz edilmektedir. Verilerin yetersizliğinden dolayı analize Özbekistan dâhil edilmemiştir. Öncelikle literatür taraması sunulmakta, sonra ekonometri yöntemi ve veri seti hakkında bilgi verilmekte, daha sonra oluşturulan Panel Veri regresyon modeli ve sonuçlarının açıklaması yapılmaktadır.

5.1. Literatür Taraması

Bu kısımda dünyada, çeşitli BDT ülkeleri ve Türkiye hakkında bugüne kadar yapılan özelleştirme ile makro ekonomik değişkenler ile ilişkisine yönelik, literatür taraması yapılmıştır.

Dünya'da 80'li yıllarda Neo-liberal politikası olan küreselleşmenin bir ürünü olarak özelleştirme yaygınlaşmıştır. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye'de gerçekleşen özelleştirme uygulamalarının olumsuz sonuçlarının ortaya çıkmasından dolayı özelleştirme sorgulanmaya başlamıştır. Dünyada özelleştirme uygulamalarının sonuçlarına yönelik birçok ampirik çalışma yapılmıştır.

Havrylyshyn, Izvorski ve Van Rooden (1998) çalışmasında, 1990-1997 yıllar arasında geçiş ekonomileri ülkelerindeki özelleştirme uygulamalarının regresyon analizini yapmıştır. Gerçekleştirilen yapısal reformların sonucunda: 1990-1993 yıllar arasında geçiş ekonomileri ülkelerinin çoğunun üretiminde bir düşüş yaşanmıştır;

1994-1997 yılları arasında ise, yapısal reformlar büyümede olumlu sonuçlar vermiştir.²³⁴

Barnett (2000) çalışmasında, ampirik regresyon analizi özelleştirme hipotezinin olumlu olduğunu desteklemektedir. Özelleştirme ile GSYİH arasında olumlu ilişki bulunmuştur. Berg (1999) ve Havrylyshyn, Izvorski, Van Rooden'a (1998) göre, özelleştirme geçiş ekonomilerinde büyümeyi olumlu etkilemesi sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte analizde özelleştirme ile işsizlik arasında uzun vadede olumsuz ilişki bulunmuştur.²³⁵

Brown, Earle ve Telegdy (2004) çalışmasında, Romanya, Macaristan, Rusya ve Ukrayna ülkelerinde özelleştirme öncesi ve sonrası verimlilik etkilerinin Panel Veri analizini yapmıştır. Romanya (%20-%36), Macaristan (%14-%31) ve Ukrayna'da (%2-%6) özelleştirmenin verimliliğe etkisinin olumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Rusya'da (%0-%7) ise, bunun tersine özelleştirmenin verimliliğe olumsuz etkisi ortaya çıkmıştır. Özelleştirmenin etkisi Romanya ve Macaristan hemen görülerek, Ukrayna'da ise, etkisini üç yıl sonra göstermiştir. Rusya'da beşinci yıla kadar olumsuz etkilemiştir. Özelleştirme öncesi verimliliği analiz edersek: Romanya ve Macaristan'da yabancı yatırımcılara satılan şirketler çalışanların kariyerlerini teşvik etmektedir; Ukrayna ve Rusya'da özelleştirilen şirketlerin yabancı yatırımcılara özelleştirmeden önceki iki yılda olumsuz verimliliğin ortaya çıkması çalışanların işten çıkarılmalarını beklediklerinden dolayı daha çok işletme varlıklarını soymakla ilgilenmiştir.²³⁶

Bennett, Estrin, Maw ve Urga (2004) çalışmasında, geçiş ekonomileri göstergelerine özelleştirme yöntemlerinin etkisini araştırmıştır. Burada Panel Veri yöntemiyle 1990-2001 yılları arasında 23 ülkede büyüme oranları incelenmiştir. Buna göre büyüme, ülke ve zaman faktörlerinin yanı sıra yatırım, istihdam ve işgücü kalitesinin artmasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte geçiş dönemine özgü birçok kurumsal unsur olarak özellikle özel sektör payı ve sermaye

²³⁴ Oleh Havrylyshyn, Ivailo Izvorski, Ron Van Rooden, "Recovery And Growth In Transition Economies 1990-1997: A Stylized Regression Analysis", IMF WP, No: 141, 1998, pp. 33-34.

²³⁵ Steven Barnett, "Evidence On The Fiscal And Macroeconomic Impact Of Privatization", IMF WP, No: 130, 2000, pp. 20-22.

²³⁶ J. David Brown, John Earle, Almos Telegdy, "Does Privatization Raise Productivity? Evidence From Comprehensive Panel Data On Manufacturing Firms In Hungary, Romania, Russia, And Ukraine", CERT, No: 10, 2004, pp. 31-32.

piyasasının gelişimi ekonomik kalkınma için belirleyici olmuştur. Diğer özelleştirme yöntemlerinin içinde doğrudan satış yöntemiyle sermaye kaynaklarına erişimi kolaylaştırdığı için şirketler yatırım yaptıklarından etkili sonuç vermektedir. Bu analiz özellikle GOÜ'ler için önemli sonuçlar vermektedir.²³⁷

King ve Hamm (2006) çalışmasında, geçiş ekonomileri ülkelerinde halka arz yöntemiyle gerçekleşen özelleştirmenin büyüme, devlet kapasitesi ve mülkiyet hakları ile ilişkisinin regresyon analizini yapmıştır. Analize göre, 1990'dan 2003 yılına kadar halka arz yöntemiyle özelleştirme uygulayan ülkelerin uygulamayan ülkelerle kıyasla Kişi başına GSYİH'sında %46,2 az büyüme gerçekleşmiştir. Halka arz yöntemli özelleştirmenin devlet kapasite göstergesini olumsuz etkilemektedir ve bu standart sapmadan daha fazla olmaktadır. Halka arz yöntemli özelleştirmeyi uygulayan ülkelerde uygulamayan ülkelerle kıyasla güvensiz mülkiyet hakları ve sözleşmeleri bildiren şirketler sayısı %14 fazla olmuştur.²³⁸

Koyuncu, Ozturkler ve Yilmaz (2010) çalışmasında, 27 geçiş ekonomi ülkelerindeki özelleştirmenin yolsuzluğa etkisinin 1995-2008 yıllar arasındaki Panel Veri analizini yapmıştır. Analize göre, özelleştirme ile yolsuzluk arasında olumsuz ilişki bulunmuştur. Böylece geçiş ekonomi ülkelerinde kamu işletmelerindeki istihdamın artmasıyla yolsuzluk da artmaktadır. Özelleştirme ile birlikte yolsuzluğun azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.²³⁹

Cieslik ve Tarsalewska (2013) çalışmasında, dışa açılmanın iki kalemi olan ithalat ve Doğrudan Yabancı Yatırımları (DYY) kontrol edildikten sonra geçiş ülkelerindeki özelleştirme, yakınsama ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Panel Veri analizini yapmıştır. Özelleştirme sonuçları, ekonomik büyüme ile küçük çaplı özelleştirme arasında olumlu ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Gelir

²³⁷ John Bennett, Saul Estrin, James Maw, Giovanni Urga, "*Privatisation Methods And Economic Growth In Transition Economies*", Nota Di Lavoro, Fondazione Eni Enrico Mattei, No: 105, 2004, pp. 22-23.

²³⁸ Lawrence King, Patrick Hamm, "*The Governance Grenade: Mass Privatization, State Capacity and Economic Development in Postcommunist and Reforming Communist Societies*", Conference Papers American Sociological Association, Annual Meeting, 2006, pp. 24-25.

²³⁹ Cuneyt Koyuncu, Harun Ozturkler, Rasim Yilmaz, "*Privatization and Corruption in Transition Economies: a Panel Study*", Journal of Economic Policy Reform, Vol: 13, No: 3, 2010, pp. 281-283.

yakınsaması etkisinden dolayı özelleştirme ile dışa açılma geçiş ekonomisi ülkelerindeki ekonomik büyümeye kalıcı şekilde etkilememektedir.²⁴⁰

Erden ve Bolatoglu (2015) çalışmasında, geçiş ekonomileri ülkelerindeki özelleştirme gelirlerinin mali değişkenler üzerindeki etkisinin Panel Veri regresyon analizini yapmıştır. Özelleştirme gelirlerindeki artış kamu harcamalarına oranla artış göstermektedir. Özelleştirme gelirleri kamu borçları ödemelerini çok az etkilemektedir. Özelleştirme gelirleri ile kamu gelirleri arasında olumsuz ilişki bulunmuştur. Bu konuda Barnett (2000), Katsoulakos ve Likoyanni (2002), Jeronimo (2000) vb. tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarıyla uyuşmamaktadır. Bunun sebepleri ise: bu çalışmada geçici spesifikasyonlar yerine ampirik modelleri uygun teorik çerçeveye dayandırılması; sadece geçiş ekonomilerini örnek alması ve on yıl yerine yirmi yıllık zaman aralığını baz almasından kaynaklanmaktadır. Böylece bu sonuçlara göre, özelleştirme gelirleri arttıkça kamu harcamaları artmaktadır. Bununla birlikte, özelleştirme gelirleri, kamu hükümetin kamu borçlarını azaltma ya da borçların ödenmesi için kullanmaya teşvik etmeden kamu gelirleri ikame etmektedir. Fakat özelleştirme gelirlerinin bir defaya mahsus ve düzensiz bir yapıda olması zor durum yaratmaktadır.²⁴¹

Koyuncu (2016) çalışmasında, 21 geçiş ekonomi ülkelerinde 1990-2008 yılları arasındaki özelleştirmenin ekonomik büyümeye etkisinin Panel Veri analizini yapmıştır. Analize göre, altı özelleştirme göstergesi ile iki büyüme göstergesi arasında olumlu korelasyon bulunmuştur. Böylece diğer ekonomik faktörlerle birlikte özelleştirmenin ekonomik büyümeye olumlu etkisi desteklenebilmektedir.²⁴²

İzgi ve Ay çalışmasında (2016), 2001-2011 yıllar arasında Türkiye’de on sekiz enerji dağıtıcı işletmelerin özelleştirilmesinden elde edilen gelirlerin mikro ve makro değişkenlerle ilişkisinin regresyon analizini yapmıştır. Analizin sonuçlarına göre, enerji şirketi varlığındaki transformatörlerin sayısının işletilmesi açısından özelleştirme gelirleri üzerindeki etkisi zayıf olmaktadır. Kaçak-kayıp oranı

²⁴⁰ Andrzej Cieslik, Monika Tarsalewska, “*Privatization, Convergence, and Growth*”, Eastern European Economics, Vol: 51, No: 1, 2013, pp. 16-17.

²⁴¹ Lutfi Erden, Nasip Bolatoglu, “*Fiscal Responses To Privatisation In Transition Economies: An Empirical Assessment*”, Journal Of International Development, No: 27, 2015, pp. 140-141.

²⁴² Jülide Yalçinkaya Koyuncu, “*Does Privatization Affect Economic Growth?: An Evidence From Transition Economies*”, Anadolu U, Journal of Social Sciences, Vol: 16, No: 3, 2016, pp. 54-57.

özelleştirme gelirlerini düşürmektedir. Yıllık enerji satış geliri, yıllık kâr ve verimlilik nüfus artışı, abone sayısı ve coğrafi özelliklerine bağlı olmaktadır.²⁴³

Yukarıdaki ampirik çalışmaların sonuçlarına göre: özelleştirmenin büyüme (Havrylyshyn, Izvorski ve Van Rooden (1998), Barnett (2000), Bennett, Estrin, Maw ve Urga (2004), Cieslik ve Tarsalewska (2013), Koyuncu (2016)) ve verimlilik (Brown, Earle ve Telegdy (2004)) arasında olumlu ilişkisi bulunmuştur; özelleştirme ile işsizlik (Barnett (2000)) arasında olumsuz ilişki bulunmuştur; özelleştirme gelirleri ile kamu gelirleri (Erden ve Bolatoglu (2015)) arasında olumsuz ilişki bulunmuştur.

5.2. Analizde Kullanılan Ekonometri Yöntem ve Açıklamalar

Çeşitli Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ve Türkiye’de özelleştirme gelirleri ile GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve DYY arasındaki ilişkisi 1994-2015 döneminde, model kurularak Panel Veri analizi yapılmıştır. Bu ampirik analizin yukarıdaki çalışmalardan farkı, özelleştirmenin ekonomik ve mali perspektiften analizinin yapılmasıdır.

5.2.1. Panel Veri Analizi

Panel Veri, “zaman boyutuna sahip yatay kesit veriler, başka deyişle panel veriler kullanılarak oluşturulan panel veri modelleri yardımıyla ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemi olmaktadır. Panel veri analizinde, yatay kesit birim sayısının (N) dönem sayısından (T) fazla (N>T)” olduğunda rastlanmaktadır.²⁴⁴

Genellikle “panel veri modeli;

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it} X_{it} + U_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (1. \text{Formul})$$

²⁴³ Ercan İzgi, Selim Ay, “*A Parametric Study On Privatization Revenues Of The Electricity Distribution Companies In Turkey*”, TÜBİTAK, Turkish Journal Of Electrical Engineering & Computer Sciences, No: 24, 2016, p. 992.

²⁴⁴ Ferda Yerdelen Tatoğlu, *Panel Veri Ekonometrisi STATA Uygulamalı*, Beta: İstanbul, 2016, s. 4.

şeklinde yazılabilmektedir. Y - bağımlı değişken, X_k – bağımsız değişkenler, α – sabit parametre, β – eğim parametreleri, U – hata terimi olmaktadır. i (alt indis) - birimleri (birey, firma, şehir, ülke vb.), t (alt indis) – zaman (gün, ay, yıl vb.) belirtmektedir. Bu değişkenlerin, parametrelerin ve hata teriminin i ve t alt indisini olması, panel veri setine sahip olduğunu açıklamaktadır. Bu modelde sabit ve eğim parametreleri birimlere ve zamana göre değer” taşımaktadır.²⁴⁵

Panel veri modelleri, veri setlerinin her bir kesitteki uzunluğunun özelliğine göre dengeli ve dengesiz panel olarak ikiye ayrılmaktadır.

Panel veri setinde, her birime eşit sayıda zaman dönemi olmaması durumu dengesiz panel olmaktadır, bundan dolayı dengesiz panel, eksik veri probleminin özel bir durumu yansıtmaktadır. Böylece dengeli panele kıyasla dengesiz panel veri modellerinde zaman döneminin birimlere göre değişmesini modele yansıtmaktadır.²⁴⁶

Panel veri modellerinin diğer modellere (zaman serileri ve kesit veriler) kıyasla avantajları aşağıdaki gibidir:²⁴⁷

- Panel veri analizi, zaman serileri ve kesit verilere kıyasla çok sayıda ülkenin analize birlikte dâhil edilebilmektedir.
- Panel veri analizi, karmaşık davranışsal modelleri kurmada ve test etmede başarılıdır.
- Panel verilerin analizlerinde tespit edilemeyen etkileri saptamak ve ölçmek konusunda başarılıdır.
- Bireylerin sahip oldukları davranışlara ilişkin değişikliklerin modelinin kurulmasında fazla esneklik vermektedir.
- Panel veri analizi, bireysel heterojenliğin kontrolünü sağlayabilmektedir.
- Panel veri analizleri, dinamik düzenlemelerle ilgili iyi sonuçlar sunmaktadır.
- Panel veri analiz tekniği aracılığıyla bilgi elde edilerek çok fazla olasılığın elde edilmesi, değişkenler arasındaki doğrusal bağlantının azaltılması

²⁴⁵ Ferda Yerdelen Tatoğlu, a.g.e., ss. 4-5.

²⁴⁶ Selahattin Güriş, Şaban Kızıllarlan, “*Dengesiz Panel Veri Modeli ile EM Algoritması Sonuçlarının Karşılaştırılması*”, M.Ü. Öneri Dergisi, C: 12, S: 47, 2017, s. 20.

²⁴⁷ İbrahim Bakırtaş, Mümin Atalay Çetin, “*Yenilenebilir Enerji Tüketimi ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G-20 Ülkeleri*”, Sosyoekonomi, Vol: 24, No: 28, 2016, s. 136.

yoluyla serbestlik derecesinin artması etkin sonuçların elde edilmeyi sağlamaktadır.

Panel veri analizinde, birim veya zaman etkisi mevcut değilse Klasik model, mevcutsa Sabit etkiler modeli ve Tesadüfi etkiler modellerinden biri kullanılmaktadır. Aşağıdaki başlıklarda Sabit etkiler modeli ve Tesadüfi etkiler modeli ile Hausman testi incelenecektir.

5.2.2. Sabit Etkiler Modeli

Birleşmiş regresyon yöntemi eşzamanlı korelasyonu hesaba katmamaktadır ve tüm kesitsel üniteleri aynı katsayı vektörüne sahip olduğunu varsaymaktadır. Panel veri çalışmalarında kesitsel birimler arasındaki farklılıkların sabit dönemde farklılıklar tarafından yakalanabileceğine inanılırsa, bu modelin formülasyonu sabit etki modeline götürmektedir. Bu modelde en küçük kareler kukla değişken modeli (LSDV) veya kovaryans modeli denmektedir. Modelin temel amacı, veri setindeki her birim için bilinmeyen sabit terimleri tahmin etmektir. Bireysel sabit terimlerin üniteler arasında sabit olduğu varsayılırsa, sıradan en küçük kareler modeldeki katsayıların tutarlı ve verimli tahminlerini sağlamaktadır.²⁴⁸

Sabit etkiler modeli, sabit terim her bir yatay kesit birim için farklı değer almaktadır. Bundan dolayı sabit katsayı, sabit bir değişken gibi kabul edilebilmektedir. Bununla birlikte “bu modellerde bağımsız değişkenlerin, özellikle terimi ile korelasyonsuz olduğu varsayıldığında, birim etki ve bağımsız değişkenlerin korelasyonlu olmasına izin verilmektedir”.²⁴⁹

5.2.3. Tesadüfi Etkiler Modeli

“Tesadüfi etkiler modeli, başlangıç noktasını tesadüfi değişken olarak tanımlamaktadır. Panel veri analizinin ilk adımı sabit ve tesadüfi etkiler modellerinin birinin seçilmesi ile başlamaktadır. Tesadüfi etkiler modelinin varsayımlarının doğru

²⁴⁸ Timur Han Gür, **External Debt and Empirical Models for Country Risk Assessment**, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara, No: 117, 1998, pp. 40-41.

²⁴⁹ Ferda Yerdelen Tatoğlu, a.g.e., s. 80.

olması durumunda sabit etkiler modeli de tutarlı sonuçlar vermektedir. Ancak tesadüfi etkiler modelinin sonuçları daha etkindir. Tesadüfi etkiler modelinin varsayımlarının geçerli olmaması durumu mevcut ise, tesadüfi etkiler modeli tutarsız” sonuçlara ulaşmaktadır.²⁵⁰

Sabit etkiler modelinde olduğu gibi, tesadüfi etkiler modelinde de her birim için farklı kesişme terimleri önermektedir ve kesişmeler zaman içinde sabit olmaktadır ve açıklanan değişkenler arasındaki ilişkiler kesitsel zamansal olarak aynı kabul edilmiştir. Bununla birlikte, tesadüfi etkiler modelinde, her yatay kesitsel birim için kesişim noktalarının, α genel bir kesişim noktasından ve kesitsel olarak değişen fakat zamanla sabit olan tesadüfi bir değişkenlerden kaynaklandığı varsayılmaktadır.²⁵¹

5.2.4. Hausman Testi

Değişkenler arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını araştırmada en yaygın yaklaşım Hausman testidir. Genellikle, Hausman testi, sıfıra (boş) hipotezin doğru olup olmadığına bakılmaksızın tutarlı olan bir kestiriciyi, sıfır hipotez altında verimli fakat tutarlı olan ancak alternatif hipotez altında olmayan alternatif bir kestirimciyle karşılaştırmayı içermektedir.²⁵²

“Sabit ve tesadüfi etkiler tahmincilerinden hangisinin tercih edileceğinin belirlenmesi için Hausman testi kullanılmaktadır. Bu testte sıfır hipotezi tesadüfi etkiler modelinin doğru olduğu şeklinde kurulmuş ve eğer testin sonucunda Ki-kare değerinin olasılığı %1’den küçük olması durumunda sabit etkiler modelinin doğru olduğu sonucuna” ulaşılacaktır.²⁵³

“Hausman test istatistiği, yatay kesite özgü bireysel etkiler (ϵ_i) ile açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonu test etmektedir. Bu test istatistiği asimptotik χ^2 dağılımına sahiptir. Sıfır hipotezinin reddedilmesi, tesadüfi etkiler modeline karşı

²⁵⁰ Selçuk Balı, Mehmet Ozan Cinel, “*Altın Fiyatlarının İMKB 100 Endeksi’ne Etkisi ve Bu Etkinin Ölçümlenmesi*”, Atatürk Ü.İ.İ.B. Dergisi, Cilt 25, Sayı 3-4, 2011, s. 51.

²⁵¹ Chris Brooks, *Introductory Econometrics for Finance*, New York, Cambridge U. Press, 2008, p. 498.

²⁵² Mans Söderbom, Francis Teal, Markus Eberhardt, Simon Quinn, Andrew Zeitlin, *Empirical Development Economics*, New York: Routledge, 2015, p. 145.

²⁵³ Rahmi Çetin, “*Ekonomik Özgürlüğün Gelir Düzeyi Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi Yöntemiyle İncelenmesi*”, E.O.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, No: 8, 2, 2013, s. 43.

sabit etkiler modelinin kabul edilmesi gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır. Bu bağlamda hipotezler aşağıdaki gibi de oluşturulabilmektedir:²⁵⁴

- **H₀**: $E(\epsilon_i|X_{it}) = 0$ Ülke ve zaman etkileri tesadüfidir.

(ϵ_i) ile açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon yok.

- **H₁**: $E(\epsilon_i|X_{it}) \neq 0$ Ülke ve zaman etkileri sabittir.

(ϵ_i) ile açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon var” olduğu anlamına gelmektedir.

5.3. Analizdeki Değişkenlerin Belirlenmesi

5.3.1. Veri Seti Açıklamaları

Çalışmada, 1994-2015 yılları arasında Kazakistan, Rusya, Ukrayna ve Türkiye'nin yıllık panel verileri kullanılarak özelleştirme gelirleri ile GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve DYY'ye ilişkisi araştırılmıştır. Özbekistan'ın özelleştirme gelirleri verilerinin eksik olduğundan dolayı Panel Veri analizi modeline dâhil edilmemiştir.

Bağımlı değişken (y) olan özelleştirme gelirleri değişkeni ülkelerin Devlet Bütçesi, Devlet Hazinesi, Merkez Bankası, İstatistik Kurumları ve Özelleştirme kurumlarının verilerinden alınmıştır. Bağımsız değişkenler (x_n) olan GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve DYY verileri Dünya Bankası'nın Dünya Gelişmişlik Göstergeleri'nden (World Development Indicators) derlenmiştir.

Tüm veriler yıllık ve ABD Doları bazında hesaplanmıştır. Panel Veri analizinde kullanılan verilerle uyumluluk göstermesi açısından modelde Cari GSYİH ve Cari Kişi Başına GSYİH verileri Reel hale getirilmiştir.

Panel Veri modeli STATA programında uygulanmıştır. Modeldeki tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır. Değişkenlerin logaritması aşağıdaki gibi kurulmuştur:

²⁵⁴ Ahmet Karaaslan, Fazlı Yıldız, “*Telekomünikasyon Sektöründe Regülasyon ve Özelleştirmenin Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*”, Celal Bayar Ü., İ.İ.B.F., Yönetim ve Ekonomi, Cilt 18, Sayı 2, 2011, s. 10.

$$\begin{aligned} \text{Ln og} &= \log (\text{og}); \\ \text{Ln gsyih} &= \log (\text{gsyih}); \\ \text{Ln gsyihkb} &= \log (\text{gsyihkb}); \\ \text{Ln dbs} &= \log (\text{dbs}); \\ \text{Ln io} &= \log (\text{io}); \\ \text{Ln dyy} &= \log (\text{dyy}); \end{aligned}$$

Panel Veri modeli aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$$\begin{aligned} \text{Ln gsyih}_{it} &= \beta_0 + \beta_1 \text{Ln og}_{it} + U_{it}; & (2. \text{ Formül}) \\ \text{Ln gsyihkb}_{it} &= \beta_0 + \beta_1 \text{Ln og}_{it} + U_{it}; & (3. \text{ Formül}) \\ \text{Ln dbs}_{it} &= \beta_0 + \beta_1 \text{Ln og}_{it} + U_{it}; & (4. \text{ Formül}) \\ \text{Ln io}_{it} &= \beta_0 + \beta_1 \text{Ln og}_{it} + U_{it}; & (5. \text{ Formül}) \\ \text{Ln dyy}_{it} &= \beta_0 + \beta_1 \text{Ln og}_{it} + U_{it}. & (6. \text{ Formül}) \end{aligned}$$

Burada 2, 3, 4, 5 ve 6 Formül'lerinde kullanılan değişkenlerin kısaltmaları aşağıdaki gibidir:

- og = Özelleştirme Gelirleri,
- gsyih = Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla,
- gsyihkb = Kişi Başına Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla,
- dbs = Dış Borç Stoku,
- io = İşsizlik,
- dyy = Doğrudan Yabancı Yatırımları'dır.

Panel Veri analizini STATA programında yapmak üzere Tablo 17, 18, 19 ve 20'de BDT ülkeleri ve Türkiye'nin özelleştirme gelirleri, GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve DYY verilerine yer verilmiştir.

Tablo 17. Panel Veri Analizine Dâhil Edilen Kazakistan ve Verileri

Ülke (id)	Yıl (t)	og (y)	gsyih (x1)	gsyihkb (x2)	dbs (x3)	io (x4)	dyy (x5)
Kazakistan	1994	314900000.00	2236930000000000.00	1,39E+04	2789564000.00	7.50	659700000.00
Kazakistan	1995	0.00	82487073065.00	5,22E+03	3750246000.00	11.00	964200000.00
Kazakistan	1996	514660000.00	61149296026.00	3,93E+03	2922217000.00	13.00	1137000000.00
Kazakistan	1997	4968000000.00	55553714444.00	3,62E+03	4077950000.00	13.00	1321400000.00
Kazakistan	1998	578340000.00	52453188183.00	3,48E+03	6074809000.00	13.10	1151400000.00
Kazakistan	1999	0.00	35294596516.00	2,36E+03	6600353000.00	13.50	1587000000.00
Kazakistan	2000	300000000.00	32606043884.00	2,19E+03	12890153000.00	12.80	1282524399.10
Kazakistan	2001	107710000.00	35845775291.00	2,41E+03	15339983000.00	10.40	2834998600.00
Kazakistan	2002	17329331.60	37670640032.00	2,54E+03	18437238000.00	9.30	2590217570.00
Kazakistan	2003	41089117.30	42180154352.00	2,83E+03	23226794000.00	8.80	2092028800.00
Kazakistan	2004	23564511.20	50886376182.00	3,39E+03	33233116000.00	8.40	4157208487.00
Kazakistan	2005	115229341.90	57123671734.00	3,77E+03	43857020000.00	8.10	2546065710.00
Kazakistan	2006	1313546765.50	66615036633.00	4,35E+03	74429318000.00	7.80	7611168450.00
Kazakistan	2007	1083408800.80	74679406571.00	4,82E+03	96232044000.00	7.30	11972842988.80
Kazakistan	2008	1102949755.70	78587521936.00	5,01E+03	106730797000.00	6.60	16818890680.00
Kazakistan	2009	925602140.10	64853015266.00	4,03E+03	109734323000.00	6.60	14275888207.00
Kazakistan	2010	761543241.10	69669340349.00	4,27E+03	119144529000.00	5.80	7456117901.10
Kazakistan	2011	567245281.70	75185990621.00	4,54E+03	124316663000.00	5.40	13760291528.50
Kazakistan	2012	620039304.10	77466878535.00	4,61E+03	135497705000.00	5.30	13648134373.80
Kazakistan	2013	956597325.40	80487942884.00	4,72E+03	149653071000.00	5.20	9946760285.30
Kazakistan	2014	1531989153.20	71217617504.00	4,12E+03	157651405000.00	5.10	7597703264.30
Kazakistan	2015	1140704014.80	58240187034.00	3,32E+03	154287591000.00	5.00	4020706466.10

Kaynak: Veriler Tablo 35, 36, 38, 40, 41 ve 42'den derlenmiştir.

Tablo 18. Panel Veri Analizine Dâhil Edilen Rusya ve Verileri

Ülke (id)	Yıl (t)	og (y)	gsyih (x1)	gsyihkb (x2)	dbs (x3)	io (x4)	dyy (x5)
Rusya	1994	0.00	219487000000000000.00	1,48E+05	122341256000.00	8.10	690000000.00
Rusya	1995	1001630000.00	9198400000000000.00	6,20E+04	122049340000.00	9.40	2065000000.00
Rusya	1996	1192030000.00	6217780000000000.00	4,20E+04	126999354000.00	9.70	2579000000.00
Rusya	1997	4177630000.00	5546940000000000.00	3,75E+04	128143834000.00	11.80	4864643873.40
Rusya	1998	909000000.00	3150620000000000.00	2,13E+04	175719273000.00	13.30	2761260000.00
Rusya	1999	761000000.00	1323690000000000.00	8,99E+03	180043059000.00	13.00	3309430000.00
Rusya	2000	314400000.00	1273080000000000.00	8,68E+03	146665111000.00	10.60	2714230000.00
Rusya	2001	1103020000.00	1288250000000000.00	8,83E+03	141151650000.00	9.00	2748285600.00
Rusya	2002	120980000.00	1254950000000000.00	8,64E+03	138446861000.00	7.90	3461131800.00
Rusya	2003	286880000.00	1374910000000000.00	9,51E+03	185905049000.00	8.20	7958120200.00
Rusya	2004	4633000000.00	1571850000000000.00	1,09E+04	214206936000.00	7.80	15444370800.00
Rusya	2005	165360.00	1701600000000000.00	1,19E+04	249832035000.00	7.10	15508061500.00
Rusya	2006	1528042981.20	1914760000000000.00	1,34E+04	311265307000.00	7.10	37594764000.00
Rusya	2007	728122426.40	2206630000000000.00	1,55E+04	416308043000.00	6.00	55873680300.00
Rusya	2008	445563591.50	2393150000000000.00	1,68E+04	419280877000.00	6.20	74782907000.00
Rusya	2009	1444677838.80	1726900000000000.00	1,21E+04	406431158000.00	8.30	36583098400.00
Rusya	2010	2272526630.50	1884940000000000.00	1,32E+04	417891602000.00	7.30	43167769100.00
Rusya	2011	3731650530.40	2034010000000000.00	1,42E+04	544357733000.00	6.50	55083632500.00
Rusya	2012	8423631665.60	1988980000000000.00	1,39E+04	591835361000.00	5.50	50587554700.00
Rusya	2013	11940697426.02	1966370000000000.00	1,37E+04	668508338000.00	5.50	69218898709.00
Rusya	2014	120960469624.30	1659500000000000.00	1,15E+04	549630538000.00	5.20	22890510447.00
Rusya	2015	2865050914.20	9994050000000000.00	6,94E+03	467719708000.00	5.60	6478400000.00

Kaynak: Veriler Tablo 35, 36, 38, 40, 41 ve 42'den derlenmiştir.

Tablo 19. Panel Veri Analizine Dâhil Edilen Ukrayna ve Verileri

Ülke (id)	Yıl (t)	og (y)	gsyih (x1)	gsyihkb (x2)	dbb (x3)	io (x4)	dyy (x5)
Ukrayna	1994	0.00	4041800000000000.00	7,78E+04	5636654000.00	6.80	159000000.00
Ukrayna	1995	0.00	6887820000000000.00	1,34E+04	8429952000.00	5.60	267000000.00
Ukrayna	1996	0.00	3841210000000000.00	7,52E+03	9538675000.00	7.60	521000000.00
Ukrayna	1997	0.00	3687530000000000.00	7,29E+03	11133854000.00	8.90	623000000.00
Ukrayna	1998	0.00	2737470000000000.00	5,46E+03	13068986000.00	11.30	743000000.00
Ukrayna	1999	0.00	1619540000000000.00	3,26E+03	15747796000.00	11.60	496000000.00
Ukrayna	2000	950.00	1302570000000000.00	2,65E+03	13909675000.00	11.60	595000000.00
Ukrayna	2001	29110000.00	1439750000000000.00	2,96E+03	22203221000.00	10.90	792000000.00
Ukrayna	2002	1790000000.00	1530430000000000.00	3,18E+03	23480138000.00	9.60	693000000.00
Ukrayna	2003	4211000000.00	1671100000000000.00	3,50E+03	25860632000.00	9.10	1424000000.00
Ukrayna	2004	2241700000.00	1880670000000000.00	3,96E+03	32104403000.00	8.60	1715000000.00
Ukrayna	2005	4700600000.00	2003300000000000.00	4,25E+03	35095346000.00	7.20	7808000000.00
Ukrayna	2006	480000000.00	2181240000000000.00	4,66E+03	54264718000.00	6.80	5604000000.00
Ukrayna	2007	235000000.00	2355100000000000.00	5,06E+03	80748370000.00	6.40	1019300000.00
Ukrayna	2008	178100000000.00	2307590000000000.00	4,99E+03	99354541000.00	6.40	1070000000.00
Ukrayna	2009	952148.00	1329110000000000.00	2,89E+03	105064101000.00	8.80	4769000000.00
Ukrayna	2010	136666.00	1360130000000000.00	2,97E+03	124297079000.00	8.10	6451000000.00
Ukrayna	2011	14200000000.00	1428720000000000.00	3,13E+03	135464770000.00	7.90	7207000000.00
Ukrayna	2012	82869800000.00	1427960000000000.00	3,13E+03	132069382000.00	7.50	8175000000.00
Ukrayna	2013	18029997.00	1427650000000000.00	3,14E+03	147656446000.00	7.20	4509000000.00
Ukrayna	2014	898989898.00	89659779299.00	1,98E+03	131206395000.00	9.30	847000000.00
Ukrayna	2015	55555555.00	43987875400.00	9,73E+02	122825244000.00	9.10	305000000.00

Kaynak: Veriler Tablo 35, 36, 38, 40, 41 ve 42'den derlenmiştir.

Tablo 20. Panel Veri Analizine Dâhil Edilen Türkiye ve Verileri

Ülke (id)	Yıl (t)	og (y)	gsyih (x1)	gsyihkb (x2)	dbb (x3)	io (x4)	dyy (x5)
Türkiye	1994	411754739.00	1867000000000000.00	3,24E+04	66249182000.00	8.60	608000000.00
Türkiye	1995	572456490.00	1293790000000000.00	2,17E+04	73781102000.00	7.60	885000000.00
Türkiye	1996	291998907.00	7822220000000000.00	1,32E+04	80624827000.00	6.60	722000000.00
Türkiye	1997	465517964.00	4519870000000000.00	7,48E+03	84719907000.00	6.80	805000000.00
Türkiye	1998	1019715144.00	2692870000000000.00	4,39E+03	96953866000.00	6.90	940000000.00
Türkiye	1999	38328651.00	1619660000000000.00	2,60E+03	101784253000.00	7.70	783000000.00
Türkiye	2000	2716535851.00	1158490000000000.00	1,83E+03	116799282000.00	6.50	982000000.00
Türkiye	2001	119801096.00	55730818805.00	8,68E+02	112946286000.00	8.40	3352000000.00
Türkiye	2002	536475542.00	48113916914.00	7,39E+02	129536814000.00	10.40	1082000000.00
Türkiye	2003	187087491.00	50865419353.00	7,70E+02	144120744000.00	10.50	1702000000.00
Türkiye	2004	1282842129.00	58567245463.00	8,74E+02	159679402000.00	10.80	2785000000.00
Türkiye	2005	8222240230.00	67351811336.00	9,93E+02	173648916000.00	10.60	10031000000.00
Türkiye	2006	8096165461.00	67716848807.00	9,86E+02	211098346000.00	8.70	20185000000.00
Türkiye	2007	4258629659.00	77715842078.00	1,12E+03	259957215000.00	8.90	22047000000.00
Türkiye	2008	6259205187.00	78310673077.00	1,11E+03	290490681000.00	9.70	19851000000.00
Türkiye	2009	2274985158.00	62583480835.00	8,78E+02	278780871000.00	12.60	8585000000.00
Türkiye	2010	3081691179.00	70505741220.00	9,75E+02	300526166000.00	10.70	9099000000.00
Türkiye	2011	1358418127.00	68765008975.00	9,35E+02	305015656000.00	8.80	16176000000.00
Türkiye	2012	3020692247.00	65492979262.00	8,75E+02	336738668000.00	8.10	13282000000.00
Türkiye	2013	12485548323.00	64377278806.00	8,45E+02	389220698000.00	8.70	12457000000.00
Türkiye	2014	6340900561.00	57690434354.00	7,44E+02	400874005000.00	9.90	12765000000.00
Türkiye	2015	1996042253.00	48260826122.00	6,13E+02	397923067000.00	10.20	16899000000.00

Kaynak: Veriler Tablo 35, 36, 38, 40, 41 ve 42'den derlenmiştir.

5.4. Panel Veri Analiz Sonuçları ve Değerlendirme

Kazakistan, Rusya, Ukrayna ve Türkiye'nin 1994-2015 yılları arasında yıllık verileri kullanılan bu çalışmada özelleştirme gelirleri ile GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik ve DYY'nin arasındaki ilişkisinin Panel Veri analizi sabit ve tesadüfi etkiler yöntemleriyle test edilmiştir.

5.4.1. Klasik Modelin F Testi

Sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli içinden hangisinin kullanılacağını klasik modelin test sonuçlarına göre karar verilmesi daha güvenilirdir. Klasik modelin geçerliliğini, diğer değişle birim ve/veya zaman etkilerinin olup olmadığını test etmek için F testi kullanılmaktadır.

Tablo 21. ANOVA F Testi

```

. xtset id t
panel variable:      id (strongly balanced)
time variable:      t, 1 to 22
delta:              1 unit
. xtreg og (y) gsyih (x1) gsyihkb (x2) dbs (x3) io (x4) dyy (x5), fe
Sabit etkiler regresyonu
(Fixed-effects (within) regression)      Number of obs =      88
Group variable:      id                  Number of groups =    4
R-sq:  within =      0.0156              Obs per group:      min = 22
        between =     0.0247              avg = 22.0
        overall =     0.0136              max = 22
                                          F (5,79) =           0.25
Corr (u_i, Xb) =     -0.0388              Prob > F =           0.9385

```

Og (y)	Coef.	Std.Err	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
gsyih (x1)	4.96e-08	1.61e-07	0.31	0.759	-2.72e-07	3.71e-07
gsyihkb (x2)	-7821.888	21369.06	-0.37	0.715	-50355.94	34712.17
dbs (x3)	-.0097908	.3039338	-0.03	0.974	-.614756	.5951744
io (x4)	-9.74e+09	1.07e+10	-0.91	0.366	-3.11e+10	1.16e+10
dyy (x5)	.2651964	2.523407	0.11	0.917	-4.75752	5.287913
Cons	1.10e+11	1.17e+11	0.94	0.350	-1.23e+11	3.44e+11
sigma_u	4.208e+10					
sigma_e	1.943e+11					
rho	.04480078 (fraction of variance due to u_i)					
F test that all u_i = 0:		F (3,79) = 0.87		Prob > F = 0.4629		

Tablo 21'deki sonuca göre, birim ve zaman etkilerin sıfıra eşit olduğu H_0 hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla birim ve zaman etkilerinin anlamsız olduğu ortaya çıkmaktadır.

5.4.2. Tesadüfi Etkiler Modeli

Tablo 22. Tesadüfi Etkiler Modeli

. xtreg og (y) gsyih (x1) gsyihkb (x2) dbs (x3) io (x4) dyy (x5), re			
Tesadüfi etkiler regresyonu			
(Random-effects GLS regression)		Number of obs =	88
Group variable:	id	Number of groups =	4
R-sq: within =	0.0133	Obs per group: min =	22
between =	0.2471	avg =	22.0
overall =	0.0196	max =	22
		Wald chi2 (5) =	1.64
Corr (u_i, X) =	0 (assumed)	Prob > chi2 =	0.8969

og (y)	Coef.	Std.Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
gsyih (x1)	3.22e-08	1.59e-07	0.20	0.839	-2.79e-07	3.44e-07
gsyihkb (x2)	-7611.863	20833.41	-0.37	0.715	-48444.59	33220.86
dbs (x3)	-.1096582	.2293577	-0.48	0.633	-.559191	.3398747
io (x4)	-1.20e+10	1.03e+10	-1.16	0.245	-3.21e+10	8.19e+09
dyy (x5)	.3287923	2.335879	0.14	0.888	-4.249446	4.907031
Cons	1.46e+11	1.02e+11	1.42	0.155	-5.49e+10	3.46e+11
sigma_u	0					
sigma_e	1.943e+11					
rho	0 (fraction of variance due to u_i)					

5.4.3. Hausman Testi

Gerçekleştirilen testler sonucunda birim veya zaman etkilerinin olduğu anlaşıldığı durumda etkilerin sabit ya da tesadüfi olduğuna karar verilmesi gerektiğinden dolayı tanımlama hatasını sınamak için Hausman testi uygulanmaktadır.

Tablo 23. Hausman Testi

.hausman fe re	Coefficients		(b-B) Difference	Sqrt (diag (V_b-V_B)) S.E.
	(b) fe	(B) re		
gsyih (x1)	4.96e-08	3.22e-08	1.74e-08	2.77e-08
gsyihkb (x2)	-7821.888	-7611.863	-210.0245	4754.577
dbbs (x3)	-.0097908	-.1096582	.0998674	.1994262
io (x4)	-9.74e+09	-1.20e+10	2.23e+09	3.02e+09
dyy (x5)	.2651964	.3287923	-.0635959	.9545961
b = H ₀ ve H ₁ altında tutarlıdır.				
B = H ₁ altında tutarsız, H ₀ altında verimlidir.				
Test: H ₀ : katsayılarıdaki fark sistematik değildir.				
chi2 (1) = (b-B)' [(V_b-V_B) ^ (-1)] (b-B) = 0.54			Prob > chi2 = 0.4611	

Hausman testi H₀: tesadüfi etkiler modeli ve H₁: Sabit etkiler modeli hipotezlerine dayanarak test edilmiştir. Tablo 23'te Hausman testi sonucuna göre, sabit etkiler modelinin olduğunu gösteren sıfır hipotezinin olasılık değeri 0,05'in üstünde seyretmektedir. Bu durumun H₀ reddedilememesi anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla modelde Tek Yönlü ve/veya Birim Etkili Tesadüfi etkiler modeli geçerli olduğundan modelde tesadüfi etkiler modeli tercih edilmiştir. Modele ilişkin tahmin sonuçları Tablo 24'deki gibidir.

Tablo 24. Tesadüfi Etkiler Modeli Sonuçları

. xtreg og (y) gsyih (x1) gsyihkb (x2) dbs (x3) io (x4) dyy (x5), re			
Tesadüfi Etkiler Regresyonu			
(Random-effects GLS regression)		Number of obs =	88
Group variable:	id	Number of groups =	4
R-sq: within =	0.0133	Obs per group:	min = 22
between =	0.2471		avg = 22.0
overall =	0.0196		max = 22
		Wald chi2 (5) =	1.64
Corr (u_i, X) =	0 (assumed)	Prob > chi2 =	0.8969

og (y)	Coef.	Std.Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
gsyih (x1)	3.22e-08	1.59e-07	0.20	0.839	-2.79e-07	3.44e-07
gsyihkb (x2)	-7611.863	20833.41	-0.37	0.715	-48444.59	33220.86
dbs (x3)	-.1096582	.2293577	-0.48	0.633	-.559191	.3398747
io (x4)	-1.20e+10	1.03e+10	-1.16	0.245	-3.21e+10	8.19e+09
dyy (x5)	.3287923	2.335879	0.14	0.888	-4.249446	4.907031
Cons	1.46e+11	1.02e+11	1.42	0.155	-5.49e+10	3.46e+11
sigma_u	0					
sigma_e	1.943e+11					
rho	0 (fraction of variance due to u_i)					

Test edilen modelin katsayılarını yorumlamadan önce modelin birim etkilerin geçerliliğini test etmek için Breusch Ve Pagan Lagrangian Çarpanı ve Düzeltmiş Lagrange Çarpanı Testleri uygulanacaktır.

5.4.4. Breusch Ve Pagan Lagrangian Çarpanı Ve Düzeltilmiş Lagrange Çarpanı Testleri

5.4.4.1. Tesadüfi Etkiler Modelinde Birim Etkinin Varlığını Sınamak İçin Breusch Ve Pagan Lagrangian Çarpanı Testi

Kurulan model, $og(y) [id, t] = xb + u [id] + e [id, t]$ 'dir.

Modelde “x” bağımsız değişkenler ve “y” bağımlı değişken matrisidir. Tahmin sonuçları Tablo 25’te verilmiştir.

Tablo 25. Tesadüfi Etkiler Modelinde Birim Etkinin Varlığını Sınamak İçin Breusch Ve Pagan Lagrangian Çarpanı Testi

Tahmin Sonuçları	Var	sd = sqrt (Var)
og (y)	3.61e+22	1.90e+11
e	3.78e+22	1.94e+11
u	0	0
Test: Var (u) = 0 chibar2 (01) = 0.00 Prob > chibar2 = 1.0000		

Tablo 25’teki sonuca göre, birim etkilerin varyansının 1’e eşit olduğu H_0 hipotezi reddedilememektedir. Dolayısıyla klasik modelin uygun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı modelde heteroskedasite yoktur. Bu sonuca göre modelde tesadüfi etkiler modeli tercih edilmiştir. Modele ilişkin tahmin sonuçları Tablo 26’daki gibidir.

Tablo 26. Tesadüfi Etkiler Modeli Sonuçları

. xtreg og (y) gsyih (x1) gsyihkb (x2) dbs (x3) io (x4) dyy (x5), re		
Tesadüfi Etkiler Regresyonu		
(Random-effects GLS regression)	Number of obs =	88
Group variable: id	Number of groups =	4
R-sq: within = 0.0133	Obs per group: min =	22
between = 0.2471	avg =	22.0
overall = 0.0196	max =	22
	Wald chi2 (5) =	1.64
Corr (u_i, X) = 0 (assumed)	Prob > chi2 =	0.8969

og (y)	Coef.	Std.Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
gsyih (x1)	3.22e-08	1.59e-07	0.20	0.839	-2.79e-07	3.44e-07
gsyihkb (x2)	-7611.863	20833.41	-0.37	0.715	-48444.59	33220.86
dbs (x3)	-.1096582	.2293577	-0.48	0.633	-.559191	.3398747
io (x4)	-1.20e+10	1.03e+10	-1.16	0.245	-3.21e+10	8.19e+09
dyy (x5)	.3287923	2.335879	0.14	0.888	-4.249446	4.907031
Cons	1.46e+11	1.02e+11	1.42	0.155	-5.49e+10	3.46e+11
sigma_u	0					
sigma_e	1.943e+11					
rho	0 (fraction of variance due to u_i)					

5.4.4.2. Tesadüfi Etkiler Modelinde Birim Etkinin Varlığını Sınamak İçin Lagrange Çarpanı ve Genişletilmiş Lagrange Çarpanı Testleri

Hata Bileşeni Modeli İçin Testler:

$$\begin{aligned} \text{Kurulan model,} \quad y [id, t] &= Xb + u [id] + v [id, t] \\ v [id, t] &= \lambda v [id, (t-1)] + e [id, t] \text{ 'dir.} \end{aligned}$$

Tablo 27. Tesadüfi Etkiler Modelinde Birim Etkinin Varlığını Sınamak İçin Lagrange Çarpanı ve Genişletilmiş Lagrange Çarpanı Testleri

Tahmin Sonuçlar	Var	sd = sqrt (Var)
y	3.61e+22	1.90e+11
e	3.78e+22	1.943e+11
u	0	0

Testler:

Tesadüfi etkiler, iki yönlüdür:	
ALM (Var (u) = 0) = 0.22	Pr > chi2 (1) = 0.6395
Tesadüfi etkiler, tek yönlüdür:	
ALM (Var (u) = 0) = -0.47	Pr > N (0,1) = 0.6803

Seri korelasyon:

$$\text{ALM } (\lambda = 0) = 0.01 \quad \text{Pr} > \text{chi2} (1) = 0.9372$$

Ortak test:

$$\text{LM (Var (u) = 0, } \lambda = 0) = 0.27 \quad \text{Pr} > \text{chi2} (2) = 0.8725$$

Buna göre, H_0 reddedilememektedir. Otokorelasyon yoktur. Veriler arasında otokorelasyon olmadığı için, tesadüfi etkiler regresyonu yapılmıştır. Bu sonuca göre, modelde tesadüfi etkiler modeli tercih edilmiştir. Modele ilişkin tahmin sonuçları Tablo 28'deki gibidir.

Tablo 28. Tesadüfi Etkiler Modeli Sonuçları

. xtreg og (y) gsyih (x1) gsyihkb (x2) dbs (x3) io (x4) dyy (x5), re		
Tesadüfi Etkiler Regresyonu		
(Random-effects GLS regression)	Number of obs =	88
Group variable: id	Number of groups =	4
R-sq: within = 0.0133	Obs per group: min =	22
between = 0.2471	avg =	22.0
overall = 0.0196	max =	22
	Wald chi2 (5) =	1.64
Corr (u_i, X) = 0 (assumed)	Prob > chi2 =	0.8969

og (y)	Coef.	Std.Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
gsyih (x1)	3.22e-08	1.59e-07	0.20	0.839	-2.79e-07	3.44e-07
gsyihkb (x2)	-7611.863	20833.41	-0.37	0.715	-48444.59	33220.86
dbs (x3)	-.1096582	.2293577	-0.48	0.633	-.559191	.3398747
io (x4)	-1.20e+10	1.03e+10	-1.16	0.245	-3.21e+10	8.19e+09
dyy (x5)	.3287923	2.335879	0.14	0.888	4.249446	4.907031
Cons	1.46e+11	1.02e+11	1.42	0.155	5.49e+10	3.46e+11
sigma_u	0					
sigma_e	1.943e+11					
rho	0 (fraction of variance due to u_i)					

Kazakistan, Ukrayna, Rusya ve Türkiye’de 1994-2015 yılları arasında gerçekleştirilen özelleştirme gelirleri ile ülkelerin GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik, Doğrudan Yabancı Yatırımları arasındaki ilişkisi Panel Veri analizi ile test edilmiştir.

Tablo 28’de yer alan Analiz bulgularına göre, GSYİH 1 birim arttığında, özelleştirme geliri 3 birim artarken, İşsizlik oranı 1 birim arttığında özelleştirme gelirleri 1.2 birim azalmaktadır. DYY 1 birim arttığında özelleştirme gelirlerinin 0.3 birim arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Dış Borç Stoku 1 birim arttığında, özelleştirme gelirleri 0.1 birim azalmaktadır.

SONUÇ

Tezde çeşitli Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri (Kazakistan, Özbekistan, Rusya, Ukrayna) ve Türkiye’de “Özelleştirmeden beklenen amaçlar ekonomik açıdan gerçekleşmez. Ancak mali açıdan bir defalık gelir etkisi gerçekleşmektedir” hipotezi test edilmeye çalışılmıştır. “Gerçekleştirilen özelleştirmelerden beklenen ekonomik ve mali sonuçlar alınabildi mi?” şeklindeki tezin araştırma sorusuna cevap bulmaya çalışılmıştır.

Komünizm ideolojisine dayanan merkezi planlamalı Sovyet ülkelerinin 1950’li yıllardan sonra devam eden durgunluktan çıkamaması sonucunda 1990’lı yıllarda Sovyet Birliği dağılmaya başlamıştır. Durgunluktan çıkış için yeni ekonomik reformlar gerekmiştir.

1980’li yıllarda küreselleşme olgusu yaygınlık kazanmıştır. Eski Sovyet ülkelerinin uluslararası kuruluşların (Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası vb. uluslararası sermaye kuruluşları) önerdiği çözüm reçeteleri olarak merkezi planlamadan piyasa ekonomisine geçiş yolunda liberalleşme ile özelleştirme, araçlar haline gelmiştir. Söz konusu kuruluşlar Eski Sovyet ülkelerinin sermaye desteklerinin geri ödemelerdeki zorlukları, ülkelerin kamu mülkiyetinin özelleştirilmesiyle çözüme kavuşmuştur.

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde özelleştirme ilk başladığında özel tasarrufların yetersizliğinden dolayı hazırlıksız (mevzuat, enstitüler vb.), karşılıksız veya piyasa değerinin çok altında gerçekleşmiştir. Böylece özelleştirmenin ilk aşaması mülkiyeti tabana yayma amacıyla kupon yöntemiyle küçük ve orta ölçekli işletme çalışanlarına devredilmiştir. Özelleştirmenin ikinci aşamasında ise, bütçeye gelir sağlama amacıyla büyük ölçekli işletmeleri blok satış yöntemiyle özelleştirilmiştir. Ülke içinde sermaye yetersizliğinden dolayı özelleştirme çoğunlukla yabancı yatırımcıların katılımıyla gerçekleşmiştir. Yabancı yatırımcıların sermaye ile birlikte ileri teknoloji, yönetim tecrübesiyle özelleştirilen işletmelerde verimliliğin artması beklenmiştir. Böylece sosyal amaçtan daha çok iktisadi ve mali amaçlar ağırlıklı olarak gerçekleşmiştir.

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde özelleştirme çoğunlukla kârlılığı yüksek olan hammadde ve enerji sektörlerinde (doğalgaz ve petrol, madencilik, kimya vb.) yoğunlaşmıştır. Bundan dolayı acaleci ve hazırlıksız bir şekilde dış ticaretin liberalleştirilmesi sermayenin dışa akmasına ve böylece vergilendirmeden kaçınmalara neden olmuştur.

Çeşitli Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde özelleştirme uygulamalarının sonuçları aşağıdaki gibidir:

- Değerinin altında satılan mülkiyetin bütçeye düşük düzeyde sağlanan gelirlerinin sosyal amaçlara ve uzun vadeli yatırımlarda iyi bir gelişme yaratmadan dış borç ödemeleri için kullanılmıştır.
- Mevzuattaki eksiklik ve gerçekleştirmedeki zayıflıktan dolayı küçük ve orta ölçekli işletmelerin kuponları tek elde (işletmenin eski yöneticileri ve yakınları) toplanarak oligarşiyi ve özel tekeli oluşturmuştur.
- Ulusal sermaye yetersizliğinden dolayı stratejik öneme sahip ve kârlı büyük işletmelerin (doğalgaz ve petrol, madencilik, kimya vb.) büyük kısmı yabancı yatırımcıları ve bürokratların yakınlarının eline geçmiştir.
- Yabancı yatırımcılar tarafından satın alınan fabrikaların yüksek kapasite kullanımından dolayı yarattığı çevre kirliliği daha da artmıştır ve buna yönelik bir önlemler alınmamıştır.
- Özelleştirilen işletmeler merkezlerini vergi cennetleri ülkelerde kayıt ettirdiklerinden dolayı sermayenin dışa akması ve böylece vergilendirmeden kaçınmalara yol açmıştır.
- Mevcut gelir dağılımındaki bozukluk ülkedeki yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomiden dolayı daha da derinleşmiştir.
- Özelleştirmelerden dolayı işten çıkarmalar işsizliği artırmıştır. İstatistik bilgilerin ılımlı olmasının nedeni, halkın düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de özelleştirme uygulamalarının sonuçları aşağıdaki gibidir:

- Özelleştirmeden elde edilen gelirler özelleştirme faaliyetleri ve kamu borç ödemeleri için kullanılmıştır.
- Özelleştirmede blok satış yöntemine ağırlık verilmesi sermayenin tabana yayılmasını engellemiştir.

- Finans, iletişim, petrol ve kimya gibi stratejik sektörlerin yabancı yatırımcıların eline geçmesinden dolayı dışa bağımlılık artırmıştır.
- Özelleştirmenin yargı tarafından durdurulmasından dolayı zaten mevcut olan yolsuzluğun devam etmesi ve borç ödemelerinin ertelenmesi gibi sorunlara yol açmıştır.
- İstihdam artırıcı girişimler beklenen sonuçları verememiştir.

Özelleştirme kısa dönemde mali bir anlam taşıyıp devlet kamu açığını gidermek gibi bir defalık işlev görmüştür. Böylece orta ve uzun vadede tersine bir sistem işlemeye başlatabilmektedir. Devlet özelleştirirken önce mücevherlerini özelleştirmektedir. Devlet öncelikle geriye elinde kalan verimsiz kuruluşları özelleştirmeliydi. Fakat tecrübeye gerçekleştirenler teoriyle örtüşmemektedir.

Tezde özelleştirmeye karşı tutum sergilenmektedir ama veriler tersini gösterdiğinden dolayı açıklama yapılmaya çalışılmaktadır. Modelin ölçebileceği ve ölçemediği veriler vardır. Modelin ölçebildiği sonuçların yanı sıra asıl önemli verilerin dışarıda bırakılması rasyonel sonuç verememektedir.

Özelleştirme sonuçları özelleştirmeyi destekler gibi görünmesi bir görüntüden ibarettir. Gerçeğin farklı olduğunu ele aldığımız verilerin (özelleştirme gelirleri, GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik, DYY) içinde verilerdeki eksikliklerden dolayı gelir dağılımının bozulması ve bütçe açığı/fazlası verileri mevcut değildir. Gelir dağılımı bozulunca ülkelerin ekonomik performansları uzun vadede olumsuz dönebilmektedir. Böylece bu durumu göstergelerin ortaya koymadığı için önemli tarafı atlanarak görüntüde özelleştirmeyi olumlu göstermektedir. Oysa böyle bir önemli bir faktör hemen kendini kısa vadede ele vermez ama orta ve uzun vadede önemli olmaktadır.

Özelleştirme sonrası işsizlik verilerinin olumlu sonuçlar vermesi çeşitli BDT ülkeleri, özellikle Kazakistan'da ekonomideki düşüş dönemlerinde kişilerin düşük ücret karşılığında çalışmayı kabul ettiklerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de ise, siyasetin elden çıkaramadığı kuruluşları özelleştirme vasıtasıyla elden çıkarılmaktadır. Dolayısıyla bu durum işsizliği ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı istatistik verilerin güvenilirmez olduğu ortaya çıkmaktadır.

Özelleştirme, yerel olarak sağlanan bazı olayların kontrol dışına çıktığından dolayı (bağımsızlık açısından) önünü tıkamaktadır. Örneğin, iletişim alanının

özelleştirilmesi istihbarat kaybı olarak bilginin başka ülkelerin eline geçmesi sonucunu doğurma sakıncası vardır. Bu durumu ekonomik gerekçelerle savunulması gerçeği değiştirmemektedir. İstihbarat kaybı olan ve gizli kalması gereken bilginin ölçülemediğinden dolayı bir piyasa fiyatı yoktur. Bundan dolayı ölçülemeyen göstergeler bazen çok daha önemlidir. Böylece çıkan sonuçların yeterince açıklayıcı gücü olmamaktadır.

KİT'lerin kâr güdümlü hareket eden özel sektöre devredilmesi (crowding-in) sonucunda davet etme etkisi ortaya çıkmamaktadır. Çünkü kamunun yarattığı davet etme etkisi ölçülememektedir. Ama ekonomi için olumlu ve tamamlayıcı etki yaratmaktadır.

Çin ve Güney Kore'deki özel şirketler Avrupa'daki özel şirketler gibi faaliyet göstermemektedir. Dolayısıyla özelleştirme her ülkede aynı sonucu vermemektedir. Şirketlerin bazen özel sektörün elinde olmasına rağmen devletin farklı şekillerde denetleme ve yönlendirme yoluyla ödül-yaptırımlar politikası sonucunda birer kamu kuruluşu gibi işlev görmektedir. Bu durum Avrupa ülkeleri ve Amerika ile Çin ve Güney Kore'deki özelleştirme arasındaki farkı göstermektedir. Tezde ele alınan çeşitli BDT ülkelerinin özelleştirme sırasında ekonominin merkezi planlama mekanizmalarının yönlendirilmesinden kaynaklandığından dolayı farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Kazakistan, Ukrayna, Rusya ve Türkiye'de 1994-2015 yılları arasında gerçekleştirilen özelleştirme gelirleri ile ülkelerin GSYİH, Dış Borç Stoku, Kişi Başına GSYİH, İşsizlik, Doğrudan Yabancı Yatırımları arasındaki ilişkisi Panel Veri analizi ile test edilmiştir. Analiz sonucunda GSYİH 1 birim arttığında, özelleştirme geliri 3 birim artarken, İşsizlik oranı 1 birim arttığında özelleştirme gelirleri 1.2 birim azalmaktadır. DYY 1 birim arttığında özelleştirme gelirlerinin 0.3 birim arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Dış Borç Stoku 1 birim arttığında, özelleştirme gelirleri 0.1 birim azalmaktadır.

Analiz sonuçları, hipotezde gerçekleşmeyeceği öne sürülen ekonomik açıdan bulguları yanlışlamaktadır. Ekonomik açıdan beklenmiş sonuçların gerçekleşmiş gözükmesi ele alınan verilerinin gerçeği yansıtmadığını kaynaklanmaktadır. Başka çalışmalarda daha ayrıntılı bakılmasında fayda vardır. Ama mali olarak kısa vadede

bir defalık gelir getirme ile orta ve uzun vadede olumsuz etki yarattığı hipotezini doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKALIN, Güneri: **Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz**, Ankara: TİSK, 2002.
- AKSOY, Şerafettin: **Kamu Maliyesi**, İstanbul: Filiz, 2011.
- ARCELOR MITTAL: **Annual Report 2016**, Management Report, 2016.
- ARSLAN, Gülen Elmas: **Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Gazi Ü.H.A. Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını No:4, 2008.
- ATAÇ, Beyhan edit.: **Kamu Ekonomisi ve Devletin Ekonomideki Yeri**, Anadolu Üniversitesi Yayını, Sayı 1476, 2007.
- ATASOY, Veysel: **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu**, Ankara: Nurol Matbaacılık, 1993.
- ATİYAS, İzak
ODER, Burak: **Türkiye’de Özelleştirmenin Hukuk ve Ekonomisi**, Ankara: TEPAV, 2008.
- AYTÜR, Memduh: **Kalkınma Yarışı ve Türkiye**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970.
- AYDIN, Selda
ÇAŞKURLU, Eren: **Kamu Maliyesi**, Ankara: Gazi, 2013.
- BAŞBAKANLIK ÖİB: **Faaliyet raporu**, Ankara: Ankara Doğal Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş. Genel Müdürlüğü, 2014.
- BAŞKAYA, Fikret: **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, Ankara: Emel Matbaası, 1997.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf: **Batı Avrupa ve Orta Asya’da Özelleştirme**, Kocaeli: Kocaeli Ticaret Odası, 2010.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf: **Özelleştirme: Teori, Dünya ve Türkiye Deneyimi**, Ankara: Liberte, 2003.

- BERKSOY, Turgay: **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, İstanbul, 1993.
- BROOKS, Chris: **Introductory Econometrics for Finance**, New York: Cambridge U. Press, 2008.
- CENTRE FOR
ECONOMIC RESEARCH: **Almanah Uzbekistan**, Taşkent, 2013.
- CEVİZOĞLU, Hulki: **Özelleştirme**, İstanbul: Beyaz, 1998.
- CHANG, Ha-Joon
- GRABEL Ilene: **Kalkınma Yeniden Alternatif İktisat Politikaları Elkitabı**, Ankara: İmge Kitapevi, 2005.
- CHANG, Ha-Joon: **Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey**, İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- CHANG, Ha-Joon: **Sanayileşmenin gizli Tarihi**, Ankara: Efil Yayınevi, 2015.
- CLARKSON, Kenneth W.
edit. MacAVOY, Paul W.
STANBURY, W. T.
YARROW, George
- ZECKHAUSER, Richard J.: **Privatization and State-Owned Enterprises**, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1989.
- ÇARIKCI, Emin: **Türk Dünyasında Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye – AB İlişkileri**, Ankara: Akçağ, 2004.
- ÇETİNKAYA, Özhan: **Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme**, Bursa: Ekin Kitapevi, 2001.
- DEMİR, Osman: **Ekonomide Devlet**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, 1997.
- DİKBAŞ, Yılmaz: **Özelleştirme Sömürgeleştirme**, İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1997.
- DOĞAN, M. Necati: **Rakamlarla Özelleştirme Türkiye’de ve Dünyada Özelleştirme Uygulamaları ve Özelleştirme Fonu’nun Kaynak ve Kullanımları**, Ankara: ÖİB, 2012.

- DOĞAN, Noyan: **Sektör Sektör Özelleştirme**, İstanbul: Dünya Süper Veb Ofset, 1996.
- DOĞAN, Yahya: **Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, İzmir: Doğruluk, 1993.
- DURA, Cihan: **Türkiye'ye Batı Saldırısı Ekonomimiz Hangi Silahlarla İşgal Ediliyor?** Elmadağı Yayınları, 2015.
- EKER, Aytaç: **Türkiye Ekonomisi Gerçeği Gümrük Birliği ve Özelleştirme**, Buca, 1995.
- ERDOĞDU, M. Mustafa
YENİĞÜN, Ethem: **Türkiye'de Sosyal Bütçe Nasıl Yapılıyor? Nasıl İzlenir?** İstanbul: TESEV Yayınları, 2008.
- EREN, Aslan: **Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ekin, 2006.
- ERSÖZ, Halis Yunus
ÖZDEMİR, Süleyman
YAVUZ, Arif
AKGEYİK, Tekin
ŞENOCAK, Hasan: **Özelleştirme ve Çalışanların Mülkiyet Sahipliği: Kardemir Örneği**, İstanbul: Alfa, 2004.
- EVANS, Peter B.: **Class, State And Dependence In East Asia: Lessons For Latin Americanists**, London: The Political Economy Of The New Industrialism, 1987.
- FARAZMAND, Ali: **Privatization or Public Enterprise Reform? USA:** Greenwood Press, 2001.
- GİZ, Deniz: **Özelleştirme ve Karşılaştırmalı Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Filiz, 2003.
- GÖKBAYRAK, Şenay: **Belediyeler, Özelleştirme ve Çalışma İlişkileri**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, No: 28, 2003.
- GÜR, Timur Han: **External Debt and Empirical Models for Country Risk Assessment**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, No: 117, 1998.

- HAVRYLYSHYN, Oleh
MCGETTIGAN, Donald: **Privatization in Transition Countries**, Washington: International Monetary Fund, 1999.
- HERMANN, Christoph
FLECKER, Jörg: **Privatization of Public Services**, USA: Routledge, 2012.
- HORN, Murray J.: **The Political Economy of Public Administration**, USA: Cambridge University Press, 1995.
- İTO: **Türkiye’de Regülasyon ve Özelleştirmelerin Gelir Dağılımı Etkileri**, Türkiye Ekonomisi Yayınları, No: 32, 2009.
- INTERNATIONAL TRADE
ADMINISTRATION : **Global Steel Report**, July 2016.
- İŞİK, Abdülkadir
YILDIZ, Habib
GÜRDAL, Temel
ALTUN, Nurullah
KARACA, Nevran
AYGEN, Filiz
PERAN, Tarkan: **Kamu Maliyesi**, İstanbul: Sakarya Kitapevi, 2004.
İŞIKLI, Alpaslan: **Yeni Dünya Düzeninde Özelleştirme**, Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası, 1996.
- KAFAOĞLU, Arslan Başer: **KİT Gerçeği ve Özelleştirme**, İstanbul: Alan, 1994.
KARAGÖZ, Hakan: **Dünya ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları**, Konya: Konya Ticaret Odası, 2009.
- KAGAMI, Mitsuhiro
TSUJI, Masatsugu edit.: **Privatization, Deregulation and Economic Efficiency. A Comparative Analysis of Asia, Europe and The Americas**, Great Britain: Edward Elgar Publishing Ltd., 2000.
- KALABEKOV, İ.G.: **Rossiiskie Reformy v Cifrah i Faktah**, Moskva: Rusaki, 2010.

- KARDEŞ, Ramazan
GÜZEL, Hülya: **Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme**, Ankara: Vakıf Bank Araştırma Dizisi, No: 2, 1994.
- KARLUK, Rıdvan: **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, İstanbul: Esbank, 1994.
- KAZGAN, Gülten: **Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 22, Ekonomi 3, 2013.
- KİRMANOĞLU, Hülya: **Kamu Ekonomisi Analizi**, İstanbul: Beta, 2009.
- KORKMAZ, Esfender: **Küresel Süreçte Ulusal Kalkınma**, İstanbul: Himalaya Yayınları, 2013.
- KÖK, Recep: **Ekonomi – Politik Populizm KİT – Köşeli Ekonomiler – Özelleştirme**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- KEPENEK, Yakup
YENTÜRK, Nurhan: **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011.
- KARAGÖZ, Hakan: **Dünya ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları**, Konya: Konya Ticaret Odası, 2009.
- MARTIN, Brendan: **Özelleştirme Kimin Çıkarına?** İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 1995.
- NAZARBAEV, N.A.: **Kazakhstanskii Put**, Almatı: Jibek Joly, 2012.
- PETROL-İŞ: **Özelleştirme Kimin İçin?** İstanbul: Petrol-İş Yayın, No: 45, 1997.
- ÖZTÜRK, Mehmet: **Sosyal Güvenlik Kurumlarını Özelleştirme Modeli**, İstanbul: MTM Yayın, 1999.
- PEHLİVAN, Osman: **Kamu Maliyesi**, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2001.
- PIRIE, Madsen: **Privatization**, Great Britain: Wildwood House Ltd., 1988.
- ROLAND, Gerard: **Privatization Successes and Failures**, New York: Columbia University Press, 2008.

- RONDINELLI, Dennis A.: **Management for Privatization**, Switzerland, Geneva: International Labour Organization, 1995.
- SAVAS, E. S.: **Özelleştirme Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı**, Ankara: 1994.
- SOYSAL, Mümtaz
ULER, Yıldırım
ÖNDER, İzzettin: **Kamu Hizmetinde Özelleştirme**, Ankara: KİGEM, 1997.
- SÖDERBOM, Mans
TEAL, Francis
EBERHARDT, Markus
QUINN, Simon
ZEITLIN, Andrew: **Empirical Development Economics**, New York: Routledge, 2015.
- STIGLITZ, Joseph E.
çev. BATIREL, Ömer Faruk: **Kamu Kesimi Ekonomisi**, İstanbul: M.Ü. Teknik Eğitim F. Döner Sermaye İşletmesi Matbaa, 1994.
- SYMCOX, Linda
ANDRZEJEWSKI, Julie
BALODANO, Marta P.
SYMCOX, Linda: **Social Justice, Pease, and Environmental Education**, New York: Routledge, 2009.
- ŞENER, Orhan: **Kamu Ekonomisi**, İstanbul: Beta, 1996.
- ŞENER, Orhan: **Modern Public Finance**, İstanbul: Beta, 2012.
- TATOĞLU, Ferda
Yerdelen: **Panel Veri Ekonometrisi STATA Uygulamalı**, İstanbul: Beta, 2016.
- TECER, Meral: **Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2005.
- TOBB: **72. Genel Kurul Ekonomik Rapor**, TOBB Yayın No: 270, Ankara, 2016.

- TOBB: **72. Genel Kurul Ekonomik Rapor**, Ankara: TOBB
Yayın No: 270, 2016.
- TONUS, Özgür: **Temel Göstergelerle Türkiye Ekonomisi**, Bursa:
Ekin, 2015.
- TÜRK, İsmail: **Kamu Maliyesi**, Ankara: Turhan Kitapevi, 1996.
- Türk-İş
Hak-İş
DİSK
KESK
TMMOB
TTB
- KİGEM: **20. Yılında Türkiye’de Özelleştirme Gerçeği
Sempozyumu**, Ankara: Kozan Ofset, 2005.
- TÜRK-İŞ A. M.: **KİT’ler ve Özelleştirme: İddalar ve Gerçekler**,
Ankara, 1999.
- ULUSOY, Ahmet: **Maliye Politikası**, Trabzon: Celepler Matbaacılık,
2003.
- YALOVA, Yüksel: **Türkiye Avrupa İlişkileri Işığında Özelleştirme**,
Ankara: Nobel, 2005.
- YAŞAR, Süleyman: **Özelleştirme**, 1997.
- YARROW, George
- JASINSKI, Piotr edit.: **Privatization: Critical Perspectives on The World
Economy**, London: Routledge, 1996.
- YAVİLİOĞLU, Cengiz
- DELİCE, Güven
- ÖZSOY, Onur: **Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları
Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif**, Ankara: Lazer
Ofset, 2010.
- YILMAZ, Erol: **Ekonomik Perspektiften KİT’ler Özelleştirme ve
Uygulama**, Ankara, 2002.

MAKALELER

- AIDINOV, H.
GUGNYAK, V.: *“Process Privatizacii v Svete Modernizacii Ekonomiki Rossii”*, Vlast, No: 11, 2013.
- AITKEN, Greig edit.: *“Po Sledam “Arcelor Mittala”: Mirovoy Staleliteynny Gigant İ Rezultaty Ego Deyatelnosti Na Mestah”*, CEE Bankwatch Network, 2008.
- AKÇA, Haşim: *“Devlet Müdahalesinin Başarısızlığı Üzerine Bir Değerlendirme”*, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 3, 2011.
- ALESSI, Louis De: *“Managerial Tenure Under Private And Government Ownership In The Electric Power Industry”*, Journal Of Political Economy, V: 82, No: 3, 1974.
- ALKİN, Erdoğan: *“KİT’lerin Özerkliği ve Özelleştirme”*, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı 3-4, Mart-Nisan 1993.
- AMSDEN, A. H.: *“Diffusion Of Development: The Late-Industrializing Model And Greater East Asia”*, The American Economic Review, V: 81, No: 2, 1991.
- ANGIN, Merih
BEDİRHANOĞLU, Pınar: *“AKP Döneminde Türkiye’de Büyük Ölçekli Özelleştirmeler ve Devletin Dönüşümü”*, Praksis, 2013.
- ATEŞ, Alpaslan: *“Türkiye’de Liman Özelleştirmeleri İskenderun Liman Örneği”*, Mustafa Kemal Ü. S.B.E. Dergisi, Cilt 11, Sayı 25, 2014.
- AYDEMİR, Cahit
ARSLAN, İbrahim
UNCU, Funda: *“Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünyadaki ve Türkiye’deki Gelişimi”*, Kocaeli Ü. S.B.E. Dergisi, No: 23, 2012.

- BAHAL, Girish
RAISSI, Mehdi
TULIN, Volodymyr: *“Crowding-Out Or Crowding-In? Public And Private Investment In India”*, IMF, No: 264, 2015.
- BAKIRTAŞ, İbrahim
ÇETİN, Mümin Atalay: *“Yenilenebilen Enerji Tüketimi ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G-20 Ülkeleri”*, Sosyoekonomi, Vol: 24, No: 28, 2016.
- BALI, Selçuk
CİNEL, Mehmet Ozan: *“Altın Fiyatlarının İMKB 100 Endeksi’ne Etkisi ve Bu Etkinin Ölçümlenmesi”*, Atatürk Ü. İ.İ.B. Dergisi, C: 25, S: 3-4, 2011.
- BARNETT, Steven: *“Evidence On The Fiscal And Macroeconomic Impact Of Privatization”*, IMF WP, No: 130, 2000.
- BARRETT, R. E.
WHYTE, M. K.: *“Dependency Theory And Taiwan: Analysis Of A Deviant Case”*, American Journal Of Sociology, V: 87, No: 5, 1982.
- BELFIELD, Clive R.
LEVIN, Henry M.: *Education privatization: causes, consequences and planning implications*, Paris: UNESCO, Fundamentals of Educational Planning, No: 74, 2002.
- BENNETT, John
ESTRIN, Saul
MAW, James
URGA, Giovanni: *“Privatisation Methods And Economic Growth In Transition Economies”*, Nota Di Lavoro, Fondazione Eni Enrico Mattei, No: 105, 2004.
- BROWN, J. David
EARLE, John
TELEGDY, Almos: *“Does Privatization Raise Productivity? Evidence From Comprehensive Panel Data On Manufacturing”*

- Firms In Hungary, Romania, Russia, And Ukraine*”, CERT, No: 10, 2004.
- BROOKS, Richard C.: *“Privatization of Government Services: an Overview and Review of The Literature”*, J. of Public Budgeting, Accounting & Financial Management, No: 16 (4), 2004.
- BUDANOV, İ. A.: *“Razvitie Metallurgii Rossii V 1999-2000”*, Problemy Prognozirovaniya, 2001.
- BUKREEV, V.V.
- RUDYK, E.N.: *“Privatizaciya, Nacionalizaciya, Socializaciya v Rossii v Sovremennyh Geopoliticheskikh Realiiyah”*, İmushestvennye Otnosheniya v Rossiiskoi Federacii, No: 12 (159), 2014.
- CHERNOMOROVA, T. V.: *“Uzbekistan: Svoi Put Privatizacii”*, İNİON RAN, 2003.
- CIESLIK, Andrzej
- TARSALEWSKA, Monika: *“Privatization, Convergence, and Growth”*, Eastern European Economics, Vol: 51, No: 1, 2013.
- CLIFFORD, Veronica R.: *“Implementing Privatization Policy in Developing Countries”*, USAID’s Implementing Policy Change, Working Paper, No: 3, 1993.
- CUMINGS, B.: *“The Origin And Development Of The Northeast Asian Political Economy: Industrial Sectors, Product Cycles, And Political Consequences”*, International Organization, No: 38 (1), 1984.
- ÇETİN, Rahmi: *“Ekonomik Özgürlüğün Gelir Düzeyi Üzerindeki Etkisinin Panel Veri Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”*, E.O.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, No: 8 (2), 2013.
- ÇEVİK, Nüket Kırıcı
- CURAL, Mehmet: *“İç Borçlanma, Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: 1989-2012 Dönemi*

- Türkiye Örneği*”, Maliye Dergisi, Sayı 165, Temmuz-Aralık, 2013.
- ÇÜTCÜ, İbrahim: *“Kaçırılan ya da Kaçırılması Gereken Tren: Özelleştirme”*, D.E.Ü. B.F. İktisat Bölümü, 2. Ulusal İktisat Kongresi, İzmir, 20-22 Şubat, 2008.
- DE ALESSI, L.: *“Managerial Tenure Under Private And Government Ownership In The Electric Power Industry”*, Journal Of Political Economy, V: 82, No: 3, 1974.
- DEMİRBAŞ, Muzaffer
TÜRKOĞLU, Musa: *“Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin Özelleştirilmesi”*, Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F., Cilt 7, Sayı 1, 2002.
- DEMİRELLİ, Levent: *“Hizmet Sunumu ve Örgütlenmesi Temelinde İngiltere’de Demiryolu Hizmetinin Özelleştirilmesi”*, A.Ü. S.B.F. Dergisi, Cilt 70, No: 4, 2015.
- DOĞAN, Seyhun
ÖZEKİCİOĞLU, Halil: *“Güney Kore ve Türkiye’de Uygulanan IMF Politikaları”*, C.Ü. İ.İ.B. Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2005.
- DOCUMENT OF WB: *“Uzbekistan Ocenka Urovni Jizni Naseleniya”*, No: 25923, 2003.
- DRAKIC, Maja: *“Privatization in Economic Theory”*, Panoeconomicus, No: 1, 2007.
- DURA, Yahya Can: *“Mülkiyet – Verimlilik İlişkisi: Mülkiyet Hakları Teorisi”*, Manisa: Yönetim ve Ekonomi, Cilt 13, Sayı 2, 2006.
- DURU, Kıvanç: *“İsdemir ve Özelleştirme”*, İsdemir, 2014.
- ERDEM, Ekrem
DUMRUL, Cüneyt: *“Keynesyen ve Neo-klasik Yaklaşımlarda Finansal Sistem ve İktisadi Büyüme”*, Uludağ Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt XXXIII, Sayı 2, 2014.
- ERDEN, Lutfi

- BOLATOĞLU, Nasip: *“Fiscal Responses To Privatisation In Transition Economies: An Empirical Assessment”*, Journal Of International Development, No: 27, 2015.
- ERMAKOVICH, V.
KOZARJEVSKII, P.
PANKUV, Y.: *“Privatizaciya v Respublike Kazakhstan”*, CASE, 1996.
- GERBEEVA, L. Y.
KOROTÇENKO, Y. İ.: *“Rol İnstituta Sobstvennosti V Natsionalnoi Ekonomike”*, Vestnik O.G.U., No: 13/149, 2012.
- GEREFFI, G.: *“Rethinking Development Theory: Insights From East Asia And Latin America”*, Sociological Forum, V: 4, No: 4, 1989.
- GINZBURG, Geniamin: *“Manuella Troshke, Mejdu Kitaem i Rossiei: Osobennosti Privatizacii v Centralnoaziatskih Stranah”*, Centralnaya Aziya i Kavkaz, No: 5 (41), 2005.
- GIRMENS, Guillaume
GUILLARD, Michel: *“Privatization and Investment: Crowding-Out Effect Vs Financial Diversification”*, France, Fondazione Eni Enrico Mattei, 2002.
- GÜNGÖR, Gonca: *“Tarihi Açıdan Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi”*, Sakaraya İktisat Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2012.
- GÜRİŞ, Selahattin
KIZILARSLAN, Şaban: *“Dengesiz Panel Veri Modeli ile EM Algoritması Sonuçlarının Karşılaştırılması”*, M.Ü. Öneri Dergisi, Cilt 12, Sayı 47, 2017.
- HAVRYLYSHYN, Oleh
IZVORSKI, Ivailo

- ROODEN, Ron Van: *“Recovery And Growth In Transition Economies 1990-1997: A Stylized Regression Analysis”*, IMF WP, No: 141, 1998.
- HILKO, D. A.
VUKOVICH, G. G.: *“Rynok Truda i Problemy Zanyatosti RF”*, Obwestvo: Sociologiya, Psihologiya, Pedagogika, No: 3, 2012.
- HOMENKO, V. N.
GUZENKO, O. N.: *“Problemy Privlecheniya İnostrannyh İnvesticii v Ekonomiku Ukrainy”*, Visnik Pridniprovskoi Derjavnoi Akademii Budivnictva Ta Arhitekturi, No: 6-7 (59-160), 2011.
- HUZINA, G. G.: *“Sushnost Transformacionnogo Process v Ekonomicheskoi Sisteme”*, Problemy Sovremennoi Ekonomiki, No: 4, 2010.
- İZGI, Ercan
AY, Selim: *“A Parametric Study On Privatization Revenues Of The Electricity Distribution Companies İn Turkey”*, TÜBİTAK, Turkish Journal Of Electrical Engineering & Computer Sciences, No: 24, 2016.
- ILIN, V. A.: *“Çastnye İnteresy Ograniçivayut Dohody Byudjetov”*, Ekonomičeskaya Nauka Sovremennoy Rossii, 2014.
- JAVORONKOVA, E. N.: *“Gosudarstvennaya Podderjka Krupnogo Biznesa V Usloviyah Finansovo-Ekonomičeskoy Nestabilnosti”*, Gosudarstvennoe Upravlenie, No: 27, 2011.
- JIVOTOVSKAYA, İ. G.: *“Desyat Let Privatizacii v Ukraine”*, İNİON RAN, 2003.
- JOE, Denis Yongmin
OH, Frederick Dongchuhl: *“Foreign Investor Behavior In Korea After The 1997 Asian Financial Crisis”*, Journal Of The Japanese And International Economies, No: 46, 2017.
- LOZOVAYA, İ. S.: *“Osnovnye Aspekty Privatizacii Rossiiskih Predpriyatii”*, Vestnik A.G.T.U., No: 3, 2016.

- KARAASLAN, Ahmet
YILDIZ, Fazlı: *“Telekomünikasyon Sektöründe Regülasyon ve Özelleştirmenin Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”*, Celal Bayar Ü., İ.İ.B.F., Yönetim ve Ekonomi, Cilt 18, Sayı 2, 2011.
- KARAHANOGULLARI,
Yiğit: *“Türkiye’de Kamu Maliyesinin Dönüşümü: 1998-2017”*, A.Ü. S.B.F. Dergisi, No: 72 (1), 2017.
- KARAKÖY, Çağatay: *“Orta Asya’da Doğrudan Sermaye Yatırımları: Politikaları, Stratejileri ve Teşvikler Üzerine Değerlendirme”*, Ç.Ü. S.B.E. Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, 2006.
- KING, Lawrence
HAMM, Patrick: *“The Governance Grenade: Mass Privatization, State Capacity and Economic Development in Postcommunist and Reforming Communist Societies”*, Conference Papers American Sociological Association, Annual Meeting, 2006.
- KOPTEV, V. İ.: *“Srvnitelnyi Analiz Privatizacii v Rossii i v Zarubejnyh Stranah”*, Vestnik Chelyabinskogo Gos. Univ., No: 28 (209), 2010.
- KORKUT, Sevgi: *“Parlamentar Denetim Kapsamında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Denetlenmesi: TBMM KİT Komisyonunun Denetim Prosedürü ve KİT’lerin Denetiminde Geleceğe Dönük Öngörüler”*, Yasama, Sayı 6, Temmuz-Ağustos-Eylül, 2007.
- KOSIKOVA, L. S.: *“Osnovnye Etapy i Rezultaty Socialno-Ekonomicheskikh Transformacii na Ukraine”*, Jurnal NEA, No:1 (21), 2014.
- KOSTYLEVA, L. V.: *“Formirovaniye Neravenstva Naseleniya Rossii”*, Ekonomicheskie i Sosyalnye Peremeny: Fakty, Tendencii, Prognoz, No: 5 (23), 2012.

- KOYUNCU, Cuneyt
OZTURKLER, Harun
YILMAZ, Rasim: *“Privatizatiojn and Corruption in Transition Economies: a Panel Study”*, Journal of Economic Policy Reform, Vol: 13, No: 3, 2010.
- KOYUNCU, Jülide
Yalçınkaya: *“Does Privatization Affect Economic Growth?: An Evidence From Transition Economies”*, Anadolu U, Journal of Social Sciences, Vol: 16, No: 3, 2016.
- KUZENKOV, A. L.: *“Perspektivy Privatizacii v Rossii”*, Problemy Prognozirovaniya, No: 2, 2000.
- LAPTEV, Y. V.: *“Problemy Vertikalnoy İntegratsii V Korporativnoy Strategii Kompaniy (Na Primere Neftegazovoy İ Metallurgiçeskoj Promyšlennosti)”*, Vestnik Sankpeterburskogo U., No: 4, 2011.
- LIEBERMAN, Marvin B.
KANG, Jina: *“How To Measure Company Productivity Using Value-Added: A Focus On Pohang Steel (POSCO)”*, Asia Pasific J Manage, No: 25, 2008.
- MALAHOV, R. G.: *“Privatizaciya Kak İnstitucianalnoe İzmenenie”*, Problemy Sovremennoi Ekonomiki, No: 4, 2011.
- MASLENNIKOV, V.: *“Model Razvitiya Vertikalno İ Gorizontavno İntegrirrovannyh Struktur V Metallurgii”*, Ekonomika Regiona, No: 3, 2012.
- MATYUŞIN, A.V.
ABORÇI, A.V.
PAVLIY, A.S.: *“İnstitutsionalnye Osobennosti Novoy Promyšlennoj Politiki v Stranah Aziatskih Stranah”*, Vestnik İnstituta Ekonomičeskih İssledovaniy, No: 1, 2017.
- MIHAILENLO, D. A.: *“Celesoobraznost Privatizacii Gosudarstvennoi Sobstvennosti v Rossii v Usloviyah Sankcii”*, Problemy Sovremennoi Ekonomiki, No: 1 (53), 2015.

- MITCHELL, Ronald K.
 AGLE, Bradley R.
 WOOD, Donna J.: *“Toward a Theory Of Stakeholder Identification and Saliience: Defining The Principle of Who and What Really Counts”*, Academy of Management Review, Vol. 22, No: 4, 1997.
- MEGGINSON, William L.
 NETTER, Jeffrey M.: *“From State to Market: A Survey of Empirical Studies on Privatization”*, Journal of Economic Literature, Vol. XXXIX, June 2001.
- MORDEN, Tony
 BOWLES, David: *“Management In South Korea: A Review”*, Management Decision, Vol: 36, Issue: 5, 1998.
- MUSAEVA, G. İ.
 MUKHANOVA, A. E.
 SMAGULOVA, J. B.: *“Stanovlenie i Razvitie Rynka Truda v Kazakhstane”*, Mejdunarodnyi Jurnal Prikladnyh i Fundamentalnyh Nauk, No: 3-1, 2015.
- NEZHINA, Tamara G.: *“Examining The Causes of Systemic Corruption: The Case of Kazakhstan”*, National Research University Higher School of Economics, No: 24, 2014.
- ORER, Gürsel: *“Ekonomik Kamu Düzeni ve Devletin Ekonomiye Müdahalesi”*, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, No: 6, 2015.
- PANNIR, F.
 GAZALIEV, A. M.: *“Novye Tehnologii Dobyçi İ Pererabotki Rudy İ Uglya Na gornyh Predpriyatiyah AO “Arcelor Mittal Temirtau””*, Zapiski Gornogo İnstituta, 2012.
- PAVLOV, V. G.: *“Problemy Sistemy Korporativnogo Upravleniya V Rossiiskoy Federatcii”*, Rossiiskoe Predprinimatelstvo, 2006.

- POJILOV, D.: *“Programma Privatizacii v Rossiiskoi Federacii i Specifika Ee Ocenki”*, Vlast, No:1, 2014.
- POLUYANOVA, E.: *“Ukrainskoe Razgosudarstvlenie v Retrospektive Dvadcati Let”*, Vestnik Ekonomicheskoi Nauki Ukrainy, No: 2 (24), 2013.
- PRYAJNIKOVA, O. N.: *“Labaronn D., İtogi Privatizacii v Stranah SNG”*, Socialnye i Gumanitarnye Nauki Ekonomika, No: 2, 2001.
- SALOMOVA, B. V.
HAIDAROV, Z. K.: *“Poetapnoe Ekonomicheskoe Razvitiye Uzbekistana v Gody Nezavisimosti”*, Uchenyi XXI Veka, No: 2-1 (15), 2016.
- SARISOY, Sinan: *“Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Tartışmalar”*, Maliye Dergisi, Sayı 159, 2010.
- SHUKUROV, Sobir
MAITAH, Mansoor
SMUTKA, Lubos: *“The Impact Of Privatization On Economic Growth: The Case Of Uzbekistan”*, International Journal Of Economics And Financial Issues, No: 6 (3), 2016.
- SMIRNOV, S.: *“TNK v Kazakhstane”*, Centralnaya Aziya i Kavkaz, No: 4 (46), 2006.
- SOLAK, Ali Osman: *“Evrensel Hizmetlerin Sunulduğu Piyasalarda Serbestleştirme ve Özelleştirme: Ekonomik Etkinlik Açısından Bir Değerlendirme”*, S.D.Ü. S.B.E. Dergisi, Sayı 16, No: 2, 2012.
- ŞAHİN, Mehmet
UYSAL, Özge: *“Kamu Maliyesine Etkileri Açısından Kamu Özel Sektör Ortaklıkları Üzerine Bir Değerlendirme”*, Maliye Dergisi, Sayı 162, Ocak–Haziran 2012.
- ŞENGÜR, Mehmet

- SAMI, Taban: *“Gelir Dağılımı – Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi”*, Anadolu Ü. S.B. Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 2016.
- TOKUCU, Erkan
SARIDOĞAN, Ercan: *“Kriz ve Maliye Politikalarının Geri Dönüşü Çerçevesinde Fonksiyonel Maliye: Bir Literatür Taraması”*, M.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt XXIX, Sayı II, 2010.
- TORGOVOE
PREDSTAVITELSTVO
RF V UZBEKİSTANE: *“Obzor Sostoyaniya Ekonomiki İ Osnovnyh Napravlenii Vneshneekonomicheskoi Deyatelnosti Respubliki Uzbekistan”*, Taskent, 2016.
- TRIFONOV, V. A.: *“Privatizaciya Kak Forma Preobrazovaniya Gosudarstvennoi Sobstvennosti v Sovremennoi Rossiiskoi Ekonomike”*, Vestnik Kemerovskogo Gos. Univ., No: 1 (57), 2, 2014.
- TÜLÜMCE, Sevinç Yaraşır
BUYRUKOĞLU, Selçuk: *Türkiye’de Kamu ve Özel Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: Dışlama Etkisi (1980-2010)*, Mali Çözüm İSMMMO, Eylül-Ekim, 2013.
- UGASLOV, N. F.: *“Popytki Obyasneniya “Aziatskogo Çuda” Pri Pomoşi Faktornoi Teorii. Rol Rashodov Na Obrazovanie”*, Aktualnye Problemy Ekonomiki i Prava, No: 3, 2013.
- VOROVYEV, V.V.: *“Etapy Formirovaniya Sodrujestva Nezavisimyh Gosudarstv V 1990-e Gody”*, Vestnik Çelyabinskogo G.U., No: 34 (249), 2011.
- VUYLSTEKE, Charles: *“Techniques Privatization of State-Owned Enterprises”*, World Bank Technical Paper No: 88, Vol: 1, Methods and Implementation, 1988.

- WADE, R.: *“What Can Economics Learn From East Asian Success?”*, Annals Of The American Academy Of Political And Social Science, V: 505, 1989.
- YAŞAR, Okan: *“Sanayi Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Hatay ve Osmaniye İllerinde Demir-Çelik Sanayi Kümelenmesi”*, Mediterranean Journal of Humanities, V: 1, 2015.
- ZARECKAYA, S. L.: *“Privatizaciya v Kazakhstane: Osnovnye Napravleniya i İtogi, Privatizaciya v Rossii i Drugih Stranah SNG: Sbornik Obzorov”*, RAN İNİON, 2003.
- ZIMIN, V. S.
- TRISHIN, V. N.: *“Prognozirovaniye İ Analiz Tochnosti Metoda Diskontirovannyh Denejnyh Potokov. Retrospektivnoe Obozreniye Ranee Vypolnennyh Otchetov Ob Ocenke”*, İmushestvennye Otnosheniya V R.F., No: 7, 58, 2006.

İNTERNET KAYNAKLARI VE RAPORLAR

- KEREMBAYEV, Anuar: *“Vtoraya Volna Privatizacii: Pomogaya Biznesu Razvivatsya”*, G-Global, <http://group-global.org/ru/publication/32246-vtoraya-volna-privatizacii-pomogaya-biznesu-razvivatsya>
- KONSTANTINOV, Aleksandr: *“Vtorya Volna Privatizacii V Kazakhstane: Novye Akcenty”*, Ekonomika Kazakhstana, <http://group-global.org/ru/publication/32064-vtoraya-volna-privatizacii-v-kazahstane-novye-akcenty>
- www.bankwatch.org: Bankwatch, <https://bankwatch.org/our-work/projects/arcelormittal-kryvyi-rih-ukraine>
- www.bankwatch.org: CEE Bankwatch Network, <https://bankwatch.org/our-work/projects/arcelormittal-temirtau-kazakhstan>
- www.erdemirgrubu.com.tr: Erdemir Grubu, <https://www.erdemirgrubu.com.tr/#/grup-sirketleri/>
- www.gkk.uz: Özbekistan Cumhuriyeti Özelleştirme, Tekelsizleştirme ve Rekabet Gelişimi Devlet Komitesi, Mevzuat.
- www.gosreestr.kz: Kazakistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Devlet Mülkiyeti ve Özelleştirme Komitesi, Mevzuat.
- www.kodeksy.com.ua: Ukrayna Mevzuatı, “Devlet Mülkiyeti Özelleştirilmesi” Kanunu.
- www.oib.gov.tr: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Mevzuat.
- www.resmigazete.gov.tr: 7 Mayıs 2004 Tarih ve 25455 Sayılı TC Resmî Gazete, 27 Nisan 2004 Tarih ve 5148 Sayılı *“Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Kamu İhale Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”*.

- www.resmigazete.gov.tr: 27 Kasım 1994 Tarih ve 22124 Sayılı TC Resmi Gazete, 24.11.1994 Tarih ve 4046 Sayılı “*Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”.
- www.rosim.ru: Rusya Devlet Mülkiyeti Yönetimi Federal Ajansı, Dokümanlar.
- www.rosim.ru: Federalnoe Agenstvo Po Upravleniyu Gosudarstvennym İmushestvom, “*Otchet O Vypolnenii Prognoznogo Plana (Programmy) Privatizacii Federalnogo İmushestva 2011-2013*”, http://www.rosim.ru/activities/sales/info/privat_reports
- www.spfu.gov.ua: Ukrayna Devlet Mülkiyeti Fonu, <http://www.spfu.gov.ua/ru/documents/docs-list/spf-privatization-results.html?page=1&per-page=10>
- www.strategy2050.kz: Kazakistan Cumhuriyeti 2050 Stratejisi, <https://strategy2050.kz/ru/news/11645>
- www.worldbank.org: The World Bank, Data Bank 2016, <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>
- www.worldsteel.org: World Steel Association, <https://www.worldsteel.org/steel-by-topic/statistics/top-producers.html> Erişim Tarihi: 27.11.2017
- YANARDAĞ, Özgür
SÜSLÜ, Bora: “Türkiye’de Özelleştirmenin Nedenleri ve Uygulamaları”, Mevzuat Dergisi, Sayı 55, Temmuz 2002, https://www.mevzuatdergisi.com/2002/07a/01.htm#_ftnref11 Erişim Tarihi: 29.11.2017

EK'LER

Tablo 29. Çeşitli Doğu Asya Ülkeleri ve Çin'in GSYİH'sı (Cari ABD Doları)

Yıl/Ülke	Japonya	Güney Kore	Çin
1990	3,103,698,099,973.4	284,757,121,058.0	358,973,230,048.4
1991	3,536,800,942,895.2	332,324,538,078.7	381,454,703,832.8
1992	3,852,794,371,594.3	356,117,978,607.6	424,934,065,934.1
1993	4,414,962,786,901.4	391,963,073,243.1	442,874,596,387.1
1994	4,850,348,016,491.9	458,704,213,081.1	562,261,129,868.8
1995	5,333,925,511,059.0	559,329,547,369.9	732,032,045,217.8
1996	4,706,187,126,019.6	603,413,139,412.0	860,844,098,049.1
1997	4,324,278,106,865.9	560,485,235,837.7	958,159,424,835.3
1998	3,914,574,887,342.2	376,481,975,682.2	1,025,276,902,078.7
1999	4,432,599,282,922.5	486,315,001,430.0	1,089,447,108,705.9
2000	4,731,198,760,271.1	561,633,037,419.5	1,205,260,678,392.0
2001	4,159,859,918,093.6	533,051,998,853.6	1,332,234,719,889.8
2002	3,980,819,536,159.8	609,020,054,512.5	1,461,906,487,857.9
2003	4,302,939,184,963.8	680,520,807,982.5	1,649,928,718,134.6
2004	4,655,803,055,650.6	764,880,644,710.6	1,941,745,602,165.1
2005	4,571,867,441,130.4	898,137,194,716.2	2,268,598,904,116.3
2006	4,356,750,212,598.0	1,011,797,457,138.5	2,729,784,031,906.1
2007	4,356,347,794,333.1	1,122,679,154,632.4	3,523,094,314,820.9
2008	4,849,184,641,953.6	1,002,219,052,967.5	4,558,431,073,438.2
2009	5,035,141,567,658.9	901,934,953,364.7	5,059,419,738,267.4
2010	5,498,717,815,809.8	1,094,499,338,702.7	6,039,658,508,485.6
2011	5,908,989,186,412.2	1,202,463,682,633.9	7,492,432,097,810.1
2012	5,957,250,118,648.8	1,222,807,195,712.5	8,461,623,162,714.1
2013	4,908,862,837,290.5	1,305,604,981,271.9	9,490,602,600,148.5
2014	4,596,156,556,721.9	1,411,333,926,201.2	10,351,111,762,216.4
2015	4,123,257,609,614.7	1,377,873,107,856.3	10,866,443,998,394.2

Kaynak: The World Bank, Data Bank, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim Tarihi: 12.12.2016

Tablo 30. Çeşitli Doğu Asya Ülkeleri ve Çin'in GSYİH Büyümesi (Yıllık %)

Yıl/Ülke	Japonya	Güney Kore	Çin
1990	5,6	9,3	3,9
1991	3,3	9,7	9,3
1992	0,8	5,8	14,3
1993	0,2	6,3	13,9
1994	0,9	8,8	13,1
1995	1,9	8,9	11,0
1996	2,6	7,2	9,9
1997	1,6	5,8	9,2
1998	-2,0	-5,7	7,9
1999	-0,2	10,7	7,6
2000	2,3	8,8	8,4
2001	0,4	4,5	8,3
2002	0,3	7,4	9,1
2003	1,7	2,9	10,0
2004	2,4	4,9	10,1
2005	1,3	3,9	11,4
2006	1,7	5,2	12,7
2007	2,2	5,5	14,2
2008	-1,0	2,8	9,6
2009	-5,5	0,7	9,2
2010	4,7	6,5	10,6
2011	-0,5	3,7	9,5
2012	1,7	2,3	7,8
2013	1,4	2,9	7,7
2014	0,0	3,3	7,3
2015	0,5	2,6	6,9

Kaynak: The World Bank, Data Bank, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim Tarihi: 12.12.2016

Tablo 31. Çeşitli Doğu Asya Ülkeleri ve Çin'in Kişi Başına GSYİH (ABD Doları)

Yıl/Ülke	Japonya	Güney Kore	Çin
1990	25,123.6	6,642.5	316.2
1991	28,540.8	7,675.7	331.5
1992	31,013.6	8,140.2	364.8
1993	35,451.3	8,869.0	375.8
1994	38,814.9	10,275.3	471.8
1995	42,522.1	12,403.9	607.6
1996	37,422.9	13,254.6	707.0
1997	34,304.1	12,196.8	778.9
1998	30,969.7	8,133.7	825.5
1999	35,004.1	10,432.2	869.7
2000	37,299.6	11,947.6	954.6
2001	32,716.4	11,255.9	1,047.5
2002	31,235.6	12,788.6	1,141.8
2003	33,690.9	14,219.2	1,280.6
2004	36,441.5	15,921.9	1,498.2
2005	35,781.2	18,657.5	1,740.1
2006	34,076.0	20,917.0	2,082.2
2007	34,033.7	23,101.5	2,673.3
2008	37,865.6	20,474.9	3,441.2
2009	39,322.6	18,338.7	3,800.5
2010	42,935.3	22,151.2	4,514.9
2011	46,230.0	24,155.8	5,574.2
2012	46,701.0	24,454.0	6,264.6
2013	38,549.7	25,997.9	6,991.9
2014	36,152.7	27,989.4	7,587.3
2015	32,477.2	27,221.5	7,924.7

Kaynak: The World Bank, Data Bank, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim Tarihi: 12.12.2016

Tablo 32. Çeşitli BDT ülkelerinde Özelleştirme Endeksleri

Ülke	Kazakistan		Özbekistan		Rusya		Ukrayna	
	Büyük ölçekli özell-me	Küçük ölçekli özell-me	Büyük ölçekli özell-me	Küçük ölçekli özell-me	Büyük ölçekli özell-me	Küçük ölçekli özell-me	Büyük ölçekli özell-me	Küçük ölçekli özell-me
1990	1,0*	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
1991	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
1992	1,0	2,0	1,0	1,0	2,0	2,0	1,0	1,0
1993	2,0	2,0	1,0	2,0	3,0	3,0	1,0	2,0
1994	2,0	2,3	2,0	3,0	3,0	3,0	1,0	2,0
1995	2,0	3,0	2,7	3,0	3,0	4,0	2,0	2,0
1996	3,0	3,3	2,7	3,0	3,0	4,0	2,0	3,0
1997	3,0	4,0	2,7	3,0	3,3	4,0	2,3	3,3
1998	3,0	4,0	2,7	3,0	3,3	4,0	2,3	3,3
1999	3,0	4,0	2,7	3,0	3,3	4,0	2,3	3,3
2000	3,0	4,0	2,7	3,0	3,3	4,0	2,7	3,3
2001	3,0	4,0	2,7	3,0	3,3	4,0	3,0	3,3
2002	3,0	4,0	2,7	3,0	3,3	4,0	3,0	3,7
2003	3,0	4,0	2,7	3,0	3,3	4,0	3,0	4,0
2004	3,0	4,0	2,7	3,0	3,3	4,0	3,0	4,0
2005	3,0	4,0	2,7	3,0	3,0	4,0	3,0	4,0
2006	3,0	4,0	2,7	3,3	3,0	4,0	3,0	4,0
2007	3,0	4,0	2,7	3,3	3,0	4,0	3,0	4,0
2008	3,0	4,0	2,7	3,3	3,0	4,0	3,0	4,0
2009	3,0	4,0	2,7	3,3	3,0	4,0	3,0	4,0
2010	3,0	4,0	2,7	3,3	3,0	4,0	3,0	4,0
2011	3,0	4,0	2,7	3,3	3,0	4,0	3,0	4,0
2012	3,0	4,0	2,7	3,3	3,0	4,0	3,0	4,0
2013	3,0	4,0	3+	3+	3,0	4,0	3,0	4,0
2014	3,0	4,0	3+	3+	3,0	4,0	3,0	4,0
2015	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: EBRD, Transition Report 2012, 2013,2014.

Tablo 33. Türkiye’de Özelleştirme Endeksleri

Ülke	Türkiye	
	Büyük ölçekli özelleştirme	Küçük ölçekli özelleştirme
2008	3,3	4,0
2009	3,3	4,4
2010	3,3	4,4
2011	3,3	4,4
2012	3,3	4,0
2013	3+	4,0
2014	3+	4,0
2015	-	-

Kaynak: EBRD, Transition Report 2012, 2013,2014.

* 1, 2, 3, 4+: *Büyük ölçekli özelleştirme:*

1. Küçük özel mülkiyet;
2. Uygulanmaya neredeyse hazır olan kapsamlı program ve bazı satışların tamamlanması;
3. Büyük ölçekli kurum varlıklarının %25’den fazlasının özel mülkiyete geçmesi ya da geçme aşamasıdır ama yönetim hususunun daha çözümlenmemiş olması;
4. Devlet varlıkları ve çiftliklerin %50’den fazlasının özel mülkiyete geçmesi ve yönetimde ilerlemenin olması;
- 4+. Devlet varlıklarının %75’den fazlasının özel mülkiyete geçmesi ve yönetimde ilerlemenin olmasıdır.

Küçük ölçekli özelleştirme:

1. Küçük ilerleme;
2. Önemli bir bölümün özelleştirilmesinin gerçekleşmesi;
3. Kapsamlı bir programın uygulanmaya neredeyse hazır olması;
4. Tüm küçük şirketlerin özelleştirilmesi ve satılabilen mülkiyet haklarına sahip olması;
- 4+. Devlet mülkiyetinde küçük şirketlerin olmaması ve toprağın etkili bir şekilde alım satımıdır.

Tablo 34. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de GSYİH (Cari ABD Doları)

Yıl/ Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	26,932,728,898.8	13,360,607,990.7	516,814,258,695.6	-	150,676,291,094.2
1991	24,881,135,586.4	13,677,622,222.2	517,962,962,963.0	-	150,027,833,333.3
1992	24,906,939,560.1	12,941,297,376.1	460,290,556,900.7	71,896,428,571.4	158,459,130,434.8
1993	23,409,027,475.7	13,099,013,835.5	435,083,713,850.8	65,607,522,123.9	180,169,736,363.6
1994	21,250,839,258.1	12,899,156,990.6	395,077,301,248.5	52,543,388,913.1	130,690,172,297.3
1995	20,374,307,047.1	13,350,468,917.4	395,531,066,563.3	48,214,752,454.2	169,485,941,048.0
1996	21,035,357,832.8	13,948,892,215.6	391,719,993,756.8	44,558,076,851.6	181,475,555,282.6
1997	22,165,932,063.0	14,744,603,773.6	404,926,534,140.0	50,150,401,353.6	189,834,649,111.3
1998	22,135,245,413.2	14,988,971,210.8	270,953,116,950.0	41,883,242,906.7	269,287,100,882.2
1999	16,870,817,134.8	17,078,465,982.0	195,905,767,668.6	31,580,961,262.8	249,751,469,675.3
2000	18,291,990,619.1	13,760,374,487.5	259,708,496,267.3	31,261,718,319.2	266,567,532,789.5
2001	22,152,689,129.6	11,401,351,420.2	306,602,673,980.1	38,009,344,576.6	196,005,289,735.6
2002	24,636,598,581.0	9,687,951,055.2	345,110,438,692.2	42,392,896,031.2	232,534,560,443.2
2003	30,833,692,831.4	10,128,112,401.4	430,347,770,731.8	50,132,953,288.2	303,005,303,084.8
2004	43,151,647,002.6	12,030,023,547.9	591,016,690,742.8	64,883,060,725.7	392,166,275,622.6
2005	57,123,671,733.9	14,307,509,838.8	764,017,107,992.4	86,142,018,069.4	482,979,839,089.0
2006	81,003,884,545.4	17,330,833,852.9	989,930,542,278.7	107,753,069,306.9	530,900,094,644.7
2007	104,849,886,825.6	22,311,393,927.9	1,299,705,764,823.6	142,719,009,901.0	647,139,816,980.5
2008	133,441,612,246.8	29,549,438,883.8	1,660,846,387,624.8	179,992,405,832.3	730,325,337,118.7
2009	115,308,661,142.9	33,689,223,673.3	1,222,644,282,201.9	117,227,769,791.6	614,569,781,800.8
2010	148,047,348,240.6	39,332,770,928.9	1,524,917,468,442.0	136,013,155,905.0	731,144,536,446.5
2011	192,626,507,971.6	45,915,191,189.3	2,034,007,406,354.3	163,159,671,670.3	774,775,356,126.2
2012	207,998,568,865.8	51,821,573,338.1	2,154,067,053,237.9	175,781,379,051.4	788,862,935,211.9
2013	236,634,552,078.1	57,690,453,460.6	2,231,826,797,008.2	183,310,146,378.1	823,256,641,370.3
2014	221,415,572,819.5	62,643,953,021.8	2,052,806,729,652.4	133,503,411,375.7	798,781,754,066.9
2015	184,388,432,148.7	66,732,736,498.2	1,331,207,745,853.4	90,615,023,323.7	717,879,788,566.8

Kaynak: The World Bank, Data, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim tarihi: 29.03.2017

Tablo 35. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de GSYİH’nın Büyümesi
(Yıllık %)

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	-	1,6	-3,0	-6,3	9,3
1991	-11,0	-0,5	-5,0	-8,4	0,7
1992	-5,3	-11,2	-14,5	-9,7	5,0
1993	-9,2	-2,3	-8,7	-14,2	7,7
1994	-12,6	-5,2	-12,6	-22,9	-4,7
1995	-8,2	-0,9	-4,1	-12,2	7,9
1996	0,5	1,7	-3,6	-10,0	7,4
1997	1,7	5,2	1,4	-3,0	7,6
1998	-1,9	4,3	-5,3	-1,9	2,3
1999	2,7	4,3	6,4	-0,2	-3,4
2000	9,8	3,8	10,0	5,9	6,8
2001	13,5	4,2	5,1	9,2	-5,7
2002	9,8	4,0	4,7	5,2	6,2
2003	9,3	4,2	7,3	9,4	5,3
2004	9,6	7,7	7,2	12,1	9,4
2005	9,7	7,0	6,4	2,7	8,4
2006	10,7	7,3	8,2	7,3	6,9
2007	8,9	9,5	8,5	7,9	4,7
2008	3,3	9,4	5,2	2,3	0,7
2009	1,2	8,1	-2,8	-14,8	-4,8
2010	7,3	8,5	4,5	4,2	9,2
2011	7,5	8,3	4,3	5,2	8,8
2012	5,0	8,2	3,4	0,2	2,1
2013	6,0	8,0	1,3	0,0	4,2
2014	4,4	8,1	0,6	-6,8	2,9
2015	1,2	8,0	-3,7	-9,9	4,0

Kaynak: The World Bank Data, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim tarihi: 22.11.2016

Tablo 36. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de Reel GSYİH

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	-	-	-	-	1,88345E+13
1991	-	-	-	-	1,25023E+13
1992	-	-	-	-	7,92296E+12
1993	3,9015E+12	2,6198E+12	1,08771E+14	6,56075E+13	5,29911E+12
1994	2,23693E+11	1,84274E+11	2,19487E+13	4,0418E+12	1,867E+12
1995	82487073065	40212255775	9,1984E+12	6,88782E+11	1,29379E+12
1996	61149296026	23170917302	6,21778E+12	3,84121E+11	7,82222E+11
1997	55553714444	14744603774	5,54694E+12	3,68753E+11	4,51987E+11
1998	52453188183	10783432526	3,15062E+12	2,73747E+11	2,69287E+11
1999	35294596516	8526443326	1,32369E+12	1,61954E+11	1,61966E+11
2000	32606043884	4662953063	1,27308E+12	1,30257E+11	1,15849E+11
2001	35845775291	2660758791	1,28825E+12	1,43975E+11	55730818805
2002	37670640032	1554299864	1,25495E+12	1,53043E+11	48113916914
2003	42180154352	1282201849	1,37491E+12	1,6711E+11	50865419353
2004	50886376182	1316195137	1,57185E+12	1,88067E+11	58567245463
2005	57123671734	1290127127	1,7016E+12	2,0033E+11	67351811336
2006	66615036633	1263548692	1,91476E+12	2,18124E+11	67716848807
2007	74679406571	1339862715	2,20663E+12	2,3551E+11	77715842078
2008	78587521936	1399187409	2,39315E+12	2,30759E+11	78310673077
2009	64853015266	1361015783	1,7269E+12	1,32911E+11	62583480835
2010	69669340349	1364489382	1,88494E+12	1,36013E+11	70505741220
2011	75185990621	1366401547	2,03401E+12	1,42872E+11	68765008975
2012	77466878535	1342041056	1,98898E+12	1,42796E+11	65492979262
2013	80487942884	1307402744	1,96637E+12	1,42765E+11	64377278806
2014	71217617504	1280355489	1,6595E+12	89659779299	57690434354
2015	58240187034	1245246063	9,99405E+11	43987875400	48260826122

Kaynak: Cari GSYİH ile deflatörü kullanarak hesaplanmıştır.

Tablo 37. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de Bütçe Açığı/Fazlası (GSYİH’ya Oranı %)

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	-	-	-	-	-3,0
1991	-	-	-	-	-5,3
1992	-	-	-	-	-4,3
1993	-	-	-	-	-6,7
1994	-	-	-7,0	-	-3,9
1995	-	-	9,3	-	-4,1
1996	-	-	-	-	-8,4
1997	-1,8	-	-7	-	-7,9
1998	-2,5	-	-6,3	-	-5,8
1999	-2,8	-	-0,1	-2,1	-11,89
2000	0,1	-	2,5	-0,6	-10,4
2001	0,1	-	2,6	-0,8	-16,26
2002	0,3	-	7,0	0,3	-14,5
2003	-0,6	-	2,2	-0,2	-11,2
2004	0,2	-	5,3	-3,2	-7
2005	-	0,3	9,9	-1,4	-1,6
2006	-	0,5	8,0	-1,0	-0,8
2007	-	0,5	4,4	-0,9	-2,1
2008	-	1,6	4,6	-1,5	-1,8
2009	-	-	-7,5	-5,6	-5,8
2010	4,6	-	-1,9	-6,5	-3,1
2011	7,9	-	3,1	-2,3	-1,1
2012	5,8	-	2,4	-4,1	-0,5
2013	4,9	-	0,9	-4,3	0,3
2014	3,26	-	0,8	-4,8	-1,5
2015	-2,4	-	-2	-1,5	-1,3

Kaynak: The World Bank, <http://wdi.worldbank.org/table/4.12> Erişim tarihi: 21.04.2017

Tablo 38. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de Toplam Dış Borç Stoku (Cari ABD Doları)

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	-	-	-	-	49.424.156.000,0
1991	-	-	-	-	50.873.480.000,0
1992	34.979.000,0	59.702.000,0	79.649.873.000,0	550.692.000,0	56.553.854.000,0
1993	1.727.752.000,0	1.031.699.000,0	112.440.384.000,0	3.855.491.000,0	68.604.754.000,0
1994	2.789.564.000,0	1.247.180.000,0	122.341.256.000,0	5.636.654.000,0	66.249.182.000,0
1995	3.750.246.000,0	1.801.129.000,0	122.049.340.000,0	8.429.952.000,0	73.781.102.000,0
1996	2.922.217.000,0	2.390.088.000,0	126.999.354.000,0	9.538.675.000,0	80.624.827.000,0
1997	4.077.950.000,0	2.929.382.000,0	128.143.834.000,0	11.133.854.000,0	84.719.907.000,0
1998	6.074.809.000,0	3.372.049.000,0	175.719.273.000,0	13.068.986.000,0	96.953.866.000,0
1999	6.600.353.000,0	5.310.165.000,0	180.043.059.000,0	15.747.796.000,0	101.784.253.000,0
2000	12.890.153.000,0	4.947.980.000,0	146.665.111.000,0	13.909.675.000,0	116.799.282.000,0
2001	15.339.983.000,0	5.211.415.000,0	141.151.650.000,0	22.203.221.000,0	112.946.286.000,0
2002	18.437.238.000,0	5.140.354.000,0	138.446.861.000,0	23.480.138.000,0	129.536.814.000,0
2003	23.226.794.000,0	5.321.598.000,0	185.905.049.000,0	25.860.632.000,0	144.120.744.000,0
2004	33.233.116.000,0	5.204.731.000,0	214.206.936.000,0	32.104.403.000,0	159.679.402.000,0
2005	43.857.020.000,0	4.631.813.000,0	249.832.035.000,0	35.095.346.000,0	173.648.916.000,0
2006	74.429.318.000,0	4.512.901.000,0	311.265.307.000,0	54.264.718.000,0	211.098.346.000,0
2007	96.232.044.000,0	4.647.813.000,0	416.308.043.000,0	80.748.370.000,0	259.957.215.000,0
2008	106.730.797.000,0	5.058.326.000,0	419.280.877.000,0	99.354.541.000,0	290.490.681.000,0
2009	109.734.323.000,0	7.027.540.000,0	406.431.158.000,0	105.064.101.000,0	278.780.871.000,0
2010	119.144.529.000,0	7.801.789.000,0	417.891.602.000,0	124.297.079.000,0	300.526.166.000,0
2011	124.316.663.000,0	8.299.751.000,0	544.357.733.000,0	135.464.770.000,0	305.015.656.000,0
2012	135.497.705.000,0	9.119.150.000,0	591.835.361.000,0	132.069.382.000,0	336.738.668.000,0
2013	149.653.071.000,0	10.674.969.000,0	668.508.338.000,0	147.656.446.000,0	389.220.698.000,0
2014	157.651.405.000,0	13.307.883.000,0	549.630.538.000,0	131.206.395.000,0	400.874.005.000,0
2015	154.287.591.000,0	14.837.919.000,0	467.719.708.000,0	122.825.244.000,0	397.923.067.000,0

Kaynak: The World Bank, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim tarihi: 29.03.2017

Tablo 39. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de Kişi Başına GSYİH (ABD Doları)

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	1,647.5	651.4	3,485.1	1,569.7	2,790.6
1991	1,512.5	652.8	3,485.1	1,489.7	2,732.3
1992	1,515.1	603.4	3,095.7	1,417.9	2,839.2
1993	1,433.5	597.0	2,929.5	1,258.1	3,177.2
1994	1,320.3	576.4	2,663.4	1,012.0	2,268.6
1995	1,288.2	585.9	2,665.7	936.0	2,896.1
1996	1,350.3	600.6	2,643.9	872.7	3,052.5
1997	1,445.6	623.0	2,737.6	991.2	3,143.3
1998	1,468.7	623.2	1,834.8	835.3	4,389.7
1999	1,130.1	702.5	1,330.8	635.8	4,009.1
2000	1,229.0	558.2	1,771.6	635.7	4,215.2
2001	1,490.9	456.7	2,100.4	780.7	3,053.9
2002	1,658.0	383.3	2,375.1	879.5	3,570.5
2003	2,068.1	396.1	2,975.1	1,048.5	4,586.8
2004	2,874.3	465.1	4,102.4	1,367.4	5,855.5
2005	3,771.3	546.8	5,323.5	1,828.7	7,117.2
2006	5,291.6	643.0	6,920.2	2,303.0	7,727.3
2007	6,771.4	830.4	9,101.3	3,068.6	9,309.5
2008	8,513.6	1,023.1	11,635.3	3,891.0	10,382.3
2009	7,165.3	1,181.8	8,552.8	2,545.5	8,623.9
2010	9,070.6	1,377.1	10,675.0	2,974.0	10,111.5
2011	12,102.7	1,544.8	14,212.1	3,569.8	10,538.4
2012	12,857.9	1,719.0	15,154.5	3,855.4	10,539.4
2013	14,310.0	1,878.0	15,543.7	3,986.3	10,800.4
2014	13,154.8	2,052.6	13,902.1	3,065.2	10,303.9
2015	10,508.4	2,132.1	9,057.1	2,115.0	9,130.0

Kaynak: The World Bank, Data, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim tarihi: 22.11.2016

Tablo 40. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de Kişi Başına Reel GSYİH

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	-	-	-	-	3,49E+05
1991	-	-	-	-	2,28E+05
1992	-	-	-	-	1,42E+05
1993	2,39E+05	1,19E+05	7,32E+05	1,26E+06	9,34E+04
1994	1,39E+04	8,23E+03	1,48E+05	7,78E+04	3,24E+04
1995	5,22E+03	1,76E+03	6,20E+04	1,34E+04	2,17E+04
1996	3,93E+03	9,98E+02	4,20E+04	7,52E+03	1,32E+04
1997	3,62E+03	6,23E+02	3,75E+04	7,29E+03	7,48E+03
1998	3,48E+03	4,48E+02	2,13E+04	5,46E+03	4,39E+03
1999	2,36E+03	3,51E+02	8,99E+03	3,26E+03	2,60E+03
2000	2,19E+03	1,89E+02	8,68E+03	2,65E+03	1,83E+03
2001	2,41E+03	1,07E+02	8,83E+03	2,96E+03	8,68E+02
2002	2,54E+03	6,15E+01	8,64E+03	3,18E+03	7,39E+02
2003	2,83E+03	5,01E+01	9,51E+03	3,50E+03	7,70E+02
2004	3,39E+03	5,09E+01	1,09E+04	3,96E+03	8,74E+02
2005	3,77E+03	4,93E+01	1,19E+04	4,25E+03	9,93E+02
2006	4,35E+03	4,77E+01	1,34E+04	4,66E+03	9,86E+02
2007	4,82E+03	4,99E+01	1,55E+04	5,06E+03	1,12E+03
2008	5,01E+03	5,12E+01	1,68E+04	4,99E+03	1,11E+03
2009	4,03E+03	4,90E+01	1,21E+04	2,89E+03	8,78E+02
2010	4,27E+03	4,78E+01	1,32E+04	2,97E+03	9,75E+02
2011	4,54E+03	4,66E+01	1,42E+04	3,13E+03	9,35E+02
2012	4,61E+03	4,51E+01	1,39E+04	3,13E+03	8,75E+02
2013	4,72E+03	4,32E+01	1,37E+04	3,14E+03	8,45E+02
2014	4,12E+03	4,16E+01	1,15E+04	1,98E+03	7,44E+02
2015	3,32E+03	3,98E+01	6,94E+03	9,73E+02	6,13E+02

Kaynak: Reel GSYİH ve Nüfus verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 41. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de İşsizlik (Toplam İşgücüne %)

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	-	-	-	-	-
1991	3,1	9,0	12,1	7,6	8,2
1992	12,0	8,8	5,2	7,6	8,5
1993	1,1	8,9	5,9	8,2	9,0
1994	7,5	8,9	8,1	6,8	8,6
1995	11,0	8,9	9,4	5,6	7,6
1996	13,0	9,3	9,7	7,6	6,6
1997	13,0	9,3	11,8	8,9	6,8
1998	13,1	9,3	13,3	11,3	6,9
1999	13,5	9,3	13,0	11,6	7,7
2000	12,8	9,3	10,6	11,6	6,5
2001	10,4	9,3	9,0	10,9	8,4
2002	9,3	9,3	7,9	9,6	10,4
2003	8,8	9,3	8,2	9,1	10,5
2004	8,4	9,3	7,8	8,6	10,8
2005	8,1	9,3	7,1	7,2	10,6
2006	7,8	9,3	7,1	6,8	8,7
2007	7,3	9,3	6,0	6,4	8,9
2008	6,6	9,3	6,2	6,4	9,7
2009	6,6	9,3	8,3	8,8	12,6
2010	5,8	9,3	7,3	8,1	10,7
2011	5,4	9,2	6,5	7,9	8,8
2012	5,3	9,1	5,5	7,5	8,1
2013	5,2	9,0	5,5	7,2	8,7
2014	5,1	9,0	5,2	9,3	9,9
2015	5,0	8,9	5,6	9,1	10,2

Kaynak: The World Bank, Data, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim tarihi: 19.04.2017

**Tablo 42. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımları
Net Girişi (Cari ABD Doları)**

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	-	-	-	-	684.000.000,0
1991	-	-	-	-	810.000.000,0
1992	100.000.000,0	9.000.000,0	1.161.000.000,0	200.000.000,0	844.000.000,0
1993	1.271.400.000,0	48.000.000,0	1.211.000.000,0	200.000.000,0	636.000.000,0
1994	659.700.000,0	73.000.000,0	690.000.000,0	159.000.000,0	608.000.000,0
1995	964.200.000,0	24.000.000,0	2.065.000.000,0	267.000.000,0	885.000.000,0
1996	1.137.000.000,0	90.000.000,0	2.579.000.000,0	521.000.000,0	722.000.000,0
1997	1.321.400.000,0	166.800.000,0	4.864.643.873,4	623.000.000,0	805.000.000,0
1998	1.151.400.000,0	139.600.000,0	2.761.260.000,0	743.000.000,0	940.000.000,0
1999	1.587.000.000,0	121.200.000,0	3.309.430.000,0	496.000.000,0	783.000.000,0
2000	1.282.524.399,1	74.700.000,0	2.714.230.000,0	595.000.000,0	982.000.000,0
2001	2.834.998.600,0	82.800.000,0	2.748.285.600,0	792.000.000,0	3.352.000.000,0
2002	2.590.217.570,0	65.300.000,0	3.461.131.800,0	693.000.000,0	1.082.000.000,0
2003	2.092.028.800,0	82.600.000,0	7.958.120.200,0	1.424.000.000,0	1.702.000.000,0
2004	4.157.208.487,0	176.600.000,0	15.444.370.800,0	1.715.000.000,0	2.785.000.000,0
2005	2.546.065.710,0	191.600.000,0	15.508.061.500,0	7.808.000.000,0	10.031.000.000,0
2006	7.611.168.450,0	173.800.000,0	37.594.764.000,0	5.604.000.000,0	20.185.000.000,0
2007	11.972.842.988,8	705.200.000,0	55.873.680.300,0	10.193.000.000,0	22.047.000.000,0
2008	16.818.890.680,0	711.300.000,0	74.782.907.000,0	10.700.000.000,0	19.851.000.000,0
2009	14.275.888.207,0	842.000.000,0	36.583.098.400,0	4.769.000.000,0	8.585.000.000,0
2010	7.456.117.901,1	1.636.448.861,0	43.167.769.100,0	6.451.000.000,0	9.099.000.000,0
2011	13.760.291.528,5	1.635.145.064,0	55.083.632.500,0	7.207.000.000,0	16.176.000.000,0
2012	13.648.134.373,8	563.040.469,7	50.587.554.700,0	8.175.000.000,0	13.282.000.000,0
2013	9.946.760.285,3	628.866.000,0	69.218.898.709,0	4.509.000.000,0	12.457.000.000,0
2014	7.597.703.264,3	626.195.000,0	22.890.510.447,0	847.000.000,0	12.765.000.000,0
2015	4.020.706.466,1	1.068.393.000,0	6.478.400.000,0	3.050.000.000,0	16.899.000.000,0

Kaynak: The World Bank, Data, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim tarihi: 22.11.2016

**Tablo 43. Çeşitli BDT Ülkeleri ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların
Net Girişi (GSYİH’ya %)**

Yıl/Ülke	Kazakistan	Özbekistan	Rusya	Ukrayna	Türkiye
1990	-	-	-	-	0,5
1991	-	-	-	-	0,5
1992	0,4	0,1	0,3	0,3	0,5
1993	5,4	0,4	0,3	0,3	0,4
1994	3,1	0,6	0,2	0,3	0,5
1995	4,7	-0,2	0,5	0,6	0,5
1996	5,4	0,6	0,7	1,2	0,4
1997	6,0	1,1	1,2	1,2	0,4
1998	5,2	0,9	1,0	1,8	0,3
1999	9,4	0,7	1,7	1,6	0,3
2000	7,0	0,5	1,0	1,9	0,4
2001	12,8	0,7	0,9	2,1	1,7
2002	10,5	0,7	1,0	1,6	0,5
2003	6,8	0,8	1,8	2,8	0,6
2004	9,6	1,5	2,6	2,6	0,7
2005	4,5	1,3	2,0	9,1	2,1
2006	9,4	1,0	3,8	5,2	3,8
2007	11,4	3,2	4,3	7,1	3,4
2008	12,6	2,5	4,5	5,9	2,7
2009	12,4	2,6	3,0	4,1	1,4
2010	5,0	4,2	2,8	4,7	1,2
2011	6,9	3,6	2,7	4,4	2,1
2012	6,3	1,1	2,3	4,7	1,7
2013	4,1	1,2	3,1	2,5	1,5
2014	3,3	1,0	1,1	0,6	1,6
2015	2,2	1,6	0,5	3,4	2,4

Kaynak: The World Bank, Data, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators> Erişim tarihi: 22.11.2016

ÖZGEÇMİŞ

Aida AKINER 05/02/1985 tarihinde Kazakistan’da doğdu.

EĞİTİM BİLGİLERİ

Doktora, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, 2010-2018.

Yüksek Lisans, MARMARA ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, 2007-2010.

Türk Dili Hazırlığı, ANKARA ÜNİVERSİTESİ, TÖMER, Bursa Şubesi, 2006-2007.

Lisans, KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY, The Faculty Of Economy and Business, The Department Of Marketing, 2002-2006.

YAPTIĞI TEZLER

Doktora, “Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleri ve Türkiye’de Ekonomik ve Mali Perspektiften Özelleştirme”, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, 2018.

Yüksek Lisans, “Doğalgaz ve Petrol Sektöründe Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Teşvikler: Kazakistan Örneği”, MARMARA ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, 2010.

Lisans, “The Organization Of Advertising Activities Of The Company”, KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY, The Faculty Of Economy and Business, The Department Of Marketing, 2006.

SERTİFİKALAR VE ÖDÜLLER

2006 yılında “Ekonomi, Fen ve Sosyal Bilimler Dallarında Genç Bilim Adamları” konferansında Kazakistan Milli Eğitim Bakanı’nın Birincilik Sertifikası’nı kazanmıştır.

2005 yılında “Ekonomide Küreselleşme ve Entegrasyon” konferansında KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY Rektörü’nün Birincilik Sertifikası’nı kazanmıştır.